

เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี : รูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้าง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

เมรุलयสกุลช่างเพชรบุรี : รูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้าง

โดย
นางสาวกมลรัตน์ ชวนสบาย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

PHETCHABURI ART SCHOOL'S MOVABLE CREMATORIUM : STYLES,
CONCEPTS AND MEANINGS.

A Thesis Submitted in partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (ART HISTORY)

Department of Art History

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2017

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

58107201 : ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

คำสำคัญ : เมรุลอย, ปราสาท

นางสาว กมลรัตน์ ชวนสบาย: เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี : รูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้าง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ศาตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่คลี่คลายจากการใช้งานของชนชั้นสูงมาสู่พระสงฆ์และสามัญชนทั่วไป ทั้งนี้ในเบื้องต้นผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าเมรุลอยคงได้รับแรงบันดาลใจทั้งด้านรูปแบบ แนวคิดและคติการสร้างมาจากงานพระเมรุของหลวง โดยได้ทำการค้นคว้าข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสาร ข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจและนำมาวิเคราะห์ตามระเบียบวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

ผลการวิจัยพบว่าเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีได้รับแนวคิดและคติการสร้างมาจากความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุตามแบบอย่างงานพระเมรุของหลวง ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบการทำฐานชั้นสูงแสดงสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุ มีเมรุประธานแสดงสัญลักษณ์แทนไพชยนต์ปราสาทซึ่งแสดงออกในรูปแบบการทำเป็นอาคารทรงปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูงและมีเมรุทิศแสดงสัญลักษณ์แทนทิวที่ทั้ง 4 โดยรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏการทำในปัจจุบันได้รับแรงบันดาลใจมาจากอาคารทรงปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์ หากแต่ได้มีการปรับเปลี่ยนและลดทอนการประดับบางประการเพื่อความสะดวกในการประกอบ รื้อถอนและเพื่อไม่ให้เป็นการทำที่เฝาศพตัดเทียมพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ สามารถจัดแบ่งตามรูปแบบของชั้นหลังคาและส่วนยอดได้เป็น 3 กลุ่ม คือ เมรุลอยกลุ่มเรือนยอด ปรากฏการทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่วัดใหญ่สุวรรณาราม เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น ปรากฏการทำที่วัดวังบัว วัดประดิษฐ์สุนารามและวัดเกาะ และเมรุลอยกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์ ปรากฏการทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่วัดห้วยเสือ นอกจากนี้ยังมีการประดับภาพล่องนอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี

สำหรับสามัญชนหรือชาวบ้านทั่วไปเชื่อว่าการใช้เมรุลอยเป็นที่เฝาศพถือเป็นเครื่องแสดงความกตัญญูอย่างสูงต่อผู้ตายหรือบรรพบุรุษด้วยเชื่อว่าเป็นการส่งดวงวิญญาณขึ้นสู่สวรรค์ดังเช่นชนชั้นสูง อีกทั้งยังเป็นเครื่องแสดงหน้าตาและฐานะทางสังคมของผู้ตายหรือวงศ์ตระกูล อย่างไรก็ตามเนื่องจากการเช่าเมรุลอยในแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายสูงประกอบกับปัจจุบันชาวบ้านหันไปให้ความนิยมในการใช้เมรุปูนเป็นที่เฝาศพเนื่องจากมีความสะดวกและราคาถูกกว่า ส่งผลกระทบทำให้เมรุลอยมีแนวโน้มการใช้งานลดลงเป็นอย่างมาก

58107201 : Major (ART HISTORY)

Keyword : MOVABLE CREMATORIUM, PRASAT

MISS Kamonrat CHUANSABUY: PHETCHABURI ART SCHOOL'S MOVABLE CREMATORIUM : STYLES, CONCEPTS AND MEANINGS. Thesis advisor : Professor Sakchai Saisingha, Ph.D.

This research aims for understanding the architectural conception and style of the Petchaburi Art School's movable crematorium. The creation in the earlier stage only served the upper class, which later has been spread widely to the religious community and townspeople. The presumption, according to the primary document research and the field work, suggests that the movable crematorium is probably influenced by the royal crematory.

The result of this research indicates that the Petchaburi Art School's movable crematorium is made following the conception of mandala, which can be seen in the royal crematory. Pyramidal platforms imply Mount Meru, above which a prasat-typed building as Vaijayanta stands. A smaller movable crematorium in each corner stands for each continent in Buddhist cosmology. The architecture is in Rattanakosin Art, with significant painting on the pedestal represents Petchaburi Art School's characteristic. However, some decorative elements have been removed or reduced for easier assemblage and distinguishing between the social hierarchy. The character of its roof can be categorized into three types as follow: *Bell-shaped stupa on the multi-tiered roof*, This style can be found only in Wat Yai Suwannaram. *Prang-typed stupa above the pyramidal duplicated building on the multi-tiered roof in cross plan*, These styles can be found in Wat Wangbua, Wat Pradit Wanaram and Wat Koh. *Bell-shaped stupa on the roof*, This style can be found only in Wat Huay Sue.

People generally believe that the movable crematorium expresses their deep gratitude to the dead, when it is believed to be a carter carrying their souls to the heaven. This idea also shares with the noble's funeral. Moreover, it is also the representative of the family's social and financial status. Nevertheless, the movable crematorium rental cost nowadays is relatively high, while people choose a permanent crematorium instead for reasons of a lower cost and more convenience. Therefore, the usage of movable crematorium tends to be much decreased.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำและสละเวลาตรวจสอบแก้ไขและชี้แนะทำให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ท่านเจ้าอาวาส พระสงฆ์ผู้ดูแลเมรุลอยและช่างเมรุวัดใหญ่สุวรรณาราม วัดวังบัว วัดประดิษฐ์สุนาราม วัดเกาะและวัดห้วยเสือ ที่กรุณาให้ข้อมูลและความรู้ต่างๆแก่ผู้วิจัย

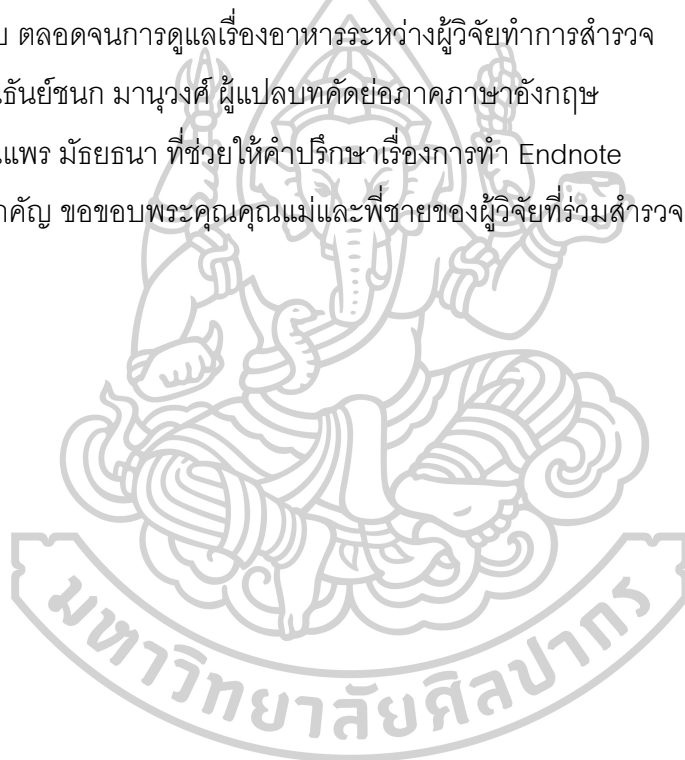
เจ้าภาพงานฌาปนกิจศพต่างๆที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ในการถ่ายภาพเมรุลอยและลูกโกศหรือลูกหีบ ตลอดจนการดูแลเรื่องอาหารระหว่างผู้วิจัยทำการสำรวจ

คุณธัญชนก มานวงศ์ ผู้แปลบทคัดย่อภาคภาษาอังกฤษ

คุณแพรว มัชฌนา ที่ช่วยให้คำปรึกษาเรื่องการทำ Endnote

ที่สำคัญ ขอขอบพระคุณคุณแม่และพี่ชายของผู้วิจัยที่ร่วมสำรวจข้อมูลยังวัดต่างๆ

กมลรัตน์ ชวนสบาย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
สารบัญแผนผัง.....	ด
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
สมมติฐานของการศึกษา.....	5
ขอบเขตการศึกษา.....	5
ขั้นตอนของการศึกษา.....	5
เวลาที่ใช้ในการวิจัย.....	6
วิธีการศึกษา.....	6
แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	6
บทที่ 2 ประวัติความเป็นมาและรูปแบบศิลปกรรมเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์.....	7
ประวัติและรูปแบบศิลปกรรมเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์.....	8
เมรุชั่วคราว.....	8
เมรุถาวร.....	33
เชิงตะกอน.....	37

บทที่ 3 ประเพณีงานศพและประวัติความเป็นมาของเมรุลอยเมืองเพชรบุรีในอดีต.....	40
ประเพณีการจัดงานศพเมืองเพชรบุรี.....	40
ภาชนะที่ใช้บรรจุศพตั้งบำเพ็ญกุศลก่อนการฌาปนกิจหรือเผาศพ	41
การตั้งบำเพ็ญกุศลศพก่อนการฌาปนกิจหรือเผาศพ.....	49
การฌาปนกิจหรือเผาศพและการเก็บอัฐิ	51
ประวัติความเป็นมาของเมรุลอยเมืองเพชรบุรี.....	52
ช่างเมรุและผลงานการออกแบบเมรุลอยของวัดต่างๆ.....	56
วัดยาง	56
วัดเกาะ.....	57
วัดใหญ่สุวรรณาราม.....	59
วัดลาด.....	60
วัดพระทรง	62
วัดมหาธาตุวรวิหาร.....	63
วัดเพชรพลี.....	64
รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอย.....	66
1) เมรุประจำ.....	66
2) เมรุทรงประเพณี.....	67
3) เมรุทรงประยุกต์.....	69
การประดับตกแต่งเมรุลอย.....	70
บทที่ 4 รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในปัจจุบัน.....	73
องค์ประกอบของเมรุลอย.....	73
ขั้นตอนการประกอบเมรุลอย	79
พิธีกรรมในการประกอบเมรุลอย	93

พิธีกรรมในงานศพที่เกี่ยวข้องกับเมรุลอย	93
การรื้อถอนและการเก็บบำรุงรักษาเมรุลอย	94
รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี.....	95
กลุ่มที่ 1 เมรุลอยกลุ่มเรือนยอด.....	95
กลุ่มที่ 2 เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น.....	110
กลุ่มที่ 3 เมรุลอยกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์.....	143
การวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมเฉพาะเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในปัจจุบัน.....	153
แผนผัง.....	156
รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี.....	156
ลวดลาย การประดับตกแต่งและองค์ประกอบอื่นๆ	157
แนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี.....	162
การรับและแพร่หลายของแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี.....	164
การเปลี่ยนแปลงของแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี.....	166
การรับรู้ของแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในปัจจุบัน.....	168
การเปรียบเทียบการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและเมรุชั่วคราวอื่นๆ.....	169
การศึกษาเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและพระเมรุ.....	170
การศึกษาเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและสกุลช่างอยุธยา	175
การศึกษาเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ.....	179
การเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและปราสาทศพหรือปราสาทศพต่างบน สัตว์หิม พานต์ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานีและภาคเหนือของประเทศไทย.....	181
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	187
รายการอ้างอิง.....	194
ประวัติผู้เขียน.....	199

สารบัญภาพ

หน้า

รูปภาพที่ 1 พระเมรุพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4	10
รูปภาพที่ 2 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระเทพศิรินทรา บรมราชินี	11
รูปภาพที่ 3 เมรุผ้าขาว งานศพเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์(ชุ่ม อภัยวงศ์)	13
รูปภาพที่ 4 พระเมรุพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	15
รูปภาพที่ 5 ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ(แบบยอดเดียว) ออกแบบโดยช่างฝีมือชาวไทยเชื้อสายมอญ.....	19
รูปภาพที่ 6 ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ(แบบ 9 ยอด) ออกแบบโดยช่างฝีมือชาวไทยเชื้อสายมอญ.....	19
รูปภาพที่ 7 ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ ออกแบบโดยช่างฝีมือชาวมอญ	20
รูปภาพที่ 8 สะลาบ็อก	21
รูปภาพที่ 9 เมรุลอยสกุลช่างอยุธยา	24
รูปภาพที่ 10 ปราสาทศพต่างบนพญานาค 3 เศียร ของเจ้าน้อยมรกต ณ เชียงใหม่.....	26
รูปภาพที่ 11 ปราสาทศพ ที่พบในภาคเหนือของประเทศไทย.....	27
รูปภาพที่ 12 ปราสาทศพต่างบนนกกหัสดีลิงค์ ที่พบในภาคเหนือของประเทศไทย	28
รูปภาพที่ 13 ปราสาทศพต่างบนนกกหัสดีลิงค์ เมืองอุบลราชธานี ในอดีต.....	31
รูปภาพที่ 14 ปราสาทศพต่างบนนกกหัสดีลิงค์ จังหวัดอุบลราชธานี.....	32
รูปภาพที่ 15 ปราสาทศพต่างบนนกกหัสดีลิงค์ จังหวัดอุบลราชธานี.....	33
รูปภาพที่ 16 โรงทึม วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี	34
รูปภาพที่ 17 เมรุปูน วัดไตรมิตรวิทยาราม.....	36
รูปภาพที่ 18 เมรุปูน วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี.....	37
รูปภาพที่ 19 เชิงตะกอนเผาศพ วัดป่าบ้านชาตาวารี อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี	39

รูปภาพที่ 20	หีบนอน ประดับยอดเหม (ตั้งศพนายเซย วิชัยวัฒน์นะ)	42
รูปภาพที่ 21	หีบนั่ง (ฝีมือครูพิน อินฟ้าแสง)	43
รูปภาพที่ 22	หีบนั่ง ประดับยอดเหม (ตั้งศพนายเว้ พออาภรณ์)	43
รูปภาพที่ 23	โกศทรงกลม (วัดเกาะ)	45
รูปภาพที่ 24	โกศทรงแปดเหลี่ยม ตีนหรือฐานโกศและยอดโกศหรือฝาโกศ (วัดเกาะ)	46
รูปภาพที่ 25	โกศทรงย่อมุมไม้สิบสอง (วัดเกาะ)	46
รูปภาพที่ 26	โกศทรงอาคารแบบจีน (ตั้งศพคุณแม่อิม ประจวบเหมาะ)	47
รูปภาพที่ 27	โกศสี่เหลี่ยมยอดทรงฝรั่ง (ตั้งศพคุณพ่ออิมและนายจวง)	47
รูปภาพที่ 28	ตัวโกศหรือลูกกลางและลงใน (วัดเกาะ)	48
รูปภาพที่ 29	อาคารตั้งศพนางหนู วาดเวียงไชย (สร้างโดยนายครอง วาดเวียงไชย)	50
รูปภาพที่ 30	เมรุตั้งศพคุณแม่เลี้ยงม พิชัยชลสินธุ์	57
รูปภาพที่ 31	เมรุตั้งศพพระครูเพชรโรดมคุณ(เลื่อม)	58
รูปภาพที่ 32	เมรุตั้งศพพระครูญาณวิชัย (ยิด สุวณฺโณ)	58
รูปภาพที่ 33	เมรุประจำหรือเมรุผ้าขาว 9 ยอด ตั้งศพพระอธิการปลอด	59
รูปภาพที่ 34	เมรุตั้งศพคุณแม่เปี้ย เจริญศิริ	60
รูปภาพที่ 35	เมรุตั้งศพนายกลิ่น แก้วมา	61
รูปภาพที่ 36	เมรุตั้งศพพระสุเมธีวรคุณ	61
รูปภาพที่ 37	เมรุตั้งศพนายทับ ทับเล็ก	62
รูปภาพที่ 38	เมรุตั้งศพในงานพระราชทานเพลิงศพพระสุวรรณมุนี(ชิต)	63
รูปภาพที่ 39	เมรุตั้งศพในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพสุวรรณมุนี(ผัน)	64
รูปภาพที่ 40	เมรุตั้งศพบุรุษผู้หนึ่ง ออกแบบโดยคณะช่างเมรุวัดเพชรพลี	65
รูปภาพที่ 41	เมรุประจำ แบบหลังคาตัด (ตั้งศพพ่อบัว ประทุมชาติ)	66
รูปภาพที่ 42	เมรุประจำ แบบมียอดซ้อนชั้น (ตั้งศพนายปี ต้นฮกซุน)	67

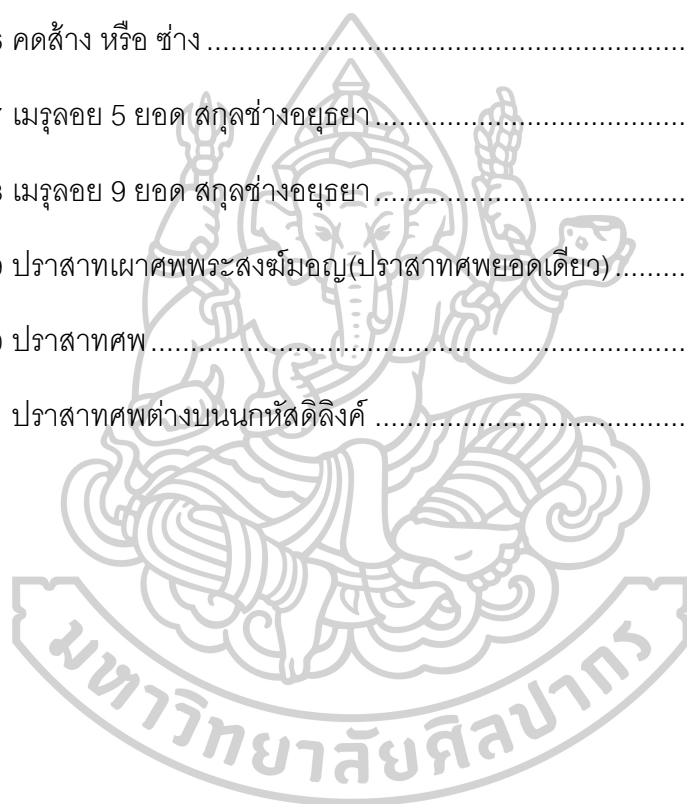
รูปภาพที่ 43 เมรุทรงประเพณี แบบเรือนยอดต่อด้วยยอดปรางค์ (ตั้งศพผู้ใหญ่โก)	68
รูปภาพที่ 44 เมรุทรงประเพณี แบบเครื่องยอดทรงมงกุฏ.....	68
รูปภาพที่ 45 เมรุทรงประยุกต์ แบบอาคารฝรั่ง (ตั้งศพคุณหญิงสุรพันธุ์เสณี เจียม บุนนาค)	69
รูปภาพที่ 46 เมรุทรงประยุกต์ แบบอาคารฝรั่ง	70
รูปภาพที่ 47 องค์ประกอบของเมรุลอย	74
รูปภาพที่ 48 เครื่องประกอบเมรุส่วนฐาน	75
รูปภาพที่ 49 เครื่องประกอบเมรุส่วนตัวเรือนของเมรุประธาน	76
รูปภาพที่ 50 เครื่องประกอบเมรุส่วนชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุประธาน	77
รูปภาพที่ 51 เครื่องประกอบเมรุทิศ	78
รูปภาพที่ 52 เครื่องประกอบเมรุและรอกที่วางไว้ใกล้จุดที่จะทำการติดตั้ง	79
รูปภาพที่ 53 ช่างเริ่มประกอบโครงสร้างส่วนฐาน ชั้นที่ 1	80
รูปภาพที่ 54 ช่างกำลังวัดระดับโดยใช้สายยางบรรจุน้ำเป็นเครื่องมือในการวัด	80
รูปภาพที่ 55 โครงสร้างส่วนฐานและเสาตัวเรือนของเมรุประธาน	81
รูปภาพที่ 56 ช่างประดับเครื่องประกอบเมรุที่ส่วนยอด	82
รูปภาพที่ 57 ช่างเริ่มประกอบโครงสร้างของชั้นหลังคา	82
รูปภาพที่ 58 ช่างยกส่วนยอดขึ้นวางเหนือโครงสร้างของชั้นหลังคา	83
รูปภาพที่ 59 ยอดเมรุที่ยกขึ้นสวมเหนืออุระระฆัง	83
รูปภาพที่ 60 ช่างประดับใบระกาที่หน้าบัน	84
รูปภาพที่ 61 ช่างประดับ กระฉัง หน้ากระดานและกระฉังรีที่ชายหลังคา	84
รูปภาพที่ 62 ช่างประกอบหลังคาปีกนก.....	85
รูปภาพที่ 63 ช่างประดับเพดาน หลังยกชั้นหลังคาและส่วนยอดครั้งที่ 1	86
รูปภาพที่ 64 ช่างยกชั้นหลังคาและส่วนยอดขึ้นสู่ตัวเรือนด้านบนสุดและประกอบเสภาพราง เพื่อช่วยรองรับน้ำหนัก	86

รูปภาพที่ 65	ช่างติดตั้งเสาโถงเพิ่มด้านละ 2 ต้นทั้ง 4 ด้าน เพื่อทำให้ตัวเรือนอยู่ในผังย่อมุมไม้ 12	87
รูปภาพที่ 66	ช่างกำลังประกอบมุขโถง (เมรุลอย 9 ยอดโถง วัดเกาะ)	87
รูปภาพที่ 67	เมรุประธานที่ประดับเครื่องประกอบเมรุแล้วเสร็จ	88
รูปภาพที่ 68	ช่างประกอบฐานและเสาตัวเรือนของเมรุทิศ	89
รูปภาพที่ 69	ช่างประกอบชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุทิศ	89
รูปภาพที่ 70	ช่างกำลังยกชั้นหลังคาและส่วนยอดขึ้นวางเหนือตัวเรือนเมรุทิศ	90
รูปภาพที่ 71	ช่างยกเมรุทิศขึ้นวางบนฐานเมรุลอย	90
รูปภาพที่ 72	เมรุทิศที่ยกวางบนฐานเมรุลอยชั้นที่ 1 แล้วเสร็จ	91
รูปภาพที่ 73	การประกอบเมรุทิศชั้นนอก (เมรุลอย 9 ยอดวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร)	91
รูปภาพที่ 74	เมรุลอย 9 ยอดที่ประกอบแล้วเสร็จ	92
รูปภาพที่ 75	เมรุลอย 5 ยอด วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร	98
รูปภาพที่ 76	เมรุลอย 9 ยอด วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร	98
รูปภาพที่ 77	ฐานประดับภาพล่องนูน หน้ากระดาน ระเบียบและกระจัด เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม	99
รูปภาพที่ 78	ตัวเรือนของเมรุประธาน เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม	100
รูปภาพที่ 79	ชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุประธาน เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร ...	101
รูปภาพที่ 80	เมรุทิศชั้นในและชั้นนอก เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม	102
รูปภาพที่ 81	ชั้นหลังคาและยอดเมรุทิศ เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม	103
รูปภาพที่ 82	พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	107
รูปภาพที่ 83	ยอดพระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	107
รูปภาพที่ 84	เมรุลอย 5 ยอด วัดใหญ่สุวรรณาราม (เมื่อคราวยังอยู่ในการดูแลของวัดพระทอง)	109
รูปภาพที่ 85	เมรุลอยยกกลุ่มเรือนชั้น	111
รูปภาพที่ 86	ส่วนฐาน เมรุลอยยกกลุ่มเรือนชั้น	112

รูปภาพที่ 87 ตัวเรือนของเมรุประธาน เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น.....	113
รูปภาพที่ 88 ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธานของเมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น	114
รูปภาพที่ 89 เมรุทิศ เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น.....	115
รูปภาพที่ 90 เมรุลอย 5 ยอด วัดวังบัว	116
รูปภาพที่ 91 เมรุลอย 9 ยอด วัดวังบัว	117
รูปภาพที่ 92 ตัวเรือนของเมรุประธาน เมรุลอยวัดวังบัว.....	118
รูปภาพที่ 93 ชั้นหลังคาและยอดเมรุประธานของเมรุลอย 5 ยอดวัดวังบัว	119
รูปภาพที่ 94 ชั้นหลังคาและยอดเมรุประธานของเมรุลอย 9 ยอดวัดวังบัว	119
รูปภาพที่ 95 เมรุปูน	120
รูปภาพที่ 96 ปล่องควันไฟเมรุปูน.....	120
รูปภาพที่ 97 พระอิถิการหวล จันทศิริ	121
รูปภาพที่ 98 พระครูศีลปวีชระศาล(อิน จตุมน).....	121
รูปภาพที่ 99 พระครูวัชรมงคคกิจ(ล้อม สุขเมธ)	121
รูปภาพที่ 100 พระอิถิการปฐม ภิรมย์โม (เจ้าอาวาสวัดประดิษฐนารามองค์ปัจจุบัน).....	122
รูปภาพที่ 101 เมรุลอย 5 ยอด วัดประดิษฐนาราม.....	123
รูปภาพที่ 102 เมรุลอย 9 ยอด วัดประดิษฐนาราม.....	123
รูปภาพที่ 103 ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธานของเมรุลอย 5 ยอด วัดประดิษฐนาราม... ..	125
รูปภาพที่ 104 ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธานของเมรุลอย 9 ยอด วัดประดิษฐนาราม... ..	125
รูปภาพที่ 105 เมรุลอย 5 ยอด วัดเกาะ	127
รูปภาพที่ 106 เมรุลอย 9 ยอด โถง วัดเกาะ.....	128
รูปภาพที่ 107 ฐานประดับภาพล่องถนนเขียนรูปทิวทัศน์และลายไทยหน้ากระดาน กระฉัง และกระฉังรี เมรุลอยวัดเกาะ.....	130
รูปภาพที่ 108 ตัวเรือนของเมรุลอย 9 ยอด โถง เมรุลอยวัดเกาะ.....	131

รูปภาพที่ 109	ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธานของเมรุลอย 9 ยอดโถง เมรุลอยวัดเกาะ	132
รูปภาพที่ 110	เมรุทิศ เมรุลอยวัดเกาะ	133
รูปภาพที่ 111	ชั้นหลังคาและยอดเมรุทิศ เมรุลอยวัดเกาะ	134
รูปภาพที่ 112	กระจิง หน้ากระดานและกระจิงรี เมรุลอยวัดเกาะ	135
รูปภาพที่ 113	พระเมรุพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4	136
รูปภาพที่ 114	ซุ้มประตูพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	137
รูปภาพที่ 115	ปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง	138
รูปภาพที่ 116	พระที่นั่งเวชยันตีวิเชียรปราสาท อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี	138
รูปภาพที่ 117	ซุ้มประตูประธานพระวิหารทิศ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	139
รูปภาพที่ 118	พระปรารักษ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	142
รูปภาพที่ 119	เมรุลอย 5 ยอด วัดห้วยเสือ	145
รูปภาพที่ 120	ฐานประดับตีนฉัตร ภาพล่องถนน หน้ากระดานและกระจิง เมรุลอยวัดห้วยเสือ	146
รูปภาพที่ 121	ตัวเรือนของเมรุประธาน เมรุลอยวัดห้วยเสือ	147
รูปภาพที่ 122	ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธาน เมรุลอยวัดห้วยเสือ	148
รูปภาพที่ 123	เมรุทิศ เมรุลอยวัดห้วยเสือ	149
รูปภาพที่ 124	ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุทิศ เมรุลอยวัดห้วยเสือ	150
รูปภาพที่ 125	มณฑปวัดประดู่ฉิมพลี	151
รูปภาพที่ 126	หอระฆัง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	152
รูปภาพที่ 127	ซุ้มสี่มา วัดพิชัยญาติการาม	152
รูปภาพที่ 128	ภาพล่องถนน เขียนเรื่อง “รามเกียรติ์” (เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม)	158
รูปภาพที่ 129	ภาพล่องถนน เขียนภาพ “สุภาษิต” (เมรุลอยวัดประดิษฐานาราม)	158
รูปภาพที่ 130	ภาพล่องถนน เขียนรูป “วิวิธวิทัศน” (เมรุลอยวัดเกาะ)	158

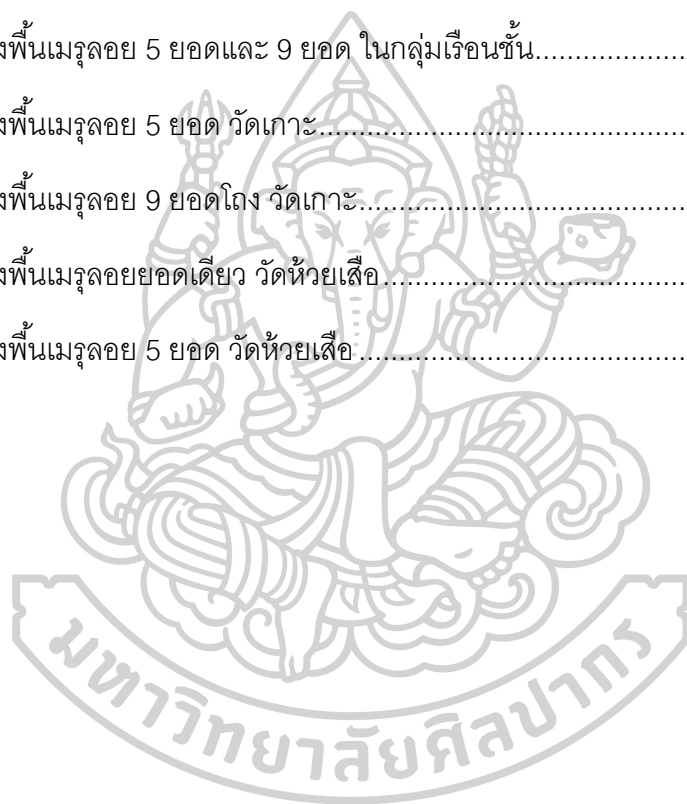
รูปภาพที่ 131	กระจิ่ง หน้ากระดานและกระจิ่งรี (เมรุลอยวัดวังบัว).....	160
รูปภาพที่ 132	กาบพรหมศร ประดับเสาแฝง (เมรุลอยวัดประดิษฐ์วนาราม)	161
รูปภาพที่ 133	กาบพรหมศร พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	161
รูปภาพที่ 134	งานพระเมรุสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง	172
รูปภาพที่ 135	พระเมรุของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล	172
รูปภาพที่ 136	คดสั้น หรือ ช่าง	174
รูปภาพที่ 137	เมรุลอย 5 ยอด สกุนช่างอยุธยา.....	177
รูปภาพที่ 138	เมรุลอย 9 ยอด สกุนช่างอยุธยา	178
รูปภาพที่ 139	ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ(ปราสาทศพยอดเดียว).....	181
รูปภาพที่ 140	ปราสาทศพ	184
รูปภาพที่ 141	ปราสาทศพต่างบนนภัสดีลิงค์	184

สารบัญแผนผัง

หน้า

แผนผังที่ 1	ผังพื้นเมรุलयยอดเดียว วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร	97
แผนผังที่ 2	ผังพื้นเมรุलय 5 ยอด วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร.....	97
แผนผังที่ 3	ผังพื้นเมรุलय 9 ยอด วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร.....	97
แผนผังที่ 4	ผังพื้นเมรุलय 5 ยอดและ 9 ยอด ในกลุ่มเรือนชั้น.....	110
แผนผังที่ 5	ผังพื้นเมรุलय 5 ยอด วัดเกาะ.....	128
แผนผังที่ 6	ผังพื้นเมรุलय 9 ยอด โถง วัดเกาะ.....	129
แผนผังที่ 7	ผังพื้นเมรุलयยอดเดียว วัดห้วยเสือ.....	144
แผนผังที่ 8	ผังพื้นเมรุलय 5 ยอด วัดห้วยเสือ.....	144

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีการทำศพของประเทศไทยในปัจจุบันมีอยู่ 2 วิธี คือ การฝังศพและการเผาศพ ซึ่งมีอิทธิพลมาจากความเชื่อและศาสนาที่แตกต่างกัน การฝังศพเป็นพิธีกรรมของคนไทยเชื้อสายจีน และผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์และอิสลาม ในขณะที่การเผาศพนั้นเป็นพิธีกรรมของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาซึ่งปรากฏเป็นแบบอย่างในพุทธประวัติมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล

การเผาศพมีความแตกต่างกันไปตามสถานะของศพ กล่าวคือ หากเป็นศพของบุคคลชนชั้นสูงจะมีการสร้าง “พระเมรุมาศหรือพระเมรุ” โดยอยู่ในลักษณะของการเป็น “เมรุชั่วคราว” หมายถึง เมรุที่สร้างขึ้นเพื่อให้เฉพาะงานนั้นๆ เมื่อเสร็จงานแล้วจะต้องมีการรื้อถอนลง ซึ่งแตกต่างกับการเผาศพของชาวบ้านทั่วไปที่จะนำศพไปเผาที่ “เชิงตะกอน” ซึ่งทำขึ้นอย่างง่ายในบริเวณป่าที่ห่างไกลจากบ้านเรือนผู้คน¹

การถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์และพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ จะต้องมีการประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพและก่อสร้างอาคารที่ถวายพระเพลิง ซึ่งเรียกว่า “พระเมรุมาศหรือพระเมรุ” อันเลียนแบบมาจากชื่อเขาพระสุเมรุตามคติความเชื่อที่ว่า กษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ² การออกแบบพระเมรุจะคำนึงถึงฐานานุศักดิ์และสะท้อนคติความเชื่อดังกล่าวในรูปแบบการทำเป็นอาคารทรงปราสาท มีการประดับตกแต่งเพื่อสื่อถึงการเป็นเขาพระสุเมรุ ทั้งนี้การสร้างพระเมรุในดินแดนไทยมีมาแล้วตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยปรากฏความในพระราชพงศาวดารและสืบทอดแบบแผนมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์³ และจำกัดการใช้งานเฉพาะกับพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์และพระสงฆ์ชั้นสมเด็จเจ้าพระสังฆราชเท่านั้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 กรมพระราชวังบวร-มหาสุรสิงหนาททรงสร้างฌาปนสถานเพื่อเป็นที่เผาศพด้วยถาวรวัตถุที่วัดสุวรรณาภิราม เรียกว่า

¹ ปราณี วงษ์เทศ, **พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย** (กรุงเทพฯ: ธนาครไทยพาณิชย์, 2534). พิมพ์ในงานจัดนิทรรศการ เรื่อง "ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต" ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มศก. 17 ต.ค.- 6 พ.ย. 2534), 11.

² หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, **สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 1** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2555), 23.

³ เกரியงไกร เกิดศิริ และคนอื่นๆ, **งานพระเมรุ : ศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่อง** (กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์, 2552), 130.

“เมรุปูน” ประกอบด้วยอาคารก่ออิฐถือปูนถือได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมแห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์⁴ ซึ่งสมเด็จพระยาตากษัตริย์ทรงสันนิษฐานไว้ว่าการสร้างเมรุปูนในครั้งแรกนั้นใช้สำหรับพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นรองลงมาและศพขุนนางที่ได้รับพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษและในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมรุปูนพร้อมอาคารประกอบอีก 2 แห่ง คือที่ วัดอรุณราชวรารามและวัดสระเกศราชวรมาราม⁵ อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาเมรุปูนทั้ง 3 แห่งขาดการบำรุงรักษาและศพที่นำไปทำการเผาก็ต่ำศักดิ์ลงเป็นลำดับจนไม่ต้องขอพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษ ทำให้เป็นที่รังเกียจของบรรดาชนชั้นสูงจึงเกิดความนิยมสร้าง “เมรุชั่วคราว” บริเวณหน้าเมรุปูนนั้นและอาศัยอาคารถาวรเดิมเพื่อความสะดวกในพิธีกุศลศพ⁶ เพราะฉะนั้นการเผาศพของกลุ่มคนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์จึงสามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. พระบรมศพของพระมหากษัตริย์ พระศพของพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงและสมเด็จพระสังฆราช ใช้ “พระเมรุมาศหรือพระเมรุ”
2. พระศพของพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นรองลงมา ศพขุนนาง ใช้ “เมรุปูน หรือ เมรุชั่วคราว”
3. ศพของชาวบ้านทั่วไป ใช้ “เชิงตะกอน”

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยก็มีความนิยมสร้างเมรุชั่วคราวด้วยเช่นเดียวกัน แต่จะใช้เฉพาะกับพระศพเจ้านายและศพพระสงฆ์ โดยสร้างให้มีลักษณะเป็น “ปราสาท” ตั้งอยู่บนสี่ตวิหิมพานต์ แม้จะมีแนวคิดและรูปแบบคล้ายกันหากแต่เมื่อเสร็จงานเมรุชั่วคราวของภาคเหนือจะเผาไปพร้อมกันกับศพ⁷ ซึ่งจะแตกต่างไปจากภาคกลางที่นิยมหรือเครื่องประกอบเมรุไปใช้ประโยชน์อื่น ๆ ต่อ อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่ราวปี พ.ศ.2500 เป็นต้น

⁴ สมภพ ภิรมย์, พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2539), 72.

⁵ วัดสระเกศราชวรมาราม มีเมรุปูน 2 หลัง โดยแบ่งเป็นเมรุสำหรับที่ปลงศพผู้ที่มีบรรดาศักดิ์สูง 1 หลัง และโรงทิมสำหรับปลงศพบุคคลชั้นคหบดี 1 หลัง ใน ราชบัณฑิตยสภา, ตำนานวัดกุฎสถานต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (พระนคร: กรมศิลปากร : โรงพิมพ์กฤษฎณปกรณ์, 2512. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ล. รุจิ ศรีวรรณวิฑฒ์ 16 ธ.ค.2512), 13.

⁶ สมภพ ภิรมย์, พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์, 72-75.

⁷ ภูเดช แสนสา, โลกหน้าล้านนา : พัฒนาการการสร้างปราสาทศพต่างสี่ตวิหิมพานต์และการก่อ (เชียงใหม่: สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2556), 35.

มา เมื่อแต่ละวัดหันมาให้ความสำคัญและสร้างเมรุปูนเป็นของตัวเอง⁸จึงส่งผลให้การเผาศพของคนไทยส่วนใหญ่เหลือเพียง 2 ลักษณะ คือ

1. พระบรมศพของพระมหากษัตริย์ พระศพของพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง ใช้ “พระเมรุมาศ หรือพระเมรุ”
2. บุคคลทั่วไป ใช้ “เมรุปูน”

ส่วนเมรุชั่วคราวเริ่มหมดความนิยมลงคงเหลือเฉพาะคนบางกลุ่มที่ยังใช้และมีเพียงบางพื้นที่ที่ยังคงสืบทอดการทำต่อมา ดังเช่น เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี

“เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี” สันนิษฐานว่ามีมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เนื่องจากปรากฏการอ้างถึงหมายรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มีพระบรมราชานุญาต เมื่อปี พ.ศ.2403 ความว่า “อันบ้านอื่นเมืองใดในหัวเมืองนั้น การจัดทำเมรุตั้งศพนั้นขอเสียเถิด อย่าริทำให้เป็นการเทียมเจ้านายเลย ยกให้แต่เมืองเพชรบุรีเขาเมืองหนึ่ง เพราะเขาทำกันมาช้านานแล้ว”⁹ ในอดีตการสร้างเมรุลอยแต่ละครั้งจะมีรูปแบบที่หลากหลาย ช่างเมรุแต่ละสำนักจะทำการออกแบบอวดประชันฝีมือกันจนทำให้มีการพัฒนากลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม¹⁰ หากแต่ยังคงมีเค้าโครงที่เลียนแบบมาจากงานพระเมรุของหลวง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า การออกแบบและสร้างเมรุลอยแต่ละครั้งต้องมีความประณีต ใช้ช่างเมรุและวัสดุเป็นจำนวนมากส่งผลให้งบประมาณในการจัดสร้างแต่ละครั้งสูงขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นการสร้างเมรุลอยจึงมักถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้กับศพของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่หรือกลุ่มคนที่มีฐานะ

ครั้งในเวลาต่อมาเมื่อสภาวะเศรษฐกิจเกิดความฝืดเคืองอันเป็นผลมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบกับแต่ละวัดหันมาสร้างเมรุปูนเป็นของตัวเอง จึงเป็นเหตุให้ช่างเมรุแต่ละสำนักจำเป็นต้องทำการปรับเปลี่ยนเมรุลอย¹¹ ให้เข้ากับสภาวะสังคม ทั้งในด้านการออกแบบ วัสดุ การใช้งาน และชื่อเรียก ตัวอย่างเช่น แต่เดิมชาวเมืองเพชรบุรีจะเรียกเมรุชั่วคราวดังกล่าวนี้ว่า “เมรุหา”¹² หมายถึง เมรุที่ถูกออกแบบและสร้างขึ้นเพื่อใช้งานเพียงครั้งเดียว เปลี่ยนแปลงมาเรียกว่า “เมรุลอย” คือ เมรุที่จะประกอบขึ้นเมื่อมีผู้ขอเช่า โดยผู้ประสงค์จะใช้ต้องทำการแจ้งและขอเช่าจาก

⁸ สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, พระเมรุ แรกมียุคกรุงศรีอยุธยา : เลียนแบบนครวัด วิชาญโลกจำลองเขาพระสุเมรุ (กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม, 2551), 9.

⁹ อ้างถึงหมายรับสั่งรัชกาลที่ 4 ใน เสรี เหล่ารอด, เพชรบุรีประชุมใหญ่สมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ 27 (เพชรบุรี: พุทธสมาคมจังหวัดเพชรบุรี, 2527), 135.

¹⁰ แสงประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร (กรุงเทพฯ: พิไลส์, 2553), 9.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 12.

¹² เรื่องเดียวกัน.

วัดไปตั้งยังสถานที่ที่เจ้าภาพเป็นผู้เลือก ช่างจะทำการประกอบเมรุลอยและเมื่อใช้งานเสร็จช่างเมรุจะรื้อเครื่องประกอบเมรุออกและนำไปเก็บไว้เป็นสมบัติของวัด รายได้จากการเช่าเมรุลอยกลายเป็นรายได้ส่วนหนึ่งของวัดหรือวัดศุภที่จากเดิมใช้ไม้ก็เปลี่ยนแปลงมาใช้เหล็กที่มีความคงทนและแข็งแรงกว่าและเนื่องจากการเช่าเมรุลอยแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายไม่ต่ำกว่า 1 แสนบาท อีกทั้งรูปแบบแม้จะมีการลดทอนรายละเอียดลงหากแต่ยังคงมีความสวยงามและมีเค้าโครงที่อิงอยู่กับพระเมรุของหลวงอันเป็นสิ่งซึ่งแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่สูงกว่าการใช้เมรุปูนทั่วไปจึงทำให้สถานะของเมรุลอยในปัจจุบันกลายเป็นเครื่องประดับบารมีของกลุ่มคนที่มีฐานะ

จากความสำคัญที่ได้กล่าวมาในข้างต้นจึงทำให้เกิดเป็นประเด็นสนใจในการศึกษารูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้จากการค้นคว้าข้อมูลงานวิจัยเกี่ยวกับเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีนั้นผู้ศึกษาพบว่า โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระสงฆ์ซึ่งเป็นช่างผู้ออกแบบเมรุลอยหรือเป็นการรวบรวมภาพถ่ายเมรุเก่าของเพชรบุรีหรือแม้แต่งานวิจัยของคุณศัญชัย ลุงรุ่ง ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบเมรุชั่วคราวสกุลช่างเพชรบุรี เพื่อทำการออกแบบเมรุชั่วคราวที่มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน” ก็เป็นเพียงการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการออกแบบเมรุสมัยใหม่แต่เพียงเท่านั้น หากแต่ยังมิได้ทำการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของสกุลช่างเพชรบุรีอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งงานวิจัยดังกล่าวก็ผ่านช่วงเวลาเกือบสิบปีแล้ว จึงควรแก่เวลาที่จะมีการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ฐานข้อมูลที่ครบถ้วนและร่วมสมัยยิ่งขึ้น ดังนั้นประเด็นการศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษาจะเน้นศึกษาแนวคิดและคติการสร้าง รูปแบบศิลปกรรม พิธีกรรมและแนวโน้มหรือสถานการณ์ของเมรุลอยในปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการช่วยรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์การทำเมรุลอยของสกุลช่างเพชรบุรีไว้ก่อนที่จะสูญหายไปจากประเทศไทย

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาตลอดจนแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี จากอดีตสู่ปัจจุบัน
- 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดการทำเมรุลอยที่เริ่มกลายจากการใช้งานของชนชั้นสูงมาสู่พระสงฆ์และสามัญชน
- 3) เพื่อศึกษารูปแบบศิลปกรรมของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและลักษณะเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของเมรุลอยแต่ละวัด
- 4) เพื่อศึกษาแนวโน้มหรือสถานการณ์การใช้งานเมรุลอยในปัจจุบันและอนาคต

สมมติฐานของการศึกษา

การสร้างเมรุลอยของสกุลช่างเพชรบุรีนั้นสันนิษฐานได้ว่าคงมีแนวคิดและคติการสร้างอิงอยู่กับคติเขาพระสุเมรุโดยสะท้อนออกมาในงานศิลปกรรมที่มีรูปแบบคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับงานพระเมรุของหลวง หากแต่มีการลดขนาดและปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางส่วนเพื่อให้ไม่เป็นการเท่าเทียมกับพระเมรุของชนชั้นสูง นอกจากนี้แม้ว่าในเมืองเพชรบุรีจะมีการทำเมรุลอยหลายวัด แต่งานศิลปกรรมที่ปรากฏน่าจะมีรูปแบบร่วมกันซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของสกุลช่างเพชรบุรีและในขณะเดียวกันแต่ละวัดก็อาจมีเทคนิคหรือลักษณะเฉพาะบางประการที่แตกต่างกันออกไปอันแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุแต่ละแห่ง ตัวอย่างเช่น ยอดเมรุของบางวัดทำเป็นยอดทรงปราสาทที่มีการช่อนเชิงกลอนหรือแสดงเชิงกลอนให้เห็น เป็นต้น

อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าเนื่องจากค่าใช้จ่ายในการเช่าเมรุลอยเป็นเงินจำนวนมาก ประกอบกับวัดแต่ละแห่งนิยมสร้างเมรุปูนถาวรเป็นของตนเองซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานเผาศพน้อยกว่า จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานการณ์และแนวโน้มการใช้งานเมรุลอยในปัจจุบันเหลืออยู่น้อยมาก

ขอบเขตการศึกษา

เนื่องจากการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในปัจจุบันลดความนิยมลงเป็นอย่างมากและไม่ค่อยปรากฏการใช้งานบ่อยครั้งนัก ดังนั้นขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้จะขอเน้นทำการศึกษา รูปแบบเมรุลอยเฉพาะวัดที่ยังคงมีการให้เช่าเมรุลอยอยู่ อีกทั้งผู้ศึกษามีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาในการศึกษาและบางวัดมีเมรุลอยหลายรูปแบบให้เลือกใช้ซึ่งอาจทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลภาพถ่ายเมรุลอยจากสถานที่จริงได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ภาพถ่ายเก่าที่เคยมีการบันทึกไว้มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบร่วมในการศึกษาวิเคราะห์ด้วย ทั้งนี้สำหรับขอบเขตการศึกษารูปแบบของ “เมรุลอย” สกุลช่างเพชรบุรีนั้น ผู้ศึกษาจะขอเน้นเฉพาะเมรุทรงประเพณี อันหมายถึงเมรุที่มียอดเป็นเรือนชั้น เรือนยอด และยอดทรงเจดีย์ เป็นต้น

ขั้นตอนของการศึกษา

- 1) ค้นคว้าและรวบรวมเก็บข้อมูลจากเอกสารต่างๆ รวมทั้งงานวิจัย บทความหรือผลงานด้านวิชาการที่ผ่านมามีความเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้และข้อมูลเอกสารร่วมสมัยเบื้องต้นเกี่ยวกับการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี รวมไปถึงสถาปัตยกรรมในงานพระเมรุและการสร้างเมรุของพื้นที่ต่างๆ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางในการเก็บข้อมูลต่อไป

- 2) ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยทำการบันทึกภาพและสัมภาษณ์จากบุคคลที่มีความเกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น พระสงฆ์ ช่างเมรุหรือประชาชนที่เคยเห็นหรือบันทึกภาพเมรุลอยไว้เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์
- 3) ทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งด้านเอกสารและข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม โดยดำเนินการศึกษาวิจัยข้อมูลที่ได้ตามระเบียบวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ
- 4) สรุปผลและนำเสนอผลที่ได้จากการศึกษา

เวลาที่ใช้ในการวิจัย

ประมาณ 1 ปี คาดว่าจะเริ่มงานวิจัย ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ.2559 และเสนอวิทยานิพนธ์ภายในเดือน ธันวาคม พ.ศ.2560

วิธีการศึกษา

ศึกษาวิเคราะห์เมรุลอยของวัดแต่ละแห่ง ทั้งในด้านรูปแบบ ลวดลายประดับ การใช้งาน รวมไปถึงขั้นตอนการสร้าง เพื่อนำมาพื้นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์และเปรียบเทียบความแตกต่างและเอกลักษณ์เฉพาะของการสร้างเมรุลอยแต่ละแห่ง รวมไปถึงใช้ภาพถ่ายเก่ามาเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาวิเคราะห์

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

- 1) หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร
- 2) หอสมุดแห่งชาติ
- 3) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
- 4) วัดต่างๆที่ยังมีการสร้างเมรุลอยในจังหวัดเพชรบุรี เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดวังบัว วัดเกาะ เป็นต้น
- 5) ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม
- 6) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องหรือคนในท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์ ช่างเมรุ เป็นต้น
- 7) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาและรูปแบบศิลปกรรมเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์

ทุกชีวิตเกิดมามีอายุขัยไม่พ้นจากความตาย สำหรับมนุษย์เมื่อตายไปแล้วสังขารให้ลูกหลาน ญาติมิตรหรือบริวารจัดการพิธีศพ ซึ่งคนไทยเรียกว่า “การปลงศพ” หมายถึงการปลดเปลื้องภาระที่แบกไว้ในเรื่องศพให้เสร็จธุระไป¹³ ตามความเชื่อและจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ปัจจุบันการปลงศพในประเทศไทยมีอยู่ 2 วิธี คือ การฝังศพและการเผาศพ ซึ่งมีอิทธิพลมาจากความเชื่อและศาสนาที่แตกต่างกัน การฝังศพเป็นพิธีกรรมของคนไทยเชื้อสายจีนและผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์และอิสลาม ในขณะที่การเผาศพนั้นเป็นพิธีกรรมของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาซึ่งปรากฏเป็นแบบอย่างในพุทธประวัติมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล

การเผาศพของของคนไทยมีการใช้ 2 คติอยู่ร่วมกัน คือ คติทางพุทธศาสนาใช้หีบใส่ศพเมื่อเผาแล้วนำอัฐิธาตุฝังไว้ในสถูปและคติพราหมณ์ใช้โกศใส่ศพ เมื่อเผาแล้วนำอัฐิธาตุลอยทิ้งน้ำแต่เดิมคงจะใช้คติทางพุทธศาสนาด้วยกันหมดภายหลังเมื่อรับคติทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาจากเขมรจึงใช้คติดังกล่าวกับพระบรมศพและพระศพของพระบรมวงศานุวงศ์ โดยการเผาศพมักกระทำบน “**เมรุ**” อันหมายถึง ที่เผาศพ¹⁴ ซึ่งในอดีตปรากฏหลักฐานการใช้แบ่งตามฐานะของบุคคลได้ 2 ประเภท คือ

1. **พระเมรุ** หมายถึง อาคารทรงปราสาท¹⁵ ใช้สำหรับเป็นที่ประกอบพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์หรือพระศพของพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งปรากฏหลักฐานมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตัวอย่างเช่น งานพระเมรุของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นต้น
2. **เชิงตะกอน** หมายถึง ที่เผาศพของสามัญชน ก่อฐานให้สูงจากพื้นดิน กั้นเป็นคอกสี่เหลี่ยมแล้ววางกองฟืนและศพบนนั้น โดยอาจมีวิวัฒนาการหรือองค์ประกอบอื่นๆ เพิ่มเติมตามฐานะของบุคคล¹⁶

¹³ พระยาอนุนามานราชชน, **ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต** (กรุงเทพฯ: คำผาง, 2531), 113.

¹⁴ มานิต มานิตเจริญ, **พจนานุกรมไทย : สมบูรณ์-ทันสมัยที่สุด**, พิมพ์ครั้งที่ 23 (กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, 2550), 659.

¹⁵ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, **เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ** (กรุงเทพฯ: กอง, 2539. จัดพิมพ์ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง วันอาทิตย์ที่ 10 มีนาคม 2539), 217.

¹⁶ พระยาอนุนามานราชชน, **ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต**, 151-154.

อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีและก้าวล่วงเข้าสู่แผ่นดินกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ สรรพความรู้และวิทยาการความก้าวหน้าในด้านต่างๆตลอดจนสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงจึงส่งผลให้เมรุเกิดการพัฒนาและปรับปรุงให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น

ประวัติและรูปแบบศิลปกรรมเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์

จากการศึกษา “เมรุ” ในสมัยรัตนโกสินทร์ผู้ศึกษาพบว่าเมรุในสมัยนี้มีพัฒนาการที่หลากหลายมากขึ้นทั้งในแง่การใช้งาน วัสดุและรูปแบบศิลปกรรม ซึ่งการแบ่งประเภทของเมรุสมัยรัตนโกสินทร์ในบทนี้ผู้ศึกษาจะขอแบ่งตามลักษณะการใช้งานเป็นหลัก โดยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. เมรุชั่วคราว
2. เมรุถาวร
3. เชิงตะกอน

เมรุชั่วคราว

เมรุชั่วคราว หมายถึง เมรุที่สร้างขึ้นชั่วคราวหรือเฉพาะกิจ สำหรับประกอบพิธีเผาศพเฉพาะครั้งคราว เมรุลักษณะดังกล่าวสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. เมรุชั่วคราวประเภทที่ไม่ได้เผาเมรุไปพร้อมกับศพ
2. เมรุชั่วคราวประเภทที่เผาเมรุไปพร้อมกับศพ

เมรุชั่วคราวประเภทที่ไม่ได้เผาเมรุไปพร้อมกับศพ

เมรุประเภทนี้มีการใช้งานอยู่ 2 ลักษณะ คือ

- 1) เมรุชั่วคราวที่ไม่มีการใช้ซ้ำ

เมรุชั่วคราวที่ไม่มีการใช้ซ้ำ หมายถึง เมรุที่สร้างขึ้นสำหรับเผาบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะเมื่อเสร็จสิ้นพิธีแล้วจะถูกรื้อถอนลงโดยไม่นำกลับมาประกอบใช้ใหม่อีกครั้ง วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างจะถูกนำไปใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น วัสดุก่อสร้างที่เหลือจากงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้าพาวุฒิมนีมัย (กรมพระเทพนารีรัตน์) และสมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ ณ ท้องสนามหลวง ถูกนำไปใช้ในการก่อสร้างเป็นต้นกำเนิดโรงพยาบาลศิริราช¹⁷ เป็นต้น การทำเมรุชั่วคราวลักษณะดังกล่าวนี้พบอยู่ในเมรุ 2 ประเภท ได้แก่

¹⁷ สมภพ ภิรมย์, พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัตนโกสินทร์, 47.

พระเมรุมาศหรือพระเมรุ

พระเมรุมาศหรือพระเมรุ สร้างขึ้นตามแนวคิดและคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุอันเป็นธรรมเนียมที่กรุงศรีอยุธยาธิบดีธิพลมาจากการปกครองแบบทเวนนิยมนิยมของเขมร ด้วยเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ การพระราชสมภพถือเป็นทิพยเทพาวตารและเมื่อประทับที่ใดสถานที่นั้นก็เสมือนจำลองมาจากสรวงสวรรค์ เช่น พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท ก็นำมาจากชื่อวิมานของพระอินทร์ เป็นต้น และเมื่อถึงกาลสวรรคตก็จะเสด็จกลับสู่เทวพิภพ ณ ดินแดนเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางจักรวาลตามคติความเชื่อ โดยจะต้องมีการประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ ท้องสนามหลวง เพื่ออัญเชิญดวงพระวิญญาณเสด็จกลับ สิ่งก่อสร้างในพระราชพิธีทั้งหลายจำเป็นต้องสร้างตามแผนผังจักรวาลในอุดมคติโบราณเสมือนจำลองแดนสวรรค์มาไว้ยังพื้นโลก อาคารที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพจึงเรียกว่า “พระเมรุมาศหรือพระเมรุ” มีการจำลองทิวทัศน์ทั้ง 4 อยู่ในรูป “เมรุทิศ” โดยมี “ซ่างหรือสร้าง” เป็นอาคารยกพื้นสูงใช้สำหรับพระสงฆ์นั่งสวดพระอภิธรรมและ “ทับเกษตร” เป็นเขตพระระเบียง แสดงสัญลักษณ์แทนเขาสดตบริภัณฑ์ ซึ่งล้อมรอบเขาพระสุเมรุอีกชั้นหนึ่ง ตลอดจนอาคารประกอบพิธีกรรมและศาลาอื่นๆอีกเป็นจำนวนมาก ประดับรั้วราชวัติล้อมรอบ ฉัตร ธงทิว ร่ายล้อมด้วยประติมากรรมรูปสัตว์หิมพานต์ต่างๆ ตกแต่งเป็นสวนพฤกษชาติเลียนแบบธรรมชาติตามคติเขาพระสุเมรุ¹⁸

การสร้างพระเมรุในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้นเป็นการรื้อฟื้นและสืบเนื่องรูปแบบจากสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายทั้งในขั้นตอน พระราชพิธีและสถาปัตยกรรม ถือเป็นกรถวายพระเกียรติยศและแสดงความเคารพอย่างสูงที่พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ถวายแด่พระมหากษัตริย์ที่เสด็จสวรรคตล่วงแล้ว ในสมัยโบราณถือว่าการจัดงานถวายพระเพลิงเป็นการประกาศความมั่นคงของบ้านเมือง ด้วยเป็นเหตุการณ์เปลี่ยนแผ่นดินใหม่ พระมหากษัตริย์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อจะต้องแสดงพระบรมเดชานุภาพให้เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าจะทรงปกครองแผ่นดินให้ผาสุกร่มเย็น การสร้างพระเมรุที่โอฬารและประกอบพระราชพิธียิ่งใหญ่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงฐานะอันแข็งแกร่งและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ได้อย่างดีประการหนึ่ง ถือว่าเป็นศักดิ์ศรีและเป็นเกียรติยศตั้งแต่ต้นแผ่นดิน

การสร้างพระเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์ปรากฏเป็นครั้งแรกเมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระเมรุพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกขึ้นเป็นพระเมรุครั้งสำคัญครั้งแรก ตลอดจนเครื่องประกอบพระราชพิธีออกพระเมรุที่

¹⁸ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ, 216-217.

สำคัญทั้งหลาย ได้แก่ พระโกศ ราชรถ ราชยาน เครื่องสูง ก็ได้สร้างขึ้นในคราวนี้อันเป็นต้นแบบให้แก่พระราชพิธีและเครื่องประกอบในรัชกาลต่อมา¹⁹ ทั้งนี้จากการศึกษาค้นคว้าพบว่ารูปแบบศิลปกรรมพระเมรุในระยะแรกปรากฏทั้งที่ทำเป็นปราสาทแบบเรือนชั้น ตัวอย่างเช่น งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ในปี พ.ศ. 2412(รูปภาพที่ 1) และปราสาทแบบเรือนยอด ตัวอย่างเช่น งานพระเมรุมาศสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ในปี พ.ศ.2405(รูปภาพที่ 2) เป็นต้น

รูปภาพที่ 1 พระเมรุพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4
ที่มา : "งานพระเมรุพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ท้องสนามหลวง พ.ศ.2411,"
ภาพถ่ายเก่า, ภ หวญ 78-2, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

¹⁹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2526), 150.

รูปภาพที่ 2 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

ที่มา : "งานพระเมรุมาศสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์," ภาพถ่ายเก่า,
ภ003 หนวญ 33/1/13, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

อย่างไรก็ตามการจัดพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือพระศพมีกฎเกณฑ์อันแสดงถึงฐานานุศักดิ์อยู่บางประการ กล่าวคือ หากเป็นงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระบรมราชินี พระศพพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงและสมเด็จพระสังฆราชจะสร้างพระเมรุขึ้นที่ท้องสนามหลวงโดยยึดถือคติเดียวกับพระเมรุของพระมหากษัตริย์ แต่ลดเครื่องประกอบราชอิสริยยศลงตามฐานะและหากเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นรองลงมาจะสร้างพระเมรุขึ้นที่วัดสำคัญ ทั้งนี้มีหลายครั้งที่พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นพระชนม์มิในเวลาใกล้เคียงกัน บางพระองค์มีพระอิสริยยศฐานันดรศักดิ์เท่าเทียมกันเพื่อเป็นการประหยัดทั้งเวลาและพระราชทรัพย์ มีการอนุโลมโปรดเกล้าฯให้สร้างพระเมรุน้อยอยู่ใกล้พระเมรุใหญ่ในบริเวณพลเดียวกัน จัดงานพระราชพิธีในคราวเดียวกัน กรณีนี้เรียกการออกเมรุว่า "เมรุตามเสร็จ" หรืออีกอย่างคือโปรดเกล้าฯให้ประกอบกรถวายพระเพลิงบนพระเมรุเดียวกัน โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเครื่องประกอบตกแต่งทางสถาปัตยกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับฐานานุศักดิ์ของพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นต่าง²⁰

²⁰ ตัวอย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯให้ใช้พระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ในการพระราชทานเพลิงพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง อาทิ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย, สมเด็จพระ

อนึ่งสำหรับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสามัญ สมเด็จพระสังฆราช(บางองค์) หรือศพขุนนางที่ได้รับพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษ จะมีการสร้าง “พระเมรุผ้าขาวหรือเมรุผ้าขาว” ซึ่งมีลักษณะเป็นเมรุที่คาดผ้าขาวซึ่งตั้งให้เป็นรูปทรงเช่นอาคารก่ออิฐจึ่ง มีหลังคาเป็นเครื่องยอด²¹(รูปภาพที่ 3)แทนการสร้างพระเมรุ โดยการแบ่งลักษณะการใช้พระเมรุดังกล่าวนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ในตำนานสุสานหลวง ความว่า

“...ถ้าเป็นเจ้านายชั้นสูงสุดเช่นสมเด็จพระเจ้าฟ้า สร้างพระเมรุที่กลางเมือง ถ้าเป็นเจ้านายสูงชั้นรองลงมาเช่นเปนแต่ต่างกรมผู้ใหญ่ สร้างพระเมรุที่วัดแต่ตัวเมรุทำฝาแฝงไม้อย่างพระเมรุกลางเมือง ถ้าเป็นเจ้านายชั้นสามัญ สร้างพระเมรุที่วัดตัวพระเมรุเปนแต่หุ้มผ้าขาว ส่วนศพขุนนางนั้นโรงธัมที่เผาต้องสร้างที่วัดแลทำได้แต่หุ้มผ้าขาว แต่จะทำขนาดใหญ่หรือเล็กแล้วแต่บันดาศักดิ์หรือกำลังของเจ้าภาพ แต่ก่อนการปลงศพผู้มีบันดาศักดิ์นั้น นอกจากเมรุหรือโรงธัมที่เผา ยังต้องมีเครื่องประกอบสร้างอีกหลายอย่าง เปนต้นว่าโรงธรรม โรงทาน โรงครัว แลศาลา ที่พักของเจ้าภาพ ตลอดจนโรงเครื่องมโหรีศพ แลร้านดอกไม้ไฟ...”²²

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์, พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์และเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ใน เกรียงไกร เกิดศิริ, “กระบวนทัศน์ที่แปรเปลี่ยนในการออกแบบพระเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์,” ใน **เสด็จสู่แดนสวรรค์ ศิลปะ ประเพณีและความเชื่อในงานพระบรมศพและพระเมรุมาศ**, พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2560), 314. หรืองานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ(สา ปุสฺสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 9 ใช้พระเมรุที่วัดบวรสุทธารวาสซึ่งได้พระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์ไปก่อนหน้านี้ ใน พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ, บรรณาธิการ, **งานพระเมรุสมเด็จพระสังฆราชสมัยรัตนโกสินทร์** (กรุงเทพฯ: วัดบวรนิเวศวิหาร, 2558. พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันพุธที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2558), 77.

²¹ สมภพ ภิรมย์, **พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์**, 44.

²² พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาสกับตำนานมโหรี** (พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ, 2470. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมเอื้อน รัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2470), (3)-(4).

รูปภาพที่ 3 เมรุผ้าขาว งานศพเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์(ชุ่ม อภัยวงศ์)

ที่มา : “งานศพเจ้าพระยาและท่านผู้หญิง เมรุงานศพเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์(ชุ่ม อภัยวงศ์),”

ภาพถ่ายเก่า, ภ.003 หนวญ. 40/2/20, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เมื่อประเทศเริ่มปรับเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่ เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การจัดสร้างพระเมรุในช่วงนี้มีความหลากหลายในด้านรูปแบบเครื่องประกอบพระราชพิธี เช่น เครื่องตกแต่งและกระบวนแห่ที่นิยมจัดให้แปลกแตกต่างกันสะท้อนถึงพระมหากษัตริย์คุณที่ทรงมีเป็นพิเศษต่อเจ้านายผู้วายชนม์หรือความเปลี่ยนแปลงในพระราชนิยมด้วยการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกบางประการมาปรับใช้ เช่น การตกแต่งพระเมรุด้วยสีดำในงานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุภัททันตาภุมารีรัตน์ การจัดประกวดเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้นในงานพระเมรุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ นอกจากนี้ยังมีการเชิญพระศพพระเจ้าลูกเธอ กรมขุนสุพรรณภาควดี ไปพระราชทานเพลิง ณ พระเมรุวัดนิเวศธรรมประวัติ พระราชวังบางปะอิน ด้วยรถไฟซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน ตลอดจนการประดับพระเมรุพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าอุรุพงษ์ศรีชมโกษด้วยดวงโคมไฟฟ้า²³ เป็นต้น

²³ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรีและคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม, 191.

ประการสำคัญในรัชสมัยนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการสร้างพระเมรุขนาดใหญ่ไม่เป็นประโยชน์จึงโปรดให้มีการปรับเปลี่ยน(รูปภาพที่ 4) ดังพระราชดำริความว่า

“...แต่ก่อนมา ถ้าพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลง ก็ต้องปลูกเมรุใหญ่ซึ่งคนไม่เคยเห็น แล้วจะนึกเดาไม่ถูกว่าใหญ่โตเพียงใด เปลืองทั้งแรงคน เปลืองทั้งพระราชทรัพย์ ถ้าจะทำในเวลานี้ก็ดูไม่สมควรกับการที่เปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ไม่เป็นเกียรติยศยืนยาวไปได้เท่าใด ไม่เป็นประโยชน์แก่คนทั้งปวง กลับเป็นความเดือดร้อน ถ้าเป็นการศพท่านผู้มีพระคุณหรือผู้มีบรรดาศักดิ์ใหญ่อันควรจะได้เป็นเกียรติยศนั้นก็ไม้อาจจะลดทอนด้วยเกรงว่าคนจะไม่เข้าใจว่า เพราะผู้นั้นประพจน์ไม่ดีอย่างหนึ่งอย่างใด จึงไม่ทำการศพให้สมเกียรติยศซึ่งสมควรจะได้ แต่เมื่อถึงตัวฉันเองแล้ว เห็นว่าไม่มีข้อขัดข้องอันใด เป็นข้อคำที่จะพูดได้ถนัด จึงขอให้ยกเลิกงานพระเมรุใหญ่นั้นเสีย ปลูกแต่ที่เผาพอสมควร ในท้องสนามหลวง แล้วแต่จะเห็นสมควรกันต่อไป...”²⁴

ส่วนพระราชพิธีก็โปรดฯ ให้จัดอย่างรวบรัดขึ้น เช่น การอัญเชิญพระบรมธาตุ พระบรมอัฐิมาตั้งสมโภชที่พระเมรุเป็นเวลาหลายวันก่อนการพระราชทานเพลิงตามโบราณราชประเพณีนั้นได้ยกเลิกไป การพระราชพิธีออกพระเมรุก็โปรดเกล้าฯ ให้มีขั้นตอนน้อยลง ส่วนพระมหากษัตริย์คุณที่ทรงมีเป็นพิเศษต่อเจ้านายผู้วายชนม์แต่ละพระองค์ไปปรากฏอยู่ในกระบวนแห่ต่างๆตลอดจนเครื่องตกแต่งพระเมรุและการมหรสพสมโภชเป็นพิเศษแทน นอกจากนี้ยังโปรดฯ ให้สร้างตึกถาวรวัตถุที่ริมท้องสนามหลวงโดยประสงค์จะใช้เป็นพระที่นั่งทรงธรรม²⁵ในงานพระเมรุท้องสนามหลวง

ในขณะเดียวกันเนื่องจากสมาชิกในพระบรมราชวงศ์จักรีมีมากขึ้นจึงพระราชกฤษฎีกาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสุสานหลวง²⁶ขึ้นที่วัดเทพศิรินทราวาสในปี พ.ศ. 2436 เพื่อใช้เป็นที่พระราชทานเพลิงเจ้านายชั้นรองลงมาที่ไม่ได้สร้างพระเมรุที่ท้องสนามหลวงหรือที่วัดอื่นเทียบเท่า

²⁴ สายไหม จบกมลศึก, บรรณารักษ์, งานพระเมรุมาศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2528. จัดพิมพ์ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง วันอังคารที่ 9 เมษายน 2528), 211.

²⁵ ที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการประกอบพิธีทางศาสนา ก่อนเสด็จพระราชดำเนินขึ้นถวายพระเพลิง และงานเก็บพระบรมอัฐิ.

²⁶ โปรดฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการดำเนินงานสนองพระราชดำริ. ใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาสกับตำนานมโหรี, 6-7.

ท้องสนามหลวง รวมทั้งพระศพสมเด็จพระสังฆราช ศพขุนนาง ตลอดจนศพคนหบดีสุดแต่จะได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษ โดยจัดสร้างลานพิธีสำหรับสร้างเมรุหรือโรงทิมขึ้นใช้ชั่วคราว พลัปลลาอิศรียาภรณ์เพื่อใช้เป็นที่ประทับในพิธีพระราชทานเพลิงศพในครั้งต่อๆมาและรั้วเหล็กล้อมรอบเขตสุสานหลวงเป็นปฐุม²⁷

รูปภาพที่ 4 พระเมรุพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา : “พระเมรุพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,”

ภาพถ่ายเก่า, ภ.003 หวญ.11/8/3, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

²⁷ ต่อมาในปี.ศ.2501 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำริว่าสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาสเกิดความทึดโทรมเป็นอย่างมาก จึงได้มีพระบรมราชโองการให้จัดสร้างเมรุหลวงขึ้นใหม่ให้มีลักษณะเป็นเมรุปูน เพื่อใช้เป็นี่สำหรับประกอบพิธีเผาศพพระสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์และบุคคลต่างๆที่ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพาย ซึ่งมีทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พ่อค้าและประชาชน เมรุหลังหลังนี้ออกแบบโดยหม่อมราชวงศ์มิตรารุณ เกษมศรี โดยมีต้นแบบมาจากพระเมรุของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ใน เรื่องเดียวกัน, (4).

อย่างไรก็ตามในสมัยต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงโปรดฯให้งดการมหรสพต่างๆในงานพระเมรุตามคตินิยมสมัยใหม่ที่ไม่นิยมให้งานศพเป็นงานรื่นเริงยืดเยื้อหลายวันหลายคืนต่อเนื่องกันแต่ให้เป็นงานเคร่งขรึมโศกเศร้าที่ว่ากระซิบ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้กลายมาเป็นแบบอย่างของงานพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพเจ้านายชั้นสูงสืบมาจนถึงปัจจุบัน²⁸ หนึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าในช่วงสมัยนี้การออกแบบพระเมรุมักเป็นผลงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ แม้ว่าจะยังคงรักษารูปแบบการเป็นปราสาทแบบเรือนชั้นและเรือนยอดเอาไว้ แต่ทรงมีแนวพระราชดำริที่ต่างออกไปจากช่างที่ทำตามแบบแผนประเพณีในประเด็นการใช้สัญลักษณ์ประดับเพื่อสื่อถึงตัวบุคคล ดังที่ทรงใช้การประดับปลายยอดพระเมรุด้วยรูปวชิราวุธเพื่อสื่อถึงพระนามในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือการผสมผสานพระเมรุแบบเรือนยอดเข้ากับเจดีย์เพิ่มมุมในงานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสเพื่อสื่อฐานะที่ทรงอยู่ในสมณเพศ เป็นต้น

ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบรูปแบบพระเมรุแบบเรือนชั้นจะพบว่ามี ความแตกต่างไปจากสมัยก่อน กล่าวคือ ชั้นหลังคาของพระเมรุแบบเรือนชั้นในรัชกาลก่อนมักแสดงเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นและจบด้วยหลังคาลาดอย่างชัดเจน ซึ่งแตกต่างไปจากงานออกแบบของ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่มักจะย่อการทำให้เรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นให้อยู่ในรูป “เชิงกลอนหรือคอสอง” สลับชั้นหลังคาลาดแทน คล้ายกับที่ปรากฏการทำอยู่ในปราสาทแบบ เรือนยอดด้วยเช่นกัน เพียงแต่มีความแตกต่างที่ขนาด โดย “เชิงกลอนหรือคอสอง” ของปราสาทแบบเรือนยอดจะมีขนาดเล็กจนอาจไม่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน หนึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า การทำชั้นหลังคาดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคลึงกับรูปแบบส่วนยอดของ “ปายาทา”²⁹ ในศิลปะพม่า ทั้งนี้จากการค้นคว้าพบว่าทรงมีพระราชนิยมส่วนพระองค์อย่างยิ่งในแบบแผนของปราสาทแบบ เรือนชั้นในศิลปะพม่า เห็นได้จากที่ทรงยกตัวอย่างและการที่ทรงอธิบายถึงอย่างบ่อยครั้งเมื่อทรง ตรัสเกี่ยวกับเรื่องของปราสาท ดังที่ทรงประทานคำอธิบายไว้ว่า “...จะเห็นได้จากหลังคาปราสาท ว่าเป็นเรือนชั้น ถ้าดูปราสาทพม่าแล้วจะเห็นได้เพราะเขาไซ้ชั้นสูงมีบัญชาด้วย ของเขาชั้นลงมา

²⁸ ราม วชิราวุธ [นามแฝง], **ประวัติต้นรัชกาลที่ 6**, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), 166-167.

²⁹ ปายาทา (ตรงกับคำว่า ปราสาท ในภาษาสันสกฤต) เป็นอาคารเครื่องไม้ มีชั้นหลังคาลาดเป็น เครื่องไม้มุงกระเบื้อง/มุงสังกะสีซ้อนชั้นขึ้นไปหลายชั้น โดยมีคอสองคั่นอยู่เป็นระยะๆ ด้านบนสุดปรากฏฉัตร ขอบหลังคามีการเพิ่มไม้ฉลุ/สังกะสีฉลุหรือที่เรียกว่า ปานชอย/ปานตองประดับ ใน เชษฐ ติงส์ภูชิตี, **อาคาร ทรงศิขระ-วิมานในศิลปะอินเดียนับถืออิทธิพลต่อศิลปะในเอเชียอาคเนย์** (นครปฐม : สถาบันวิจัยและ พัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), 330.

จนทำให้ฝ่าหายไ้ บรรพแกลงก็คือซุ้มหน้าต่างนั่นเอง ดูปราสาทพม่าแล้วจะเข้าใจได้...”³⁰ นอกจากนี้ยังทรงชื่นชมและโปรดแนวคิดบางประการของปราสาทในศิลปะพม่าในประเด็นของการรักษาแบบที่ยังคงลักษณะความเป็นเรือนชั้นตามความหมายของปราสาทไว้ได้อย่างเด่นชัด เห็นได้จากความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาถึงหม่อมเจ้าหญิงฟีไลเลขา ดิศกุล เกี่ยวกับงานศิลปะและปราสาทในศิลปะพม่าว่า

“...เธอตัดสินใจมีมือช่างพม่ากับช่างไทยว่าไทยดีกว่านั้นเป็นการตัดสินใจอย่างไม่เข้าใครออกใครอยู่หน่อย...จะให้ตัวอย่างเช่นปราสาท คำนี้เดิมความหมายว่า เรือนชั้น พม่าเขาทำยังมีฝา มีหน้าต่าง มีหลังคา ของใครของมันซ้อนกันเป็นชั้นๆขึ้นไป คงเป็นเรือนชั้นตามความหมายเดิม ส่วนของไทยเราทำย่นลงมา เอาหลังคาครอบหาย ฝ่าหาย หน้าต่างหาย เหลือแต่ซุ้มหน้าต่างขึ้นไปติดแขวนอยู่บนชายคา เรียกว่าบรรพแกลง...ปราสาทของเรากลายเป็นแปลว่าเรือนยอดแหลม มันเอี้ยวเขาที่ตรงนี้ ไม่มีรากเหง้าเหลืออยู่เลย...”³¹

อย่างไรก็ตามแม้จะทรงชื่นชมแนวคิดของปราสาทในศิลปะพม่าแต่จะเห็นได้ว่าพระเมรุที่ทรงออกแบบนั้นก็ยังคงรักษาแบบแผนทางสถาปัตยกรรมไทยโดยส่วนใหญ่ไว้ เห็นได้จากสัดส่วนของเรือนธาตุจำลองระหว่างชั้นหลังคาลาดที่ทรงไขขึ้นขึ้นโดยมีความสูงไล่เรียงขึ้นไปเป็นลำดับอันเป็นแบบแผนที่มักปรากฏในศิลปะไทยซึ่งต่างไปจากปราสาทในศิลปะพม่าที่มีสัดส่วนของชั้นหลังคาใกล้เคียงกันเกือบทุกชั้นโดยไม่ได้ไล่เรียงขนาดอย่างชัดเจนและเป็นแบบแผน อีกประการคือมีการย่อมุมของชั้นหลังคาและเชิงกลอนซึ่งปราสาทในศิลปะพม่าไม่ปรากฏแบบแผนดังกล่าว³²

สำหรับการออกแบบพระเมรุในปัจจุบันแม้ว่าจะยังคงรักษาและสืบทอดรูปแบบศิลปกรรมตามแบบแผนประเพณีในสมัยก่อน แต่ในส่วนของงานประดับตกแต่งกลับมีการออกแบบเพื่อแสดงถึงพระราชนิยมหรือพระราชกรณียกิจของเจ้านายพระองค์นั้น ตัวอย่างเช่น งานพระเมรุพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่จะมีการสร้างสระน้ำบริเวณ 4 มุม

³⁰ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ ประทานพระยาอนุমানราชธนะ เล่ม 3 (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2521), 209-210.

³¹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ประทาน ม.จ.หญิง ฟีไลเลขา ดิศกุล (พระนคร: วัชรินทร์การพิมพ์, 2512. หม่อมเจ้าหญิงฟีไลเลขา ดิศกุล พิมพ์เนื่องในวันประสูติครบ 6 รอบ 8 ส.ค. 12), 19-20.

³² สมโชค สิ้นบุญกุล, “พัฒนาการของแนวคิดและรูปแบบปราสาทในศิลปะไทย” (ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2554), 294.

บริเวณโดยรอบมณฑลพิธีและพระเมรุมาศ เพื่อจำลองกังหันชัยพัฒนาและเครื่องต้นน้ำอันเป็นโครงการในพระราชดำริ เป็นต้น

ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ

ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ มีแนวคิดและคติการสร้างสืบมาจากความเชื่อของชนชาติมอญในพม่า เนื่องจากชาวมอญมักนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นชุมชนขนาดใหญ่ โดยมี “วัด” ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางชุมชนและมี “พระสงฆ์” ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณผ่านการประกอบพิธีทางศาสนา ทั้งยังมีบทบาทต่อความเป็นอยู่โดยทั่วไปและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนตลอดเวลา ทั้งนี้พิธีกรรมในการเผาศพของชาวมอญแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ “การเผาศพคนธรรมดา” และ “การเผาศพพระสงฆ์” ซึ่งพิธีกรรมมีความคล้ายคลึงกันแต่สิ่งที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนคือ การเผาศพพระสงฆ์โดยเฉพาะพระชั้นผู้ใหญ่หรือผู้มีศีลาจารวัตรสูงจะมีการก่อสร้างปราสาทเป็นที่ประดิษฐานศพแสดงนัยตามคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ โดยถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้ถือศีลบริสุทธิ์ควรทำที่เผาให้สวยงามไม่ปะปนกับที่เผาของคนธรรมดา³³

รูปแบบศิลปกรรมปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญแบ่งตามฝีมือช่างได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ช่างฝีมือชาวไทยเชื้อสายมอญ³⁴ สำหรับปราสาทเผาศพที่ออกแบบโดยช่างฝีมือกลุ่มนี้จะมีลักษณะเป็นปราสาทโถง มีพื้นที่ใช้สอยชั้นเดียว ตัวเรือนของอาคารเป็นที่สำหรับตั้งศพและประกอบพิธีกรรมต่างๆ ชั้นหลังคาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ชั้นหลังคาลาดคลุมพื้นที่ใช้สอยของอาคารทั้งหมด แล้วจึงต่อยอดขึ้นไปเป็นยอดปราสาทซ้อนชั้นในผังแปดเหลี่ยม นิยมสร้างตั้งแต่ 1-9 ยอด(รูปภาพที่ 5-6)ตามแต่กำลังทรัพย์และสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ ตรงมุมทั้ง 4 ของปราสาทมีมณฑปมุม เรียกว่าปราสาทเผาศพในลักษณะนี้ว่า “โรงทิม”³⁵

³³ อลิสรา รามโกมุต, ผู้ค้นคว้าเรียบเรียง, *วิถีชีวิตชาวมอญเกาะเกร็ด เต่าเผาโบราณ : เปรียบเทียบระหว่างเต่าหลังเต่าที่เกาะเกร็ดกับเต่าทุเรียนที่เมืองศรีษะขัน* (กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2556), 47.

³⁴ หมายถึง คนไทยที่มีบรรพบุรุษชาวมอญ แต่ได้อาศัยอยู่ในเมืองไทยมาหลายชั่วอายุคนแล้ว บางครั้งเรียก ชาวมอญ เช่น ชาวมอญพระประแดง ชาวมอญสามโคก ชาวมอญโพธาราม เป็นต้น.

³⁵ ณัชชา สุกุลงาม, “ปราสาทของพะหลิกยาจก ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ,” ใน *งานพระเมรุ : ศิลปสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่อง*, (กรุงเทพฯ : อุษาคเนย์, 2552), 57.

รูปภาพที่ 5 ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ(แบบยอดเดียว) ออกแบบโดยช่างฝีมือชาวไทยเชื้อสายมอญ
(งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสถิตกิจโกศล(ตัวด นฤมล) อดีตเจ้าอาวาสวัดกลางสวน
วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2560)

รูปภาพที่ 6 ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ(แบบ 9 ยอด) ออกแบบโดยช่างฝีมือชาวไทยเชื้อสายมอญ
(งานพระราชทานเพลิงพระครูธรรมวิธานปรีชา (ลำภา เจริญทรัพย์)
อดีตเจ้าอาวาสวัดแค พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อปี พ.ศ. 2548)
ที่มา : ปฐมพร มะเดชะ

2. ช่างฝีมือชาวมอญ³⁶ สำหรับปราสาทเผาศพที่ออกแบบโดยช่างฝีมือกลุ่มนี้จะมีลักษณะเป็นปราสาทที่มีชั้นฐานและตัวเรือนธาตุซ้อนลดหลั่นกันเป็นจำนวน 3 ชั้น โดยเรือนธาตุชั้นที่ 1-2 มีลักษณะเป็นโถงสำหรับรองรับผู้มาร่วมงานก่อนขึ้นไปสักการะศพที่ตัวเรือนชั้นบนสุด ส่วนยอดได้รับอิทธิพลเครื่องยอดแบบพม่ามีลักษณะคล้ายปายาทาด ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมาใช้เรือนธาตุชั้นล่างสุดประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทั้งสำหรับตั้งศพ สักการะศพและเผาศพ³⁷(รูปภาพที่ 7)

รูปภาพที่ 7 ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ ออกแบบโดยช่างฝีมือชาวมอญ

(งานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมเมธาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี (ธ)

เจ้าอาวาสวัดจันทน์กระพ้อ อ.สามโคก)

ที่มา : ชมรมไทย-มอญปากัด

³⁶ หมายถึง ชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยตรงบริเวณตะเข็บชายแดนไทย-พม่า เช่น จังหวัดกาญจนบุรี ในช่วงอายุคนเดียว.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 58.

อนึ่งนอกจากจะสร้างที่เผาศพให้มีลักษณะเป็นปราสาทเพื่อสื่อถึงคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุแล้ว โครงศพของชาวมอญยังมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมชาวไทยที่มักใช้หีบศพหรือโกศ โดยชาวมอญจะนิยมใช้ “ชะลาบ็อก”(รูปภาพที่ 8) ซึ่งมีลักษณะเป็นโครงทรงปราสาท ปากบานกันสอบ ส่วนฐานมีพญานาครองรับ ส่วนยอดคล้าย “ปายาทาด” ในศิลปะพม่า กล่าวคือมีลักษณะเป็นชั้นหลังคาซ้อนชั้น ประดับปานชอยที่ทำจากกระดาษสีฉลุลาย สามารถมองเห็นภายในโลงได้สื่อถึงความไม่เที่ยงของชีวิต อย่างไรก็ตามโลงในรูปแบบนี้ใช้ได้กับทั้งศพพระสงฆ์และคนธรรมดาทั่วไป³⁸

รูปภาพที่ 8 ชะลาบ็อก

(งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสถิตกิจโกศล(ต้วด นฤมล) อดีตเจ้าอาวาสวัดกลางสวน
วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2560)

สำหรับพิธีการเผาศพพระสงฆ์ มีอยู่ด้วยกัน 2 วิธี คือ *การไกวศพ* หมายถึง การนำศพออกจากชะลาบ็อกแล้วนำไปเผาบนตะแกรงเหล็ก ยึดด้วยโซ่เหล็กเข้ากับปราสาท วิธีการนี้จะเผาเฉพาะศพแต่เพียงอย่างเดียว ไม่เผาชะลาบ็อกและปราสาทศพ และ *การจุดลูกหนู* สืบเนื่องจาก

³⁸ สัมภาษณ์ ชัยชาญ แสงฝ้าย, ช่างทำชะลาบ็อกในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสถิตกิจโกศล (ต้วด นฤมล) อดีตเจ้าอาวาสวัดกลางสวน, 23 กุมภาพันธ์ 2560.

ชาวมอญเชื่อว่าการจุดไฟเผาศพพระสงฆ์มอญไม่ควรจุดด้วยมือเพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ จึงใช้จุดลูกหนูให้วิ่งไปกระทบปราสาทและโถงเพื่อให้ไฟลุกและเผาศพ แต่ปัจจุบันเนื่องจากวิธีการนี้ต้องใช้พื้นที่โถงและการวิ่งชนปราสาทหรือโถงอาจทำให้เกิดภาพไม่น่ามองจึงไม่นิยมปฏิบัติกันในปัจจุบัน³⁹

อนึ่งจากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันหากเป็นการเผาศพบุคคลทั่วไปที่มีเชื้อสายมอญซึ่งมีการประกอบคุณงามความดีหรือทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนหรือประเทศ ชาวบ้านหรือญาติมักมีความต้องการที่จะสร้างที่เผาศพให้สวยงามเพื่อแสดงถึงความเคารพและรำลึกถึงคุณงามความดี แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านแนวคิดและคติความเชื่ออันเป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญทำให้ไม่อาจสร้างเป็นปราสาทศพได้ จึงเกิดการเช่าเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีหรืออยุธยามาตั้งและใช้โถงศพหรือ “ชะลาบ็อก” เพื่อแสดงสัญลักษณ์ของชนชาติมอญ⁴⁰ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี เป็นต้น

2) เมรุชั่วคราวที่มีการใช้ซ้ำ

เมรุชั่วคราวที่มีการใช้ซ้ำ หมายถึง เมรุชั่วคราวที่ถูกออกแบบให้สามารถประกอบและรื้อถอนได้ง่ายสามารถเคลื่อนย้ายไปประกอบยังสถานที่ต่างๆได้สะดวก เมรุประเภทนี้มักอยู่ในลักษณะการทำเป็นธุรกิจและมักรู้จักกันในชื่อ “เมรุลอย” พบการทำอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีและพระนครศรีอยุธยา

เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี

เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีสันนิษฐานว่ามีมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยในระยะแรกมีลักษณะเป็นเมรุชั่วคราวประเภทไม่ใช้ซ้ำ สร้างขึ้นตามแนวคิดและคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุตามแบบอย่างงานพระเมรุ ทั้งนี้การสร้างเมรุลอยแต่ละครั้งจะมีรูปแบบที่ไม่ซ้ำกันอันเป็นการแสดงถึงฝีมือเชิงช่างและมักใช้สำหรับงานพระราชทานเพลิงศพของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่จากนั้นจึงขยายสู่การใช้งานของคหบดีและชาวบ้านผู้มีฐานะ อย่างไรก็ตามหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เศรษฐกิจเกิดภาวะฝืดเคืองประกอบกับเริ่มปรากฏการสร้างเมรุถาวรหรือเมรุปูนขึ้นตามวัด

³⁹ จำลอง บุญสนอง, “ศรัทธาในอานิสงส์ พิธีศพมอญอลังการตระการตา,” **ศิลปวัฒนธรรม** 18, 2 (ธันวาคม 2539): 176.

⁴⁰ สุตารา สุจฉายา, “ประเพณีศพมอญ ภาพสะท้อนความศรัทธา,” **สารคดี** 24, 284 (ตุลาคม 2551): 99-112.

ต่างๆทำให้ช่างเมรุจำต้องปรับเปลี่ยนการทำเมรุลอยให้เข้ากับสภาวะสังคม⁴¹ เกิดเป็นธุรกิจให้เช่าเมรุลอย ในปัจจุบันการเช่าเมรุลอยหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่วัดและมีแนวโน้มการเข้าไปใช้งานที่ลดลง สำหรับรูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีผู้ศึกษาจะขอนำไปกล่าวในบทต่อไป โดยเฉพาะ

เมรุลอยสกุลช่างอยุธยา

เมรุลอยสกุลช่างอยุธยาสร้างขึ้นตามแนวคิดและคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุตามแบบอย่างงานพระเมรุ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างขึ้นครั้งแรกเมื่อใดแต่จากการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “เมรุลอยสกุลช่างอยุธยา” ของ คุณประพัฒน์ วรทรัพย์ พบว่ากลุ่มผู้สร้างเมรุลอยในตำบลหัวเวียง อำเภอเสมา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเริ่มสร้างเป็นครั้งแรกประมาณ พ.ศ.2480 ในพิธีเผาศพโยมแม่ของหลวงพ่ोज่า เจ้าอาวาสวัดประดู่โลกเชษฐ โดย มีพระอาจารย์เทียม จากวัดกษัตราธิราชเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง เมื่อใช้งานแล้วเสร็จจึงรื้อถอนลงและเก็บรักษาไว้ให้วัดต่างๆในอำเภอเสมาและอำเภอใกล้เคียงยืมไปใช้ในการเผาศพ โดยมีนายสาย ฤกษ์อุโฆษ เป็นผู้ดูแลรักษา ทั้งนี้ในระยะแรกยังไม่ได้เป็นการประกอบธุรกิจให้เช่าแต่อยู่ในลักษณะช่วยงานกันมากกว่าจนเป็นที่นิยมในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียง อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏหลักฐานหรือภาพถ่ายเก่าจึงทำให้ไม่ทราบถึงรูปแบบศิลปกรรมของเมรุลอยหลังนี้

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2506 บรรดาช่างที่เคยดูแลการติดตั้งเมรุลอยเริ่มเกิดความชำนาญจึงมีการพัฒนารูปแบบ ลวดลายและเริ่มแยกตัวออกไปประกอบเป็นอาชีพสร้างและให้เช่าเมรุลอยอย่างจริงจัง⁴² โดยในปัจจุบันเมรุลอยสกุลช่างอยุธยาที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นของนายแถม ฤกษ์อุโฆษ⁴³

อนึ่งจากการศึกษาค้นคว้าในเบื้องต้นพบว่าแม่เมรุลอยสกุลช่างอยุธยามีปรากฏให้เช่าอยู่หลายร้าน แต่ในด้านรูปแบบศิลปกรรมส่วนใหญ่มีลักษณะเหมือนกัน กล่าวคือ มีลักษณะเป็นเมรุลอยยอดแบบเรือนยอด ตัวเรือนเป็นอาคารโถงใช้สำหรับตั้งหีบและเผาศพ ชั้นหลังคามีแต่เฉพาะหลังคาลาดชันขึ้นอยู่ในผังสี่เหลี่ยม ต่อยอดด้วยองครักษ์ มัง บัลลังก์ บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้ว และปลียอด นิยมประดับตกแต่งเครื่องประกอบเมรุส่วนต่างๆด้วยลายไทย(รูปภาพที่ 9)

⁴¹ แส่นประเสริฐ ปานเนียม, **สมุดภาพเมรุเมืองเพชร**, 11-12.

⁴² สรุปความจาก ประพัฒน์ วรทรัพย์, “เมรุลอยช่างอยุธยา” (ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2544), 86-98.

⁴³ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว นายประทีป ฤกษ์อุโฆษ เป็นผู้ดูแลธุรกิจสืบต่อ.

รูปภาพที่ 9 เมรุลอยสกุลช่างอยุธยา

ที่มา : เบ็ญจ ห้วเวียง

เมรุชั่วคราวประเภทที่เผาเมรุไปพร้อมกับศพ

เมรุประเภทนี้พบการใช้งานอยู่ใน 2 พื้นที่ คือ

ปราสาทศพและปราสาทศพต่างบนสัตรีหิมพานต์ที่พบในภาคเหนือของประเทศไทย

การทำปราสาทศพในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยพบการทำมาแล้วตั้งแต่สมัยเป็นอาณาจักรล้านนา สร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุโดยเชื่อว่าชนชั้นสูงและพระสงฆ์เป็นบุคคล “สูงศักดิ์” และ “ศักดิ์สิทธิ์” ของบ้านเมือง ถือกำเนิดมาจากสรวงสวรรค์เพื่อลงมาสร้างสมบุญบารมี เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ก็ได้ประทับอยู่ในคุ่มปราสาททองคำที่เป็นการจำลองสรวงสวรรค์มาไว้บนโลกมนุษย์ เมื่อถึงกาลสิ้นชีพก็จำเป็นต้องสร้างวิมานหรือปราสาทเพื่อส่งดวงพระวิญญาณเสด็จกลับ

ต่อมาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 เมื่ออาณาจักรล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าจึงเกิดการรับธรรมเนียมการเผาศพบนปราสาทศพต่างบนสัตรีหิมพานต์มาใช้ แต่มีการลดขนาดความสูงและความยิ่งใหญ่ลง การนำสัตรีหิมพานต์มารองรับปราสาทศพนี้เกิดจากความเชื่อว่าสัตรีดังกล่าวมีถิ่นอาศัยอยู่เชิงเขาพระสุเมรุจึงสามารถเป็นพาหนะพาดวงพระวิญญาณและปราสาทบินเหาะกลับขึ้นสู่สวรรค์ได้ ทั้งนี้ในล้านนาปรากฏหลักฐานว่ามีการทำ

ปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2121 ในงานพระราชพิธีปลงพระบรมศพของพระนางวิสุทธิเทวี กษัตริย์ล้านนาราชวงศ์มังรายพระองค์สุดท้าย ซึ่งปกครองล้านนาในฐานะเป็นเมืองประเทศราชของพม่าและกลายเป็นต้นแบบธรรมเนียมการปลงพระศพชนชั้นสูงของล้านนาในชวงเวลาต่อมา⁴⁴ ดังมีบันทึกว่า

“...ลุดักราช 940 (พ.ศ.2121) ปีชาล สัมฤทธิศก เดือนอ้าย ขึ้นสิบสองค่ำ นางพระยาวิสุทธิราชเทวี ผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ถึงแก่พิราลัย พระยาแสนหลวงแต่งการศพทำเป็น**พิมานบุษบกตั้งบนหลังนักษัตร**ขนาดใหญ่รองเลื่อนด้วยแม่สะติง เชิญหีบพระศพขึ้นไว้ในบุษบก ลุดชกไปด้วยแรงคชสารเจาะพังกำแพงเมืองไปถึงทุ่งวัดกะโลกก็กระทำมาปนกิจถวายเพลิง ณ ที่นั้น เผาพร้อมทั้งรูปสัตว์และวิมานที่ทรงศพนั้นด้วย...”⁴⁵

โดยในระยะแรกนี้ปรากฏการทำนักษัตรตั้งเครื่องรับปราสาทศพมากที่สุด รองลงมาเป็น นกการเวกพญานาค(รูปภาพที่ 10) หงส์และช้างเอราวัณ⁴⁶ตามลำดับและเริ่มมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาโดยในช่วงพ.ศ. 2500 ซึ่งปรากฏความนิยมสร้าง “รูปสัตว์ปีเป้ง” (นักษัตร)หรือรูปสัตว์ประจำปีเกิดของผู้วายชนม์เข้ามาเพิ่ม เช่น ปราสาทศพต่างม้า ปราสาทศพต่างไก่ เป็นต้น⁴⁷

ในขณะเดียวกันเมื่อล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของสยามในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 จึงเกิดการรับธรรมเนียมการสร้างพระเมรุตามแบบเจ้านายสยามโดยเฉพาะเจ้านายชั้นสูงในกลุ่มเจ้าชั้นทั้ง 5 คือ เจ้าผู้ครองนคร(กษัตริย์ประเทศราช, เจ้าหอหลวง, เจ้าหอคำ) เจ้าอุปราช(เจ้าหอหน้า), เจ้าราชวงศ์, เจ้าบุรีรัตน์(เจ้ารัตนหัวเมืองแก้วหรือเจ้าหอหลัง), เจ้าราชบุตร ที่ได้รับการรับรองอำนาจราชศักดิ์หรือได้รับอุปถัมภ์การปลงพระศพจากกษัตริย์สยามก็นิยมสร้างพระเมรุ โดยมีการผสมผสานพระราชพิธีแบบล้านนากับสยามเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ นิยมนำพระศพเจ้านายชั้นสูงไว้ในหีบพระศพปิดทองใส่ไว้บนปราสาทต่างบนราชรถแล้วแห่ชักลากราชรถปราสาทพระศพ

⁴⁴ ภูเดช แสนสา, โลกหน้าล้านนา : พัฒนาการการสร้างปราสาทศพต่างสัตว์หิมพานต์และการก่อ, 15.

⁴⁵ พระยาประกาศกิจกรจักร(แหม่ม บุนนาค), พงศาวดารโยนก (พระนคร: คลังวิทยา, 2507), 403.

⁴⁶ ภูเดช แสนสา, โลกหน้าล้านนา : พัฒนาการการสร้างปราสาทศพต่างสัตว์หิมพานต์และการก่อ, 9.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 24.

ไปสู่พระเมรุ จากนั้นจึงอัญเชิญพระศพใส่ในโกศเพื่อถวายพระเพลิงพระศพในพระเมรุ⁴⁸
ตัวอย่างเช่น งานพระเมรุเจ้าอินทวิชยานนท์ ผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 เป็นต้น

สำหรับรูปแบบศิลปกรรมปราสาทศพของทางภาคเหนือนี้จากการศึกษาภาพถ่ายเก่าพบว่า มีลักษณะเป็นปราสาทแบบเรือนชั้นตั้งอยู่บนสัตรีหิมพานต์ ตัวเรือนเป็นอาคารโถงขนาดแคบใช้สำหรับวางหีบศพ ชั้นหลังคาและส่วนยอดมีลักษณะคล้ายปายาทาดในศิลปะพม่า คือ ทำเป็นชั้นหลังคาลาดซ้อนชั้น มีคอสองคั่นแทรก ขอบหลังคาประดับปานชอยหรืออาจทำชั้นหลังคาให้มีลักษณะเป็นเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นและต่อด้วยส่วนยอดที่มีลักษณะคล้ายยอดของเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยมหรือเจดีย์ทรงดอกบัวเหลี่ยมอันเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะลาว

รูปภาพที่ 10 ปราสาทศพต่างบนพญานาค 3 เศียร ของเจ้าน้อยมรกต ณ เชียงใหม่
ที่มา : ภูเดช แสนสา, โลกหน้าล้านนา : พัฒนาการการสร้างปราสาทศพต่างสัตรีหิมพานต์และการก่อภู, 20.

ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 ความเคร่งครัดเรื่องขนชั้นและพิธีกรรมของขนชั้นสูงถูกทำให้มีความศักดิ์สิทธิ์ลดลง ขนชั้นกลางคหบดี มีบทบาทสูงขึ้น ผู้คนสามัญทั่วไปในภาคเหนือจึงเกิดความต้องการเผาศพของบรรพบุรุษได้

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, 35-36.

ปราสาทศพแบบชั้นสูงตามความเชื่อว่าดวงวิญญาณจะได้ไปสู่ภพภูมิที่ดีและได้อาศัยอยู่ในวิมานปราสาทหลังที่ได้ใส่ให้ไป เกิดการขยายธรรมเนียมการเผาศพและสร้างปราสาทศพจากเจ้านาย ครุบาเถระและขุนนางชั้นผู้ใหญ่มาสู่ขุนนางชั้นผู้น้อย คหบดีและประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2501 เมื่อเริ่มมีร้านขายปราสาทศพเปิดร้านแรกที่อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ยิ่งทำให้เกิดการแพร่กระจายความนิยมออกสู่ชาวบ้านอย่างรวดเร็ว⁴⁹(รูปภาพที่ 11-12) แต่ยังคงถือธรรมเนียมปฏิบัติในเรื่องสถานที่เผาศพ โดยหากเป็นงานเผาศพของเจ้านายหรือครุบาเถระจะตั้งสวดและเผาที่วัดสวนดอก แต่หากเป็นงานของคนทั่วไปนิยมตั้งสวดที่บ้านหรือวัดและชักลากปราสาทศพไปเผาที่ป่าช้าของชุมชน

รูปภาพที่ 11 ปราสาทศพ ที่พบในภาคเหนือของประเทศไทย

⁴⁹ รัชตะ ชุณหะนันท์, “การศึกษารูปแบบของปราสาทศพภายในตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่” (รายงานวิจัยฝึกหัดประสบการณ์วิชาชีพหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ พ.ศ.2548), 28.

รูปภาพที่ 12 ปราสาทศพต่างบนนักษัตติลิ่งค์ ที่พบในภาคเหนือของประเทศไทย

ที่มา : ชมรมคนฮักผาสาท

ปราสาทศพต่างบนนักษัตติลิ่งค์ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานี

ปราสาทศพต่างบนนักษัตติลิ่งค์ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานีสร้างขึ้นภายใต้แนวคิดและคติความเชื่อตาม “ตำนานนักษัตติลิ่งค์” ซึ่งเล่าว่า

“...นักษัตติลิ่งค์ เป็นนกที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ มีขนาดใหญ่โตและมีกำลังฤทธิ์เดชมากมายมหาศาล นักษัตติลิ่งค์มีลักษณะพิเศษกว่านกอื่นๆ คือ มีหัวเป็นช้าง มีร่างกายเป็นนก จะกินช้างและสัตว์ใหญ่ในป่าเป็นอาหาร อยู่มาวันหนึ่งหลังจากที่นักษัตติลิ่งค์ได้บินไปจับสัตว์ใหญ่กินเป็นอาหารมากมายจนหมดป่าแล้ว จึงได้บินไปจับคนในเมืองต่างๆมากินเป็นอาหาร ครั้นบินมาถึงทุ่งหลวง ทุ่งปาง เมืองสุวรรณภูมิเจ้าเมืองจึงให้ไพร่พลออกสืบหาบุคคลมีฝีมือที่สามารถฆ่านกนี้ได้ จนในที่สุดถึงเมืองตักศิลา เจ้าเมืองตักศิลา มอบศรให้เจ้านางสีดาซึ่งเป็นลูกสาวไปปราบนักษัตติลิ่งค์ถูกศรของเจ้านางสีดาก็ถึงแก่ความตาย เจ้าเมืองสุวรรณภูมิจึงทำพิธีเผาณนั้น แต่ณนั้น

มาเมื่อมีเจ้านายสิ้นชีวิตลงก็จะสร้างหุ่นนกหัสติลิงค์รองรับศพและทำพิธีเผาไปพร้อมรับศพ กลายเป็นประเพณีสืบต่อกันมา...⁵⁰

การสร้างปราสาทศพต่างบนนกหัสติลิงค์นั้นเชื่อว่าปรากฏเป็นครั้งแรกช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ในงานศพพระตา⁵¹ที่สิ้นชีวิตเมื่อปี พ.ศ.2314 มีการจำกัดการสร้างและใช้งานเฉพาะกลุ่มผู้ปกครองระดับสูงของเมืองที่เรียกว่า “อาญาสี่” ประกอบด้วย เจ้าเมือง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ของบ้านเมืองเท่านั้น โดยจะชักลากไปเผาที่ทุ่งศรีเมือง ดังนั้นในระยะแรกนี้การสร้างปราสาทศพต่างบนนกหัสติลิงค์จึงมีเฉพาะงานศพของชนชั้นปกครองฝ่ายชาย ถือได้ว่าเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อแสดงฐานะหรืออิสริยยศของผู้วายชนม์และปรากฏในเมืองอุบลราชธานีเพียงแห่งเดียวเท่านั้น⁵² ในขณะเดียวกันก็มีการประกอบพิธีกรรมชำนานกหัสติลิงค์สืบมาจากตำนาน โดยจะมีการประทับร่างทรงเจ้านางสีดา ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองอุบลราชธานี โดยเชื่อกันว่า “หากประกอบพิธีเผาศพแต่ไม่ชำนานแล้วถือว่าชะล่าจะเกิดเหตุเภทภัยแก่บ้านเมือง”⁵³

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาค้นคว้าพบว่าเนื่องจากการทำปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ของล้านนาและเมืองอุบลราชธานีมีความคล้ายคลึงกัน จึงทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า ล้านนาได้รับมาจากเขมรผ่านมาทางอีสานหรือเมืองอุบลราชธานี โดยพระยาอนุমানราชธน (ยง เสถียรโกเศศ) ได้ทำหนังสือถวายสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่า “...ชาวเชียงใหม่ทำศพโดยทำรูปนกหัสติลิงค์ น่าจะเอาอย่างมากจากอุตรดิตถ์...” โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงประทานคำตอบว่า

⁵⁰ วรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริมและคนอื่นๆ, “คตินิยมโบราณอีสานต่อการสร้างนกหัสติลิงค์ในพิธีศพ เจ้านายและพระเถระชั้นผู้ใหญ่,” ใน **รวมบทความว่าด้วยนกหัสติลิงค์ เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าคุณอรียนุวัตร(เขมจารี)**, (กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์, 2536), 134.

⁵¹ พระวอ พระตา เป็นเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ของเวียงจันทน์ที่ไม่ยอมอยู่ใต้พระราชอำนาจของพระเจ้าสิริบุญสาร กษัตริย์ผู้ครองนครเวียงจันทน์ จึงพาไพร่พลอพยพมาอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ใน สุวิทย์ ธีรศาสตร์, **ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975** (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), 30.

⁵² บำเพ็ญ ณ อุบล, “พิธีกรรมชำนานกหัสติลิงค์ในงานศพเจ้านายเมืองอุบล,” **เมืองโบราณ** 16, 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2533): 123.

⁵³ ยุทธนาวารการ แสงอร่าม, “ทบทวนความรู้เรื่อง: การปลงศพบนเมรุรูปนกหัสติลิงค์ที่จังหวัดอุบลราชธานี,” **ศิลปวัฒนธรรม** 37, 2 (ธันวาคม 2558): 160.

“...ประเพณีจากอินเดียมาสู่เขมร จากเขมรเข้ามาไทยมาภาคอีสานแล้วทางพายัพ จึงเอาอย่างมาจากอีสาน...” เพราะ “...เรื่องนกกหัสติลิงคินั้นรู้สึกเห็นชอบกลที่อนันจะมาแต่ไหนเรา เรียกกันว่านกกหัสตินต่างหาก สงสัยว่าจะมาทางเขมรเพราะลิงค์เป็นลิงค์ที่จะเข้ามาทางอีสานก่อน แล้วทางพายัพจึงจำเอาอย่างไร...”⁵⁴

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาของ ภูเดช แสนสา ใน งานวิจัยเรื่อง “โลกหน้าล้านนา พัฒนาการสร้างปราสาทศตวรรษที่สิบสองและศตวรรษที่สิบสาม” พบว่าเมื่อพิจารณาจากหลักฐานตำนานพื้นเมืองต่างๆของล้านนาโดยเฉพาะพื้นเมืองเชียงใหม่ กลับให้ภาพสะท้อนเห็นว่าพม่าส่งอิทธิพลการเผาตมปราสาทศตวรรษที่สิบสองและศตวรรษที่สิบสามให้แก่ ล้านนา รัฐฉาน และล้านช้างมากกว่าเพราะไม่เคยปรากฏหลักฐานพิธีกรรมหรือการก่อสร้างปราสาทศตวรรษที่สิบสองและศตวรรษที่สิบสามในเขมรมาก่อนและจากสายสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองและทางเครือญาติระหว่างล้านนา ล้านช้างและพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย จึงน่าจะมีความเป็นไปได้ที่เมื่อล้านนารับอิทธิพลการทำปราสาทศตวรรษที่สิบสองและศตวรรษที่สิบสามมาจากพม่าก็ได้ส่งผ่านไปยังล้านช้างและพื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยหรือเมืองอุบลราชธานีอีกทอดหนึ่ง⁵⁵ ในขณะที่เดียวกันจากการสืบค้นกลับไม่ปรากฏตำนานนกกหัสติลิงคินล้านนาหรือล้านช้าง จึงอาจมีความเป็นไปได้ว่าเมื่อพื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยหรือเมืองอุบลราชธานีรับธรรมเนียมการจตุรพิธพชนชั้นสูงมาจากล้านช้างก็ได้มีการแต่งตำนานเพิ่มเติมและเลือกสร้างเฉพาะนกกหัสติลิงคินกลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองอุบลราชธานี⁵⁶ (รูปภาพที่ 13)

อย่างไรก็ตามการจัดพิธีศพแบบปราสาทศตวรรษที่สิบสองและศตวรรษที่สิบสามเกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่จัดส่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ มาเป็นข้าหลวงต่างพระองค์มณฑลลาวท้าว ได้ทรงให้ยกเลิกพิธีศพอาญาที่ชักรากไปเผาที่ทุ่งศรีเมือง เพราะในทัศนะของเจ้านายสยามมองว่าหลังจากสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ (ท้าวตำผง) เจ้าเมืองอุบลราชธานีคนแรกที่มีฐานะเป็นประเทศราช กลุ่มผู้ปกครองเมืองอุบลราชธานีเป็นเพียงขุนนางเหมือนหัวเมืองอื่นๆของสยาม จึงถือว่าเป็นการเทียบเท่ากับพระราชพิธีปลงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์สยามที่ทุ่งพระเมรุ(ท้องสนามหลวง) พร้อมกับทรง

⁵⁴ วัดเจดีย์หลวง, จดหมายเหตุพญานกกหัสติลิงคิน (เชียงใหม่: นันทพันธ์, 2553), 8 และ 11.

⁵⁵ ภูเดช แสนสา, โลกหน้าล้านนา : พัฒนาการการสร้างปราสาทศตวรรษที่สิบสองและศตวรรษที่สิบสาม, 26.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, 31.

ประทานพระราชนุญาตให้จัดพิธีศพลักษณะนี้แก่พระเถระผู้ทรงคุณธรรมได้ โดยไม่จำกัดเฉพาะพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ของเมืองอุบลราชธานีเหมือนในสมัยก่อนหน้า⁵⁷

รูปภาพที่ 13 ปราสาทศพต่างบนนภัสดีลิงค์ เมืองอุบลราชธานี ในอดีต

ที่มา : ชมรมคนฮักผาสาท

หลังปี พ.ศ.2480 การสร้างปราสาทศพต่างบนนภัสดีลิงค์มีการคลี่คลายจากจารีตเดิมลงไปมาก โดยเริ่มปรากฏการจัดสร้างให้แก่ชนชั้นปกครองฝ่ายหญิง เชื้อสายเจ้าเมืองอุบลราชธานีที่ไม่ได้อยู่ในระดับกลุ่มอำญาสี่ ตลอดจนชาวบ้านที่มีผลงานดีเด่นทางการช่างและวัฒนธรรม โดยไม่ถือจารีตเคร่งครัดเหมือนในอดีตที่ถือว่าหากมิใช่เจ้าแล้วทำนุขึ้นถือว่า “...ชะล่า จะฉิบหาย 7 ชั่วโมง...”⁵⁸ และในช่วงปี พ.ศ.2510-2520 เป็นต้นมาจึงเริ่มเกิดการแพร่ขยายการสร้างปราสาทศพต่างบนนภัสดีลิงค์ไปยังจังหวัดอื่นๆ เช่น ร้อยเอ็ด ขอนแก่น หนองคาย⁵⁹

⁵⁷ กาญจนา ชินนาค, การเมืองวัฒนธรรมในพิธีกรรมปลงศพแบบนภัสดีลิงค์จังหวัดอุบลราชธานี (มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2548), 7-8.

⁵⁸ บำเพ็ญ ณ อุบล, “พิธีกรรมชำนภัสดีลิงค์ในงานศพเจ้านายเมืองอุบล,” เมืองโบราณ 16, 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2533): 123.

⁵⁹ ภูเดช แสนสา, โลกหน้าล้านนา : พัฒนาการการสร้างปราสาทศพต่างสัตว์หิมพานต์และการก่อภู, 34.

สำหรับรูปแบบศิลปกรรมปราสาทศพต่างบนนักษัตติลึงค์พบว่ามีความคล้ายคลึงกับที่ปรากฏในภาคเหนือของประเทศไทยโดยแตกต่างที่สัตว์หิมพานต์ซึ่งรองรับปราสาทศพของจังหวัดอุบลราชธานีจะทำเป็นนักษัตติลึงค์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น(รูปภาพที่ 14-15)

รูปภาพที่ 14 ปราสาทศพต่างบนนักษัตติลึงค์ จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา : ชมรมคนฮักผาสาท

รูปภาพที่ 15 ปราสาทศพต่างบนนักษัตติลึงค์ จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา : ชมรมคนฮักผาสาท

เมรุถาวร

เมรุถาวร หมายถึง เมรุที่สร้างขึ้นอย่างถาวรในวัดใดวัดหนึ่ง ด้วยวัสดุที่มีความแข็งแรงทนทาน ประเภทก่ออิฐถือปูนหรือคอนกรีตเสริมเหล็ก แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ โรงทิมและเมรุปูน

โรงทิม

โรงทิม⁶⁰ หมายถึง โรงหรือสถานที่เผาศพสามัญทั่วไปตามวัดในสมัยก่อน มีหลังคาลาดยื่นออกไปทั้ง 4 ด้านหรือทำเป็นหลังคาทรงจั่วสามเหลี่ยมมีปีกนกยื่นออกมาทั้ง 2 ด้าน ภายในโรงทิมบริเวณส่วนท้ายอาคารมีเตาเผาศพและปล่องสำหรับปล่อยควันไฟ ใช้สำหรับเป็นที่ตั้งศพ เผาศพ มีที่สำหรับพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ตลอดจนใช้เป็นโรงครัว ที่พักหรือที่ทำบุญ คล้ายเป็นอาคารอเนกประสงค์ของวัด

การสร้างโรงทิมไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่จากการศึกษาค้นคว้าพบการกล่าวถึง “โรงทิม” เป็นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อคราวที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมรุปูนที่วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร โดยปรากฏ

⁶⁰ โรงสำหรับตั้งหรือเก็บศพ ใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.

ความอยู่ในหนังสือตำนานวัดอุสถานต่างๆซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา
 ความว่า “...ให้สร้างเมรุปูน 2 หลัง หลัง 1 เป็นที่สำหรับเผาศพผู้มีบรรดาศักดิ์ มีพลับพลาโรงครัว
 ระทาดอกไม้(ดอกไม้ไฟ) โรงทิมอีก 1 หลัง สำหรับเผาศพคหบดีทั่วไป...”⁶¹ ทั้งนี้เนื่องจากในเวลา
 ต่อมา มีการยุบเลิกเมรุปูนที่วัดสระเกศทำให้ไม่มีหลักฐานภาพถ่ายโรงทิมในสมัยต้นกรุง
 รัตนโกสินทร์เหลือให้ได้ศึกษา

การสร้างโรงทิมคงเริ่มปรากฏขึ้นตามวัดต่างๆจนในเวลาต่อมาอาคารโรงทิมจึงได้มีการ
 ดัดแปลงเสริมสร้างรูปร่างลักษณะให้งดงามยิ่งขึ้น โดยต่อยอดหลังคาให้แหลม เช่น
 แบบ “ของหลวง” หรือ แบบ “พระเมรุมาศ” จึงเปลี่ยนมาเรียกว่า “เมรุ” แทนโรงทิมของเดิม โดยใช้
 โรงทิมไปในพิธีจัดการรับรอง พิธีทำบุญทางพุทธศาสนา⁶² อนึ่งแม้ว่าในปัจจุบันการสร้างโรงทิมจะ
 ไม่ได้รับความนิยมเท่าเมรุปูนแต่ยังคงมีปรากฏให้เห็นอยู่ตามวัดในจังหวัดต่างๆ(รูปภาพที่ 16)

รูปภาพที่ 16 โรงทิม วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี

เมรุปูน

เมรุปูน หมายถึง อาคารที่เผาศพ มีพื้นที่การใช้งานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนหน้า
 เป็นที่ตั้งหีบศพหรือโกศ มีลักษณะเป็นอาคารโถง ชั้นหลังคาและส่วนยอดมีลักษณะเป็นเรือนยอด

⁶¹ ราชบัณฑิตยสภา, ตำนานวัดอุสถานต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
 สถาปนา, 38.

⁶² สมภพ ภิรมย์, พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์, 10.

ตามรูปแบบปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์และส่วนหลังเป็นที่ตั้งของเตาเผา มีลักษณะเป็นอาคารทึบ หลังคาเป็นทรงจั่วสามเหลี่ยม อาจมีหรือไม่มีปล่องสำหรับระบายควันไฟก็ได้ ระหว่างอาคารทั้ง 2 หลังมีทางเดินเชื่อมถึงกัน

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า “เมรุปูน” หลังแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ถูกสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 โดยปรากฏหลักฐานความกล่าวถึงกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงโปรดให้สร้างฌาปนสถานปลงศพเป็นวัดฤทธาวรณายที่วัดสุวรรณาราม ปากคลองบางกอกน้อย ธนบุรี เรียกสามัญว่า “เมรุปูน” ให้มีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน⁶³ ซึ่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า เมื่อแรกสร้างเมรุปูนขึ้นนั้นมีไว้สำหรับปลงพระศพเจ้านายที่ไม่สูงศักดิ์ถึงกับสร้างเมรุกลางเมืองและศพขุนนางที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตพิเศษ⁶⁴ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมรุปูนพร้อมอาคารประกอบอีก 2 แห่งเพิ่มขึ้นที่วัดอรุณราชวรารามและวัดสระเกศราชวรมหาธาตุ ต่อมาเมรุปูนทั้ง 3 แห่งขาดการบำรุงรักษาและศพที่นำไปทำการเผาก็ต่ำศักดิ์ลงเป็นลำดับจนไม่ต้องขอพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษ ทำให้เป็นที่รังเกียจของบรรดาชนชั้นสูง⁶⁵ จึงหันไปให้ความนิยมสร้าง “เมรุชั่วคราว” บริเวณหน้าเมรุปูนนั้นและอาศัยอาคารถาวรเดิมเพื่อความสะดวกในพิธีกุศลศพแทน อย่างไรก็ตามภายหลังจากสมัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างเมรุปูนขึ้นที่วัดใดอีก

จวบจนกระทั่งสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามเกิดความต้องการแก้ไขปัญหาเรื่องการรักษาสุชนอนามัยในวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะการเผาศพที่ในสมัยก่อนเป็นการเผาในที่โล่งซึ่งไม่ถูกสุขลักษณะจึงให้สร้างเมรุปูนขึ้นที่วัดไตรมิตรวิทยาราม⁶⁶ ในปี พ.ศ. 2480 (รูปภาพที่ 17) ออกแบบโดยพระพรหมพิจิตร (คู่ ลาภานนท์) และได้ชาวญี่ปุ่นรับเหมามาสร้าง⁶⁷ มีลักษณะเป็นอาคารแบบไทยประเพณียกพื้นสูง โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กระบบเสาและคาน มีพื้นที่การใช้งานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนหน้า เป็นที่ตั้งสำหรับตั้งหีบศพ มีลักษณะเป็นอาคารโถงอยู่ในผังย่อมุมไม้

⁶³ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส กับตำนานมโหรี*, (4).

⁶⁴ สมภพ ภิรมย์, *พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์*, 73.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, 75.

⁶⁶ ปัจจุบันถูกทุบทิ้งแล้ว.

⁶⁷ สิปปะ ดั่งผึ้ง, “การศึกษาสถาปัตยกรรมโครงสร้างคอนกรีตของพระพรหมพิจิตร” (ศิลปะศาสตร์ มหบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 392.

12 ชั้นหลังคาและส่วนยอดมีลักษณะคล้ายยอดปราสาทแบบเรือนยอดในศิลปะรัตนโกสินทร์ อย่างไรก็ตามจากรูปแบบจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าอาคารส่วนหน้านี้ได้รับอิทธิพลมาจากพระเมรุมาศของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นงานออกแบบฝีมือพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์แล้วนำมาพัฒนาและคลี่คลายให้มีความสอดคล้องกับคุณสมบัติของคนกรีต⁶⁸ ส่วนหลัง เป็นที่ตั้งของเตาเผา มีลักษณะเป็นอาคารทึบ หลังคาเป็นทรงจั่วและมีปีกนกประดับ เมรุแห่งนี้มีการทำปล่องระบายควันไฟเชื่อมต่อไปปล่อยยังส่วนยอดของอาคารส่วนหน้าซึ่งเป็นที่ตั้งหีบศพ⁶⁹

รูปภาพที่ 17 เมรุปูน วัดไตรมิตรวิทยาราม

ที่มา : พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, พ.ศ. 2475 จากพระเมรุเจ้าสุเมรุไพร่ อำนาจ การเปลี่ยนผ่านและสัญลักษณ์ต่อสู้ทางชนชั้น, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2560, เข้าถึงได้จาก <http://themomentum.co/momentum-feature-crematory-history-from-be2475-dynasty-to-ordinary-and-symbol-of-racist>

หลัง พ.ศ.2500 เป็นต้นมาเริ่มพบความนิยมสร้างเมรุปูนเพื่อใช้เป็นที่เผาศพของบุคคลทั่วไปแพร่หลายไปตามวัดต่างๆโดยเกิดจากชนชั้นกลางหรือ “กระฎุมพี” ที่มีบทบาทในสังคมเพิ่มมากขึ้นและต้องการเผาศพแบบเมรุแบบเจ้านายและชนชั้นสูง⁷⁰จึงใช้เมรุปูน วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นต้นแบบสร้างเลียนแบบไว้ตามวัดสำคัญๆจนกระทั่งกระจายไปยังวัดทั่วประเทศ(รูปภาพที่ 18)

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, 476.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, 528.

⁷⁰ สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณารักษ์, พระเมรุ แรกมียุคกรุงศรีอยุธยา : เลียนแบบนครวัด วิชาญโลกจำลองเขาพระสุเมรุ, 9.

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าแม้อาคารส่วนหน้าซึ่งเป็นที่ตั้งหีบศพของเมรุปูน วัดไตรมิตรวิทยารามและเมรุปูนตามวัดทั่วไปจะมีต้นแบบและได้รับแรงบันดาลใจทางด้านรูปแบบมาจากพระเมรุมาศของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แต่เนื่องจากฐานานุศักดิ์และการใช้งานที่แตกต่างกันระหว่างพระเมรุที่ใช้ในราชสำนักกับเมรุสำหรับบุคคลทั่วไป จึงทำให้มีการเพิ่มเติมอาคารทรงจั่วในส่วนด้านหลังให้เป็นที่ตั้งของเตาเผาและมีปล่องระบายควันไฟประกอบ ดังนั้นอาคารทรงปราสาทที่อยู่ในพื้นที่ส่วนหน้าจึงกลายเป็นเพียงสัญลักษณ์ไม่ได้เป็นตำแหน่งที่ใช้สำหรับเผาศพเหมือนอย่างในงานพระเมรุอย่างแท้จริง

รูปภาพที่ 18 เมรุปูน วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี

เชิงตะกอน

เชิงตะกอน หมายถึง ที่เผาศพทั่วไป มีการก่อสร้างให้สูงจากพื้นดิน กันเป็นคอกสี่เหลี่ยม แล้ววางกองฟืนและศพบนนั้น ใช้กับบุคคลสามัญโดยทั่วไป ปราภฏการใช้งานมาตั้งแต่อดีตโดยมีหลักฐานบันทึกอยู่ในจดหมายเหตุ ลา ลู แบร์ ซึ่งเป็นบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในราชสำนักสยาม สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช(พ.ศ.2199-2231) กล่าวถึงการเผาศพของคนไทยไว้ว่า “...ญาติของคนตายจะเลือกสถานที่สำหรับชกศพไปเผาซึ่งโดยมากจะเป็นทุ่งนาที่ใกล้วัด ล้อมบริเวณที่จะ

เผาด้วยไม้ไผ่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางเป็นที่ตั้งเชิงตะกอนซึ่งก่อด้วยไม้เนื้อหอม เช่น ไม้จันทร์ขาว ไม้จันทร์เหลืองหรือไม้กฤษณาแล้วแต่ฐานะและเกียรติยศของผู้ตาย...”⁷¹

อย่างไรก็ตามครั้งมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์การเผาศพด้วยเชิงตะกอนนี้มีพัฒนาการเพิ่มมากขึ้น ซึ่งพระยาอนุমানราชชน(เสฐียรโกเศศ) ได้อธิบายไว้ในหนังสือประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ดังนี้

“การเผาศพคนอนาถาก็เห็นจะเผากันอย่างง่าย ๆ ตามเดิม คือ เอาศพวางบนกองฟืนแล้วเผา... ต่อมาการเผาศพในบางแห่ง เช่น ในบ้านเมืองซึ่งมีคนมาก ก็เห็นจะจัดเผากันในที่ซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะเป็นป่าช้าอยู่นอกเมือง... เมื่อจัดเผากันเป็นตำแหน่งแห่งที่อย่างนี้แล้ว ก็ทำที่เผาขึ้นเป็นเฉพาะ... ที่เผา นี้ ในขั้นต้นคงจะก่อเป็นฐานขึ้นมาให้สูงจากพื้นดินตามสมควร กันเป็นคอกสี่เหลี่ยมผืนผ้า แล้วกองฟืนวางศพเผากันบนนั้น... ที่เผาอย่างนี้เห็นจะเรียกว่า ฐานเผา เลื่อนขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง มีตารางเหล็กเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารองรับศพอีกที นี้เรียกว่าตารางเผาศพ นับว่าดีขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง แล้วถึงขั้นเสริมบนฐานเผาตอนกลางขึ้นเป็นคอกหรือแท่นอีกทีหนึ่ง ซึ่งในขั้นแรกคงเอาต้นกล้วยมาเรียงเป็นพื้นแล้วกันคอกเอาดินเกลี่ยบน ทูบให้แน่น และตั้งตารางเหล็กบนนั้นอย่างนี้เรียกว่าเชิงตะกอน เชิงตะกอนนั้น แต่ก่อนเห็นจะหมายความว่าที่เผาศพทั่วไป จะไม่จำกัดว่าต้องมีลักษณะอย่างี่พูดมานี้ ถ้าจะแปลคำว่าเชิงตะกอนเอาตามลักษณะของคำ ก็คงหมายถึงผงสกกปรกหรือซีไถ้นั่นเอง... เชิงตะกอนก็ดี ฐานเผาก็ดี หรือจิตกาธานสำหรับเจ้านายก็ดี ก็จะเป็นอันเดียวกัน หากมายักทำให้ผิดกันเสีย แล้วเรียกชื่อเป็นยศเป็นอย่างนั้น จัดให้ดีขึ้นไปกว่านี้ก็ทำเป็นเสาต่อขึ้นสี่เสา มีประกอบหัวเสาทั้งสี่ด้าน ประดับด้วยหยวกสลัดลวดลายและพวงดอกไม้ดังที่เคยเห็นกันอยู่ แล้วเชิงตะกอนและตารางรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้านี้หดเล็กลงเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ที่เผาศพจึงกลายรูปมาเป็นอย่างี่เห็นกันอยู่”⁷²

ปัจจุบันเนื่องจากแต่ละวัดหันมาสร้างโรงทิมและเมรุปูนเป็นของตน จึงทำให้การใช้เชิงตะกอนเป็นที่เผาศพหลงเหลือให้เห็นอยู่เพียงไม่กี่แห่ง โดยบางวัดมีการพัฒนาทำเป็นเชิงปูนเพื่อรองรับหีบศพและมีรั้วล้อมรอบเป็นสัดส่วน(รูปภาพที่ 19)

⁷¹ ชีมอง เดอ ลู ลาแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์ : ราชอาณาจักรสยาม, แปลโดยสันต์ ท.โกมลบุตร (พระนคร: ก้าวหน้า, 2510), 4 และ 547.

⁷² พระยาอนุমানราชชน, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, 151-154.

รูปภาพที่ 19 เชิงตะกอนเผาศพ วัดป่าบ้านชาตาวารี อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
ที่มา : รักพงษ์ วงศ์รอด

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบศิลปกรรมเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าเมรุหรือที่เผาศพในสมัยนี้จะมีความหลากหลายทั้งในแง่การใช้งาน วัสดุและรูปแบบศิลปกรรม แต่เมื่อพิจารณาประวัติความเป็นมาของเมรุแต่ละประเภทจะเห็นได้ว่าการสร้างเมรุที่มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามในระยะแรกมีจารีตหรือธรรมเนียมการใช้อยู่กับบุคคลชนชั้นสูงก่อนเท่านั้น ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ จารีตหรือธรรมเนียมต่างๆ เหล่านี้ได้เกิดการคลี่คลายตัวลง ประกอบกับเกิดชนชั้นกลางที่มีความต้องการปลงศพบรรพบุรุษหรือญาติพี่น้องตามแบบชนชั้นสูงทำให้เกิดการเลียนแบบเมรุมาสร้างกลายเป็นความนิยมนำไปประกอบเป็นอาชีพสร้างรายได้ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเมรุหรือที่เผาศพในแต่ละพื้นที่จะมีรูปแบบศิลปกรรมและพัฒนาการที่แตกต่างกันออกไป แต่ทุกแห่งล้วนมีแนวความคิดในการสร้างอยู่ภายใต้เงื่อนไขความต้องการแสดงออกถึงความกตัญญูและให้เกียรติแก่บรรพบุรุษผู้วายชนม์เหมือนกันทั้งสิ้น

บทที่ 3

ประเพณีงานศพและประวัติความเป็นมาของเมรุลอยเมืองเพชรบุรีในอดีต

การจัดงานศพถือเป็นการแสดงความกตัญญู ความอาลัยรักและเป็นการให้เกียรติเพื่อให้ผู้ตายได้รับประโยชน์สุขในโลกหน้า ทั้งนี้การจัดงานศพของแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันออกไปตามแบบแผนประเพณีและความเชื่อของคนในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งจากการศึกษาประเพณีการจัดงานศพและการทำเมรุหรือที่เผาศพของเมืองเพชรบุรีในอดีตมีความแตกต่างไปจากท้องที่แห่งอื่น ดังนั้นในบทนี้ผู้ศึกษาจะขอทำการศึกษาประเพณีการทำศพและการใช้เมรุหรือที่เผาศพของเมืองเพชรบุรีในอดีตเพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การศึกษารูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่ปรากฏในปัจจุบันในบทต่อไป

ประเพณีการจัดงานศพเมืองเพชรบุรี

ประเพณีการจัดงานศพของเมืองเพชรบุรีในสมัยก่อนนั้นมีธรรมเนียมและขั้นตอน กล่าวคือเมื่อผู้ป่วยสิ้นใจไปแล้วจะต้องส่งข่าวให้ลูกหลานหรือญาติพี่น้องที่อยู่ใกล้หรือไกลได้ทราบโดยเร็วเพื่อจะได้มาร่วมกันจัดทำพิธีศพต่อไป จากนั้นทำพิธีอาบน้ำศพ รดน้ำศพ ในกรณีที่มีการอาบน้ำศพเป็นพิธีใหญ่ลูกหลานจะนำน้ำหอมมาอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดเป็นครั้งสุดท้าย ทั้งนี้ถ้าเป็นการอาบน้ำศพในพื้นที่ชนบทสมัยก่อนมักจะมีการนำเงินหรือทองใส่ปากศพด้วยเป็นทำนองว่าเพื่อให้ผู้ตายมีเงินทองนำไปใช้ในภพหน้า หลังจากนั้นจึงเปลี่ยนเสื้อผ้าโดยอาจเป็นเสื้อผ้าใหม่หรือเสื้อผ้าเต็มยศในตำแหน่งหน้าที่การงาน เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะบรรจุศพลงโลง ทำพิธีสวดที่คืนแล้วแต่เจ้าภาพจะเป็นผู้กำหนด⁷³ ครั้งเมื่อครบกำหนดวันสวดจะทำพิธีเผาเลยก็ได้ เรียกการเผาในลักษณะนี้ว่า “การเผาศพสด”⁷⁴ แต่ส่วนใหญ่มักจะนิยมเก็บศพไว้ก่อนเพื่อเผาในหน้าแล้งจะได้มีโอกาสทำบุญเมื่อครบ 7 วัน 10 วัน 50 วัน 100 วันหรือ 1 ปี โดยการเก็บศพของชาวเมืองเพชรบุรีนั้นอาจฝังดินหรือเก็บไว้ในโกดังเก็บศพ ระยะเวลาชานานเท่าไรขึ้นอยู่กับความพร้อมของเจ้าภาพ บ้างเก็บไว้ปี 2 ปี หรือบางรายเก็บไว้ถึง 10 ปี ด้วยถือกันว่างานศพเป็นงานบำเพ็ญกุศลแก่ผู้ตายครั้งใหญ่ควรที่จะมีเวลาเตรียมการนาน ทั้งบอกกล่าวญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล นิมนต์พระเตรียมสถานที่และเครื่องปลงศพตลอดจนจัดห้ามหรงศพทั้งปวงมาฉลอง สำหรับการเลือกหน้าแล้ง

⁷³ ลักษณะ ศกุนะสิงห์, ความเชื่อและประเพณี : เกิด แต่งงาน ตาย (กรุงเทพฯ: บริษัท พราวเพรส 2002 จำกัด, 2556), 125-126.

⁷⁴ สัมภาษณ์ พระอาจารย์วอน พรหมโชโต, เจ้าของเมรุลอยวัดวังบัว, 20 พฤศจิกายน 2559.

ก็เพื่อหลีกเลี่ยงฝนที่จะมาเป็นอุปสรรคต่อการสร้างเชิงตะกอนหรือตั้งเมรุลอยอันเป็นของไม่ถาวร ซึ่งหากถูกฝนเข้าจะได้รับความเสียหาย⁷⁵

ครั้งเมื่อถึงเวลาอันสมควรเจ้าภาพจะกำหนดวันฌาปนกิจหรือเผาศพโดยจะขุดโลงศพ ขึ้นมาจากใต้ดินหรือนำออกมาจากโกดังเก็บศพเพื่อทำการตั้งสวดบำเพ็ญกุศลอีกครั้ง โดยตามธรรมเนียมการทำศพของเมืองเพชรบุรีเนื่องจากการเก็บศพไว้เป็นระยะเวลานานส่งผลทำให้สภาพของศพย่อยสลายไปตามธรรมชาติเหลือแต่กระดูก ดังนั้นก่อนจะนำออกตั้งสวดบำเพ็ญกุศล สัปเหร่อจะต้องทำการ “สุกรรมศพ”⁷⁶ คือ กรรมวิธีการเก็บกระดูก โดยจะนำกระดูกที่เหลือจากการย่อยสลายมาล้างทำความสะอาดหรือหากมีเนื้อส่วนที่ยังไม่หลุดหรือหลุดไม่หมดก็จะนำมาต้มหรือล้าวกเพื่อให้นเนื้อศพหลุดออกจากกระดูก จากนั้นสัปเหร่อจะนำกระดูกมาทำความสะอาด ประพรมน้ำหอมหรือนำสเปรย์มาพ่นเป็นสิริมงคลให้คลายความน่ากลัวลง แล้วห่อด้วยผ้าขาวแล้วบรรจุใส่ลูกโกศเพื่อนำไปตั้งบำเพ็ญกุศลต่อ⁷⁷ การเผาศพที่ในลักษณะดังกล่าวเรียกว่า “การเผาศพแห้ง”⁷⁸

ภาษาที่ใช้บรรจุศพตั้งบำเพ็ญกุศลก่อนการฌาปนกิจหรือเผาศพ

ตามธรรมเนียมงานศพของเมืองเพชรบุรีปรากฏการใช้ภาษาบรรจุศพตั้งบำเพ็ญกุศลก่อนการเผายู่ 2 ลักษณะ คือ

หีบศพหรือลูกหีบ เป็นโลงที่บรรจุศพตั้งแต่ผู้ตายเสียชีวิต มีปรากฏ 2 แบบ คือ **หีบนอน** ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบโดยทั่วไป(รูปภาพที่ 20)และ **หีบนั่ง** ซึ่งเป็นหีบสำหรับบรรจุศพใน

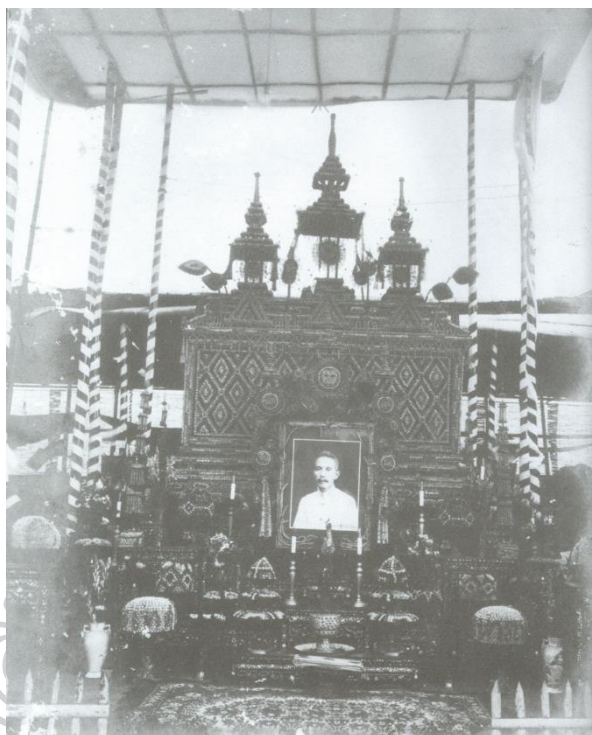
⁷⁵ สัมภาษณ์ พระอธิการปฐม ภิรธัมโม, เจ้าอาวาสวัดประดิษฐ์นาราม, 12 กุมภาพันธ์ 2560.

⁷⁶ คำว่า “สุกรรมศพ” ในความหมายข้างต้นนี้ มีความแตกต่างไปจากคำว่า “สุกาศพ” ซึ่งตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 และ พ.ศ.2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า “สุกาศพ” ไว้ว่าหมายถึง เครื่องวางศพและชั้นตอนที่เจ้าพนักงานภูษามาลาหรือเจ้าพนักงานสนมพลเรือนนำผ้าขาวห่อศพและใช้ด้ายดิบมัดตราสังแล้วบรรจุลงโกศหรือหีบศพซึ่งมีกระดาดข้างปูรองรับ ทั้งนี้ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พัศวีสิริ เปรมกุลนันท์ ได้ให้ความเห็นว่า “สุกรรมศพ” อาจเป็นคำที่มีความหมายและขั้นตอนที่คล้ายหรือคลาดเคลื่อนมาจาก “สุกาศพ” ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในงานพระราชพิธีพระบรมศพหรือพระศพ โดยจากการศึกษาธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านายไม่ปรากฏหลักฐานทางเอกสารที่กล่าวถึงการต้มหรือล้าวกพระมังสาให้หลุดออกจนเหลือแต่พระอัฐิ ส่วนการ “ถวายุธุด” ซึ่งมีความหมายเดียวกับสุกรรมศพนั้นเป็นเพียงคำบอกเล่าซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานกล่าวอ้างอย่างชัดเจน. สัมภาษณ์ พัศวีสิริ เปรมกุลนันท์, อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 9 กันยายน 2560.

⁷⁷ สัมภาษณ์ พระเสถียร ธนปญญ, ผู้ดูแลเมรุลอยของพระอาจารย์พรในปัจจุบัน, 29 มกราคม 2560.

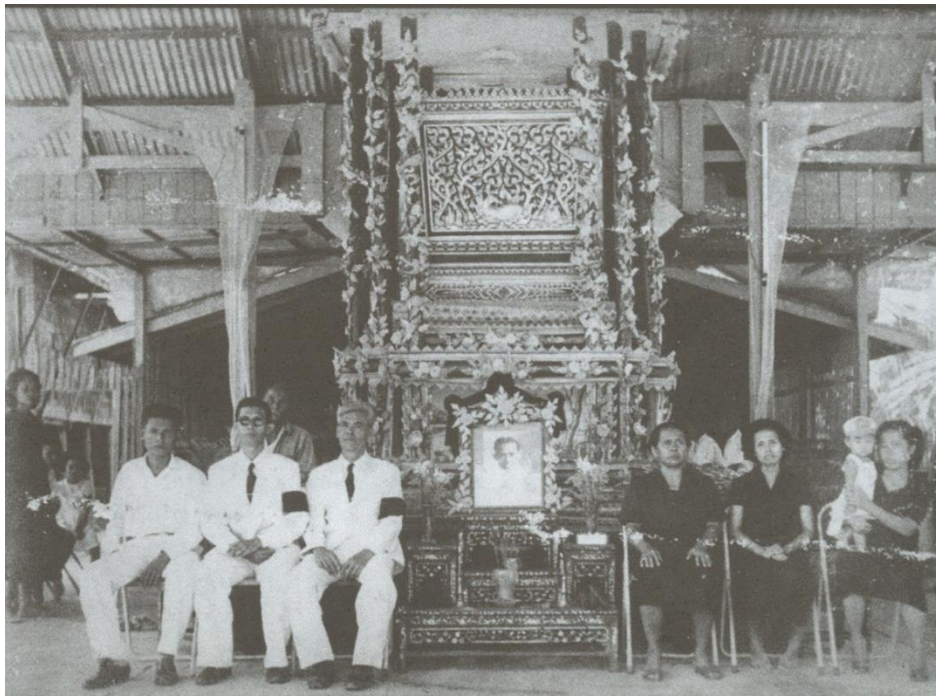
⁷⁸ สัมภาษณ์ พระอาจารย์วอน พรหมโชโต, เจ้าของเมรุลอยวัดวังบัว, 20 พฤศจิกายน 2559.

ทำนึ่ง(รูปภาพที่ 21) เช่น หีบนึ่งของอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ หีบนึ่งของนายแก้ว พอดอารมณ์(รูปภาพที่ 22) เป็นต้น หีบเหล่านี้บางครั้งอาจทำเป็นยอดเหมดุด้ายโกศมี 1 หรือ 3 ยอด ตามขนาดของหีบ ลักษณะการตกแต่งยอดเหมดบนหีบนี้ในปัจจุบันยังนิยมทำกันอยู่ในบางท้องถิ่นของภาคใต้ และบางท้องถิ่นในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว(สปป.ลาว)⁷⁹

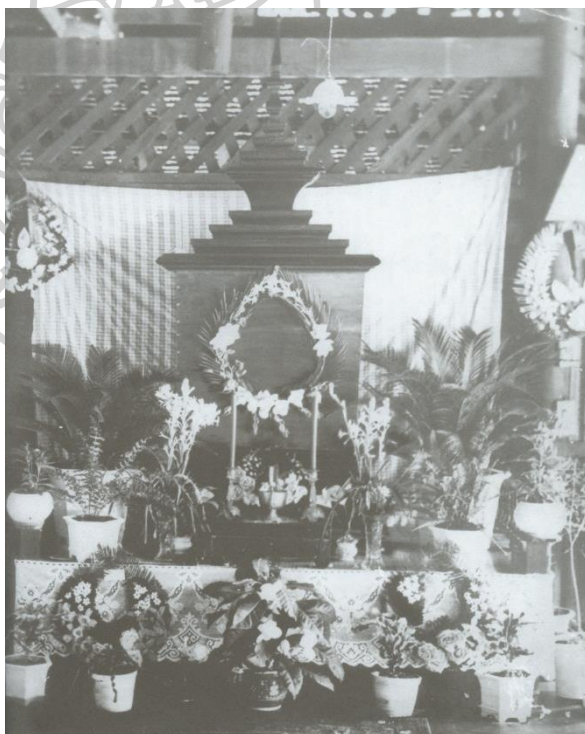
รูปภาพที่ 20 หีบนอน ประดับยอดเหมด (ตั้งศพนายเซย วิชัยวัฒน์นะ)
ที่มา : แส่นประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร (กรุงเทพฯ: พิไลส์ไต้ลด์, 2553), 124.

⁷⁹ แส่นประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 15.

รูปภาพที่ 21 หีบนั่ง (ฝีมือครูพิน อินฟ้าแสง)

ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 91.

รูปภาพที่ 22 หีบนั่ง ประดับยอดเหม (ตั้งศพนายแก้ว พออากาศร์)

ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 111.

โกศหรือลูกโกศ⁸⁰ เป็นภาชนะที่ใช้บรรจุกระดูกที่ผ่านการสุกกรรมศพเป็นที่เรียบร้อย แล้ว ธรรมเนียมการตั้งโกศในพิธีศพของเมืองเพชรบุรีมีลักษณะคล้ายคลึงกับธรรมเนียมหลวง แต่จะแตกต่างกันที่ลูกโกศเมืองเพชรบุรีใช้บรรจุกระดูก⁸¹ ในขณะที่พระโกศของหลวงจะใช้บรรจุพระบรมศพหรือพระศพ⁸² นอกจากนี้โกศเมืองเพชรบุรีมีการสร้างสรรค์ออกแบบไม่ได้ยึดรูปทรงตามแบบของหลวง หากแต่มีรูปแบบ ทรวดทรงแตกต่างกันออกไปตามความคิดของช่างผู้ออกแบบ เช่น ทำเป็นโกศกลม(รูปภาพที่ 23) โกศสี่เหลี่ยม โกศแปดเหลี่ยม(รูปภาพที่ 24) โกศย่อมุมไม้สิบสอง (รูปภาพที่ 25) โกศทรงกลอง โกศทรงจันทน์(รูปภาพที่ 26) โกศทรงฝรั่ง(รูปภาพที่ 27) โกศที่มีรอกชักให้ลอยอยู่ในปะรำ เป็นต้น วัสดุที่ใช้ทำโกศมีทั้งที่เป็นไม้แกะสลักตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง

⁸⁰ โกศ คือภาชนะสำหรับใส่ศพในที่นั่งหรือคูดคูดองเข้า แต่เดิมมีธรรมเนียมนิยมการใช้โกศสำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนสามัญชนใช้หีบใส่ศพ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสันนิษฐานว่าโกศน่าจะมาจากคำจารึกปราสาทสำหรับพระบรมศพ ดังปรากฏความในพระนิพนธ์สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “ประเพณีที่เอาศพใส่โกศ สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดแต่ถือคติว่าพระเป็นเจ้าอวตารลงมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระวิญญูณคืนไปสู่องค์พระเป็นเจ้าแล้วก่อนถวายพระเพลิงจึงต้องแต่งพระสรีระทรงเครื่อง อภรณ์ประดิษฐานไว้เป็นที่สักการบูชา ให้สมกับเป็นเทวดาแล้วทำพระโกศใส่พระศพให้เหมือนประทับอยู่ในปราสาทเดิมน่าจะมีแต่พระศพพระเจ้าแผ่นดินแล้วจึงให้ใส่โกศเป็นเกียรติยศต่อลงไปถึงพระศพพระชายา เทพบุตรและเทพธิดาและที่สุดถึงศพพระเทพามาตย์ เมื่อเกิดนิยมเกียรติยศได้ใส่โกศ พวกถือพุทธศาสนาก็รับใช้บ้าง ด้วยถือคติว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระโพธิสัตว์เสด็จมาเทวดาเจ้าเหมือนกัน” ใน สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, **สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 8** (กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา, 2546), 61. ส่วนสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีพระวินิจฉัยว่า โกศมาจากการจำลองมณฑปที่ตั้งศพให้เล็กลง ใน สมภพ ภิรมย์, **พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์**, 29.

⁸¹ ธรรมเนียมการบรรจุศพลงในโกศสันนิษฐานว่ามีวิวัฒนาการมาจากพิธีฝังศพครั้งที่ 2 ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ กล่าวคือ เมื่อมีคนตายจะมีการทำพิธีเก็บศพไว้หลายวันเพื่อเป็นการส่งวิญญาณ จากนั้นจึงนำศพไปฝังดิน เพื่อให้เนื้อหนังย่อยสลายเหลือแต่กระดูก แล้วจึงขุดขึ้นมาใส่ในภาชนะร่วมกับสิ่งของเครื่องใช้ ภาชนะใส่ข้าวปลาอาหารหรือของมีค่าต่างๆที่ให้แก่ผู้ตาย จากนั้นจึงนำไปทำพิธีอีกครั้งและนำไปฝังในบริเวณหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ใน ผู้สตี รอดเจริญ, “พิธีกรรมการฝังศพในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ : ความเชื่อและสถานภาพทางสังคม,” **ตำราวิชาการ** 7, 1(มกราคม-มิถุนายน 2551): 150 และ 165.

⁸² ปัจจุบันมีการอัญเชิญพระบรมศพหรือพระศพลงพระหีบแทนการบรรจุลงพระโกศซึ่งสามารถทำได้ตามพระราชอัธยาศัย โดยจะเชิญพระหีบพระบรมศพหรือพระศพขึ้นประดิษฐานบนพระแท่นแว่นฟ้าหลังพระแท่นสุวรรณเบญจดล เช่น พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์และพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงรักษารวมธรรมเนียมการเชิญพระโกศทองใหญ่ขึ้นประดิษฐานเหนือฐานบัวบนพระแท่นสุวรรณเบญจดลภายใต้พระนพปฎลมหาเศวตฉัตรตามโบราณราชประเพณี.

ประดับกระจกหรือทำจากเครื่องกระดามีโครงในเป็นไม้ประดับตกแต่งด้วยกระจกอังกฤษที่ฉลุ ลวดลายหรือประดับด้วยดอกไม้สดอย่างสวยงาม ในอดีตจะเผาหมดทั้งโกศและกระดูก ต่อมาจึงมี ผู้คิดทำ “ล่องใน” ขึ้นมาซ้อนในโกศสำหรับบรรจุกระดูกอีกชั้นหนึ่ง เวลาเผาจะเผาแค่ล่องในเพียง อย่างเดียวไม่ต้องเผาไปหมดทั้งลูกโกศ รูปแบบศิลปกรรมของโกศที่ปรากฏในปัจจุบันประกอบด้วย **ดินหรือฐานโกศ** เป็นส่วนรองรับน้ำหนักโกศทั้งลูก(รูปภาพที่ 24) ส่วนกลางเรียกว่า **ตัวลูกโกศ หรือลูกกลาง** อาจมีล่องในซ้อนอยู่อีกชั้นซึ่งเป็นส่วนที่จะถูกเผาไปพร้อมกระดูก(รูปภาพที่ 28)และ ส่วนบนเรียกว่า **ยอดโกศหรือฝาโกศ** มีลักษณะเป็นยอดสูง ประดับตกแต่งด้วยกระจังและ ดอกไม้ไหว อาจมีหรือไม่มีฉัตรชั้นบน(รูปภาพที่ 24) รูปแบบของโกศแต่ละวัดจะมีลักษณะเฉพาะ ตัวอย่างเช่น โกศวัดเกาะจะมีการประดับเข็มขัดรัตโกศ(แถบสีเหลี่ยมยกนูน)ที่บริเวณส่วนล่างของ ตัวโกศหรือลูกกลาง⁸³(รูปภาพที่ 23-25 และ 28) เป็นต้น

รูปภาพที่ 23 โกศทรงกลม (วัดเกาะ)

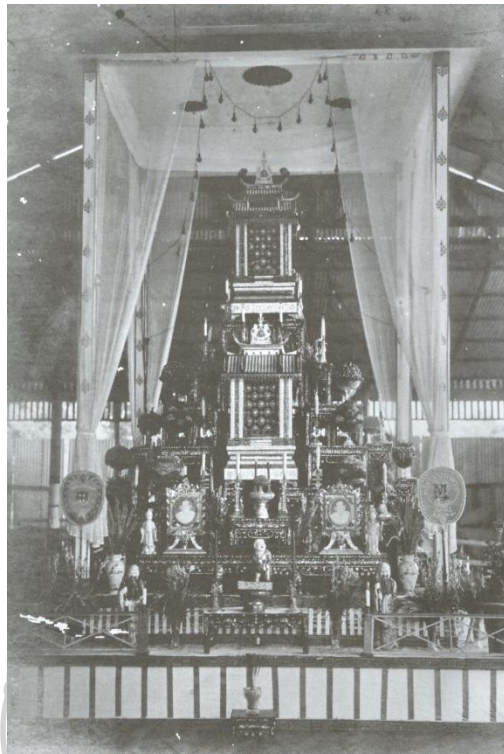
⁸³ สัมภาษณ์ พระเสถียร ธนปญโญ, ผู้ดูแลเมรุลอยของพระอาจารย์พระในปัจจุบัน, 29 มกราคม

รูปภาพที่ 24 โกศทรงแปดเหลี่ยม ตีนหรือฐานโกศและยอดโกศหรือฝาโกศ (วัดเกาะ)

รูปภาพที่ 25 โกศทรงย่อมุมไม้สิบสอง (วัดเกาะ)

รูปภาพที่ 26 โกศทรงอาคารแบบจีน (ตั้งศพคุณแม่อ้อม ประจวบเหมาะะ)
ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 100.

รูปภาพที่ 27 โกศสี่เหลี่ยมยอดทรงฝรั่ง (ตั้งศพคุณพ่อยิ้มและนายจวง)
ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 94.

รูปภาพที่ 28 ตัวโกศหรือลูกกลางและลองโน (วัดเกาะ)

ธรรมเนียมการตั้งโกศที่เมืองเพชรบุรีแรกเริ่มมีปรากฏการใช้กับศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่มาก่อนแล้วจึงขยายความนิยมมาสู่ประชาชนโดยทั่วไป⁸⁴ ซึ่งสาเหตุการใช้โกศของชาวเมืองเพชรบุรีนั้น บุญมี พิบูลย์สมบัติ กล่าวไว้ว่า

“การใช้โกศของชาวเพชรบุรีมีสาเหตุมาจากความมกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ ต่อเจ้าวัด เจ้าเมือง คหบดี คนธรรมดาสามัญชนซักศพเข้าเฝ้าเย็น ศพใส่โลงสีเหลือง มีผ้าขาวคลุม แล้วนำขึ้นไปเผาบนร้านไม้ ตกแต่งฐานเผาด้วยการแทงหยวก ถ้าเป็นสมภารวัด คหบดี จะจัดงานศพอย่างน้อย 3 วัน ซักศพเข้าเฝ้าเย็นอย่างคนธรรมดาไม่ได้เพราะดูไม่สมฐานะ สมศักดิ์ศรี ที่ใช้โกศเพราะต้องการให้สมเกียรติ สมหน้าตา สมฐานะ ชาวเพชรบุรีคงเคยเห็นแบบของหลวงและจึงจำลองของหลวงมาใช้ ด้วยเพราะเพชรบุรีมีการติดต่อสื่อสารค้าขายกับเมืองอื่นๆรวมทั้งเมืองหลวงด้วย เช่น น้ำตาลและข้าวเกรียบ เมืองเพชรบุรีส่งไปขายทั้งอยุธยาและชัยนาท ส่วนใครเป็นคนคิดทำขึ้นก่อนไม่อาจทราบได้ แต่ที่เมืองเพชรทำกันเป็นล่ำเป็นสันจนเป็นที่นิยมกันทั่วไป อีกทั้งเพชรบุรีเป็นเมืองชลบทย์ห่างศึก ปรากฏมีหม่อมในราชสำนักได้มาพำนักอาศัย เช่น หม่อมขุนนาคร ลักษณะการจำลองแบบหลวงมาใช้โดยเห็นหลวงเข้าทำอะไรก็ทำตาม เช่น หลวงมีละครเก็บบนละครชาตรีที่ศาลหลักเมือง เพชรบุรีก็มีละครชาตรีเช่นกัน แต่ละครชาตรีของเพชรบุรีได้พัฒนาไป

⁸⁴ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, **สารานุกรมไทย** เล่ม 8, 63.

จนกระทั่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของละครชาตรีเมืองเพชร โภคของเมืองเพชรก็เช่นเดียวกัน ช่างเพชรมีวิสัยความสามารถคิดดัดแปลงให้ดีให้แปลกออกไปจากของหลวง เช่น การทำเมรุ ทำเหมือนทำเล่นๆ เพราะทำกันเป็นงานชั่วคราวครั้งชั่วคราว เลิกงานก็รื้อทิ้งไป แต่การทำงานต้องให้ถูกใจแปลกและให้เป็นที่รับรองหรือชื่นชมของคนทั่วไป ครั้งนี้ไม่ดีครั้งหน้าทำใหม่ต้องให้ดีกว่าเดิม”⁸⁵

การตั้งบำเพ็ญกุศลศพก่อนการฌาปนกิจหรือเผาศพ สามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ

1. การตั้งในศาลา

อาจเป็นศาลาถาวรที่สร้างขึ้นเพื่อตั้งศพ เช่น ศาลาแม่กิมเฉย ที่วัดมหาธาตุฯ เพชรบุรี ศาลาการเปรียญ ศาลากลางบ้าน ศาลาหรือโรงชั่วคราวที่มุงหลังคาด้วยจาก คา หรือใบเตย ลักษณะการตั้งศพแบบนี้นิยมตั้งลูกหีบหรือลูกโกศบนม้าหมู่แล้วตกแต่งตามสมควรหรืออาจมีเมรุในขนาดเล็กรูปทรงต่างๆสำหรับตั้งศพก็ได้ บางคราวเจ้าภาพอาจสร้างอาคารถาวรขึ้นเป็นที่ตั้งศพแล้วอุทิศให้เป็นสาธารณะประโยชน์ เช่น อาคารพระปริยัติธรรมวัดเกาะที่นายครอง วาดเวียงไชย สร้างในคราวเผาศพนางหนู ภรรยา(รูปภาพที่ 29) ศาลาบำเพ็ญกุศลที่หมื่นสุขประสารราชบุรี สร้างถวายวัดหะในคราวเผาคุณแม่ลาวภรรยา อาคารเรียนโรงเรียนจันทราวาส(สุขประสารราชบุรี)ที่คุณแม่เลี่ยม สุขพานิช สร้างในคราวปลงศพหมื่นสุขประสารราชบุรี ในยุคปัจจุบันยังคงมีการสร้างอาคารถาวร เช่น ศาลาทรงไทยที่ช่างเข้า พิมพ์นาค สร้างสำหรับตั้งศพ นายเชิด ขำเพชร ผู้เป็นพ่อตาที่วัดตำหู เมื่อเสร็จงานแล้วก็ถวายเป็นของสงฆ์⁸⁶

⁸⁵ สัตยชัย ลุงรุ่ง, “การศึกษารูปแบบเมรุชั่วคราวสกุลช่างเพชรบุรี เพื่อทำการออกแบบเมรุชั่วคราวที่มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 50.

⁸⁶ ปัจจุบันทางวัดใช้เป็นกุฏิ ใน แสนประเสริฐ ปานเนียม, **สมุดภาพเมรุเมืองเพชร**, 84.

รูปภาพที่ 29 อาคารตั้งศพนางหนู วาดเชียงใหม่ (สร้างโดยนายครอง วาดเชียงใหม่)

ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 84.

2. การตั้งกลางแจ้ง

คือ การตั้งลูกหีบหรือลูกโกศบนม้าหมู่หรือเมรุในกลางแจ้ง ในบางครั้งใช้ปูนดินแล้วปักเสาประกอบกรงแหงยวกซึ่งเรียกว่า ร้านหยวก แต่ถ้าต่อหลังคาขึ้นไปก็เรียก ปะรำหยวก และยังมีเชิงตะกอนซึ่งสร้างด้วยไม้มีลักษณะเป็นม้าสี่เหลี่ยมปักเสาทั้ง 4 มุม ขนาดของเชิงตะกอนไม่ใหญ่นักพอที่จะเคลื่อนย้ายไปตั้งในที่ต่างๆได้ เมื่อถึงงานก็หาผ้าขาวคาดหลังคา กระดาษขาวดำพันเสา และรองพื้นด้วยดินหรือหยวกกล้วยเป็นฉนวนกันความร้อนจากไฟไม่ให้ลามไปถึงกระดานเชิงตะกอน⁸⁷

3. การตั้งบนเมรุ⁸⁸

คือ เมรุแบบต่างๆ เช่น เมรุปะรำ เมรุยอดรูปทรงต่างๆ เมรุเหล่านี้ถ้าจะมีทั้งเมรุนอกและเมรุใน เมรุนอก คือ เมรุหลังใหญ่ถ้าเทียบกับของหลวงก็คือพระเมรุมาศหรือพระเมรุ เมรุใน คือ เมรุขนาดย่อมที่ตั้งอยู่ภายในเมรุนอกถ้าเทียบกับของหลวงก็คือพระเมรุทอง โดยทั่วไปแล้วเมรุในนิยม

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, 15.

⁸⁸ ในที่นี้หมายถึงเมรุชั่วคราว ไม่ใช่เมรุปูน.

ทำรูปทรงล้อกับเมรุนอก แต่จากการศึกษาข้อมูลพบว่าบางครั้งเมรุในกับเมรุนอกเป็นคนละทรงกัน ก็มี ลูกหีบหรือลูกโกศก็จะตั้งในเมรุในนี้ ในกรณีที่ไม่มีเมรุในจะตั้งลูกหีบหรือลูกโกศในเมรุนอกซึ่ง ยกพื้นสูงต่ำตามรูปแบบที่ช่างกำหนด ส่วนพื้นที่สำหรับบำเพ็ญกุศลนั้นนิยมสร้างโรงแยกออกไป ต่างหากโดยมุ่งหลังคาด้วยจาก คา หรือใบตาล ใช้เป็นโรงพระ โรงปีพาทย์และสำหรับผู้ที่มาร่วมงาน โรงเหล่านี้เทียบได้กับเต็นท์ในปัจจุบัน

อนึ่งการนำลูกหีบหรือลูกโกศขึ้นบนเมรุเพื่อบำเพ็ญกุศล เรียกว่า “การชักศพ” โดยจะมี พระภิกษุสงฆ์เดินถือสายสิญจน์นำหน้าตามด้วยญาติสนิทและแขก เดินเวียนเมรุ 3 รอบจากซ้ายไปขวา ตอนชักศพจะมีธรรมเนียมจุดพลูเป็นสัญญาณ 3 ดอก 7 ดอก ไม่มีกำหนดไว้ว่าเท่าไรแล้วแต่กำลังของเจ้าภาพจะจัดหามาได้ การจุดพลูเป็นสัญญาณเชื่อกันว่าเพื่อประกาศให้เทวดา ผู้เป็นใหญ่ทั้งหลายได้รับรู้ว่าบัดนี้ได้เชิญศพเป็นการนำทางสู่สวรรค์หรือเป็นการเตือนเพื่อให้คนในละแวกวัดหรือหมู่บ้านรู้ว่ามิ่งงานศพ⁸⁹

ในงานที่มีการตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้หลายวัน เช่น 1 คืน 2 วัน หรือ 2 คืน 3 วัน เจ้าภาพที่มีกำลังทรัพย์มากมักจะจัดให้มีมหรสพสมโภชหลายอย่าง เช่น โขน หนังตะลุง ลิเก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจุดดอกไม้เพลิงและดนตรีปีพาทย์ เพื่อไม่ให้งานศพเป็นงานที่มีบรรยากาศของความเศร้าโศกแต่กลับให้ดูเป็นงานรื่นเริงสนุกสนาน

การเผาปนกิจหรือเผาศพและการเก็บอัฐิ

การเผาศพของชาวเมืองเพชรบุรีนิยมเรียกว่า “การจุดศพ” สมัยก่อนจะเผากลางแจ้ง ในกรณีหากใช้โกศจะเผาบนเมรุหรือเชิงตะกอนโดยสัปเหร่อจะเป็นธุระจัดการนำเฉพาะตัวลูกโกศหรือลูกกลางหรือลงในที่บรรจุกระดูกศพไปเผาในถังที่เตรียมไว้ กระดูกอัฐิที่เผาแล้วจะอยู่ในถังโลหะที่ใช้เผา เจ้าหน้าที่จะเก็บกระดูกอัฐิใส่ผ้าขาวห่อไว้เพื่อบำเพ็ญกุศลต่อไป ส่วนที่เป็นผงละเอียดของเถ้ากระดูกก็จะนำไปใส่ไว้ในเจดีย์ประจำตระกูล ส่วนชิ้นกระดูกเท่ากันบุหรือจะเก็บไว้ที่บ้านเพื่อแสดงถึงความกตัญญู โดยอาจใส่ไว้ในโกศขนาดเล็กที่ทำจากทองเหลือง โลหะ แก้ว เป็นต้น ทั้งนี้ การเผาศพถือเป็นการส่งดวงวิญญาณเพื่อให้ผู้ตายได้ไปผุดไปเกิดหรือขึ้นสู่สุคติภูมิไม่ต้องวนเวียนอยู่⁹⁰

⁸⁹ ตริวิทย์ แพทย์เพียร, “การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะงานสลักกระดาษประดับโกศ สกุลช่างเพชรบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546), 29.

⁹⁰ สัมภาษณ์ พระอาจารย์วอน พรหมโชโต, เจ้าของเมรุลอยวัดวังบัว, 20 พฤศจิกายน 2559.

ทั้งนี้นับแต่โบราณเมื่อเผาศพแล้วนิยมนำกระดูกไปไว้ที่วัด วิหาร สุสานพระหรือโคนต้นโพธิ์ แต่อย่างไรก็ตามในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระบรมราชโองการให้ประชาชนเก็บเอากระดูกที่ใส่หม้อห่อผ้าฝากไว้ตามวัดไปฝังหรือนำไปสักการะตามบ้าน ดังความว่า

“จึงมีพระราชโองการมาณพระบัณฑิตุรสุรสีหนาทำรัสเหนือเกล้าฯสั่งว่าอนาประชาราษฎร์ ทั้งปวงทำสืบทักกันมา ครั้นปลงศพญาติเป็นต้นว่าบิดามารดาเสร็จแล้ว เก็บอัฐิใส่หม้อห่อผ้าไปไว้ใน กุฎีวิหารการปูเรียน ได้ธรรมมาสน์ อาสน์สงฆ์แลอุปะจาจะพระพุทธรูปปฏิมาพร พระเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์ กระทำให้เป็นที่รังเกียจกลัวแก่พระสงฆ์ สามเณรและสัปบุรุษทนายกทั้งปวงที่ไปทำบุญให้ทาน ในอาราม ถึงผู้ที่เอาอัฐิไปไว้ที่นั่นถ้าเห็นอัฐิแห่งผู้อื่นก็ย่อมรังเกียจเกลียดกลัวอยู่เหมือนกัน กระทำ นั้นหาเป็นประโยชน์ไม่ ถ้ารักใคร่จะเอาไว้เป็นที่ไว้สักการบูชา ก็เอาไว้ที่บ้านในเรือนแห่งตน”⁹¹

ประวัติความเป็นมาของเมรุลอยเมืองเพชรบุรี

เมรุลอย หมายถึง เมรุชั่วคราว เป็นสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการเผาศพ มีหลากหลายรูปแบบ อาจมีหลังคาตัดหรือมียอด การทำเมรุลอยเมืองเพชรบุรีไม่ปรากฏหลักฐานเป็นที่แน่ชัดว่าทำมา ตั้งแต่สมัยใด หากแต่มักมีการอ้างถึงข้อความในหมายรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อปี พ.ศ.2403 ที่ทรงกล่าวไว้ว่า “อันบ้านเมืองอื่นในหัวเมืองนั้น การจัดทำ เมรุตั้งศพนั้น ขอลเสียเถิดอย่าริทำให้เป็นการเทียมเจ้านายเลย ยกให้เมืองเพชรบุรีเขาเมืองหนึ่ง เพราะเขาทำกันมาช้านานแล้ว”⁹² ทั้งนี้จากคำกล่าวที่ว่า “ทำกันมาช้านานแล้ว” อาจจะสืบเนื่อง จากเพชรบุรีเป็นเมืองแห่งการช่าง มีช่างฝีมือหลากหลายสาขาและคงจะมีช่างฝีมือประดิษฐ์และ ออกแบบพระเมรุในงานพระศพของเจ้านายจนเป็นที่นิยมแพร่หลายและเป็นแบบอย่างแก่ชนชั้นสูง คหบดีในเมืองเพชรบุรี โดยขุนชาตัญชัยจักรเคยตั้งข้อสันนิษฐานกล่าวถึงการทำเมรุชั่วคราวหรือเมรุ ลอยของเมืองเพชรบุรี ความว่า

“...คงได้ตัวอย่างจากงานพระศพเจ้าฟ้าศรีศิลป์สมัยกรุงศรีอยุธยาและในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5 ตระกูลของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์(ตระกูลบุญนาค) ซึ่งเป็นราชินิกุล

⁹¹ ราชบัณฑิตยสถาน, *กฎหมายตราสามดวงฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 2*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550), 765.

⁹² เสรี เหล่ารอด, *เพชรบุรีประชุมใหญ่สมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ 27*, 45. อย่างไรก็ตามจากการค้นคว้าในปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานจดหมายเหตุดังกล่าว

หลังจากนั้นการตั้งเมรุตั้งโกศศพก็ได้แพร่หลายไปยังเจ้าคณะพระอริการและฆราวาส เลียนแบบกันไป และเพื่ออวดฝีมือช่างอีกประการหนึ่งด้วย...⁹³

ทั้งนี้จากการอ้างถึงหมายรับสั่งและข้อสันนิษฐานในช่วงต้นอาจทำให้สามารถตั้งข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นได้ว่าอย่างน้อยในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เพชรบุรีคงปรากฏการใช้เมรุลอยเป็นที่เฝ้าศพแล้ว แต่อย่างไรก็ตามยังไม่สามารถสรุปโดยชัดเจนได้ว่าเพชรบุรีเป็นเมืองเดียวที่ปรากฏการทำเมรุลอยเพราะจากการศึกษาประวัติความเป็นมาของเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์ดังที่ได้กล่าวไปในบทที่ 2 จะเห็นได้ว่าบริเวณท้องที่ภาคอื่นๆก็พบการทำเมรุลอยด้วยเช่นเดียวกัน หากแต่มีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันออกไป

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาพบข้อมูลหลักฐานทั้งที่เป็นเอกสารประเภทพงศาวดาร จดหมายเหตุประจำรัชกาล บันทึกหรือเอกสารทางราชการเป็นจำนวนมากที่กล่าวถึงการอุปถัมภ์งานก่อสร้างต่างๆจากกษัตริย์ทั้งในรูปของการพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์และการกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวพักผ่อนของพระบรมวงศานุวงศ์และเหล่าขุนนาง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการติดต่อและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์ เจ้านายและขุนนางที่มีต่อเมืองเพชรบุรี อันเป็นส่วนสำคัญที่อาจส่งผลให้แนวคิดการสร้างสวรรค์ของช่างชาวเมืองเพชรบุรีได้รับอิทธิพลในด้านต่างๆจากกรุงเทพฯไม่มากนักน้อยก็เป็นได้

นอกจากนี้แม้ว่าจะยังไม่ปรากฏหลักฐานกล่าวถึงที่มาและการเริ่มทำเมรุชั่วคราวหรือเมรุลอยของเมืองเพชรบุรีอย่างชัดเจน แต่หากพิจารณาจากวิวัฒนาการการทำที่เฝ้าศพนับตั้งแต่สมัยอดีตถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่านับแต่โบราณทั้งพระศพของเจ้านายและศพของสามัญชนใช้การเผาบนกองฟืนหรือเชิงตะกอนด้วยกันทั้งสิ้น โดยจะแตกต่างกันในรายละเอียด การประดับตกแต่งและความยิ่งใหญ่ของพิธีกรรม ต่อมาเมื่อมีการสร้างพระเมรุสำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือพระศพจึงกลายเป็นประเพณีเฉพาะของเจ้านาย ทำให้รูปแบบและพิธีกรรมการเฝ้าศพของเจ้านายและสามัญชนมีการแบ่งแยกกันอย่างชัดเจน หนึ่งเนื่องจากประเพณีของหลวงและราษฎรมักมีการแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ ดังนั้นจึงอาจมีความเป็นไปได้ที่ชาวบ้านที่มีกำลังและฐานะคงจะเริ่มเลียนแบบการสร้างเมรุเฝ้าศพตามอย่างเจ้านายบ้างหากแต่มีขนาดและความประณีตลดน้อยกว่า

⁹³ สุขสมาน ยอดแก้ว, “ประเพณีงานศพ,” ใน **สมุดเพชรบุรี 2525** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2525. จังหวัดเพชรบุรี จัดพิมพ์เผยแพร่เนื่องในโอกาสฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พ.ศ 2525), 246-247.

ดังที่ปรากฏหลักฐานในบันทึกของ ลาลูแบร์ กล่าวถึงเมรุชาวบ้านในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ความว่า

“...ในระหว่างที่ตั้งศพไว้นั้น ญาติเจ้าของศพก็เลือกสถานที่แห่งหนึ่งในท้องนาสำหรับจะชักศพไปเผาที่นั่น สถานที่นั้นตามปกติมักจะเป็นที่ไถลั่ววัด ซึ่งผู้ตายหรือบรรพชนของผู้ตายคนใดคนหนึ่งได้สร้างขึ้นไว้หรือไถลั่ววัดใดวัดหนึ่ง ถ้าไม่มีวัดของวงศ์สกุลของผู้ตายเอง เขาจัดการล้อมรั้วอาณาเขตนั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสทำด้วยไม้ไผ่ ด้วยฝีมือทางสถาปัตยกรรมกลางประการ รูปร่างคล้ายๆกับซุ้มไม้เลื้อยและเรือนต้นไม้ในสวนของพวกเราและประดับประดาด้วยนกกระดาศสีหรือกระดาศทอง ซึ่งเขาตัดเป็นรูปเรือน เครื่องใช้ไม้สอย สัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า ตรงกลางวงล้อมนั้นเป็นที่ตั้งเชิงตะกอน ก่อด้วยไม้เนื้อหอมล้วนๆหรือแต่บางส่วน เช่น ไม้จันทร์ขาวหรือไม้จันทร์เหลือง และไม้กฤษณา เป็นต้น สุดแม้แต่ความมั่งคั่งและเกียรติยศของผู้ตาย เกียรติยศอันยิ่งใหญ่ของฌาปนิกนั้น ก็อยู่ที่การยกเชิงตะกอนให้สูง มิใช่ด้วยการก่อกองพินมูลขึ้น แต่ด้วยการถมดิน ยกฐานเชิงตะกอนขึ้นแล้วจึงวางกองพินลงบนนั้นต่อภายหลัง...”⁹⁴

จากข้อความที่กล่าวมาทำให้สันนิษฐานได้ว่าเมรุที่ถูกกล่าวถึงมีลักษณะเป็นเมรุประจำซึ่งเป็นเมรุลอยรูปแบบหนึ่ง (รูปร่างคล้ายๆกับซุ้มไม้เลื้อยและเรือนต้นไม้) ยกฐานสูงด้วยการพูนดิน การประดับประดาเครื่องกระดาศเป็นรูปต่างๆ เช่น รูปเรือน สัตว์ต่างๆก็คือการจำลองเขาพระสุเมรุตามอย่างธรรมเนียมหลวง⁹⁵ อันแสดงให้เห็นถึงการทำให้ศพที่เริ่มมีการเลียนแบบชนชั้นสูง

การสร้างเมรุลอยเมืองเพชรบุรีก็คงมีพัฒนาการมาจากเมรุประจำเช่นเดียวกันโดยจากการเก็บข้อมูลภาพถ่ายเก่าของอาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม พบหลักฐานการสร้างเมรุลอยที่มีลักษณะเป็น “เมรุทรงประเพณีหรือเมรุยอด” และ “เมรุทรงประยุกต์” ตั้งแต่ช่วงปลายรัชกาลที่ 5 – ต้นรัชกาลที่ 6 อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ผลจากสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 และการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มส่งผลให้ชาวบ้านหรือสามัญชนบางส่วนเริ่มมีการสะสมทุนมากขึ้น อีกทั้งความเคร่งครัดในระบบศักดินาระหว่างเจ้านาย ขุนนางและกลุ่มไพร่ได้คลายตัวลง การสร้างเมรุหรือที่เผาศพเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบุพการีหรือผู้มีพระคุณจึงได้มีการพัฒนา รูปแบบให้มีความสวยงามมากยิ่งขึ้น จากเมรุประจำจึงกลายเป็นเมรุทรงประเพณีหรือเมรุทรงประยุกต์ในรูปแบบต่างๆ โดยมีแรงบันดาลใจมาจากพระเมรุของหลวง หากแต่มีการลดขนาดและ

⁹⁴ ซีมง เดอ ลาลูแบร์, *จดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*, พิมพ์ครั้งที่ 3, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2552), 336.

⁹⁵ แสนประเสริฐ ปานเนียม, *สมุดภาพเมรุเมืองเพชร*, 8.

รายละเอียดให้น้อยลงตามกำลังทรัพย์และแรงงาน⁹⁶ ทั้งนี้การรับธรรมเนียมและแรงบันดาลใจการสร้าง “เมรุลอย” มาจากพระเมรุของหลวงนั้นปรากฏทั้งการรับเอาแนวคิด คติการสร้างและรูปแบบศิลปกรรมมาปรับใช้ โดยทำเป็นสถาปัตยกรรมที่มีฐานสูงอาจจำลองลักษณะของฐานเมรุให้เป็นไฮเดรา มียอดหรือมีการสร้างราชวัติล้อมรอบเมรุอันเป็นการแสดงสัญลักษณ์ของเขาศระสุเมรุ

ในขณะเดียวกันเนื่องจากในอดีตงานช่างฝีมือแขนงต่างๆของเมืองเพชรบุรี เช่น ช่างเขียนช่างไม้ ช่างปั้น ช่างแกะ มักรวมตัวอยู่ที่วัดโดยมี “พระสงฆ์” รับบทบาทเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ ทำให้ช่างผู้สร้างเมรุในระยะแรกส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์หรือฆราวาสที่เคยบวชเรียน ทั้งนี้การสร้างเมรุลอยในชั้นต้นนิยมใช้กับศพพระสงฆ์ก่อนต่อมาจึงเริ่มมีขุนนางหรือชาวบ้านที่มีฐานะต้องการทำเมรุให้แก่บรรพบุรุษเพื่อแสดงความกตัญญูจึงได้นิมนต์พระสงฆ์ที่มีฝีมือด้านช่างมาช่วยทำเมรุ โดยมีบรรดาพระและลูกศิษย์ช่วยกันทำ ให้เกิดการขยายการใช้งานมาสู่ขุนนาง คหบดีหรือชาวบ้านที่มีฐานะ อย่างไรก็ตามเมรุในระยะนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “**เมรุหา**” อันหมายถึง เมรุที่ถูกออกแบบและสร้างขึ้นเพื่อใช้งานเพียงครั้งเดียว⁹⁷ และเนื่องจากไม่มีการนำเมรุกลับมาใช้ซ้ำ ดังนั้นการสร้างเมรุในแต่ละครั้งจึงมีรูปแบบที่หลากหลาย ขนาดใหญ่เล็กแตกต่างกันไปเกิดเป็นการประกวดประชันฝีมือกัน วัสดุที่นำมาใช้เป็นเครื่องประกอบเมรุก็มักจะเป็นของไม่ถาวรทนทาน เช่น ไม้เนื้ออ่อน กระจาด ฝ้าย เป็นต้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2(พ.ศ.2482-2488) ภาวะเศรษฐกิจเกิดความฝืดเคือง วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องประกอบเมรุกลายเป็นของหายาก การทำเมรุลอยเพื่อใช้เพียงครั้งเดียวก็ไม่เหมาะสมกับยุคสมัย ช่างเมรุกลุ่มต่างๆจึงได้มีการปรับเปลี่ยนเมรุลอยทั้งในด้านวัสดุ การใช้งานและชื่อเรียก โดยมีการใช้วัสดุที่ทนทานและมั่นคงขึ้น สามารถรื้อถอนหรือถอดไปประกอบตั้งตามงานศพในที่ต่างๆได้ เป็นการลดต้นทุนในการทำเมรุแต่ละครั้ง เกิดความนิยมในการเช่าเมรุไปตั้งตามงานศพ กลายเป็นธุรกิจการเช่าเมรุลอยหากแต่ยังคงอยู่ภายใต้การจัดการของวัด รายได้จากการเช่าเมรุกลายเป็นรายได้ส่วนหนึ่งของช่างและวัด เกิดการปรับเปลี่ยนการเรียกจากเดิมที่นิยมเรียกกันว่า “**เมรุหา**” มาเป็น “**เมรุเช่า**” และ “**เมรุลอย**” ตามลำดับ อย่างไรก็ตามแม้เมรุลอยในยุคนี้จะมีการปรับเปลี่ยนให้สามารถดำรงอยู่คู่กับสภาพสังคมและเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าวได้ หากแต่เมื่อ

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, 9.

⁹⁷ สัมภาษณ์ วีระศักดิ์ กองทรัพย์, หัวหน้าช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร, 25 กุมภาพันธ์

พิจารณาด้านรูปแบบศิลปกรรมกลับพบว่าเมรุลอยเมืองเพชรบุรีมีรูปแบบศิลปกรรมที่ตายตัวไม่มีความหลากหลายอันแสดงออกถึงฝีมือและความคิดสร้างสรรค์ของช่างดังเช่นเมรุในอดีต⁹⁸

อย่างไรก็ตามนับแต่ปีพ.ศ.2500 เป็นต้นมาการสร้างเมรุปูนซึ่งเป็นอาคารถาวรเพื่อใช้เป็นที่เผาศพ เริ่มแพร่ความนิยมจากศูนย์กลางสู่พื้นที่ต่างๆของประเทศไทยซึ่งนอกจากจะมีความสะดวกในการจัดการงานศพและยังมีค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการเช่าเมรุลอยเป็นอย่างมาก ส่งผลกระทบทำให้ธุรกิจการเช่าเมรุลอยในปัจจุบันเริ่มลดน้อยลงคงเหลือการทำอยู่เพียงไม่กี่แห่ง

ช่างเมรุและผลงานการออกแบบเมรุลอยของวัดต่างๆ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าเมืองเพชรบุรีมีช่างฝีมืออยู่เป็นจำนวนมากและการสร้างเมรุลอยในแต่ละครั้งก็มักจะมีการประชันฝีมือกัน ดังนั้นในส่วนนี้ผู้ศึกษาจะขอยกตัวอย่างช่างเมรุที่มีชื่อเสียงและตัวอย่างผลงานการออกแบบเมรุของวัดต่างๆ มาประกอบเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น

วัดยาง

ช่างเมรุวัดยางที่มีชื่อเสียง ได้แก่ พระเทพวงศาจารย์(อินทร์ อิทธิโชโต) เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในการสร้างเมรุและลูกโกศเป็นอย่างมาก โดยมักสร้างเมรุลอยขนาดใหญ่ มีทั้งเมรุนอกเมรุในและมีความวิจิตรพิสดาร⁹⁹ ตัวอย่างผลงานการสร้างเมรุ ได้แก่ เมรุตั้งศพคุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ เมื่อปี พ.ศ. 2477(รูปภาพที่ 30) เป็นต้น อย่างไรก็ตามในสมัยต่อมาไม่มีการสืบทอดวิชาช่างดังกล่าวทำให้ในปัจจุบันวัดยางไม่ปรากฏการทำเมรุลอยอีก

⁹⁸ แส่นประเสริฐ ปานเนียม, **สมุดภาพเมรุเมืองเพชร**, 12.

⁹⁹ บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “เมรุเมืองเพชร,” ใน **งานพระราชทานเพลิงศพพระครูถาวรวิชิตธรรม(คุณพ่อไห สุนทรมหาเถร)** (เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2545. ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระครูถาวรวิชิตธรรม (คุณพ่อไห สุนทรมหาเถร) อดีตพระอุปัชฌาย์ และอดีตเจ้าอาวาสวัดบางทะเล ตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมืองฯ จังหวัดเพชรบุรี ณ เมรุวัดบางทะเล วันอาทิตย์ที่ 24 มีนาคม 2545 เวลา 16.30 น), 264.

รูปภาพที่ 30 เมรุตั้งศพคุณแม่เลียม พิชัยชลสินธุ์

ที่มา : บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “เมรุเมืองเพชร,” ใน **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ ดินทโช โต) อดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี อดีตเจ้าอาวาสวัดยาง เพชรบุรี** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2530), 81.

วัดเกาะ

ช่างเมรุวัดเกาะที่มีชื่อเสียง ได้แก่ พระครูญาณวิจัย(ยิด) พระอาจารย์ผูก จนุทโชโต พระอาจารย์พร สุทนต์โร ครูหลวง ตาลวันนา นายเล็ง เขยสุวรรณ นายชุ่ม สุวรรณช่าง นายหัง ศรีเจริญ นายเทียน มรกต นายเอียน ชูบดินทร์ เป็นต้น¹⁰⁰ ตัวอย่างผลงานการสร้างเมรุ ได้แก่ เมรุตั้งศพพระครูเพชรโรดมคุณ(เลื่อม) เมื่อปี พ.ศ.2471(รูปภาพที่ 31) และเมรุตั้งศพพระครูญาณวิจัย(ยิด สุวรรณโณ) เมื่อปี พ.ศ.2482(รูปภาพที่ 32) เป็นต้น

¹⁰⁰ สัมภาษณ์ พระเสถียร ธนปญโญ, ผู้ดูแลเมรุलयของพระอาจารย์พระในปัจจุบัน , 29 มกราคม 2560.

รูปภาพที่ 31 เมรุตั้งศพพระครูเพชรโรปมคุณ(เลื่อม)
ที่มา : พระอาจารย์เสถียร ธนปญฺโญ (วัดเกาะ)

รูปภาพที่ 32 เมรุตั้งศพพระครูญาณวิชัย(ยิด สุวณฺโณ)
ที่มา : พระอาจารย์เสถียร ธนปญฺโญ (วัดเกาะ)

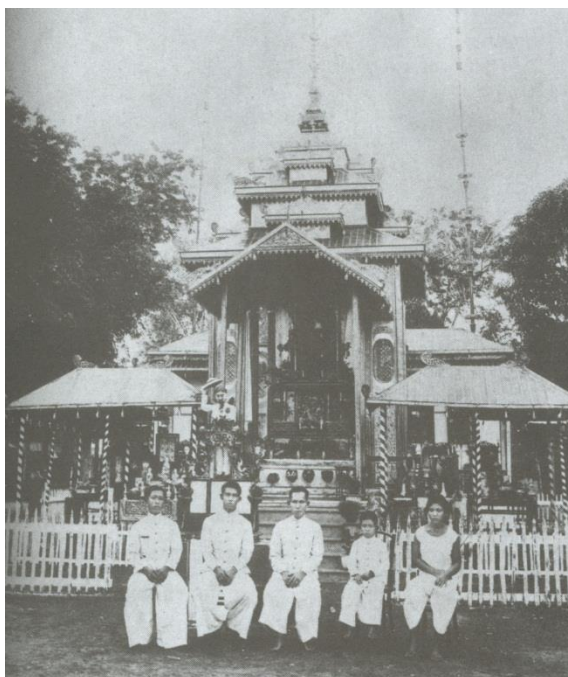
วัดใหญ่สุวรรณาราม

ช่างเมรุวัดใหญ่สุวรรณารามที่มีชื่อเสียง ได้แก่ พระอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้สามารถออกแบบ เขียนแปลนและเขียนลายได้เอง พระอาจารย์แทนและพระอาจารย์ผัน ซึ่งเป็นช่างเมรุองค์สุดท้ายของวัดใหญ่สุวรรณาราม¹⁰¹ ตัวอย่างผลงานการสร้างเมรุ ได้แก่ เมรุประจำหรือเมรุผ้าขาวตั้งศพพระอธิการปลอด วัดปากในทะเล เมื่อปี พ.ศ. 2473(รูปภาพที่ 33) และเมรุตั้งศพคุณแม่เปี้ย เจริญศิริ เมื่อปี พ.ศ. 2473(รูปภาพที่ 34) เป็นต้น

รูปภาพที่ 33 เมรุประจำหรือเมรุผ้าขาว 9 ยอด ตั้งศพพระอธิการปลอด
ที่มา : บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “เมรุเมืองเพชร,” ใน **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ
พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ ดินทโช โต)**
อดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี อดีตเจ้าอาวาสวัดยาง เพชรบุรี, 88.

¹⁰¹ สัมภาษณ์ พระครูวัชรสุวรรณาทรร(ลูกซุบ), เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, 25 กุมภาพันธ์ 2560.

รูปภาพที่ 34 เมรุตั้งศพคุณแม่เป็ย เจริญศิริ

ที่มา : บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “เมรุเมืองเพชร,” ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ ดินทโช โต)

อดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี อดีตเจ้าอาวาสวัดยาง เพชรบุรี, 87.

วัดลาด

ช่างเมรุวัดลาดที่มีชื่อเสียง ได้แก่ พระอาจารย์ไซ วัดมโน โดยในยุคแรกท่านศึกษารูปแบบการสร้างเมรุจากพระอาจารย์เพ็ง วัดใหญ่สุวรรณาราม ต่อมาจึงได้มีการพัฒนารูปแบบมาเป็นของตนเอง ทั้งนี้รูปแบบเมรุที่ท่านออกแบบจะเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการและกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ¹⁰² ตัวอย่างผลงานการสร้างเมรุ ได้แก่ เมรุตั้งศพนายกลั่น แก้วมา เมื่อปี พ.ศ. 2484 (รูปภาพที่ 35) และเมรุตั้งศพพระสุเมธีวรคุณ ที่วัดเกาะหลัก เมื่อปี พ.ศ. 2506 (รูปภาพที่ 36) เป็นต้น อย่างไรก็ตามต่อจากยุคพระอาจารย์ไซมีเพียงอาจารย์รดซึ่งเป็นศิษย์รับทำต่อ ภายหลังเมื่ออาจารย์รดสิ้นการทำเมรุลงวัดลาดจึงไม่ปรากฏการทำสืบต่ออีก¹⁰³

¹⁰² แส่นประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 13.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน.

รูปภาพที่ 35 เมรุตั้งศพนายกลิ่น แก้วมา
ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 116.

รูปภาพที่ 36 เมรุตั้งศพพระสุเมธิวรคุณ
ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 127.

วัดพระทอง

ช่างเมรุวัดพระทองที่มีชื่อเสียง ได้แก่ อาจารย์เป้า ญาณปัญญา ผู้มีความถนัดในงานช่าง ตั้งแต่การออกแบบ เขียนลาย เขียนภาพและประดิษฐ์เครื่องตั้งจำพวกตุ๊กตากลโดยใช้ลานนาฬิกา หรือลานจากตะเกียงลานและครุหวล ตาลวันนา ผู้มีความถนัดในการออกแบบ เขียนลายและการแทงหยวก¹⁰⁴ ตัวอย่างผลงานการสร้างเมรุ ได้แก่ เมรุตั้งศพนายทับ ทับเล็ก(รูปภาพที่ 37) เป็นต้น ภายหลังพระอาจารย์ป้อม ญาณคุณุณ ศิษย์พระอาจารย์เป้าได้ออกแบบและสร้างเมรุลอยเพื่อนำออกให้เช่า ปัจจุบันเมรุหลังดังกล่าวเป็นของวัดใหญ่สุวรรณาราม ส่วนวัดพระทองไม่ปรากฏการทำเมรุลอยสืบต่ออีก¹⁰⁵

รูปภาพที่ 37 เมรุตั้งศพนายทับ ทับเล็ก

ที่มา : บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “เมรุเมืองเพชร,” ใน **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ**

พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ ดินุทโชโต)

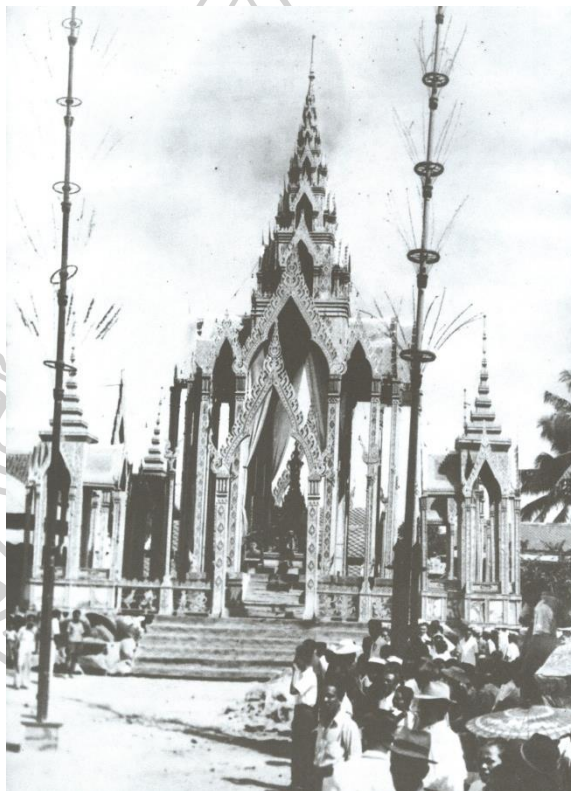
อดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี อดีตเจ้าอาวาสวัดยาง เพชรบุรี, 97.

¹⁰⁴ บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “พระอาจารย์เป้า ญาณปัญญา วัดพระทอง,” ใน **พระดีศรีเมืองเพชร**, บุญมี พิบูลย์สมบัติและคนอื่นๆ, บรรณธิการ (เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2548. ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมรัตนดิลก อดีตเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร และอดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี ณ เมรุวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี วันที่ 6-8 พฤษภาคม พุทธศักราช 2548), 186-187.

¹⁰⁵ สัมภาษณ์ วีระศักดิ์ กองทรัพย์, หัวหน้าช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร, 25 กุมภาพันธ์ 2560.

วัดมหาธาตุวรวิหาร

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าแม้วัดมหาธาตุวรวิหารจะมีการสร้างเมรุลอยหลายครั้งแต่การออกแบบและควบคุมการก่อสร้างมักจะเป็นช่างเมรุจากวัดอื่นๆ ตัวอย่างเช่น เมรุตั้งศพในงานพระราชทานเพลิงศพพระสุวรรณมุนี(ชิต) เมื่อปี พ.ศ.2492(รูปภาพที่ 38) เป็นผลงานการออกแบบของนายแห่ง ศรีเจริญและนายเทียน มรกต ช่างเมรุวัดเกาะ หรือ เมรุตั้งศพในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพสุวรรณมุนี(ผัน) (รูปภาพที่ 39) เป็นผลงานการออกแบบของช่างเล็ง เขยสุวรรณและนายชุ่ม สุวรรณช่าง ช่างเมรุวัดเกาะ เป็นต้น อนึ่งในปัจจุบันวัดมหาธาตุวรวิหารไม่ปรากฏการทำเมรุลอยอีก¹⁰⁶

รูปภาพที่ 38 เมรุตั้งศพในงานพระราชทานเพลิงศพพระสุวรรณมุนี(ชิต)

ที่มา : บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “เมรุเมืองเพชร,” ใน *ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ*

พระครูถาวรวัชรธรรม (คุณพ่อไผ่ สุนทรมหาเถร) อดีตพระอุปัชฌาย์ และอดีตเจ้าอาวาสวัดบางทะเล ตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมืองฯ จังหวัดเพชรบุรี ณ เมรุวัดบางทะเล วันอาทิตย์ที่ 24 มีนาคม 2545

เวลา 16.30 น. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2545), 276.

¹⁰⁶ แสนประเสริฐ ปานเนียม, *สมุดภาพเมรุเมืองเพชร*, 13.

รูปภาพที่ 39 เมรุตั้งศพในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพสุวรรณมุนี(ผัน)
 ที่มา : บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “เมรุเมืองเพชร,” ใน *ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ
 พระครูถาวรชริธรรม (คุณพ่อไห่ สุนทรมหาเถร) อดีตพระอุปัชฌาย์ และอดีตเจ้าอาวาสวัดบางทะเล
 ตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมืองฯ จังหวัดเพชรบุรี ณ เมรุวัดบางทะเล วันอาทิตย์ที่ 24 มีนาคม 2545
 เวลา 16.30 น. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2545), 277.*

วัดเพชรพลี

ช่างเมรุวัดพระเพชรพลีที่มีชื่อเสียง ได้แก่ พระครูพิศิษฏ์ศิลป์ปาคม(จืด) เป็นผู้มีความรู้
 ความสามารถในการสร้างเมรุและนิยมทำลูกโกศประดับด้วยดอกไม้สด¹⁰⁷ แม้จะมีการบอกเล่าถึง
 การสืบทอดงานช่างเมรุแต่จากการลงพื้นที่สำรวจในปัจจุบันไม่พบปรากฏการทำเมรุลอยที่
 วัดเพชรพลีอีก(รูปภาพที่ 40)

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, 14.

รูปภาพที่ 40 เมรุตั้งศพบุรุษผู้หนึ่ง ออกแบบโดยคณะช่างเมรุวัดเพชรพลี

ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 136.

เนื่องจากงานศพและการสร้างเมรุลอยของเมืองเพชรบุรีในอดีตมักถือว่าเป็นการแสดง ความกตัญญูและให้เกียรติแก่ผู้ตาย อีกทั้งใช้ระยะเวลาในการสร้างนานหลายเดือนหรืออาจเป็นปี ในขณะที่เดียวกันแม้ช่างเมรุจะอยู่ประจำที่วัดใดวัดหนึ่งเป็นหลักแต่ก็ไม่ได้มีกฎข้อห้ามไม่ให้ไปช่วย งานวัดอื่นได้ ประกอบกับการทำเมรุจำเป็นต้องอาศัยทักษะงานช่างหลายด้าน ทั้งงานเขียน งานไม้ (ก่อสร้าง) งานปิดทอง เป็นต้น ทำให้การสร้างเมรุมิได้จำกัดการทำหรือมีชื่อเสียงอยู่เฉพาะวัดใดวัด หนึ่ง แต่อาจอยู่ในลักษณะการร่วมแรงร่วมใจจากช่างวัดต่างๆ ดังจะเห็นได้จากหากเป็นการสร้าง เมรุลอยในงานใหญ่หรืองานพระราชทานเพลิงศพของเจ้าอาวาสมักจะมีการระดมช่างฝีมือจากวัด ต่างๆมาร่วมกันสร้าง ตัวอย่างเช่น เมรุตั้งศพพระครูญาณวิสัย (ยิด) เจ้าอาวาสวัดเกาะ ที่มีช่างเมรุ วัดเกาะเป็นผู้ออกแบบ คุณพ่ออินทร์ ช่างวัดยางระดมพระลูกวัดมาช่วย อาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ วัดใหญ่สุวรรณารามรับทำซ้อฟ้า ไบระกาและหางหงส์ และอาจารย์เป้า ญาณปัญญา วัดพระทรง นำผู้ตักตากลมาติดตั้งในงาน เป็นต้น

อนึ่งจากการร่วมกันทำเมรุของช่างจากหลายวัดนี้ทำให้การสร้างเมรุอยู่ในลักษณะ “ครูพัก ครูลักครูจำ” คือ เมื่อช่างเห็นว่าเมรุหลังใดสวยก็จะนำมาเป็นต้นแบบ ดัดแปลงและประยุกต์ให้ สวยงามยิ่งขึ้นกว่าเดิมในครั้งต่อไป จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การสร้างเมรุลอยในอดีตมีความ หลากหลายทางรูปแบบศิลปกรรมและไม่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละวัด

รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอย

จากการพิจารณาตัวอย่างผลงานการสร้างเมรุลอยของวัดต่างๆจะเห็นได้ว่ารูปแบบของเมรุลอยเมืองเพชรบุรีที่นิยมทำกันอยู่ในอดีตสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

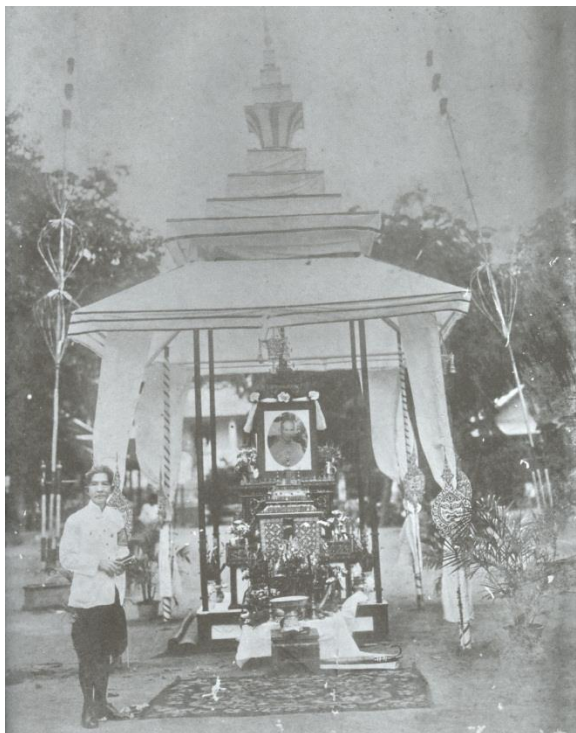
1) เมรุปะรำ

เมรุปะรำ คือ เมรุผ้าขาว อาจมีหลังคาตัด(รูปภาพที่ 41)หรือมียอดซ้อนชั้นขึ้นไป(รูปภาพที่ 42)แต่ทำด้วยผ้าหรือกระดาษ เมรุประเภทนี้นิยมกันมากเพราะทำได้ง่ายและราคาไม่สูง ทั้งนี้ในสมัยก่อนตามชนบทที่ยังไม่มีเมรุปูนก็มักจะทำเมรุปะรำครอบบ้านหยวกหรือปะรำหยวกในการตั้งศพบำเพ็ญกุศล

รูปภาพที่ 41 เมรุปะรำ แบบหลังคาตัด (ตั้งศพฟอบัว ประทุมชาติ)

ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 114.

รูปภาพที่ 42 เมรุประจำ แบบมียอดซ้อนชั้น (ตั้งศพนายปี๋ ต้นฮกซุน)

ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 109.

2) เมรุทรงประเพณี

เมรุทรงประเพณีหรือเมรุยอด คือ เมรุที่นิยมทำชั้นหลังคาและส่วนยอดให้มีลักษณะเป็น เรือนยอด(รูปภาพที่ 43)หรือเรือนชั้นเลียนแบบอาคารหลังคาคลุมแบบไทยประเพณีหรืออาจ ทำเป็นเครื่องยอดทรงเจดีย์หรือทรงมงกุฎ(รูปภาพที่ 44) แตกต่างกันไปตามความนิยมของช่าง ทั้งนี้เมรุลอยที่นิยมทำอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะเป็นเมรุทรงประเพณีหรือเมรุยอดด้วยกันทั้งสิ้น

รูปภาพที่ 43 เมรุทรงประเพณี แบบเรือนยอดต่อด้วยยอดปรางค์ (ตั้งศพผู้ใหญ่โก)
ที่มา : "เมรุศพผู้ใหญ่โก," ภาพถ่ายเก่า, ภ003 หวญ 68/18/1, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

รูปภาพที่ 44 เมรุทรงประเพณี แบบเครื่องยอดทรงมงกุฏ
ที่มา : แสนประเศรัฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 133.

3) เมรุทรงประยุกต์

เมรุทรงประยุกต์ คือ เมรุที่ช่างออกแบบตกแต่งให้มีลักษณะแปลกตาออกไปเพื่อความสวยงามหรืออาจให้สอดคล้องกับผู้ตาย เช่น เมรุที่มีลักษณะคล้ายเก๋งจีน อาคารแบบฝรั่ง (รูปภาพที่ 45-46) หรือปราสาทขอม เป็นต้น

รูปภาพที่ 45 เมรุทรงประยุกต์ แบบอาคารฝรั่ง (ตั้งศพคุณหญิงสุรพันธุ์เส็นี เจียม นุนนาค)

ที่มา : บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “เมรุเมืองเพชร,” ใน **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ
พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ ดินุทโชโต)**

อดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี อดีตเจ้าอาวาสวัดยาง เพชรบุรี, 86.

รูปภาพที่ 46 เมรุทรงประยุกต์ แบบอาคารฝรั่ง

ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 97.

การประดับตกแต่งเมรุลอย

การประดับตกแต่งเมรุลอยในอดีตขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพ โดยมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามความนิยมของเจ้าภาพหรือความชอบของผู้ตาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การแหงหยวก การแหงหยวกประกอบเครื่องสด เป็นงานฝีมือที่มีชื่อเสียงเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของเมืองเพชรบุรี มักนิยมประดับที่ตั้งศพภายในเมรุลอย โดยช่างจะนำกล้วยตานีมาจำหลักเป็นลวดลายต่างๆแล้วประกอบกันเป็นที่ตั้งศพ จากนั้นจึงตกแต่งด้วยการแกะสลักเครื่องสดจำพวก พักทอง มันเทศ ผลไม้ต่างๆเป็นดอกไม้ ใบไม้ รูปสัตว์ต่างๆ การแหงหยวกนี้ถ้าทำเป็นฐานเผาเรียกว่า “ร้านหยวก” หากต่อเสาทำโครงแล้วประกอบหยวกขึ้นไปเป็นหลังคาเรียกว่า “ปะรำหยวก” ทั้งนี้เนื่องจากหยวกกล้วยเป็นของเบาหาได้ง่ายและสลักได้ง่ายกว่าไม้ การแหงหยวกจึงเป็นการจำลองการสลักเครื่องไม้จริงสำหรับเป็นที่ตั้งศพ¹⁰⁸

¹⁰⁸ กัญญา อื้อประเสริฐ และเกษร แสนสุวรรณ, ศิลปะการแหงหยวกของเพชรบุรี (นครปฐม: ศูนย์ข้อมูลภาคตะวันตก หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 8 และ 42.

ช่างฝีมือผู้มีชื่อเสียงในการแทงหยวกของเมืองเพชรบุรี ได้แก่ ครูเลิศ พ่วงพระเดช ครูพิน อินฟ้าแสง ช่างแป้ว บำรุงพุทธ ช่างหุ่น สุทธิสิทธิ์ ช่างทิพย์ ภิญญู ช่างพูน ทองสัมฤทธิ์¹⁰⁹ ปัจจุบันการแทงหยวกประดับเมรุลอยหรือที่ตั้งศพยังคงมีปรากฏให้เห็นอยู่ในเมืองเพชรบุรี

กาประดับภาพล่องถนน ล่องถนน คือ พื้นที่ตั้งแต่ฐานไปจนถึงพื้นของอาคาร ในการสร้างเมรุช่างจะเขียนรูปต่างๆบนกระดาษ ผ้าหรือแผ่นไม้ ปิดพื้นที่ส่วนนี้ไว้ ภาพเหล่านี้เรียกว่า “ภาพล่องถนน” นิยมเขียนเรื่องราวเกียรติ เทวดานพเคราะห์ ทิวทัศน์ สุภาพชนจำนวนต่างๆ สมัยก่อนการเขียนภาพล่องถนนมักทำจากผ้า กระดาษฟางหรือถุงปูนซีเมนต์ นำมาซึ่งให้ตั้งรองพื้นด้วยปูนขาวแล้วจึงวาดภาพ ภาพล่องถนนเป็นเครื่องประดับตกแต่งเมรุเพียงอย่างเดียวที่เมื่อมีการรื้อเมรุจะนำไปเก็บไว้และอาจนำมาใช้ในงานอื่นๆต่อ อย่างไรก็ตามเนื่องจากภาพล่องถนนเป็นของเสียหายได้ง่ายจึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนใหม่อยู่เสมอ¹¹⁰ ปัจจุบันช่างนิยมวาดภาพล่องถนนลงบนไม้ฉันทซึ่งมีความคงทนมากกว่า

เครื่องประดับตกแต่งอื่นๆ นอกเหนือจากการแทงหยวกและภาพล่องถนนที่เป็นเอกลักษณ์ของการประดับตกแต่งเมรุลอยเมืองเพชรบุรีแล้ว ในอดีตยังนิยมประดับเมรุลอยด้วยสิ่งของอื่นๆอีก ได้แก่ ตุ๊กตาต่างๆ เช่น ตุ๊กตาจีนกระเบื้องเคลือบ ตุ๊กตาฝรั่ง ตุ๊กตาไทยอาจทำเป็นรูปตัวละครในวรรณคดี สัตว์ หรือคน โดยทำด้วยไม้หรือกระดาษและตุ๊กตากลที่มีชื่อเสียงของพระอาจารย์เป้า ญาณปัญญา ซึ่งสามารถขยับเคลื่อนไหวได้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีครอบแก้ว ครอบกระจกซึ่งภายในมีตุ๊กตาแบบต่างๆ เขามอ ต้นไม้จำลอง เครื่องลายคราม เครื่องโต๊ะ ซึ่งเลียนแบบมาจากธรรมเนียมการตั้งเครื่องโต๊ะที่นิยมในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 5 เครื่องแก้ว เครื่องแขวนดอกไม้ เป็นต้น ปัจจุบันเมื่อมีการใช้ไฟฟ้าอย่างแพร่หลายจึงมีการติดไฟประดับเมรุอย่างสวยงาม¹¹¹

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเมืองเพชรบุรีในอดีตให้ความสำคัญกับประเพณีงานศพและการทำเมรุอันเป็นที่เคารพเป็นอย่างมาก ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษแล้วยังแสดงให้เห็นถึงฝีมือทางเชิงช่างที่โดดเด่นอันสืบทอดและมีมาตั้งแต่ครั้งอดีต

¹⁰⁹ ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง, “การศึกษาพัฒนาการศิลปะพื้นเมืองเพชรบุรี : กรณีศึกษาประวัติและผลงานของนายพิน อินฟ้าแสง” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542), 103.

¹¹⁰ สัมภาษณ์ พระอธิการปทุม ติธัมโม, เจ้าอาวาสวัดประดิษฐาราม, 12 กุมภาพันธ์ 2560.

¹¹¹ กัญญา อื้อประเสริฐ และเกษร แสนสุวรรณ, ศิลปะการแทงหยวกของเพชรบุรี, 8-12.

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายที่ในปัจจุบันประเพณีงานศพและการทำเมรุลอยดังกล่าวได้รับความ
นิยมน้อยลงและไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนในสังคม

บทที่ 4

รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในปัจจุบัน

เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีนับวันจะยังมีแนวโน้มการใช้งานลดน้อยลง โดยจากการลงพื้นที่สำรวจพบว่าในปัจจุบันหลงเหลือการทำอยู่เพียงไม่กี่วัด ทั้งนี้จากการสังเกตในเบื้องต้นผู้ศึกษามีความเห็นว่ามีรูปแบบศิลปกรรมของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีจะมีความคล้ายคลึงกัน หากแต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่าเมรุลอยแต่ละวัดมีรายละเอียดบางประการที่แตกต่างกันออกไปแสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปกรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ดังนั้นในบทนี้ผู้ศึกษาจะขอทำการศึกษารูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยที่ยังคงปรากฏการทำอยู่ในปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นเฉพาะเมรุลอยที่มีลักษณะเป็นเมรุทรงประเพณีหรือเมรุยอด เพื่อจะได้เข้าใจถึงรูปแบบศิลปกรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของสกุลช่างเพชรบุรีตลอดจนเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุลอยแต่ละวัด

หนึ่งเนื่องจากขั้นตอนการประกอบเมรุลอยของแต่ละวัดมีความคล้ายคลึงกัน อีกทั้งการประกอบเมรุลอยแต่ละครั้งมักจะมีองค์ประกอบอื่นๆอีกหลายอย่าง เช่น การประกอบพิธีกรรม บวงสรวง การประดับไฟเมรุลอย การรื้อถอนและการเก็บบำรุงรักษา เป็นต้น ดังนั้นในส่วนแรกของบทนี้ผู้ศึกษาจะขอกล่าวถึงรายละเอียดข้างต้นเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานก่อนจะนำไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมเฉพาะของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในส่วนถัดไป

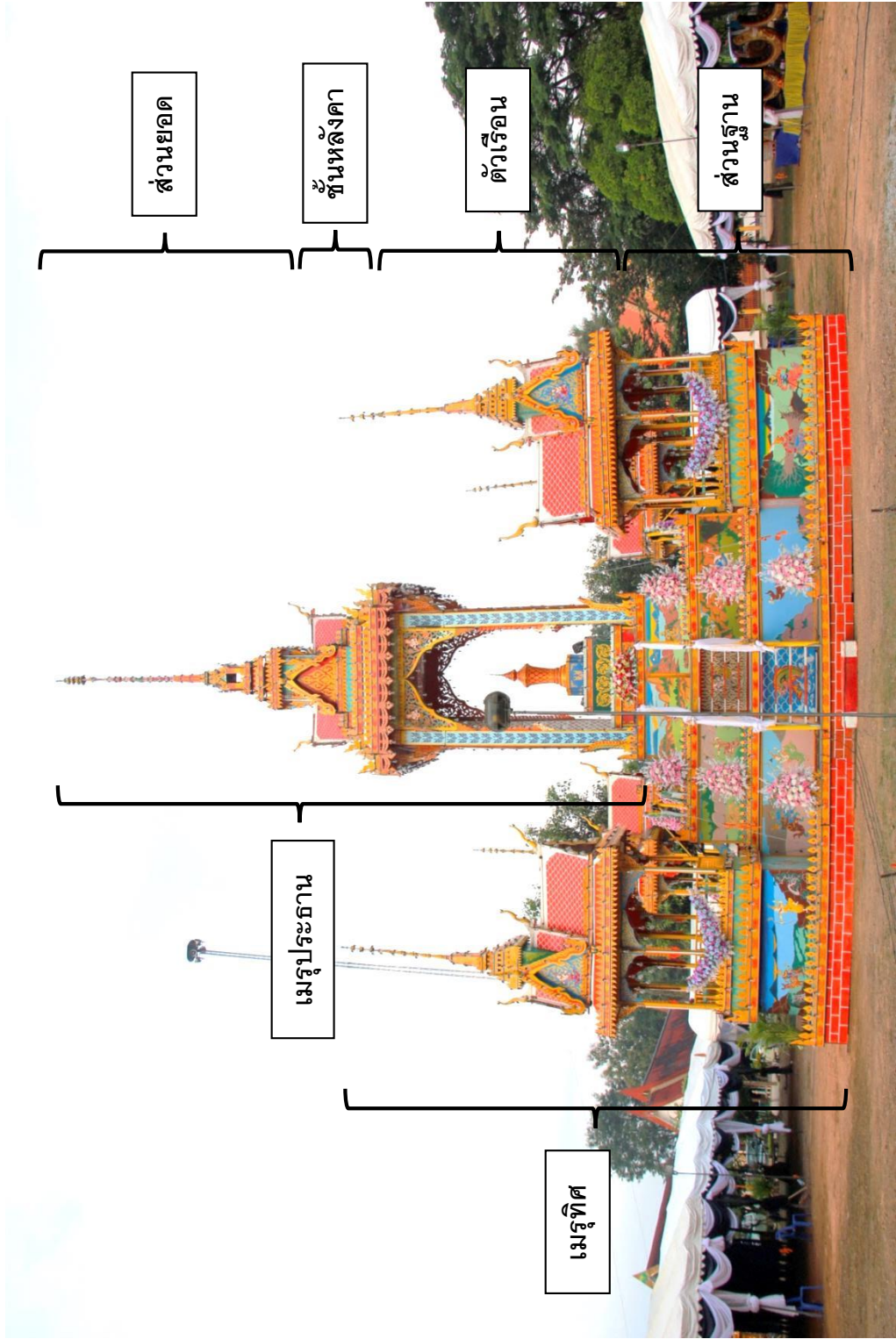
องค์ประกอบของเมรุลอย¹¹²

องค์ประกอบของเมรุลอยแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน (รูปภาพที่ 47-51) กล่าวคือ

1. เมรุนอกหรือเมรุประธาน หมายถึง เมรุที่ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของเมรุลอย เป็นที่วางลูกหีบหรือลูกโกศ
2. เมรุใน หมายถึง เมรุขนาดเล็กที่จำลองแบบมาจากเมรุนอกหรือเมรุประธาน มีไว้สำหรับวางลูกหีบหรือลูกโกศ ตั้งอยู่ภายในเมรุนอกอีกชั้นหนึ่ง¹¹³
3. เมรุทิศ หมายถึง เมรุที่ตั้งอยู่ที่บริเวณมุมทั้ง 4 ของเมรุลอย ส่วนยอดมีรูปแบบเหมือนเมรุประธาน มีไว้สำหรับให้พระสงฆ์ขึ้นนั่งสวดพระอภิธรรมศพ โดยเมรุทิศ 1 หลังจะมีพระสงฆ์นั่งสวด 4 รูป

¹¹² เรียกชื่อตามศัพท์ช่างของเมืองเพชรบุรี.

¹¹³ ปัจจุบันนิยมใช้เมรุในวางลูกโกศหรือลูกหีบตั้งสวดภายในโรงทิมหรือศาลามากกว่าการนำเมรุในมาตั้งภายในเมรุนอกเพราะเป็นการสิ้นเปลือง.

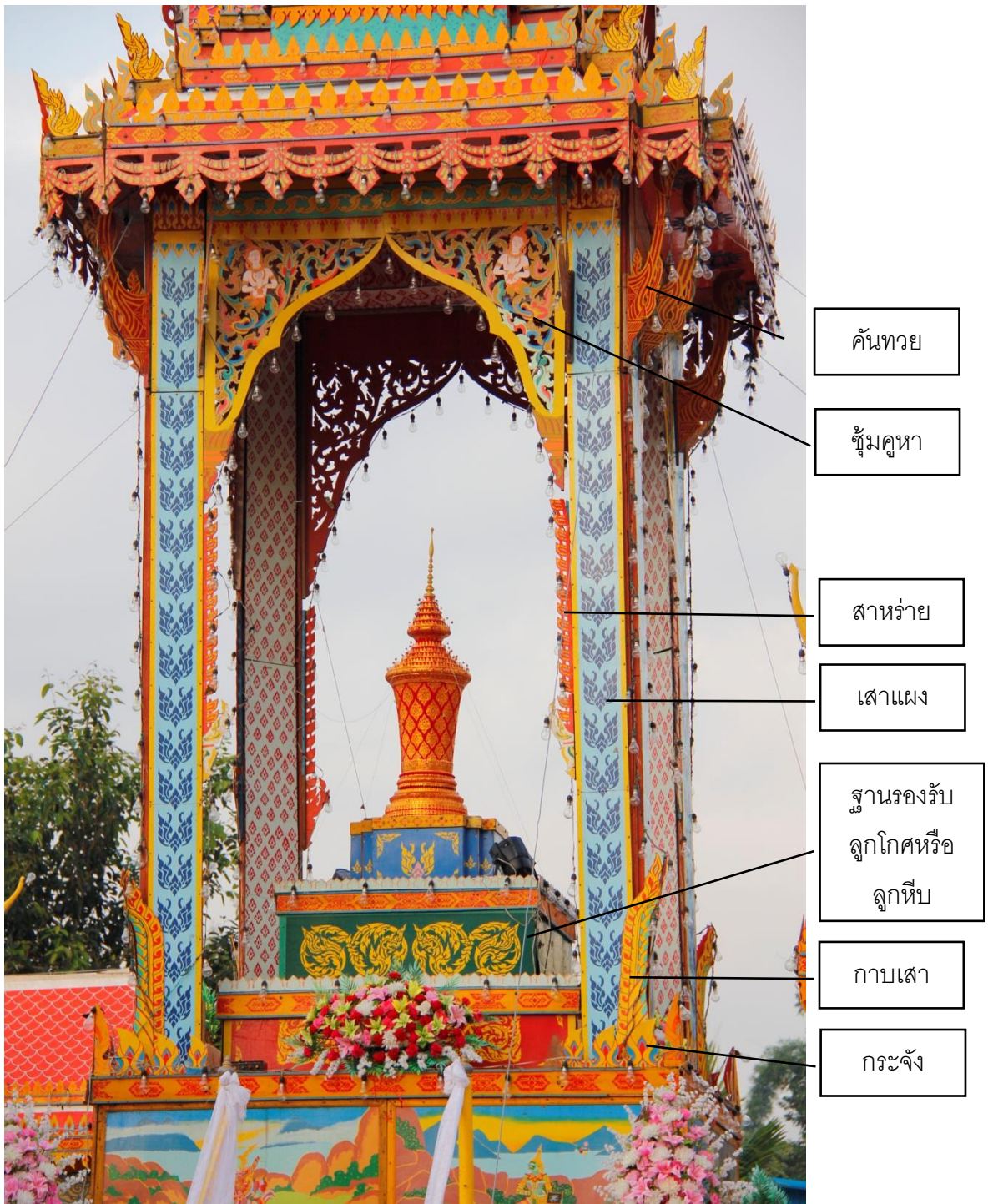

รูปภาพที่ 47 องค์ประกอบของเมรุลอย

เครื่องประกอบเมรุลอย : ส่วนฐาน

เครื่องประกอบเมรุประถาน : ตัวเรือน

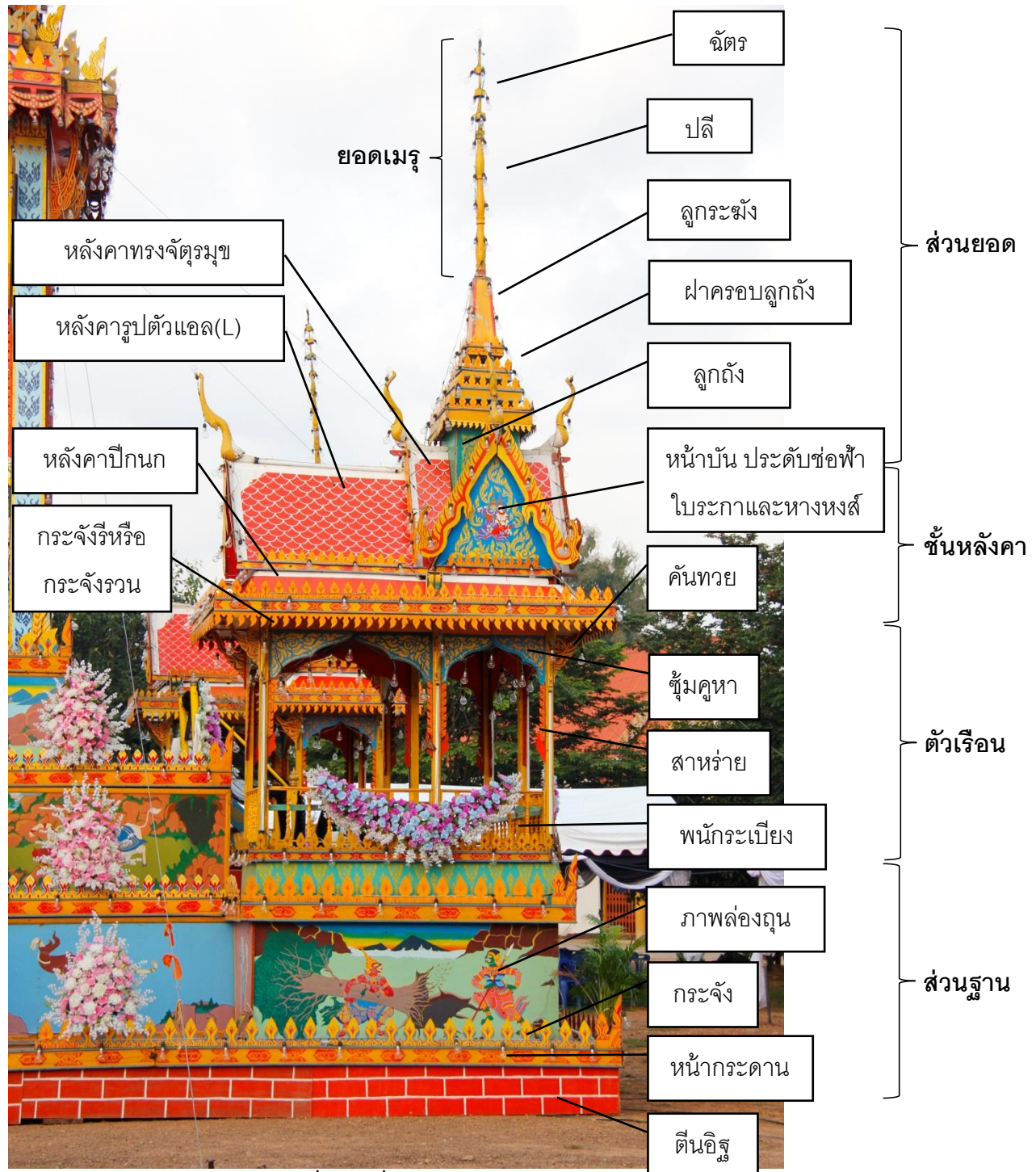
รูปภาพที่ 49 เครื่องประกอบเมรุส่วนตัวเรือนของเมรุประถาน

เครื่องประกอบเมรุประธาน : ชั้นหลังคาและส่วนยอด

รูปภาพที่ 50 เครื่องประกอบเมรุส่วนชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุประธาน

เครื่องประกอบเมรุทิศ

รูปภาพที่ 51 เครื่องประกอบเมรุทิศ

ขั้นตอนการประกอบเมรุลอย

1.) การสำรวจและเตรียมพื้นที่

ก่อนการเริ่มงานช่างเมรุจะเดินทางมาสำรวจพื้นที่ล่วงหน้าเพื่อทำการวัดระนาบพื้นที่ให้เสมอ บางงานเจ้าภาพอาจทำการปรับพื้นดินให้เรียบหรือสูงกว่าบริเวณโดยรอบ เมื่อนำเครื่องประกอบเมรุมาถึงยังสถานที่จัดงาน ช่างจะแยกชิ้นส่วนเครื่องประกอบเมรุวางไว้ในบริเวณใกล้จุดที่จะทำการติดตั้งพร้อมกับวางรอกไว้ที่จุดกึ่งกลางของเมรุลอยและติดตั้งสปอร์ทไลท์บริเวณโดยรอบทั้ง 4 หรือ 8 ทิศ(รูปภาพที่ 52)

รูปภาพที่ 52 เครื่องประกอบเมรุและรอกที่วางไว้ใกล้จุดที่จะทำการติดตั้ง

2.) การประกอบโครงสร้างส่วนฐาน

ช่างเมรุจะตั้งโครงสร้างส่วนฐานไม้หรือฐานเหล็กจำนวน 4 ชั้นในฝั่งสี่เหลี่ยมจัตุรัส(รูปภาพที่ 53)และใช้สายยางที่บรรจุน้ำเป็นเครื่องมือในการวัดเทียบระดับน้ำบริเวณมุมของฐานแต่ละด้านว่ามีระดับเท่ากันหรือไม่(รูปภาพที่ 54) หากมุมใดมีระดับต่ำกว่าก็จะเพิ่มไม้หนุนที่ฐานขึ้นมาเพื่อให้ฐานทุกด้านได้ระดับที่เท่ากัน จากนั้นจึงตั้งเสาตัวเรือนของเมรุประธานพร้อมกับวางพื้นไม้และบันไดทางขึ้นทั้ง 4 ทิศเพื่อสะดวกต่อการทำงาน(รูปภาพที่ 55)

รูปภาพที่ 53 ช่างเริ่มประกอบโครงสร้างส่วนฐาน ชั้นที่ 1

รูปภาพที่ 54 ช่างกำลังวัดระดับโดยใช้สายยางบรรจุน้ำเป็นเครื่องมือในการวัด

รูปภาพที่ 55 โครงสร้างส่วนฐานและเสาตัวเรือนของเมรุประธาณ

3.) การประกอบเมรุประธาณ

ก่อนการประกอบเมรุประธาณพระสงฆ์ผู้ดูแลเมรุลอยของแต่ละวัดจะทำพิธีบวงสรวงยอดเมรุ เมื่อบวงสรวงเรียบร้อยแล้วช่างเมรุจะทำการประกอบส่วนยอดของเมรุประธาณพร้อมกับประดับเครื่องประกอบเมรุให้แล้วเสร็จ(รูปภาพที่ 56) จากนั้นจึงประกอบโครงสร้างชั้นหลังคาของเมรุประธาณ(รูปภาพที่ 57)และยกส่วนยอดขึ้นวางทำการตอกตะปูและใช้ลวดยึดให้แน่น(รูปภาพที่ 58) แล้วจึงยกยอดเมรุขึ้นสวมเหนือลูกกระซัง(รูปภาพที่ 59)

รูปภาพที่ 56 ช่างประดับเครื่องประกอบเมรุที่ส่วนยอด

รูปภาพที่ 57 ช่างเริ่มประกอบโครงสร้างของชั้นหลังคา

รูปภาพที่ 58 ช่างยกส่วนยอดขึ้นวางเหนือโครงสร้างของชั้นหลังคา

รูปภาพที่ 59 ยอดเมรุที่ยกขึ้นสวมเหนืออุระซัง

เมื่อประกอบส่วนยอดแล้วเสร็จ ช่างจะประกอบชั้นหลังคาและปีกนกพร้อมกับประดับเครื่องประกอบเมรุซึ่งประกอบด้วย หน้าบัน ซ่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ กระจังรี หน้ากระดานและกระจังพร้อมกับประดับไฟ(รูปภาพที่ 60-62) จากนั้นจึงเริ่มทำการประดับภาพล่องถุนและหน้ากระดานที่ส่วนฐาน

รูปภาพที่ 60 ช่างประดับไฟประภาที่หน้าบ้าน

รูปภาพที่ 61 ช่างประดับ กระจก หน้ากระดานและกระจกวิธีชายหลังคา

รูปภาพที่ 62 ช้างประกอบหลังคาปีกนก

ขั้นตอนต่อมาช่างจะทำการยกชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุประธานขึ้นสู่ตัวเรือนด้านบนสุด โดยจะมีช่างชักกรอกอยู่ใต้ฐานเมรุลอย 4 คน ขณะเดียวกันที่มุมทั้ง 4 ของเมรุลอยจะมีช่างอีก 4 คนคอยถือเชือกที่ผูกโยงกับชั้นหลังคาของเมรุประธานไว้เพื่อคอยประคองและดึงรั้งไม่ให้ชั้นหลังคาโยกเอนในขณะที่ช่างชักกรอกยกยอดขึ้นและมีช่างอีก 1 คนคอยดูระดับการขึ้นของส่วนยอดให้ขึ้นพร้อมและเท่ากันทั้ง 4 ด้าน โดยการยกจะแบ่งออกเป็น 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ยกขึ้นประมาณ 2 เมตรเพื่อให้ช่างประดับเพดาน(รูปภาพที่ 63)และครั้งที่ 2 ยกขึ้นสู่ด้านบนสุดโดยช่างจะใช้เสาพราง(เสารูปตัวแอล)สอดรับที่เสาตัวเรือนทั้ง 4 ต้นเพื่อช่วยรองรับน้ำหนักของชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุประธาน(รูปภาพที่ 64)

รูปภาพที่ 63 ช่างประดับเพดาน หลังยกชั้นหลังคาและส่วนยอดครั้งที่ 1

รูปภาพที่ 64 ช่างยกชั้นหลังคาและส่วนยอดขึ้นสู่ตัวเรือนด้านบนสุดและประกอบเสาพราง เพื่อช่วยรองรับน้ำหนัก

ทั้งนี้หากเป็นเมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร(รูปภาพที่ 65)และเมรุลอย 9 ยอดโถง วัดเกาะ(รูปภาพที่ 66) ตัวเรือนของเมรุประธานจะมีการประดับเสาและมุขโถงเพิ่มขึ้นมา โดยเมื่อทำการยกชั้นหลังคาและส่วนยอดขึ้นสู่ตัวเรือนด้านบนสุดแล้วช่างจะทำการประดับเสาและมุขโถงเพิ่มแล้วจึงประดับเครื่องประกอบเมรุที่ตัวเรือน

รูปภาพที่ 65 ช่างติดตั้งเสาโถงเพิ่มด้านละ 2 ต้นทั้ง 4 ด้าน เพื่อให้ตัวเรือนอยู่ในผังย่อมุมไม้ 12 (เมรุलयวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร)

รูปภาพที่ 66 ช่างกำลังประกอบมุขโถง (เมรุलय 9 ยอดโถง วัดเกาะ)

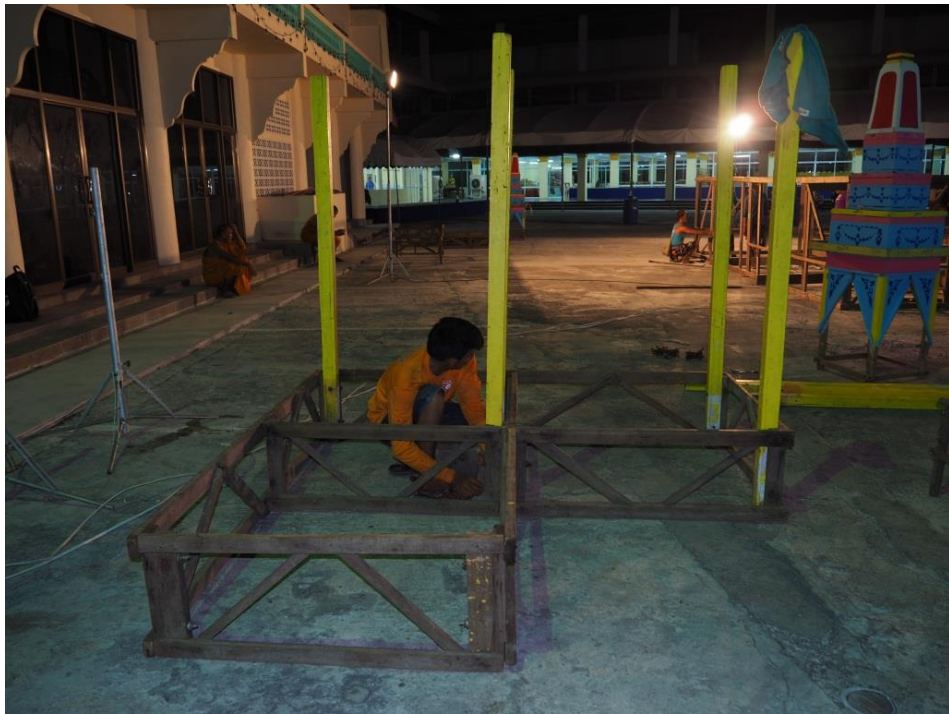
จากนั้นช่างจะทำการประดับเครื่องประกอบเมรุที่ตัวเรือนซึ่งประกอบด้วยเสาแฉง กระจัง กาบเสา สาหร่าย คันทวยและซุ้มคูหา ประดับไฟพร้อมติดตั้งระเบียงบนฐานชั้นที่ 3 (รูปภาพที่ 67)

รูปภาพที่ 67 เมรุประฐานที่ประดับเครื่องประกอบเมรุแล้วเสร็จ

4.) การประกอบเมรุทิศ

ระหว่างที่ช่างส่วนหนึ่งประกอบโครงสร้างส่วนฐานและเมรุประฐาน ช่างอีกส่วนหนึ่งจะทำการประกอบเมรุทิศ โดยเริ่มจากประกอบฐาน ตั้งเสาตัวเรือน(รูปภาพที่ 68) ประกอบชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุทิศ พร้อมกับประดับเครื่องประกอบเมรุ ซึ่งประกอบด้วยหน้าบัน ซ่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ หน้ากระดาน กระจังและประดับไฟ(รูปภาพที่ 69) จากนั้นจึงยกชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุทิศขึ้นวางบนตัวเรือนทำการตอกตะปูและใช้ลวดยึดให้แน่น(รูปภาพที่ 70) ขั้นตอนต่อมาช่างจะยกเมรุทิศขึ้นวางไว้บนฐานเมรุลอยชั้นที่ 1 (รูปภาพที่ 71-71) แล้วจึงประดับเครื่องประกอบเมรุที่ตัวเรือนเมรุทิศ ซึ่งประกอบด้วย หน้ากระดาน กระจัง พนักระเบียง คันทวย ซุ้มคูหาและประดับไฟ

รูปภาพที่ 68 ช่างประกอบฐานและเสาตัวเรือนของเมรุทิศ

รูปภาพที่ 69 ช่างประกอบชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุทิศ

รูปภาพที่ 70 ช่างกำลังยกชั้นหลังคาและส่วนยอดขึ้นวางเหนือตัวเรือนเมรุทิศ

รูปภาพที่ 71 ช่างยกเมรุทิศขึ้นวางบนฐานเมรุลอย

รูปภาพที่ 72 เมรุทิศที่ยกวางบนฐานเมรุลอยชั้นที่ 1 แล้วเสร็จ

ในกรณีเมรุลอย 9 ยอดวัดใหญ่สุวรรณารามวิหาร ช่างจะประกอบเมรุทิศชั้นในทั้ง 4 หลัง ให้แล้วเสร็จก่อนจึงตั้งฐานเมรุชั้นล่างขยายเพิ่มอีก 1 ชั้น จากนั้นจะประกอบเมรุทิศชั้นนอกเพิ่มอีก 4 หลัง(รูปภาพที่ 73)

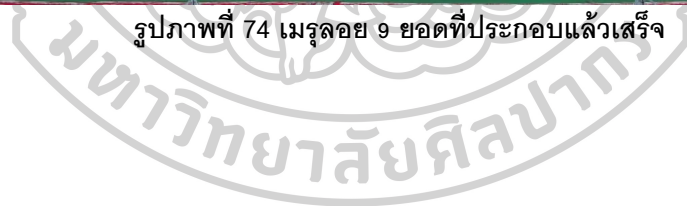
รูปภาพที่ 73 การประกอบเมรุทิศชั้นนอก (เมรุลอย 9 ยอดวัดใหญ่สุวรรณารามวิหาร)

5.) การประดับตกแต่งและตรวจเช็คความเรียบร้อย

หลังจากช่างประกอบเมรุทิศทั้ง 4 หลังเสร็จจะทำการประดับภาพล่องถนน หน้ากระดาน และกระจัง จากนั้นจึงติดตั้งระเบียง บันไดและราวบันไดแล้วจึงประดับไฟในส่วนที่เหลือและตั้งฐานรองรับลูกโกศหรือลูกหีบ สุดท้ายช่างเมรุจะทำการตรวจเช็คความเรียบร้อยอีกครั้งก่อนเจ้าภาพจะประดับตกแต่งเมรุลอยด้วยดอกไม้หรือเครื่องตกแต่งอื่นๆ (รูปภาพที่ 74)

รูปภาพที่ 74 เมรุลอย 9 ยอดที่ประกอบแล้วเสร็จ

พิธีกรรมในการประกอบเมรุลอย

การประกอบเมรุลอยแต่ละครั้งโดยทั่วไปจะมีการทำพิธีกรรมอยู่ 2 พิธี คือ

1. พิธีไหว้ขออนุญาตเจ้าที่ จะกระทำเป็นขั้นตอนแรกก่อนเริ่มการประกอบเมรุลอย โดยช่างเมรุจะทำการจุดธูปเทียนเพื่อขออนุญาตประกอบเมรุลอยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่นั้นๆ
2. พิธีบวงสรวงยอดเมรุลอย จะกระทำก่อนการยกยอดเมรุประธานและเมรุทิศขึ้นเหนือชั้นหลังคา เพื่อบวงสรวงต่อเทวดา ครูอาจารย์ประจำเมรุลอยและเพื่อความเป็นสิริมงคล พร้อมทั้งมีการประพรมน้ำมนต์ให้กับช่างเมรุ โดยพระสงฆ์ผู้ดูแลเมรุลอยแต่ละวัดจะเป็นผู้กระทำพิธีและต้องใช้เครื่องบวงสรวงดังนี้

- หัวหมู	- หมากพลู
- ไก่ 1 ตัว	- บุหรี่ 1 ซอง
- ข้าวสุกปากหม้อ	- เหล้า
- อาคารคาว 1 อย่าง	- ธูป เทียน
- ไข่ต้ม	- แป้งเจิม
- ขนมต้ม	- น้ำ
- ผลไม้	- เหล้า
- เงินยกยอด	

พิธีกรรมในงานศพที่เกี่ยวข้องกับเมรุลอย

พิธีกรรมในงานศพที่เกี่ยวข้องกับเมรุลอยมี 1 พิธี คือ พิธีเดินสามหาบ¹¹⁴ เป็นพิธีที่จะกระทำก่อนการเก็บอัฐิ โดยเจ้าภาพจะต้องจัดข้าวของและอาหารใส่ในหาบ จำนวน 3 หาบ¹¹⁵ พันไม้คานด้วยผ้าขาว ทั้งนี้ในส่วแรกข้างหนึ่งจะบรรจุอาหารแห้ง ได้แก่ หม้อข้าวเชิงกรานหรืออั้งโล่

¹¹⁴ ในอดีตพิธีเดินสามหาบเป็นพิธีทำบุญในงานศพปฏิบัติกันเป็นธรรมเนียมทั้งของราชสำนักและสามัญชนทั่วไป ต่อมาจึงถูกยกเลิกในปี พ.ศ. 2435 ในงานเมรุหลวงเปลี่ยนเป็นทำสำหรับภัตตาหารสามหาบตั้งถวายพระสงฆ์ลำดับภรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิ อย่างไรก็ตามพิธีดังกล่าวยังคงปรากฏการทำอยู่ในงานศพของสามัญชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างจังหวัดแต่ก็ไม่นิยมมากนัก ใน นนทพร อยู่มั่งมี, **ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย** (กรุงเทพฯ: มติชน, 2551), 358. และ สัมภาษณ์ พระอาจารย์เสถียร ธนปญโญ, ผู้ดูแลเมรุลอยของพระอาจารย์พร วัดเกาะในปัจจุบัน, 16 มีนาคม 2560.

¹¹⁵ ปัจจุบันบางงานเจ้าภาพอาจใช้ปืนโตหรือถาดใส่อาหารแทนการใส่หาบ. สัมภาษณ์ พระอาจารย์เสถียร ธนปญโญ, ผู้ดูแลเมรุลอยของพระอาจารย์พร วัดเกาะในปัจจุบัน, 16 มีนาคม 2560.

พริก หอม กระเทียม กะปิ และสิ่งอื่นๆ อีกตามแต่เจ้าภาพจะจัดใส่ ส่วนสาแหรกอีกข้างจะบรรจุอาหารคาวหวานที่ทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทำเหมือนกันทั้ง 3 หาบ

จากนั้นจะให้ลูกหลานหรือญาติผู้ตายแต่งชุดขาวจำนวน 3 คน ถือคนละหาบและมีคนถือผ้าไตรเดินนำหน้าหาบละ 1 คน เดินเวียนซ้ายรอบเมรุลอยคนละ 3 รอบ เวลาเดินจะต้องร้องกู่ว่า “กู๊” คนละ 3 ครั้ง แล้วจึงนำหาบไปถวายพระคือตั้งเรียงไว้ที่อาสนสงฆ์ จากนั้นเจ้าภาพจะนำผ้าไตรไปทอดที่ฐานรองรับลูกโกศหรือลูกหีบ นิมนต์พระสงฆ์ 3 รูปมาชักบังสุกุล เสร็จแล้วถวายของในหาบ พระสงฆ์สวดโดยเถาสัพพี เจ้าภาพกวัดน้ำอุทิศให้แก่ผู้ตายเป็นอันเสร็จพิธี

พิธีเดินسابหาบนี้กระทำขึ้นเพื่อเป็นการอธิบายปริศนาธรรม โดยการเดินเวียนรอบเมรุลอยเปรียบเสมือนสัตว์ทั้งหลายเมื่อสิ้นลมตายไปแล้วต้องไปเวียนว้ายตายเกิดอยู่ทั้ง 3 ภพ ที่มีการกู่ร้องว่า “กู๊” 3 ครั้ง แสดงว่าไม่รู้ว้ายตายไปเกิดในภพไหน จึงได้กู่ร้องเรียก เพื่อให้รู้ว่าจะได้ทำกุศลอุทิศส่วนบุญไปให้แล้ว¹¹⁶

การรื้อถอนและการเก็บบำรุงรักษาเมรุลอย

การรื้อถอนเมรุลอยจะทำในคืนวันเผาศพช่วงเวลาประมาณ 00.00น. และรื้อถอนเสร็จในช่วงเช้าของวันรุ่งขึ้น ยกเว้นกรณีที่เจ้าภาพประสงค์จะทำพิธีบังสุกุลสามหาบในเช้าวันรุ่งขึ้นข้าง จะทำการรื้อถอนเมรุลอยในช่วง 12.00น. ทั้งนี้ไม่มีพิธีกรรมหรือข้อกำหนดว่าจะต้องรื้อถอนขึ้นส่วนหรือองค์ประกอบใดก่อน เมื่อรื้อถอนเสร็จจะนำไปเก็บไว้ที่โรงเมรุหรือใต้กุฏิพระของวัด อย่างไรก็ตามเนื่องจากวัสดุที่ใช้ทำเครื่องประกอบเมรุส่วนใหญ่มักเป็นไม้ซึ่งง่ายต่อการชำรุด ทำให้ช่างเมรุจะต้องทำการซ่อมแซมและทำขึ้นใหม่เป็นประจำ โดยมักจะเป็นชิ้นส่วนของเครื่องประกอบเมรุประเภท หน้าบัน หน้ากระดาน กระจิง เป็นต้น ทั้งนี้หากมีเครื่องประกอบเมรุชิ้นใดที่ชำรุดหรือเสียหายจนไม่สามารถนำกลับมาใช้งานได้อีกจะกำจัดโดยการเผาเพราะถือว่าเป็นของอัปมงคล¹¹⁷

¹¹⁶ พระยาอนุมานราชธนะ, ประเพณีเนื่องในการเกิด และประเพณีเนื่องในการตาย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร: สมาคมสังคมาศศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513), 216.

¹¹⁷ สัมภาษณ์ วีระศักดิ์ กองทรัพย์, หัวหน้าช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร, 25 กุมภาพันธ์ 2560.

รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี

จากการศึกษาพบว่าเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีได้รับแนวคิดและคติการสร้างมาจากความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุตามแบบอย่างงานพระเมรุของหลวง โดยแสดงออกในรูปการทำเป็นอาคารทรงปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูง ทั้งนี้จากการพิจารณาในเบื้องต้นพบว่าเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีมีรูปแบบศิลปกรรมคล้ายคลึงกัน หากแต่มีความแตกต่างที่ชั้นหลังคาและส่วนยอด ดังนั้นการศึกษาในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้ศึกษาจะขอใช้รูปแบบชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุลอยเป็นเกณฑ์หลักในการจัดแบ่งกลุ่ม

โดยจากการลงสำรวจพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรีพบว่าในปัจจุบันมีวัดที่ยังคงทำเมรุลอยอยู่ประมาณ 5 วัด ได้แก่ วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร วัดวังบัว วัดประดิษฐ์วนาราม วัดเกาะและวัดห้วยเสือ ซึ่งจากการพิจารณารูปแบบชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุลอยทั้ง 5 วัด สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม¹¹⁸ ดังนี้

1. เมรุลอยกลุ่มเรือนยอด
2. เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น
3. เมรุลอยกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์

กลุ่มที่ 1 เมรุลอยกลุ่มเรือนยอด

เมรุลอยกลุ่มเรือนยอด หมายถึง เมรุลอยที่มีชั้นหลังคาประดับเฉพาะชั้นหลังคาลาดซ้อนชั้นและต่อยอดด้วยองค์ระฆัง บัลลังก์ เหม บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้วและปลียอด โดยจากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามพบว่ามีเพียงเมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามเพียงหลังเดียวเท่านั้นที่มีการทำยอดในรูปแบบดังกล่าว

เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร¹¹⁹

ในอดีตเมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามได้รับการยกย่องว่ามีความสวยงามและแปลกตาเป็นอย่างมาก เนื่องจากเมรุลอยที่สร้างขึ้นแต่ครั้งมีรูปแบบไม่ซ้ำกันและไม่ได้ยึดแบบตามเมรุหลวง แต่จะผสมผสานให้มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปโดยช่างจะประยุกต์ให้คล้ายตามฐานะของเจ้าภาพ เช่น เป็นข้าราชการ เจ้าสัว หรือสมภารวัด เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น

¹¹⁸ เรียกชื่อตามการจัดแบ่งกลุ่มปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏ ใน สมโชค สิ้นบุญกุล, “พัฒนาการของแนวคิดและรูปแบบปราสาทในศิลปะไทย” (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2554), 226.

¹¹⁹ ตำบลท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี 76000.

เมรุลอยเผาศพคุณพ่อมู่ย(พระครูญาณสาคร) ตั้งที่วัดใหญ่สุวรรณาราม สร้างเป็นทรงไทย
เมรุลอยเผาศพแม่เป็ย กำเนิดศิริ ตั้งที่วัดพระทรง มีลักษณะเป็นแบบจีน

เมรุลอยเผาศพคุณหญิงเจียม สุรพันธุ์เสณี ตั้งที่หลังศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี ทำเป็นทรง
ฝรั่ง เป็นต้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากในเวลาต่อมาไม่ปรากฏช่างสืบทอดการทำเมรุลอยต่อทำให้เมรุ
ลอยวัดใหญ่สุวรรณารามไม่ปรากฏการทำอีก¹²⁰

สำหรับเมรุลอยใหญ่สุวรรณารามหลังที่ปรากฏการใช้งานอยู่ในปัจจุบันแต่เดิมเป็นของวัด
พระทรง ซึ่งเป็นผลงานการออกแบบของช่างประสม สุธฤทธิและได้พระอาจารย์ป้อม ญาณคุณ
เป็นผู้สร้าง¹²¹ ทั้งนี้ในระยะแรกมีลักษณะเป็นเมรุลอย 5 ยอด โดยมีความแตกต่างไปจากเมรุลอย
5 ยอดที่พบโดยทั่วไปซึ่งมักจะทำเมรุประธาน 1 ยอดและเมรุทิศ 4 ยอด แต่เมรุลอยวัดพระทรงหลัง
นี้ทำยอดเมรุบริวารทั้ง 4 ยอดประดับอยู่บนชั้นหลังคาของมุขที่ยื่นออกมาจากตัวเรือนของเมรุ
ประธาน อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาเมรุลอยหลังดังกล่าวเกิดล้มพระอาจารย์ป้อมจึงซ่อมแซมและ
เปลี่ยนนำยอดบริวารทั้ง 4 ลงมาทำเป็นเป็นเมรุทิศแทน¹²²(รูปภาพที่ 75)

ครั้งต่อมาเมื่อพระอาจารย์ป้อมมรณภาพเมรุลอยจึงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของคุณวีระศักดิ์
กองทรัพย์และได้นำมาถวายให้แก่วัดใหญ่สุวรรณารามในปี พ.ศ.2555 ทั้งยังได้พัฒนารูปแบบโดย
เพิ่มเมรุทิศอีก 4 หลัง กลายเป็น เมรุลอย 9 ยอด¹²³(รูปภาพที่ 76) ปัจจุบันเมรุลอยหลังดังกล่าวอยู่
ในการดูแลของพระครูวัชรสุวรรณาท(ลูกซุบ) เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณาราม โดยมีคุณวีระศักดิ์
กองทรัพย์ เป็นหัวหน้าช่างเมรุ ทั้งนี้การประกอบเมรุลอยแต่ละครั้งจะใช้ช่างเมรุที่เป็นฆราวาส
ประมาณ 13-15 คนและใช้เวลาในการประกอบเมรุลอยประมาณ 3 วัน

¹²⁰ บุญมี พิบูลย์สมบัติ, “เมรุเมืองเพชร,” ใน *ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระครูถาวรวิจิตรธรรม (คุณพ่อไผ่ สุนทรมหาเถร) อดีตพระอุปัชฌาย์ และอดีตเจ้าอาวาสวัดบางทะเล ตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมืองฯ จังหวัดเพชรบุรี ณ เมรุวัดบางทะเล วันอาทิตย์ที่ 24 มีนาคม 2545 เวลา 16.30., 267-269.*

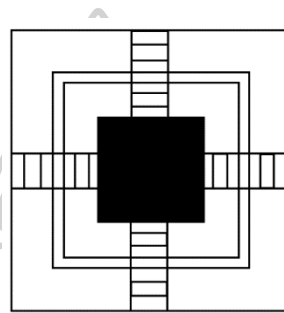
¹²¹ สัมภาษณ์ บุญช่วย คล้ายคลึง, ช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณาราม, 5 เมษายน 2560.

¹²² สัมภาษณ์ พระครูวัชรสุวรรณาท(ลูกซุบ), เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, 25 กุมภาพันธ์ 2560.

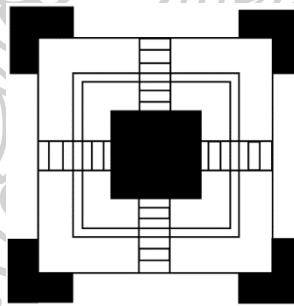
¹²³ สัมภาษณ์ วีระศักดิ์ กองทรัพย์, หัวหน้าช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร, 25 กุมภาพันธ์ 2560.

แผนผังเมรุलयกลุ่มเรือนยอด(วัดใหญ่สุวรรณาราม)

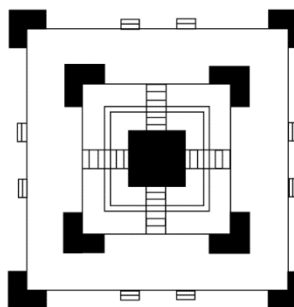
เมรุलयในกลุ่มนี้พบการทำ 3 รูปแบบ คือ เมรุलयยอดเดี่ยว(แผนผังที่ 1), 5 ยอด(แผนผังที่ 2) และ 9 ยอด(แผนผังที่ 3) มีแผนผังกล่าวคือ เมรุलयตั้งอยู่บนฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสชั้น 4 ชั้น เมรุประธานตั้งอยู่ตรงกึ่งกลาง มีบันไดทางขึ้นตั้งอยู่ตรงกลางทั้ง 4 ด้าน เมรุทิศอยู่ในผังหักศอกตั้ง ยกกระเปาะยื่นออกมาที่มุมทั้ง 4 โดยหากเป็นเมรุलय 5 ยอดจะมีการประดับเมรุทิศ 4 หลัง และหากเป็นเมรุलय 9 ยอดจะมีการประดับเมรุทิศ 8 หลัง แบ่งเป็น 2 ชั้น คือ เมรุทิศชั้นใน 4 หลังและเมรุทิศชั้นนอก 4 หลัง

แผนผังที่ 1 ผังพื้นเมรุलयยอดเดี่ยว วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร

แผนผังที่ 2 ผังพื้นเมรุलय 5 ยอด วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร

แผนผังที่ 3 ผังพื้นเมรุलय 9 ยอด วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร

รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยกลุ่มเรือนยอด(วัดใหญ่สุวรรณาราม)

เมรุลอยกลุ่มเรือนยอดวัดใหญ่สุวรรณารามมีรูปแบบศิลปกรรมสามารถแบ่งได้เป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

รูปภาพที่ 75 เมรุลอย 5 ยอด วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร
(งานเผาศพคุณพอสวัสดิ์ กระจ่างดวง วัดจันทาราม วันอาทิตย์ที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2560)

รูปภาพที่ 76 เมรุลอย 9 ยอด วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร
(งานพระราชทานเพลิงศพ คุณแม่สม คล้ายคลึง และงานฉาปนกิจศพนายสงเสริม คล้ายคลึง วัดพระรูป วันอาทิตย์ที่ 9 เมษายน พ.ศ.2560)

ส่วนฐาน อยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีเมรุทิศยกกระเปาะยื่นออกมาด้านละ 1 เมตร เมรุลดอยยอดเดียวและ 5 ยอด มีฐานซ้อนกัน 4 ชั้น มีขนาดดังนี้

- ฐานชั้นที่ 1 มีขนาด 8x8 เมตร
- ฐานชั้นที่ 2 มีขนาด 5.6x5.6 เมตร
- ฐานชั้นที่ 3 มีขนาด 5x5 เมตร
- ฐานชั้นที่ 4 มีขนาด 3x3 เมตร

ทั้งนี้หากเป็นเมรุลอย 9 ยอด จะมีฐานชั้นล่างขนาด 14x14 เมตรขยายเพิ่มอีก 1 ชั้น ฐานแต่ละชั้นประดับภาพล่องถุนเขียนรูปสัตว์หิมพานต์ ตอนใดตอนหนึ่งจากเรื่อง “รามเกียรติ์” และลายไทยเลียนแบบลายพวงมาลัยพวงอุบะ ที่มุมฐานและพื้นที่ระหว่างภาพล่องถุนมีการประดับเสาครอบมุม ถัดขึ้นมาเป็นหน้ากระดานเขียนลายประจำยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟัก ฐานชั้นที่ 1, 2 และ 4 ประดับระเบียง ส่วนฐานชั้นที่ 3 ประดับกระจัง(รูปภาพที่ 77)

รูปภาพที่ 77 ฐานประดับภาพล่องถุน หน้ากระดาน ระเบียงและกระจัง เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม

เมรุประธาน อยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตั้งอยู่บนฐานชั้นที่ 4 หรือ 5 ภายในมีฐานรองรับลูกโกศหรือลูกหีบ

ตัวเรือน มีลักษณะเป็นอาคารโถงอยู่ในผังย่อมุมไม้ 12 มีเสารองรับชั้นหลังคาและส่วนยอด 12 ต้น ฐานเสาประดับกระจังและกาบพรหมศร เสาแผงเขียนลายไทยและบัวหัวเสาประดับสาหร่าย คันทวยและซุ้มคูหาที่บเขียนลายไทย(รูปภาพที่ 78)

ชั้นหลังคา มีลักษณะเป็นหลังคาลาดในผังย่อมุมไม้ 12 ชั้น 3 ชั้น บริเวณกึ่งกลาง แต่ละชั้นประดับหน้าพรหมณ์¹²⁴ ชั้นลดหลั่นขนาดขึ้นไป ชายหลังคาประดับพวงมาลัยพวงอุบะ หน้ากระดานและกระจัง ทุกมุมประดับหัวนาค¹²⁵

ส่วนยอด อยู่ในผังย่อมุมไม้ 12 ตั้งอยู่บนชั้นหลังคาลาดซ้อนชั้น ประกอบไปด้วย ลูกระฆังเขียนลายไทย บัลลังก์ ถัดขึ้นมาเป็นยอดเมรุ ประกอบด้วย เหม บัวคลุมเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอดและฉัตร ตามลำดับ(รูปภาพที่ 79)

รูปภาพที่ 78 ตัวเรือนของเมรุประธาน
เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม

¹²⁴ “หน้าพรหมณ์” เป็นคำศัพท์เฉพาะที่ช่างเมรุวัดใหญ่สุวรรณารามใช้เรียก “บรรพแถลง”. สัมภาษณ์ วีระศักดิ์ กองทรัพย์, หัวหน้าช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร, 6 เมษายน 2560.

¹²⁵ “หัวนาค” เป็นคำศัพท์เฉพาะที่ช่างเมรุวัดใหญ่สุวรรณารามใช้เรียก “หางหงส์” ที่ประดับบริเวณมุม ชั้นหลังคา. สัมภาษณ์ วีระศักดิ์ กองทรัพย์, หัวหน้าช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร, 6 เมษายน 2560.

รูปภาพที่ 79 ชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุประธาน
เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามวิหาร

เมรุทิศ อยู่ในฝั่งหักศอก ตั้งอยู่บริเวณมุมทั้ง 4 ของเมรุลอย(รูปภาพที่ 80)

ส่วนฐาน มีลักษณะเป็นฐานซ้อนกัน 1-2 ชั้น ฐานแต่ละชั้นประดับภาพล่องฉุนและลายไทยเลียนแบบพวงมาลัยพวงอุบะ ที่มุมประดับเสาครอบมุม ถัดขึ้นมาเป็นหน้ากระดานเขียนลายประจำยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟักและกระจัง

ตัวเรือน มีลักษณะเป็นอาคารโถง มีผนังกระเบื้องทึบเขียนลายไทย ประดับคันทวยและซุ้มคูหาที่เขียนลายไทย

ชั้นหลังคา มีลักษณะเป็นหลังคาทรงจัตุรมุขซ้อนอยู่บนหลังคารูปตัวแอล(L) มีปีกนกยื่นคลุม หน้าบันเขียนลายไทยหรือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ ประดับช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ ชายหลังคาประดับหน้ากระดานและกระจัง

ส่วนยอด ตั้งซ้อนอยู่บนชั้นหลังคาทรงจัตุรมุข อยู่ในผังย่อมุมไม้ 12 ประกอบไปด้วย ลูกตั้ง เขียนลายไทย ฝาครอบลูกตั้งซ้อน 3 ชั้น ประดับกระจัง ลูกระฆัง ถัดขึ้นมาเป็นยอดเมรุ ประกอบด้วยบัลลังก์ เหม บัวคลุมเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอด และฉัตร ตามลำดับ(รูปภาพที่ 81)

รูปภาพที่ 80 เมรุทิศชั้นในและชั้นนอก เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม

รูปภาพที่ 81 ชั้นหลังคาและยอดเมรุทิศ
เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม

วิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยกลุ่มเรือนยอด(วัดใหญ่สุวรรณาราม)

จากการพิจารณารูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยกลุ่มเรือนยอด(วัดใหญ่สุวรรณาราม)พบว่า เมรุประธานมีลักษณะคล้ายคลึงกับปราสาทแบบเรือนยอดในศิลปะรัตนโกสินทร์ กล่าวคือ ชั้นหลังคาประดับเฉพาะหลังคาลาดซ้อนชั้นแสดงสัญลักษณ์ปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูง โดยพบในงานสถาปัตยกรรม ตัวอย่างเช่น งานพระเมรุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5, พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม, พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทหรือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เป็นต้น

การวิเคราะห์เปรียบเทียบในที่นี้ผู้ศึกษาจะขอ นำ พระมณฑป¹²⁶ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง (รูปภาพที่ 82) มาเป็นต้นแบบในการเปรียบเทียบ โดยจากการพิจารณา พบว่าแม้ผังอาคารและรูปแบบการประดับเรือนยอดจะมีลักษณะเหมือนกัน แต่กลับมีองค์ประกอบ บางประการที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ

ตัวเรือน ตัวเรือนของพระมณฑปอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสแตกต่างจากเมรุประธาน ที่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 ซึ่งหากพิจารณารูปแบบโดยละเอียดจะเห็นว่า การย่อมุมของเมรุประธานเกิดจากการตั้งเสายื่นออกมาจากตัวเรือนในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้านละ 2 ต้น แต่ละต้นมีการประดับบัวหัวเสา ซึ่งผู้ศึกษามีความเห็นว่าสามารถเทียบได้กับเสาพาไลที่ประดับอยู่รอบพระมณฑป ดังนั้นจึงอาจมีความเป็นไปได้ที่ช่างตัดการประดับเสาพาไลออกและดัดแปลงมาทำเป็นเสาที่ตัวยื่นออกมาเพื่อทำให้เมรุประธานอยู่ในผังย่อมุมไม้ 12 ก็เป็นไปได้

อนึ่งสำหรับการทำผังย่อมุมไม้ 12 นอกจากจะพบที่ตัวเรือนเมรุประธานแล้วยังพบการทำที่ส่วนยอดของเมรุทิศด้วย ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าการสร้างเมรุชั่วคราวของขุนนางหรือสามัญชน มีข้อยกเว้นว่าห้ามไม่ให้ทำเมรุในผังย่อมุมไม้ 12 ตามแบบอย่างงานพระเมรุของหลวง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเมรุลอยในกลุ่มอื่นพบว่าทุกวัดล้วนแล้วแต่ทำส่วนดังกล่าวอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสทั้งสิ้น ทั้งนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่า การที่วัดใหญ่สุวรรณารามทำเมรุลอยให้อยู่ในผังดังกล่าวอาจเกิดจากความไม่รู้ของช่างเมรุหรืออาจเป็นการเลียนแบบมาจากพระมณฑปที่มีส่วนชั้นหลังคาและส่วนยอดอยู่ในผังย่อมุมไม้ 12 ก็เป็นไปได้ อย่างไรก็ตามเนื่องจากเป็นเมรุลอยเพียงวัดเดียวที่ปรากฏการทำเมรุลอยในผังย่อมุมไม้ 12 จึงอาจกล่าวได้ว่าเอกลักษณ์เฉพาะของวัดใหญ่สุวรรณาราม

ชั้นหลังคา มีลักษณะเป็นชั้นหลังคาลาดชันขึ้นอยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 ประดับเชิงกลอนหรือคอสองซึ่งเป็นรูปยื่นย่นของเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นแทรกอยู่ระหว่างหลังคาลาดแต่ละชั้นคล้ายกับรูปแบบส่วนยอดของ “ปายาทาด” ในศิลปะพม่าเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบอื่นๆ ของชั้นหลังคาพระมณฑปและเมรุลอยยังคงมีความแตกต่างกันบางประการโดยสามารถแบ่งวิเคราะห์ได้เป็นประเด็นดังต่อไปนี้

¹²⁶ พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่บนฐานไพทีตรงกลางระหว่างปราสาทพระเทพบิดรและพระศรีรัตนเจดีย์ สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แทนที่หอไตรที่ถูกไฟไหม้ โดยโปรดเกล้าฯ ให้ถมสระน้ำเดิมแล้วสร้างพระมณฑปเพื่อเก็บพระไตรปิฎกฉบับทองที่ทรงโปรดให้สังคายนา. ใน เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจชำระและทรงพระนิพนธ์อธิบาย, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1, 48, 116, 155.

จำนวนชั้นชั้นของชั้นหลังคาลาด จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าจำนวนชั้นชั้นของหลังคาลาดในปราสาทแบบเรือนยอดศิลปะรัตนโกสินทร์มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน โดยจะขึ้นอยู่กับขนาดของอาคาร กล่าวคือ หากเป็นอาคารขนาดเล็กจะมีหลังคาลาดชั้น 5 ชั้น เรียก “ปราสาท” และหากเป็นอาคารขนาดใหญ่จะมีหลังคาลาดชั้น 7 ชั้น เรียก “มหาปราสาท”¹²⁷ ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณากับพระมณฑปพบว่ามีชั้นหลังคาลาดชั้น 7 ชั้นตามแบบมหาปราสาท ในขณะที่เมรุประธานที่มีชั้นหลังคาลาดชั้นเพียง 3 ชั้นซึ่งไม่เข้ากับกฎเกณฑ์ใด ทั้งนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่าความแตกต่างดังกล่าวเกิดจากข้อจำกัดด้านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมเนื่องจากเมรุลอยเป็นอาคารเครื่องไม้และเมรุประธานมีขนาดไม่ใหญ่จึงทำให้ไม่สามารถซ้อนชั้นหลังคาลาดได้มากหรืออาจเป็นไปได้ว่าช่างลดการซ้อนชั้นเพื่อไม่ให้มีฐานานาคคีติเทียบเท่าพระมณฑปหรือมหาปราสาท

อนึ่งจากการศึกษาพบว่าการประดับชั้นหลังคาลาดจำนวน 3 ชั้นนี้ เคยพบปรากฏมาก่อนในสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลาย¹²⁸ จึงอาจมีความเป็นไปได้ที่ช่างเมรุในเพชรบุรียังสืบทอดแนวคิดและรูปแบบมาจนถึงในปัจจุบันหรืออาจเป็นเพียงรูปแบบที่แสดงถึงฝีมือและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นก็เป็นได้

การประดับแถวกระจังและบรรพแกลงที่ชั้นหลังคาลาด ชั้นหลังคาลาดของพระมณฑปและเมรุลอยมีการประดับแถวกระจังและบรรพแกลงเหมือนกัน (ช่างเมรุ เรียก บรรพแกลงว่า “หน้าพราหมณ์”) แต่จะมีความแตกต่างกันที่จำนวนที่ประดับ โดยจะเห็นว่าชั้นหลังคาลาดของพระมณฑปประดับแถวกระจังขนาดเล็กและบรรพแกลงขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก แต่ละมุมประดับนาคปัก(นาคหลายหัว)¹²⁹ แตกต่างไปจากชั้นหลังคาลาดของเมรุประธานที่ประดับแถวกระจังขนาดเล็ก หน้าพราหมณ์หรือบรรพแกลงประดับเพียงที่บริเวณกึ่งกลางด้านและที่มุมประดับหัวนาค(นาค 1 หัว)¹³⁰ เท่านั้น ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่า เป็นเพราะพื้นที่โดยรอบของชั้นหลังคาลาดและบริเวณมุมของเมรุประธานมีขนาดไม่มาก หากประดับบรรพแกลงจำนวนมากและนาคปักเหมือนพระมณฑปนอกจากจะทำให้แออัดแล้วยังอาจส่งผลกระทบต่อ

¹²⁷ ม.ร.ว. หญิงแตงน้อย ศักดิ์ศรี, **มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์** (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2537), 19.

¹²⁸ สมโชค สิ้นนุกูล, “พัฒนาการของแนวคิดและรูปแบบปราสาทในศิลปะไทย” (ปรัชญาดุสิตบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2554), 194-195.

¹²⁹ นาคหลายหัวเรียก นาคปัก ใน สันติ เล็กสุขุม, **ข้อมูลกับมุมมอง : ศิลปะรัตนโกสินทร์** (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548), 60.

¹³⁰ ช่างเมรุ เรียก หางหงส์ที่ประดับที่ชั้นหลังคาลาด ว่า “หัวนาค” มีลักษณะเป็นนาค 1 หัว. สัมภาษณ์ วีระศักดิ์ กองทรัพย์, หัวหน้าช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร, 6 เมษายน 2560.

โครงสร้างของชั้นหลังคา ดังนั้นช่างจึงลดการประดับบรรพแถลงเปลี่ยนมาเพิ่มขนาดกระจังให้ใหญ่ขึ้นและประดับหัวนาครที่มุมแทน

ส่วนยอด ทั้งพระมณฑปและเมรุลอยมีรูปแบบการประดับส่วนยอดเป็นไปตามระเบียบที่พบในปราสาทแบบเรือนยอดในศิลปะรัตนโกสินทร์ กล่าวคือ ส่วนยอดอยู่ในผังย่อมุมไม้ 12 เหนือชั้นหลังคาประกอบด้วยของค์ระฆัง บัลลังก์ เหม บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้วและปลียอดตามลำดับ แต่จะมีความแตกต่างกันที่จำนวนการประดับ กล่าวคือ พระมณฑปมีการประดับเหม 3 ชั้น และบัวกลุ่มเถาชั้น 5-7 ชั้นตามแบบแผนประเพณี(รูปภาพที่ 83) แตกต่างไปจากเมรุลอยที่ประดับเหมเพียง 1 ชั้นและเมรุประธานประดับบัวกลุ่มเถา 4 ชั้น ในขณะที่เมรุทิศประดับ 2 ชั้น ซึ่งความแตกต่างในประเด็นเรื่องจำนวนดังกล่าวนี้ผู้ศึกษาตั้งข้อสงสัยคิดว่าอาจเป็นเพราะเมื่อเทียบสัดส่วนของฐาน ชั้นหลังคาและส่วนยอดแล้วหากประดับเหม บัวกลุ่มเถาให้มีจำนวนเท่าพระมณฑปจะทำให้ส่วนยอดมีความสูงมากเกินไปเสี่ยงต่อการพังทลายลงมาหรืออาจเป็นไปได้ที่ช่างตั้งใจลดจำนวนลงเพื่อไม่ให้เมรุลอยซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการเผาศพสามัญชนมีความเท่าเทียมกับพระมณฑปที่มีไว้สำหรับประดิษฐานปูชนียวัตถุที่สำคัญทางศาสนาก็ได้

จากการเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมพระมณฑปและเมรุลอยจะเห็นว่าแม้จะมีรูปแบบคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดพบว่าเมรุลอยมีการปรับเปลี่ยนและลดจำนวนการประดับเครื่องประกอบเมรุบางประการออก ซึ่งอาจมีเหตุสำคัญมาจากข้อจำกัดด้านโครงสร้างที่เป็นอาคารเครื่องไม้แตกต่างจากพระมณฑปที่เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทำให้ไม่สามารถรองรับน้ำหนักของชั้นหลังคาและส่วนยอดได้มากหรืออาจเป็นความตั้งใจของช่างที่จะออกแบบดัดแปลงให้เมรุลอยมีเอกลักษณ์เฉพาะของวัดก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตามเมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามยังคงรักษาระเบียบการประดับตกแต่งที่แสดงสัญลักษณ์ของการเป็นปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูงไว้ได้อย่างชัดเจน

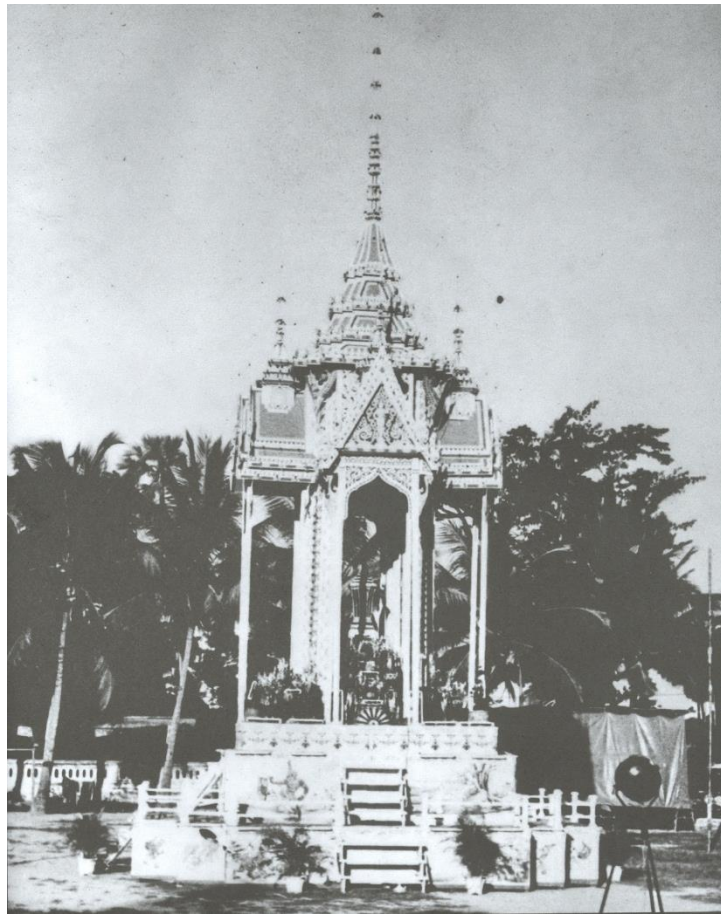
รูปภาพที่ 82 พระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

รูปภาพที่ 83 ยอดพระมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

นอกจากนี้เมื่อพิจารณารูปแบบเมรุลอย 9 ยอดของวัดใหญ่สุวรรณารามพบว่ามีความแตกต่างไปจากวัดอื่นๆ กล่าวคือ วัดใหญ่สุวรรณารามจะมีเมรุประธานเพียงยอดเดียวและทำเมรุทิศ 8 หลัง นับรวมได้เมรุลอย 9 ยอด แตกต่างไปจากเมรุวัดอื่นที่จะนิยมมีเมรุประธาน 5 ยอด คือ ยอดเมรุประธาน 1 ยอด ยอดเมรุบริวารที่ประดับเหนือชั้นหลังคาทรงจัตุรมุขอีก 4 ยอดและเมรุทิศ 4 หลัง ทั้งนี้จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามพบว่าแต่เดิมเมื่อครั้งที่เมรุลอยอยู่ในการดูแลของวัดพระทองไม่มีการทำเมรุทิศ โดยในกรณีรูปแบบเมรุลอย 5 ยอด เมรุประธานจะเป็นอาคารทรงจัตุรมุขและประดับส่วนยอดเมรุบริวารไว้เหนือชั้นหลังคาของมุขที่ยื่นออกมาทั้ง 4 ด้าน(รูปภาพที่ 84) แต่ต่อมาเมรุลอยเกิดล้มจึงเปลี่ยนจากการประดับส่วนยอดเมรุบริวารมาทำเป็นเมรุทิศและตัดการทำหลังคาทรงจัตุรมุขออกเหลือเพียงชั้นหลังคาและส่วนยอดดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อเมรุลอยย้ายมาอยู่ภายใต้การดูแลของวัดใหญ่สุวรรณารามจึงมีการเพิ่มรูปแบบเมรุลอย 9 ยอด โดยขยายฐานชั้นล่างเพิ่ม 1 ชั้นและเพิ่มจำนวนเมรุทิศโดยแบ่งเป็น 2 ชั้น คือ เมรุทิศชั้นใน 4 หลัง และเมรุทิศชั้นนอก 4 หลัง รวมเป็นเมรุทิศ 8 หลัง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการที่เมรุลอยแบบ 9 ยอดของวัดใหญ่สุวรรณารามมีความแตกต่างไปจากวัดอื่นเกิดจากข้อจำกัดด้านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม อีกทั้งช่างได้ตัดการทำหลังคาทรงจัตุรมุขออก ดังนั้นเมื่อมีการพัฒนารูปแบบเป็นเมรุลอย 9 ยอดจึงจำต้องคงรูปแบบเมรุประธานไว้เพียงยอดเดียวและเพิ่มจำนวนเมรุทิศแทน เนื่องจากการขยายฐานและเพิ่มเมรุทิศนี้จึงทำให้เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามมีขนาดผั่งโดยภาพรวมใหญ่กว่าเมรุลอยวัดอื่น

รูปภาพที่ 84 เมรุลอย 5 ยอด วัดใหญ่สุวรรณาราม (เมื่อคราวยังอยู่ในการดูแลของวัดพระทรง)

ที่มา : แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 99.

จากกล่าวโดยสรุปได้ว่าเมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามเป็นเมรุลอยเพียงหลังเดียวในสกุลช่างเพชรบุรีที่มีลักษณะเป็นอาคารทรงปราสาทแบบเรือนยอด ซึ่งนอกจากจะมีรูปแบบคล้ายคลึงกับ “มณฑป” แล้วยังมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างไปจากวัดอื่น คือ การทำเมรุประธานและส่วนยอดของเมรุทิศอยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 และยังเป็นเพียงวัดเดียวที่มีการทำเมรุทิศ 8 หลังในรูปแบบเมรุลอย 9 ยอด

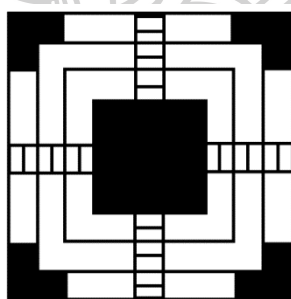
กลุ่มที่ 2 เมรุलयกลุ่มเรือนชั้น

เมรุलयกลุ่มเรือนชั้น หมายถึง เมรุलयที่ชั้นหลังคามีลักษณะเป็นเรือนซ้อนชั้น โดยอาจอยู่ในรูปการประดับเฉพาะเรือนจำลองซ้อนชั้นและต่อยอดด้วยองค์ประกอบของเจดีย์ทรงปรางค์หรือเรือนยอด โดยจากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามพบว่า มีเมรุलय 3 วัดที่ทำยอดลักษณะดังกล่าว คือ

1. เมรุलयวัดวังบัว
2. เมรุलयวัดประดิษฐ์วนาราม
3. เมรุलयวัดเกาะ

แผนผังเมรุलयกลุ่มเรือนชั้น

เมรุलयในกลุ่มนี้พบการทำ 2 รูปแบบ คือ เมรุलय 5 ยอด และ 9 ยอด (แผนผังที่ 4) มีแผนผังกล่าวคือ เมรุलयตั้งอยู่บนฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อน 4 ชั้น เมรุประธานตั้งอยู่ตรงกึ่งกลาง และมีบันไดทางขึ้นตั้งอยู่ตรงกลางทั้ง 4 ด้าน หากเป็นเมรุलय 5 ยอดจะมีเมรุทิศอยู่ในผังหักศอกตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 ของส่วนฐานและหากเป็นเมรุलय 9 ยอดจะมีส่วนยอดเมรุบริวารประดับซ้อนเหนือชั้นหลังคาทรงจัตุรมุขของเมรุประธานอีก 4 ยอด

แผนผังที่ 4 ผังพื้นเมรุलय 5 ยอดและ 9 ยอด ในกลุ่มเรือนชั้น

รูปแบบศิลปกรรมเมรุलयกลุ่มเรือนชั้น

จากการศึกษาเมรุलयกลุ่มเรือนชั้นทั้ง 3 วัด พบว่ามีรูปแบบศิลปกรรมคล้ายคลึงกัน (รูปภาพที่ 85) โดยแบ่งได้เป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

รูปภาพที่ 85 เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น

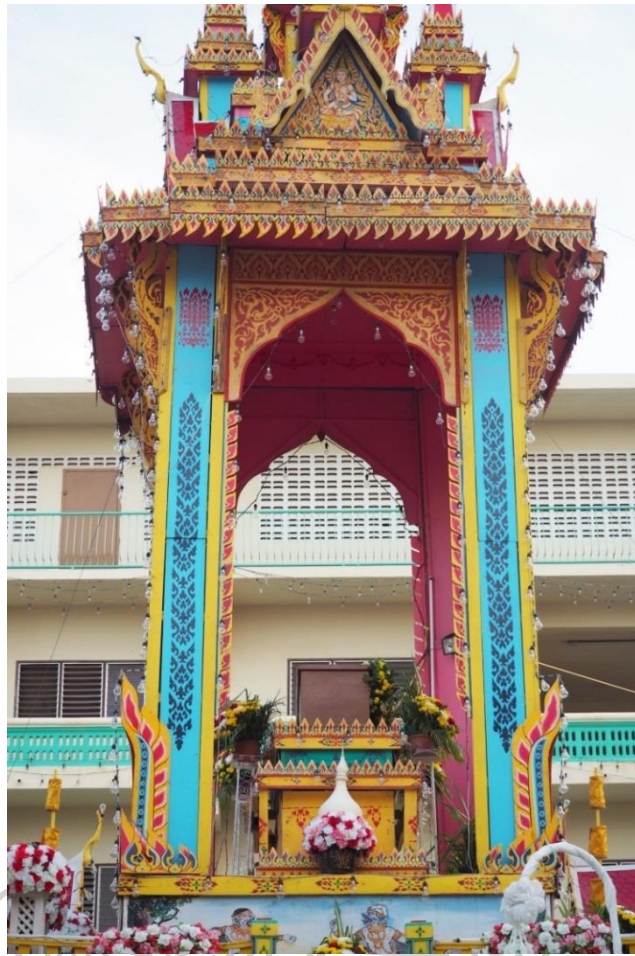
ส่วนฐาน ฐานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ชั้นกัน 4 ชั้น ฐานชั้นที่ 1 มีขนาด 8x8 เมตร ถึง 12x12 เมตร ฐานชั้นที่ 2-4 ชั้นลดหลั่นขึ้นไปชั้นละ 2 เมตร แต่ละชั้นประดับปั้นอิฐหรือภาพ ล่องถุนเขียนรูปสัตว์หิมพานต์ ตัวละครหรือตอนใดตอนหนึ่งจากเรื่อง “รามเกียรติ์” ภาพสำนวน สุภาพิต ภาพปริศนาธรรมหรือภาพวิวิธทัศน์ เป็นต้น ถัดขึ้นมาเป็นหน้ากระดานเขียนลายประจำ ยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟัก กระจิ่งและระเบียง ตามลำดับ(รูปภาพที่ 86)

รูปภาพที่ 86 ส่วนฐาน เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น

เมรุประธาน อยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตั้งอยู่บนฐานชั้นที่ 4 ภายในมีฐานรองรับลูก
โกศหรือลูกหีบ ประกอบด้วย

ตัวเรือน มีลักษณะเป็นอาคารโถง มีเสารองรับชั้นหลังคา 4 ต้น ฐานเสาประดับ
กระฉิ่งและกาบพรมหุ้ม เสาแผงเขียนลายไทยและบัวหัวเสาประดับสำหรับบาย บัวหัวเสา คันทวย
และซุ้มคานาเขียนลายไทย(รูปภาพที่ 87)

รูปภาพที่ 87 ตัวเรือนของเมรุประธาน
เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น

ชั้นหลังคา มีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมซ้อนชั้นประดับหลังคาหน้าจั่วยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศ ทำให้ดูคล้ายเป็นหลังคาทรงจัตุรมุข มีปีกนกยื่นคลุม หน้าบันเขียนลายไทยหรือรูปเทพเจ้าประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ชายหลังคาประดับพวงมาลัยพวงอุบะหรือกระจังรี หน้ากระดานประดับลายประจำยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟักและกระจัง

ส่วนยอด ตั้งซ้อนอยู่บนชั้นหลังคาทรงจัตุรมุข ประกอบไปด้วย ลูกถึงประดับคันทวย ฝาครอบลูกถึงซ้อนชั้น ประดับกระจัง หน้ากระดานเขียนลายประจำยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟักและกระจังรี ลูกระฆังอยู่ในผังสี่เหลี่ยม ประดับเสาดัดผนังและกรอบซุ้ม ถัดขึ้นมาเป็นยอดเมรุ ประกอบด้วย เหม บัวคลุมเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอดและฉัตร ตามลำดับ(รูปภาพที่ 88)

ในกรณีเป็นเมรุลอย 9 ยอด จะมีการประดับส่วนยอดเมรุบริวารไว้เหนือชั้นหลังคาทรงจัตุรมุขทั้ง 4 ด้าน เมื่อนับรวมยอดเมรุประธาน ยอดเมรุบริวารและยอดเมรุทิศ จึงกลายเป็น “เมรุลอย 9 ยอด”

รูปภาพที่ 88 ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธานของเมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น

- เมรุทิศ** อยู่ในฝั่งทิศอก ตั้งอยู่บนฐานชั้นที่ 1 บริเวณมุมทั้ง 4 ของเมรุลอย (รูปภาพที่ 89) ประกอบด้วย
- ส่วนฐาน** มีลักษณะเป็นฐานซ้อนกัน 2 ชั้น ฐานชั้นแรกประดับภาพล่องถุน ถัดขึ้นมาเป็นหน้ากระดานเขียนลายประจำยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟักและกระจัง ฐานชั้นที่ 2 ประดับลายไทยและหน้ากระดานเขียนลายประจำยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟักและกระจัง ตามลำดับ
- ตัวเรือน** มีลักษณะเป็นอาคารโถง มีผนังกระเบื้องล้อมรอบ ประดับสาหร่าย คันทวยและซุ้มคูหาเขียนลายไทย
- ชั้นหลังคา** มีลักษณะเป็นหลังคาทรงจัตุรมุขซ้อนอยู่บนหลังคารูปตัวแอล(L) มีปีกนก ยื่นคลุม หน้าบันเขียนลายไทยหรือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ ประดับช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ ชายหลังคาประดับกระจังรี หน้ากระดานประดับลายประจำยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟักและกระจัง

ส่วนยอด ตั้งซ้อนอยู่เหนือชั้นหลังคาจัตุรมุข ประกอบไปด้วย ลูกตั้ง ฝาครอบลูกตั้ง ซ้อนชั้น ประดับกระจังรี หน้ากระดานและกระจัง ลูกกระจังอยู่ในผังสี่เหลี่ยม ถัดขึ้นมาเป็นยอดเมรุ ประกอบด้วย เหม บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอดและฉัตร ตามลำดับ

รูปภาพที่ 89 เมรุทิศ
เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น

เมรุลอย วัดวังบัว¹³¹

เมรุลอยวัดวังบัวแรกเริ่มมีที่มาจากความเป็นเมรุลอยเผาศพโยมบิดาและโยมมารดาของ พระอาจารย์วอน พรหมโชโต เมื่อราว 30-40 ปีก่อน หลังจากใช้งานเสร็จจึงเกิดความคิดในการ รื้อถอนและนำไปเก็บไว้เพื่อให้ผู้อื่นสามารถเข้าไปประกอบใช้งานได้ต่อ¹³² ทั้งนี้ในระยะแรกเริ่มวัสดุ

¹³¹ ตำบลลาดโพธิ์ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี 76150.

¹³² สัมภาษณ์ พระอาจารย์วอน พรหมโชโต, เจ้าของเมรุลอยวัดวังบัว, 20 พฤศจิกายน 2559.

ที่นำมาประกอบส่วนใหญ่นำจาก ไม้อัด ไม้กระดานและไม้ยาง แต่เนื่องจากไม้เป็นวัสดุที่เสื่อมสภาพได้ง่ายในปัจจุบันพระอาจารย์วอนและช่างเมรุในวัดจึงปรับเปลี่ยนมาใช้เป็นโครงสร้างเหล็กไม้ประกอบเพื่อลดต้นทุน ความเสื่อมสภาพและทำให้เมรุลอยมีความแข็งแรงมากยิ่งขึ้น¹³³

ปัจจุบันเมรุลอยวัดวังบัวที่นำออกมาให้เช่ามี 2 รูปแบบ คือ เมรุลอย 5 ยอด(รูปภาพที่ 90) และ 9 ยอด(รูปภาพที่ 91) และอยู่ในการดูแลของพระอาจารย์วอน พรหมโชโต ผู้เป็นทั้งเจ้าของและผู้ออกแบบเขียนลายซึ่งเรียนวิชาการออกแบบและเขียนลายมาจากหลวงพ่อบุญ ภัทราจารย์¹³⁴ วัดวังบัว มีคุณเผื่อและคุณกัลยา ทัดจันทร์ เป็นหัวหน้าช่างเมรุ ทั้งนี้การประกอบเมรุลอยของวัดวังบัวแต่ละครั้งจะใช้ช่างเมรุทั้งที่เป็นพระลูกวัดและฆราวาสประมาณ 10-15 คน ใช้เวลาในการประกอบเมรุลอยประมาณ 2 วัน

รูปภาพที่ 90 เมรุลอย 5 ยอด วัดวังบัว

(งานพระราชทานเพลิงศพคุณผ่น สะอาดเอี่ยม วันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559)

¹³³ สัมภาษณ์ สหหมาย รัตเชือนพันธ์, ช่างเขียนลายประจำเมรุวัดวังบัว, 29 มกราคม 2560.

¹³⁴ ปัจจุบันมรณภาพแล้ว.

รูปภาพที่ 91 เมรุลอย 9 ยอด วัดวังบัว

(งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสถิตปัญญาพิมล อดีตเจ้าอาวาสวัดอุทัยธรรมมาราม
วันอาทิตย์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560)

รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยวัดวังบัว

เมรุลอยวัดวังบัวมีรูปแบบเหมือนกับเมรุลอยกลุ่มเรือนชั้นที่ได้กล่าวไปในข้างต้น แต่มีรูปแบบบางประการที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ

ส่วนฐาน มีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมซ้อน 4 ชั้น ประดับตีนอิฐ ภาพล่องถุน หน้ากระดานและกระจัง แต่ไม่ปรากฏการประดับระเบียงบนฐานของเมรุลอยทั้ง 2 รูปแบบซึ่งแตกต่างไปจากเมรุลอยในกลุ่มเรือนชั้นของวัดอื่น

เมรุประธาน มีรูปแบบเหมือนกับเมรุประธานของวัดอื่น แต่มีความแตกต่างที่การประดับซุ้มคูหาของตัวเรือนและส่วนยอด กล่าวคือ

ตัวเรือน มีลักษณะเป็นอาคารโถงอยู่ในผังสี่เหลี่ยม มีการประดับตกแต่งเหมือนเมรุลอยโดยทั่วไป แต่ซุ้มคูหาของเมรุประธานมีการฉลุเป็นลายไทยและเทพนมซึ่งแตกต่างไปจากซุ้มคูหาของเมรุทิศและเมรุลอยวัดอื่นที่มีลักษณะเป็นซุ้มคูหาทึบ โดยความแตกต่างในส่วนผู้ศึกษา มีความเห็นว่าอาจเป็นเพียงความตั้งใจของช่างที่จะตกแต่งซุ้มคูหาให้มีความสวยงามหรืออาจเป็นความตั้งใจของช่างที่จะออกแบบให้ซุ้มคูหาของเมรุประธานและเมรุทิศมีความต่างกันเพื่อเน้นย้ำและแสดงให้เห็นความสำคัญของเมรุประธานก็เป็นได้(รูปภาพที่ 92)

รูปภาพที่ 92 ตัวเรือนของเมรุประธาน เมรุลอยวัดวังบัว

ส่วนยอด ตั้งขึ้นอยู่บนชั้นหลังคาทรงจัตุรมุข ประกอบด้วย ลูกถึงประดับคันทวย ฝาครอบลูกถึงชั้นประดับกระจังรี หน้ากระดานและกระจัง ถัดขึ้นมาเป็นลูกกระซังอยู่ในผังสี่เหลี่ยมเจาะโปร่งทั้ง 4 ด้านประดับเสาติดผนังและกรอบซุ้ม การทำลูกกระซังเจาะโปร่งนี้เป็นรูปแบบที่แตกต่างไปจากเมรุลอยในกลุ่มเดียวกันที่นิยมทำเป็นลูกกระซังทึบ เหนือลูกกระซังเป็นยอดเมรุ ประกอบด้วย เหม บัวกลมเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอดและฉัตร ตามลำดับ(รูปภาพที่ 93-94)

รูปภาพที่ 93 ชั้นหลังคาและยอดเมรุประธานของเมรุลอย 5 ยอดวัดวังบัว

รูปภาพที่ 94 ชั้นหลังคาและยอดเมรุประธานของเมรุลอย 9 ยอดวัดวังบัว

ทั้งนี้จากการพิจารณาเปรียบเทียบพบว่าการทำลู่กระซังเจาะโปร่งในลักษณะดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับส่วนยอดของเมรุปูน(รูปภาพที่ 95)ที่นิยมเจาะช่องที่ปลายปล่องเพื่อระบายควันออก(รูปภาพที่ 96) ดังนั้นผู้ศึกษาจึงตั้งข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าอาจมีความเป็นไปได้ที่ช่างจะได้รับแรงบันดาลใจในการทำปล่องควันไฟของเมรุปูนและนำมาดัดแปลงประดับบนลู่กระซังของเมรุลอยกลายเป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏเฉพาะบนเมรุลอยวัดวังบัวเพียงแห่งเดียว

รูปภาพที่ 95 เมรุปูน
วัดอมรินทรารามวรวิหาร

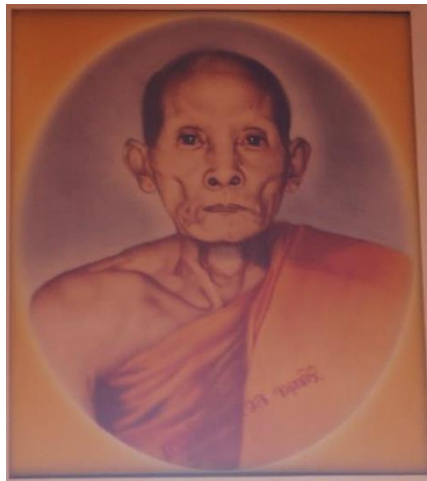

รูปภาพที่ 96 ปล่องควันไฟเมรุปูน
วัดอมรินทรารามวรวิหาร

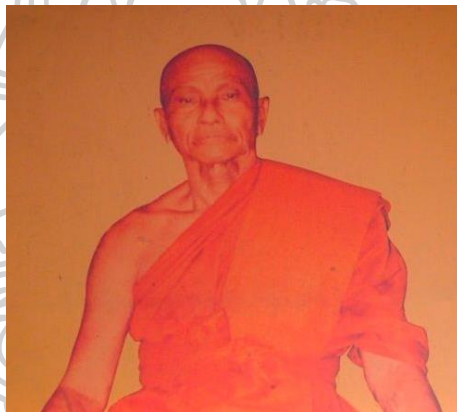
เมรุลอยวัดประดิษฐ์นาราม¹³⁵

เมรุลอยวัดประดิษฐ์นารามสร้างขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2520 เพื่อใช้ในงานเผาศพ พระอธิการหวล จันทศิริ อดีตเจ้าอาวาสคนแรกของวัดประดิษฐ์นาราม(รูปภาพที่ 97) โดยมีพระครูศีลปวิฑระศาล(อิน จัตมโน)เป็นผู้ออกแบบ(รูปภาพที่ 98)และพระครูวัชรมงคโลกิจ(ล้อม สุขเมธ) เป็นหัวหน้าช่างเมรุ(รูปภาพที่ 99) มีลักษณะเป็น “เมรุลอย 5 ยอด” (รูปภาพที่ 101)เมื่อเสร็จงานจึงได้มีการรื้อถอนลงและนำมาเก็บไว้ให้ผู้อื่นมาเช่าต่อ

¹³⁵ ตำบลบ้านหม้อ อำเภอมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี 76000.

รูปภาพที่ 97 พระอธิการหวล จนทศิริ
 ที่มา : พระอธิการปทุม ธีรธัมโม

รูปภาพที่ 98 พระครูศีลปวิษระศาล(อิน จตฺมโน)
 ที่มา : พระอธิการปทุม ธีรธัมโม

รูปภาพที่ 99 พระครูวัชรมงคลกจ(ล้อม สุเมธ)
 ที่มา : พระอธิการปทุม ธีรธัมโม

กระทั่งปี พ.ศ.2529 เมื่อพระครูญาณวิสุทธิเพชร อดีตเจ้าอาวาสวัดคงคารามวรวิหารได้มรณภาพลง ลูกศิษย์วัดคงคารามวรวิหารได้มาขอให้ช่างเมรุที่วัดประดิษฐ์นารามช่วยสร้างเมรุลอยหลังใหม่เพื่อใช้ในงานเผาศพ โดยเมรุลอยที่สร้างใหม่มีลักษณะเป็น “เมรุลอย 9 ยอด” (รูปภาพที่ 102) ทั้งนี้เมรุหลังดังกล่าวโด่งดังและเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากขึ้นเมื่อถูกนำมาใช้ในงานเผาศพของนักร้องชื่อดังอย่าง พุ่มพวง ดวงจันทร์

อย่างไรก็ตามในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาความนิยมในการเช่าเมรุลอยเพื่อใช้ในงานเผาศพลดน้อยลงเป็นอย่างมาก อีกทั้งพระในวัดก็ไม่มีการสืบทอดวิธีการประกอบเมรุลอยต่อ ทำให้ในปัจจุบันการประกอบเมรุลอยของวัดประดิษฐ์นารามในแต่ละครั้งจำต้องอาศัยช่างเมรุที่เป็นฆราวาสซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นพระลูกศิษย์ในวัดมาช่วยประกอบเมื่อมีงานครั้งละประมาณ 13-15 คน และใช้เวลาในการประกอบเมรุลอยประมาณ 2 วัน อนึ่งปัจจุบันเมรุลอยทั้ง 2 หลัง ได้แก่ เมรุลอย 5 ยอดและ 9 ยอด ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของวัดโดยมีเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันคือ พระอธิการปทุม ธิรธัมโม เป็นผู้ดูแล¹³⁶(รูปภาพที่ 100)

รูปภาพที่ 100 พระอธิการปทุม ธิรธัมโม (เจ้าอาวาสวัดประดิษฐ์นารามองค์ปัจจุบัน)

¹³⁶ สัมภาษณ์ พระอธิการปทุม ธิรธัมโม, เจ้าอาวาสวัดประดิษฐ์นาราม, 12 กุมภาพันธ์ 2560.

รูปภาพที่ 101 เมรุลอย 5 ยอด วัดประดิษฐ์นาราม
(งานเผาศพคุณหวด ทับศรี วัดดอนผิงแดด วันจันทร์ที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2560)

รูปภาพที่ 102 เมรุลอย 9 ยอด วัดประดิษฐ์นาราม
(งานพระราชทานเพลิงศพพระครูโสภณพัฒนกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดเขabinได้อิฐ
วันอาทิตย์ที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2560)

รูปแบบของเมรุลอยวัดประดิษฐ์นาราม

เมรุลอยวัดประดิษฐ์นารามมีรูปแบบเหมือนกับเมรุลอยกลุ่มเรือนชั้นที่ได้กล่าวไปในข้างต้น แต่มีรูปแบบบางประการที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ

เมรุประธาน มีรูปแบบการประดับชั้นหลังคาและส่วนยอดที่แตกต่างไปจากเมรุประธานในกลุ่มเดียวกัน

ชั้นหลังคา รูปแบบชั้นหลังคาของเมรุลอย 5 ยอด และ 9 ยอด วัดประดิษฐ์นารามมีความแตกต่างกัน ดังนี้

- **เมรุลอย 5 ยอด** มีลักษณะเป็นหลังคาทรงจัตุรมุข ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมซ้อน 2 ชั้น เขียนลายพวงมาลัยพวงอุบะประดับ หน้าบันเขียนลายไทยและลายเทพเจ้า ประดับช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ชายหลังคาประดับกระจัง หน้ากระดานและกระจังรี(รูปภาพที่ 103)

- **เมรุลอย 9 ยอด** มีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมซ้อน 2 ชั้น ประดับหลังคาหน้าจั่วสามเหลี่ยมยื่นออกมาทั้ง 4 ด้านทำให้มีลักษณะคล้ายเป็นหลังคาทรงจัตุรมุข สำหรับการประดับตกแต่งส่วนอื่นเหมือนกับเมรุลอย 5 ยอดทุกประการ(รูปภาพที่ 104)

การทำชั้นหลังคาให้มีรูปแบบที่แตกต่างกันนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นเพราะเมรุลอย 9 ยอดมีการประดับยอดเมรุบริวารเหนือชั้นหลังคาทั้ง 4 ด้าน ดังนั้นข้างจึงมีความจำเป็นต้องทำชั้นหลังคายื่นออกมาตั้งแต่ส่วนฐานสี่เหลี่ยมเพื่อให้บริเวณเหนือชั้นหลังคามีพื้นที่เหลือเพียงพอในการประดับยอดเมรุบริวารและสามารถรองรับน้ำหนักส่วนยอดที่ตั้งซ้อนอยู่เหนือขึ้นไปได้อย่างมั่นคง จึงส่งผลทำให้โครงสร้างชั้นหลังคาของเมรุลอย 9 ยอดมีขนาดใหญ่กว่าเมรุลอย 5 ยอด

ส่วนยอด เมรุลอยทั้ง 2 หลังมีลักษณะเหมือนกัน กล่าวคือ ส่วนยอดตั้งซ้อนอยู่บนชั้นหลังคาทรงจัตุรมุข ประกอบไปด้วย ลูกตั้งประดับคันทวย ฝาครอบลูกตั้งซ้อนชั้นประดับหน้ากระดานและกระจัง ลูกระฆังประดับเสาดัดผนังและกรอบซุ้ม ถัดขึ้นมาเป็นลูกระฆังซ้อนชั้นโดยมีหน้ากระดานและกระจังประดับบังอยู่ซึ่งเป็นรูปแบบที่ไม่ปรากฏในเมรุลอยวัดอื่น ต่อด้วยยอดเมรุประกอบไปด้วย เหม บัวกลมเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอดและฉัตร ตามลำดับ

รูปภาพที่ 103 ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธานของเมรุลอย 5 ยอด
วัดประดิษฐ์นาราม

รูปภาพที่ 104 ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธานของเมรุลอย 9 ยอด
วัดประดิษฐ์นาราม

จากการพิจารณาเปรียบเทียบพบว่าการทำลูกกระซังซ้อนชั้นบนส่วนยอดของเมรุประธาน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะไม่ปรากฏการทำบนเมรุทิศและเมรุลอยวัดอื่น ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่าการประดับดังกล่าวอาจเป็นเพียงการออกแบบของช่างที่ต้องการเน้นย้ำแสดงถึงการซ้อนชั้นหรืออาจเพียงต้องการเสริมให้ส่วนยอดของเมรุประธานมีความสูงมากขึ้นก็เป็นได้

เมรุลอยวัดเกาะ¹³⁷

วัดเกาะเป็นสถานที่รวบรวมช่างแขนงต่างๆมาตั้งแต่ครั้งสมัยอดีตและปรากฏการสืบทอดวิชาช่างในการสร้างเมรุมานานนับศตวรรษ โดยเมรุลอยที่มีชื่อเสียงโด่งดังจัดเป็นเมรุลอยที่มีขนาดใหญ่ สวยงามและมีความประณีต ได้แก่ เมรุลอยที่ใช้ในงานเผาศพพระครูเพชรโรปกุณ(เหลื่อม) และงานเผาศพพระครูญาณวิชัย(ยิด) ซึ่งเป็นงานเมรุครั้งยิ่งใหญ่ที่ระดมช่างและคนงานจำนวนมาก ต้องใช้ไม้และเวลาในการสร้างเมรุลอยนานหลายเดือนและใช้รอกในการยกยอดเมรุถึง 12 ตัว

ครั้นถึงรุ่นศิษย์ของพระครูญาณวิชัย(ยิด)มีพระอาจารย์ผูก จันทโชโตและพระอาจารย์พร สุทธิโสโร เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงร่วมกันสร้างเมรุลอย ต่อมาจึงมีการแยกกันทำให้เมรุลอยวัดเกาะในรุ่นนี้แยกออกเป็น 2 คณะ¹³⁸ คือ

1. เมรุลอยของพระอาจารย์ผูก จันทโชโต สำหรับเมรุลอยหลังนี้พระอาจารย์ผูกได้ทำไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้ในการเผาศพของตน โดยออกแบบให้มีลักษณะเป็นเมรุลอยยอดเดียว เมื่อพระอาจารย์ผูกมรณภาพลงในปี พ.ศ.2516 เมรุลอยหลังดังกล่าวจึงตกอยู่ในความดูแลของพระครูพิจิตรสรคุณ(เกิน ปภสฺสโร) โดยได้มีการสร้างเมรุทิศเพิ่ม 4 หลัง กลายเป็น เมรุลอย 5 ยอด ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของพระครูพิจิตรสรคุณและเมียนายอนันต์ ชาติน้ำเพชร เป็นผู้ช่วยในการดูแลรักษาเมรุลอยให้อยู่ในสภาพเดิม¹³⁹
2. เมรุลอยของพระอาจารย์พร สุทธิโสโร ออกแบบสร้างขึ้นครั้งแรกเพื่อใช้ในการเผาศพ โยมมารดา ต่อมาในราวปี พ.ศ.2510 จึงได้มีการพัฒนารูปแบบเพิ่มเมรุทิศ 4 หลัง กลายเป็นเมรุลอย 5 ยอด(รูปภาพที่ 105) ใช้ในงานเผาศพโยมพี่สาวของพระอาจารย์พร¹⁴⁰ พร้อมกับเริ่มนำไปออกตั้งยังจังหวัดต่างๆและเปลี่ยนแปลงวัสดุที่นำมาใช้เป็นโครงสร้างของเมรุให้สามารถถอดแล้วนำไปประกอบใหม่ใช้ต่อได้อีก ภายหลังเมื่อพระอาจารย์พรวางมือหยุด

¹³⁷ ถนนพานิชเจริญ ตำบลท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี 76000.

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, 180.

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁰ สัมภาษณ์ นิตย์ ร่วมบุญ, ช่างเมรุประจำวัดเกาะ, 16 มีนาคม 2560.

สร้างเมรุลอยพระอาจารย์เสถียร ธนปญโญ จึงรับหน้าที่ดูแลต่อและได้พัฒนารูปแบบให้มีลักษณะเป็น เมรุลอย 9 ยอดโถง¹⁴¹(รูปภาพที่ 106) เพื่อใช้ในงานเผาศพ พระอาจารย์พร สุทธสโร

อย่างไรก็ตามสำหรับการศึกษาเมรุลอยกลุ่มเรือนชั้นในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะขอทำการศึกษาเฉพาะเมรุลอยของพระอาจารย์พร สุทธสโร แต่เพียงหลังเดียวเท่านั้น

ทั้งนี้จากการลงพื้นที่สำรวจพบว่าเมรุลอยของพระอาจารย์พร สุทธสโร ยังคงสืบทอดกรรมวิธีการประกอบตามแบบโบราณ วัดสุที่ใช้ทั้งหมดล้วนเป็นไม้ โดยการประกอบเมรุลอยแต่ละครั้งจะใช้ช่างเมรุทั้งที่เป็นพระลูกวัดและฆราวาสประมาณ 15 คน ใช้เวลาในการประกอบเมรุลอยประมาณ 2 วัน

รูปภาพที่ 105 เมรุลอย 5 ยอด วัดเกาะ
ที่มา : พระอาจารย์เสถียร ธนปญโญ

¹⁴¹ สัมภาษณ์ พระอาจารย์เสถียร ธนปญโญ, ผู้ดูแลเมรุลอยของพระอาจารย์พร วัดเกาะในปัจจุบัน , 29 มกราคม 2560.

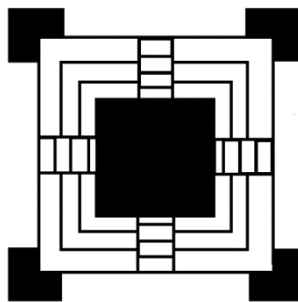
รูปภาพที่ 106 เมรุลอย 9 ยอดโถง วัดเกาะ

(งานเผาศพพระอธิการอุทัย อิศุธรรมโม อดีตเจ้าอาวาสวัดประชาโฆสิตาราม วันเสาร์ที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2560)

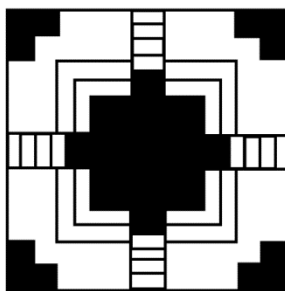
แผนผังเมรุลอยวัดเกาะ

เมรุลอยวัดเกาะมีแผนผังเหมือนกันเมรุลอยในกลุ่มเดียวกัน กล่าวคือ เมรุลอยตั้งอยู่บนฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อน 4 ชั้น เมรุประธานตั้งอยู่ตรงกึ่งกลางและมีบันไดทางขึ้นตั้งอยู่ตรงกลางทั้ง 4 ด้านและมีเมรุทิศอยู่ในผังหักศอกตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 ของส่วนฐาน

อย่างไรก็ตามหากเป็นเมรุลอย 5 ยอด เมรุทิศจะยกกระเปาะยื่นออกมาจากส่วนฐาน (แผนผังที่ 5) และในกรณีเมรุลอย 9 ยอดโถงจะมีการเพิ่มการประดับมุขโถงยื่นออกมาจากตัวเรือนของเมรุประธานทั้ง 4 ด้าน(แผนผังที่ 6) ซึ่งเป็นรูปแบบที่ไม่พบในเมรุลอยกลุ่มเดียวกัน

แผนผังที่ 5 ผังพื้นเมรุลอย 5 ยอด วัดเกาะ

แผนผังที่ 6 ผังพื้นเมรุलय 9 ยอดโถง วัดเกาะ

รูปแบบศิลปกรรมเมรุलयวัดเกาะ

เมรุलयวัดเกาะมีรูปแบบเหมือนกับเมรุलयกลุ่มเรือนชั้นที่ได้กล่าวไปในข้างต้น แต่มีรูปแบบบางประการที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ

ส่วนฐาน มีการประดับภาพล่องถุน กระจัง หน้ากระดานเขียนลายประจำยาม ก้ามปูประดับประจำยามลูกฟักและระเบียงเหมือนดังเช่นที่พบในเมรุलयกลุ่มเดียวกัน แต่จะมีความแตกต่างที่ขนาดของการซ้อนชั้นส่วนฐานและการประดับภาพ กล่าวคือ เมรุलय 5 ยอด ฐานชั้นที่ 1 มีขนาด 8x8 เมตร ส่วนเมรุलय 9 ยอดโถง ฐานชั้นที่ 1 มีขนาด 10x10 เมตร และมีฐานเมรุทิศ ยกกระเปาะยื่นออกมาด้านละ 1 เมตร ประดับภาพล่องถุนเขียนรูปวิวิททัศน์ ฐานชั้นที่ 2 ซ้อนลดหลั่นขึ้นไป 2 เมตร ฐานชั้นที่ 3-4 ซ้อนลดหลั่นขึ้นไปชั้นละ 0.6 เมตร ประดับลายไทยซึ่งแตกต่างไปจากวัดอื่นที่จะนิยมประดับภาพล่องถุนเขียนรูปรามเกียรติ์หรือสัตว์หิมพานต์ เป็นต้น (รูปภาพที่ 107)

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า การประดับภาพลายไทยที่ฐานชั้นที่ 2-4 เป็นรูปแบบที่ปรากฏมาตั้งแต่แรกเริ่ม จึงอาจเป็นลักษณะเฉพาะของเมรุलयวัดเกาะที่ช่างออกแบบไว้เพื่อให้แตกต่างไปจากวัดอื่นก็เป็นได้

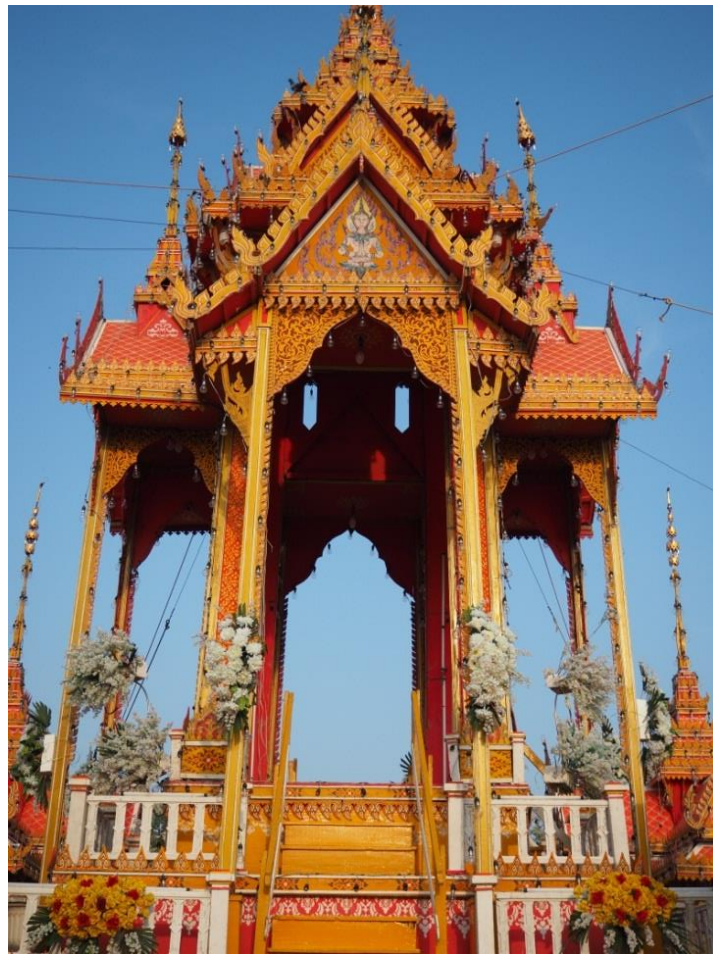

รูปภาพที่ 107 ฐานประดับภาพล่องถนนเขียนรูปทิวทัศน์และลายไทยหน้ากระดาน กระจัง และกระจังรี
เมรุลอยวัดเกาะ

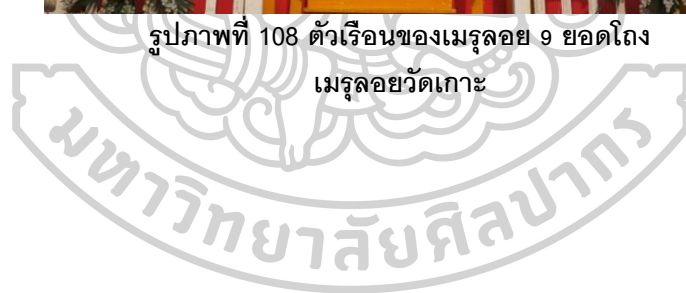
เมรุประธาน มีรูปแบบตัวเรือนและส่วนยอดแตกต่างไปจากวัดอื่น กล่าวคือ

ตัวเรือน ในกรณีเมรุลอยแบบ 9 ยอดโถง จะมีการประดับมุขโถงยื่นออกมาจากตัวเรือนของเมรุประธาน โดยเสาของมุขโถงจะตั้งอยู่บนฐานชั้นที่ 2 ชั้นหลังคามีลักษณะเป็นทรงจั่วสามเหลี่ยม มีปีกนกยื่นออกมาทั้ง 2 ข้าง และมียอดเมรุบริวารประดับอยู่เหนือชั้นหลังคาทั้ง 4 ด้าน (รูปภาพที่ 108) ทั้งนี้การทำเมรุลอย 9 ยอดโถงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะวัดเกาะซึ่งไม่มีปรากฏการทำในเมรุลอยวัดอื่น

ส่วนยอด ตั้งซ้อนอยู่บนชั้นหลังคาทรงจัตุรมุข ประกอบไปด้วย ลูกตั้งประดับคันทวย ฝาครอบลูกตั้งซ้อนชั้น เขียนลายไทย ประดับกระจังรี หน้ากระดานเขียนลายประจำยาม ก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกปักและกระจัง ที่มุมประดับหางหงส์ ถัดขึ้นมาเป็น “ลูกปรางค์” ประดับช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ และยอดเมรุ ประกอบด้วย บัวคลุมเถา ปลี ฟ้าขาวและฉัตร ตามลำดับ (รูปภาพที่ 109)

รูปภาพที่ 108 ตัวเรือนของเมรุลอย 9 ยอดทอง
เมรุลอยวัดเกาะ

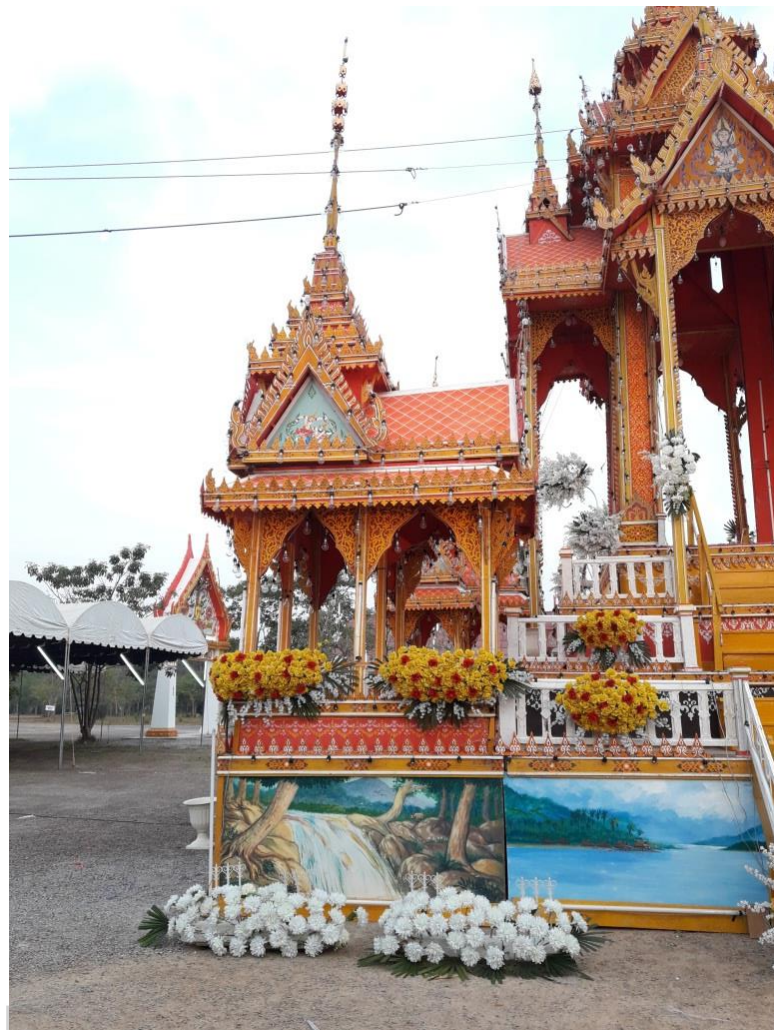

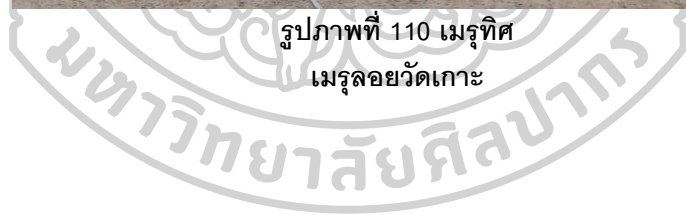
รูปภาพที่ 109 ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธานของเมรุลอย 9 ยอดโถง
เมรุลอยวัดเกาะ

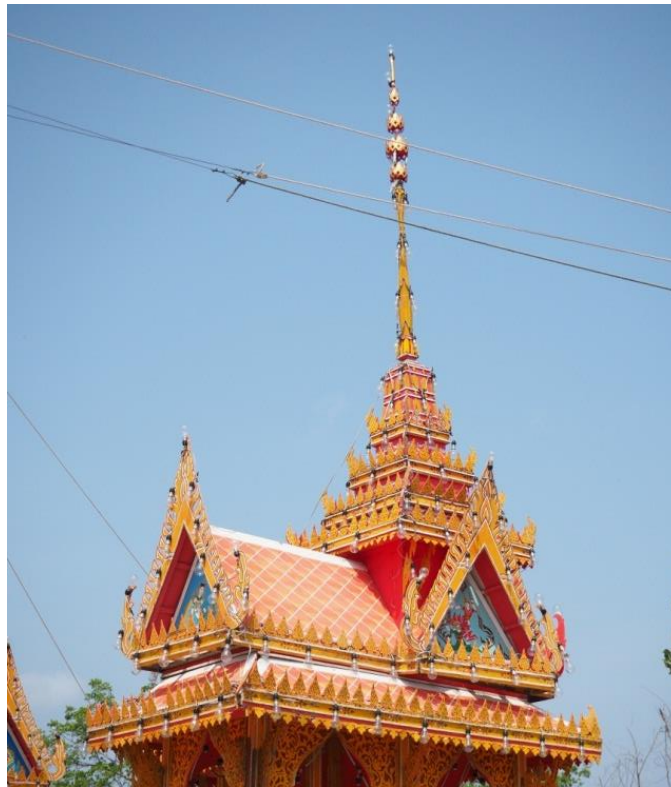
เมรุทิศ มีรูปแบบส่วนยอดแตกต่างไปจากเมรุลอยในกลุ่มเดียวกัน(รูปภาพที่ 110) กล่าวคือ

ส่วนยอด ตั้งซ้อนอยู่ที่มุมของหลังคารูปตัวแอล(L) ประกอบไปด้วย ลูกตั้งประดับคันทวย ฝาครอบลูกตั้งซ้อน 4 ชั้น ประดับกระจังรี หน้ากระดานเขียนลายประจำยามกำมปูสลับ ประจำยามลูกพักและกระจัง มุมหลังคาประดับหางหงส์ ถัดขึ้นมาเป็น “ลูกปรางค์” และยอดเมรุซึ่งประกอบด้วย เหม ปลีและฉัตร ตามลำดับ(รูปภาพที่ 111)

รูปภาพที่ 110 เมรุทิศ
เมรุलयวัดเกาะ

รูปภาพที่ 111 ชั้นหลังคาและยอดเมรุทิศ
เมรุลอยวัดเกาะ

ทั้งนี้การทำลูกปรางค์ประดับเหนือฝาครอบลูกถึงทั้งที่เมรุประธานและเมรุทิศแทนการทำลูกระฆังเป็นรูปแบบที่ไม่ปรากฏในเมรุลอยวัดอื่น จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุลอยวัดเกาะ ในขณะที่เดียวกันจากการพิจารณาผู้ศึกษาพบว่ารูปแบบกระจิงรีที่ประดับเมรุลอยวัดเกาะบางส่วนมีลักษณะที่แตกต่างไปจากเมรุลอยวัดอื่นๆ กล่าวคือ กระจิงรีมีลักษณะคล้ายรูปโพดำ(รูปภาพที่ 112) ในขณะที่วัดอื่นจะมีลักษณะคล้ายกระจิงตาอ้อยแต่ปลายกระจิงแต่ละตัวเอนลู่ไปในทางเดียวกัน ทั้งนี้จากการสำรวจและสัมภาษณ์ช่างเมรุวัดเกาะผู้ศึกษายังไม่พบข้อมูลว่าการทำกระจิงรีในลักษณะดังกล่าวมีที่มาอย่างไรและใครเป็นผู้ออกแบบ จึงตั้งข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าอาจเป็นการแสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์และฝีมือช่างที่ต้องการแสดงการประดับกระจิงรีให้แตกต่างไปจากวัดอื่นก็เป็นได้

รูปภาพที่ 112 กระจัง หน้ากระดานและกระจังริ เมรุลอยวัดเกาะ

สำหรับรูปแบบการทำ “เมรุลอย 9 ยอดโดงวัดเกาะ” มีความแตกต่างไปจากเมรุลอย 9 ยอดวัดอื่น โดยจะเห็นได้ว่าวัดเกาะเป็นเพียงวัดเดียวที่ปรากฏการทำ “มุขโดง” ต่อยื่นออกมาจากตัวเรือนของเมรุประธานและประดับส่วนยอดเมรุบริวารไว้เหนือชั้นหลังคาซึ่งแตกต่างไปจากเมรุลอยวัดอื่นที่จะประดับไว้บนชั้นหลังคาจัตุรมุขของเมรุประธานทั้ง 4 ด้าน ทั้งนี้จากการสำรวจปราสาทแบบเรือนชั้นในเบื้องต้นผู้ศึกษาพบว่าในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีมีอาคารหลังหนึ่งที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกับเมรุลอย 9 ยอดโดง คือ “พระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท” ในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี

“พระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท” มีลักษณะเป็นอาคารทรงจัตุรมุข มียอดปราสาทประดับเป็นประธานและมียอดปราสาทบริวารประดับเหนือชั้นหลังคาทั้ง 4 ด้าน คล้ายคลึงกับรูปแบบการประดับมุขโดงของเมรุลอยวัดเกาะ แต่มีความแตกต่างกันที่เมรุลอย 9 ยอดโดงมีลักษณะเป็นอาคารโดง พื้นที่ตรงกลางมีไว้สำหรับวางลูกโกศหรือลูกหีบและปรากฏการประดับยอดปราสาทบริวารไว้เหนือชั้นหลังคาของมุขโดงซึ่งเป็นชั้นที่ลดระดับลงมาจากหลังคาทรงจัตุรมุขอีกชั้นหนึ่ง

อย่างไรก็ตามจากรูปแบบที่มีความคล้ายคลึงและตำแหน่งที่ตั้งของพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาทซึ่งอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี ทำให้ผู้ศึกษาตั้งข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าอาจมีความเป็นไปได้ที่ช่างเมรุจะได้รับแรงบันดาลใจในการประดับมุขโดงและยอดปราสาทบริวารมาจากพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาทและนำมาดัดแปลงให้กลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุลอยวัดเกาะ

วิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น

ก่อนที่จะเข้าสู่การวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น ผู้ศึกษาขอกล่าวอธิบายรูปแบบศิลปกรรมปราสาทแบบเรือนชั้นในศิลปะรัตนโกสินทร์เพื่อเป็นพื้นฐานก่อน โดยจากการศึกษาปราสาทแบบเรือนชั้นในศิลปะรัตนโกสินทร์พบว่า ส่วนฐานและตัวเรือนหรือเรือนธาตุจะมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามรูปแบบการใช้งาน ส่วนชั้นหลังคาหรือเครื่องหลังคาอยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมและมีรูปแบบการทำเครื่องหลังคา 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 เครื่องหลังคามีลักษณะเป็นเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นสลับกับชั้นหลังคาลาด แต่ละชั้นประดับซุ้มจระนำหรือบรรพแถลง มักพบการทำในงานสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบและการใช้งานพิเศษ เช่น งานพระเมรุ ตัวอย่างเช่น พระเมรุพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รูปภาพที่ 113)หรืองานพระเมรุพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

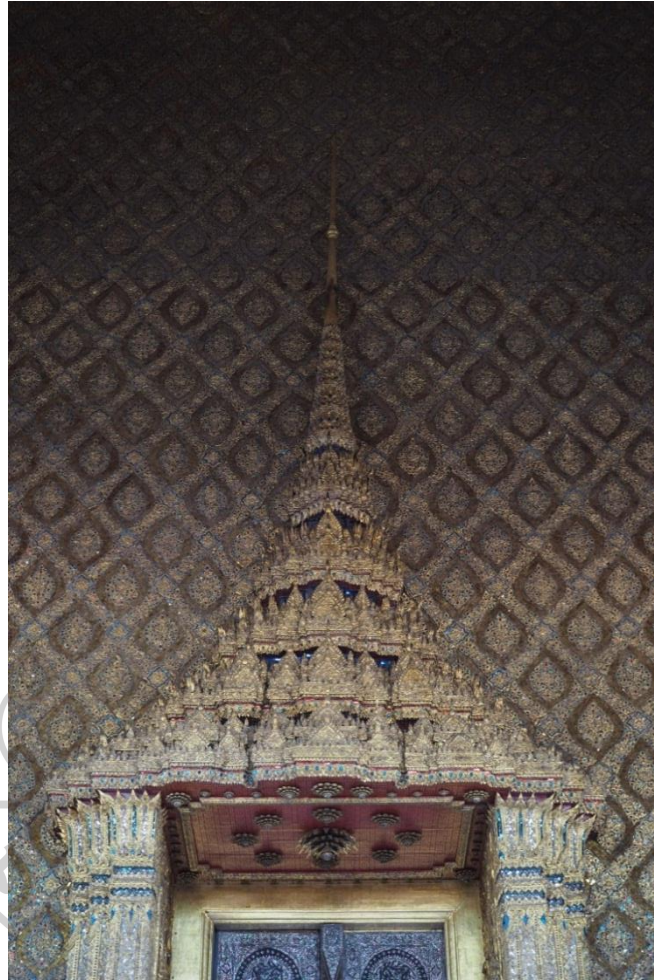

รูปภาพที่ 113 พระเมรุพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

ที่มา : "งานพระเมรุพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ท้องสนามหลวง พ.ศ.2411,"

ภาพถ่ายเก่า, ภ หวญ 78-2, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

แบบที่ 2 เครื่องหลังคามีเฉพาะเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้น แต่ละชั้นประดับซุ้มจรนำหรือบรรพแถลง พบการทำในงานสถาปัตยกรรมทั้งเนื่องในศาสนาและราชสำนัก ตัวอย่างเช่น ซุ้มประตูหรือซุ้มหน้าต่าง เป็นต้น (รูปภาพที่ 114)

รูปภาพที่ 114 ซุ้มประตูพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ส่วนยอดที่อยู่ถัดขึ้นมาจากเครื่องหลังคามีการประดับ 2 รูปแบบ กล่าวคือ

แบบที่ 1 ยอดปราสาท ประดับอยู่เหนือเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่สืบมาจากสมัยอยุธยา ตัวอย่างเช่น ปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง (รูปภาพที่ 115) หรือพระที่นั่งเวชยันตวิเชียรปราสาท ในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดเพชรบุรี (รูปภาพที่ 116) เป็นต้น

รูปภาพที่ 115 ปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

รูปภาพที่ 116 พระที่นั่งเวชยันต์วิเชียรปราสาท อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี

แบบที่ 2 ยอดแบบเรือนยอด ประกอบด้วย เหม บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้วและปลียอด ซึ่งเป็นรูปแบบที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์¹⁴² โดยการประดับยอดในลักษณะดังกล่าวมักปรากฏอยู่ที่ซุ้มประตูและซุ้มหน้าต่าง ตัวอย่างเช่น ซุ้มประตูพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือ ซุ้มประตูประธานพระวิหารทิศ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม(รูปภาพที่ 117) เป็นต้น

รูปภาพที่ 117 ซุ้มประตูประธานพระวิหารทิศ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

จากรูปแบบปราสาทแบบเรือนชั้นในศิลปะรัตนโกสินทร์ที่ได้กล่าวไปในข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับรูปแบบศิลปกรรมของเมรุलयกลุ่มเรือนชั้นทั้ง 3 วัด ผู้ศึกษาพบว่าเมรุलयในกลุ่มนี้มีรูปแบบการทำเครื่องหลังคาและส่วนยอดผสมผสานกัน กล่าวคือ

¹⁴² สมโชค สิ้นนุกูล, “พัฒนาการของแนวคิดและรูปแบบปราสาทในศิลปะไทย” (ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2554), 250.

ตัวเรือน ตัวเรือนของเมรุประธานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรืออาจมีการก่อมุขเพิ่ม (ในกรณีเมรุลอย 9 ยอดโถง วัดเกาะ) ส่วนตัวเรือนของเมรุทิศอยู่ในผังหักศอก ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบ จะเห็นว่าอาคารทรงปราสาทแบบเรือนชั้นมีรูปแบบของเรือนธาตุที่หลากหลายตามการลักษณะการใช้งาน ตัวอย่างเช่น อาคารทรงจัตุรมุขแบบปราสาทพระเทพบิดรหรือเรือนธาตุของซุ้มประตู พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่อยู่ในผังย่อมุม เป็นต้น

ทั้งนี้การทำตัวเรือนเมรุประธานและเมรุทิศให้มีรูปแบบที่แตกต่างกันนี้ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่ามีเหตุสำคัญมาจากตำแหน่งที่ตั้งและหน้าที่การใช้งาน กล่าวคือ ตัวเรือนเมรุประธานตั้งอยู่ตรงกึ่งกลางเมรุลอยใช้เป็นที่วางลูกโกศหรือลูกหีบ ในขณะที่เมรุทิศใช้เป็นที่สำหรับพระสงฆ์ขึ้นสวดอภิธรรมศพและตั้งอยู่ที่มุมซึ่งมีลักษณะเป็นคตจึงทำให้ตัวเรือนอยู่ในผังหักศอก ดังนั้นด้วยข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ผังของตัวเรือนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้ยังหมายรวมไปถึงเมรุลอยในกลุ่มอื่นๆด้วย

ชั้นหลังคา ชั้นหลังคาของเมรุประธานล้วนมีลักษณะเป็นทรงจัตุรมุขซึ่งเป็นรูปแบบที่พบในอาคารทรงปราสาทแบบเรือนชั้นโดยทั่วไป ตัวอย่างเช่น ปราสาทพระเทพบิดรหรือพระที่นั่งเวษยันต์วิเชียรปราสาท เป็นต้น แต่จะมีความแตกต่างที่จำนวนการซ้อนชั้นของชั้นหลังคาเมรุลอยจะมีเพียง 1 ชั้น ในขณะที่หากเป็นปราสาทแบบเรือนชั้นอื่นๆจะมีหลังคาซ้อนชั้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวนี้ผู้ศึกษามีความเห็น 2 ประการ คือ *ประการแรก* อาจเป็นเพราะช่างไม่ต้องการซ้อนชั้นหลังคาเมรุลอยให้มีฐานานุศักดิ์เทียบเท่าอาคารทรงปราสาทแบบเรือนชั้นต่างๆ จึงลดจำนวนการซ้อนชั้นหลังคาลง หรือ *ประการที่ 2* อาจเป็นเพราะเนื่องจากเมรุประธานเป็นอาคารเครื่องไม้และมีขนาดไม่ใหญ่จึงทำให้ไม่สามารถรองรับน้ำหนักการซ้อนชั้นได้มาก ในขณะที่เดียวกันเนื่องจากเมรุทิศอยู่ในผังหักศอก จึงทำให้ชั้นหลังคาเป็นรูปตัวแอล(L)ด้วยเช่นเดียวกัน

ส่วนยอด เมื่อพิจารณาเครื่องประกอบเมรุส่วนยอดของเมรุลอยกับเครื่องหลังคาของปราสาทแบบเรือนชั้นจะเห็นได้ว่า ส่วนยอดของเมรุลอยมีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่องหลังคาแบบที่มีแต่เฉพาะเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่มักปรากฏการใช้กับซุ้มประตูหรือหน้าต่าง แต่จะมีความแตกต่างกันที่ส่วนยอดของเมรุลอยจะอยู่ในผังสี่เหลี่ยมเสมอแตกต่างไปจากปราสาทแบบเรือนชั้นที่จะอยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุม ในขณะเดียวกันก็พบว่าการทำส่วนยอดของเมรุลอยให้มีลักษณะเป็นเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นนั้นมีการลดรูปซึ่งทำให้แต่ละชั้นมีลักษณะไม่เหมือนกัน โดยแสดงออกในรูปแบบต่อไปนี้

“ลูกถึง *ประดับเสาดัดผนังและคันทวย*” โดยมีเสาดัดผนังและคันทวยเป็นสัญลักษณ์แสดงแทนเรือนซ้อนชั้น

“ฝาครอบลูกถึงชั้น ประดับกระจัง” ทั้งนี้แม้ว่าเมรุลอยบางหลังจะมีการประดับหางหงส์ที่มุมฝาครอบลูกถึงคล้ายคลึงกับการประดับชั้นหลังคาลาด แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนของฝาครอบลูกถึงซึ่งมีพื้นที่ยอดสูงผู้ศึกษาเห็นว่ารูปแบบการตกแต่งกล่าวมีความเหมือนกับ “เชิงกลอนหรือคอซอง” ซึ่งเป็นรูปย่อของเรือนธาตุจำลองชั้นชั้นที่พบการทำใน “ปายาทาด” ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมในศิลปะพม่ามากกว่า ทั้งยังมีการประดับกระจังเพิ่มเพื่อช่วยลดเหลี่ยมและทำให้ฝาครอบลูกถึงแต่ละชั้นมีความเชื่อมโยงกลมกลืนกัน ทั้งนี้ผู้ศึกษาตั้งข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าการลดรูปเรือนธาตุจำลองให้อยู่ในลักษณะดังกล่าวอาจมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่เมรุลอยเป็นสถาปัตยกรรมแบบชั่วคราว คือ ต้องมีการประกอบ รื้อถอนหลายครั้งและส่วนนี้จะต้องรองรับน้ำหนักกระจังหรือลูกปรางค์และยอดเมรุที่ตั้งอยู่เหนือขึ้นไปจึงทำให้ช่างต้องดัดแปลงโดยการลดรูปการประดับเรือนธาตุจำลองให้อยู่ในรูปการเป็น “เชิงกลอนหรือคอซอง” แทน หรืออาจเป็นไปได้ว่าช่างตั้งใจออกแบบเรือนธาตุจำลองในแต่ละชั้นให้มีความแตกต่างกันเพื่อลดขนาดของส่วนยอดไม่ให้มีความสูงมากเกินไปและเพื่อเป็นการแสดงฝีมือหรือความคิดสร้างสรรค์ทางเชิงช่างก็เป็นได้

“ลูกกระจัง ประดับเสาดัดผนังและกรอบซุ้มหรือบรรพแถลง” หรือ “ลูกปรางค์” โดยลูกกระจังจะมีเสาดัดผนังและกรอบซุ้มหรือบรรพแถลงเป็นสัญลักษณ์แทนเรือนชั้นชั้น ในขณะที่ลูกปรางค์เมื่อพิจารณาจะเห็นว่าลักษณะเหมือนกับ ส่วนยอดของเจดีย์ทรงปรางค์ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีรูปแบบกล่าวคือ ปรางค์มีสัดส่วนสูงเพียว ส่วนยอดที่ตั้งอยู่เหนือเรือนธาตุมีลักษณะคล้ายฝักข้าวโพด มีชั้นเชิงบาตรรองรับเรือนชั้นชั้นโดยแต่ละชั้นประดับใบขนุนแปดติดผนัง ซึ่งเป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากการประดับบรรพแถลงและกลีบขนุนปิดหน้าช่องวิมานอันเป็นสัญลักษณ์ของปราสาท¹⁴³ (รูปภาพที่ 118)

ส่วนที่อยู่เหนือถัดขึ้นมากจากลูกกระจังหรือลูกปรางค์มีการประดับ เหม บัวคลุ่มเถา ปลีลูกแก้วและปลียอด ซึ่งเป็นงานที่ปรากฏในอาคารทรงปราสาทแบบเรือนชั้นสมัยรัตนโกสินทร์ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าส่วนยอดของเมรุลอยวัดเกาะมีลักษณะคล้ายยอดปรางค์ ซึ่งโดยรูปแบบทั่วไปแล้วจะประดับต่อยอดด้วยตรีศูล เหมือนเช่นที่พบบนยอดของปราสาทพระเทพบิดร แต่ในที่นี้กลับประดับบัวคลุ่มเถาและปลีต่อยอดขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งแทน ซึ่งผู้ศึกษาตั้งข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าอาจเป็นเพียงความตั้งใจของช่างเมรุที่จะประดับให้มีรูปแบบเหมือนกับเมรุลอยวัดอื่นก็เป็นได้

¹⁴³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, รายงานการวิจัยเรื่องเจดีย์ในประเทศไทย : แนวคิด คติการสร้าง

รูปภาพที่ 118 พระปรางค์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าแม่เมรุลอยจะเป็นงานสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการเผาศพเช่นเดียวกับงานพระเมรุ แต่เมื่อพิจารณาจะพบว่าเครื่องหลังคาของปราสาทแบบเรือนชั้นในงานพระเมรุจะมีลักษณะเป็นเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นสลับกับชั้นหลังคาลาดเสมอ แต่เมรุลอยกลับทำเฉพาะแต่เรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นเท่านั้น ทั้งนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นเนื่องจาก “ชั้นหลังคาลาด” เป็นองค์ประกอบสำคัญของงานสถาปัตยกรรมหรืออาคารขนาดใหญ่เพราะเป็นโครงสร้างที่ก่อให้เกิดการวางพาดของไม้ช่วยในการรองรับน้ำหนักส่วนยอดที่มีการซ้อนหลายชั้น ตัวอย่างเช่นที่ปรากฏในงานพระเมรุ แต่เมรุลอยเป็นอาคารขนาดเล็ก พื้นที่ของชั้นหลังคาและส่วนยอดมีจำกัด อีกทั้งจำนวนการซ้อนชั้นของเรือนธาตุจำลองมีไม่มาก จึงทำให้ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำชั้นหลังคาลาดดังกล่าว

จากการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยกลุ่มเรือนชั้นเปรียบเทียบกับอาคารทรงปราสาทแบบเรือนชั้นในศิลปะรัตนโกสินทร์อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า แม่เมรุลอยจะมีรูปแบบเครื่องหลังคาเป็นแบบที่มีแต่เฉพาะเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นและมียอดผสมปะปนกันทั้งแบบยอดปราสาทและยอดแบบเรือนยอด แต่ก็ยังคงแสดงรูปแบบอยู่ภายใต้แนวคิดการเป็นปราสาทแบบเรือนชั้นตามแบบศิลปะรัตนโกสินทร์อย่างชัดเจนและในขณะเดียวกันก็ได้มีการลดทอด ดัดแปลงรูปแบบเพื่อให้เข้ากับข้อจำกัดด้านโครงสร้างและฐานานุศักดิ์ของการเป็นเมรุสามัญชน

กลุ่มที่ 3 เมรุลอยกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์

เมรุลอยกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์ หมายถึง เมรุลอยที่มีส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงต่างๆ เช่น ทรงระฆัง ทรงสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม ทรงปราสาท เป็นต้น โดยจากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามพบว่า มีเมรุลอยวัดห้วยเสือเพียงหลังเดียวเท่านั้นที่ทำยอดในรูปแบบดังกล่าว

เมรุลอยวัดห้วยเสือ¹⁴⁴

เมรุลอยวัดห้วยเสือแรกเริ่มมีปรากฏการทำอยู่ 2 หลัง ดังต่อไปนี้

1. เมรุลอยของพระครูธรรมธร(พัฑ ภูมิ) เริ่มสร้างครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2510 มีลักษณะเป็นเมรุลอยทรงมณฑปยอดเดี่ยว มีมุข 4 ด้าน ได้รับแรงบันดาลใจในการออกแบบมาจากการสังเกตเมรุลอยที่มีความสวยงามของวัดอื่นๆ ต่อมาในปี พ.ศ.2525 จึงได้พัฒนาเพิ่มเมรุทิศอีก 4 หลังทำให้เมรุดังกล่าวมีลักษณะเป็นเมรุลอย 5 ยอด¹⁴⁵ ปัจจุบันเมรุลอยของพระครูธรรมธรไม่ปรากฏการใช้งานแล้ว
2. เมรุลอยยอดเดี่ยว เมรุหลังนี้ไม่ปรากฏประวัติความเป็นมาที่แน่ชัดทราบเพียงแต่ว่าเป็นเมรุลอยของชาวบ้านที่สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีเผาศพบิดาและมารดา เมื่อเสร็จงานจึงนำมาถวายวัดห้วยเสือในปีพ.ศ.2506 แต่เดิมมีลักษณะเป็นเมรุลอยยอดเดี่ยว ต่อมาพระอาจารย์เภา ทนราโก จึงนำมาดัดแปลงเพิ่มเมรุทิศเข้าไปอีก 4 หลัง กลายเป็นเมรุลอย 5 ยอด ปัจจุบันเมรุลอยหลังดังกล่าวยังคงใช้งานและอยู่ในความดูแลของพระอาจารย์เภา ทนราโก¹⁴⁶

ปัจจุบันเมรุลอยที่นำออกให้เช่ามี 2 รูปแบบ คือ เมรุลอยยอดเดี่ยวและเมรุลอย 5 ยอด (รูปภาพที่ 119) ทั้งนี้การประกอบเมรุลอยแต่ละครั้งจะใช้ฆราวาสที่เป็นช่างไม้มาเป็นช่างเมรุประกอบประมาณ 8-10 คนและใช้เวลาในการประกอบเมรุลอยประมาณ 2 วัน

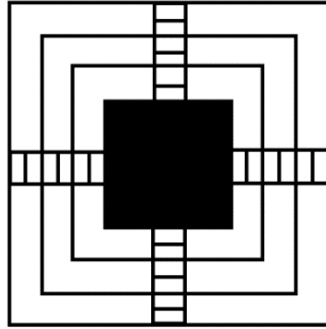
แผนผังเมรุลอยวัดห้วยเสือ

เมรุลอยวัดห้วยเสือยอดเดี่ยว(แผนผังที่ 7) และ 5 ยอด(แผนผังที่ 8) มีแผนผังกล่าวคือ เมรุลอยตั้งอยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีเมรุประธานตั้งอยู่ตรงกึ่งกลาง หากเป็นเมรุลอย 5 ยอดจะมีเมรุทิศตั้งอยู่ในผังหักศอกที่มุมทั้ง 4 และมีบันไดทางขึ้นตั้งอยู่ตรงกลางทั้ง 4 ด้าน

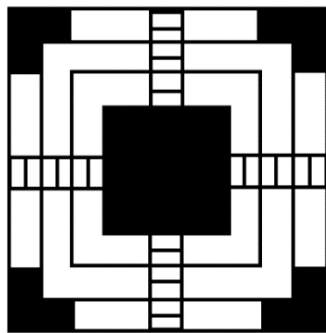
¹⁴⁴ ตำบลสมอพล้อ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี 76150.

¹⁴⁵ พลชัย เพชรปลอด, “เมรุสกุลช่างเพชรบุรี,” (ศิลปะศาสตร์บัณฑิต ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), 327-328.

¹⁴⁶ สัมภาษณ์ พระอาจารย์เภา ทนราโก, ผู้ดูแลเมรุลอยวัดห้วยเสือ, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

แผนผังที่ 7 ผังพื้นเมรุलयยอดเดียว วัดห้วยเสือ

แผนผังที่ 8 ผังพื้นเมรุलय 5 ยอด วัดห้วยเสือ

รูปแบบศิลปกรรมเมรุलयกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์ (วัดห้วยเสือ)

เมรุलयกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์(วัดห้วยเสือ)มีรูปแบบศิลปกรรมสามารถแบ่งได้เป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

รูปภาพที่ 119 เมรุลอย 5 ยอด วัดห้วยเสือ

(งานพระราชทานเพลิงศพนางจอน พายมีและนางน้อย นาคทอง วัดห้วยเสือ

วันอาทิตย์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2561)

ส่วนฐาน ฐานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ชั้นกัน 4 ชั้น ฐานชั้นที่ 1 มีขนาด 10x10 เมตร ประดับตีนอิฐและกระຈັง ฐานชั้นที่ 2-4 ชั้นลดหลั่นขึ้นไปชั้นละ 2 เมตร ประดับภาพล่องถุนเขียนรูปเขียนรูปตอนใดตอนหนึ่งจากเรื่อง “รามเกียรติ์” หรือ นิทานพื้นบ้าน เช่น พระสุทนต์ มโนราห์ เป็นต้น ถัดขึ้นมาเป็นหน้ากระดานเขียนลายประจำยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟัก กระຈັงและระเบียง ตามลำดับ(รูปภาพที่ 120)

รูปภาพที่ 120 ฐานประดับตินอิฐ ภาพล่องถนน หน้ากระดานและกระจัง
เมรุลอยวัดห้วยเสือ

เมรุประธาน อยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตั้งอยู่บนฐานชั้นที่ 4 ภายในมีฐานรองรับลูก
โกศหรือลูกหีบ ประกอบด้วย

ตัวเรือน มีลักษณะเป็นอาคารโถง มีเสารองรับส่วนยอด 4 ต้น ฐานเสาประดับ
กระจังและกาบพรหมศร เสาแผงเขียนลายไทยและบัวหัวเสา ประดับสำหรับ่าย บัวหัวเสา คันทวย
และซุ้มคูหาเขียนลายไทย(รูปภาพที่ 121)

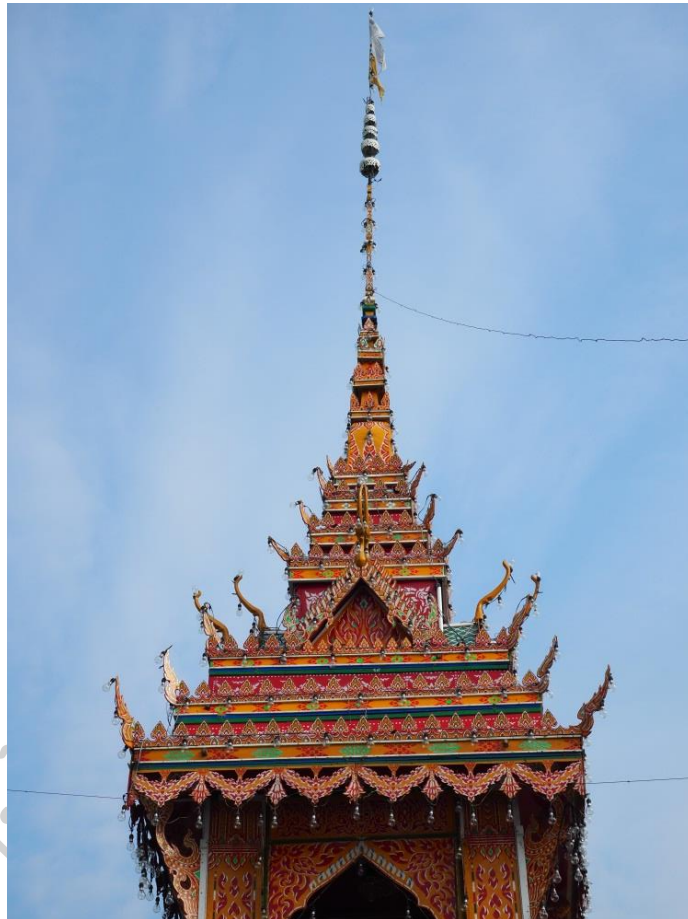

รูปภาพที่ 121 ตัวเรือนของเมรุประธาน
เมรุลอยวัดห้วยเสือ

ชั้นหลังคา มีลักษณะเป็นหลังคาทรงจัตุรมุขซ้อน 2 ชั้นตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมซ้อน 2 ฐาน เขียนลายพวงมาลัยพวงอุปะประดับ หน้าบันเขียนลายไทยประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ชายหลังคาประดับพวงมาลัยพวงอุปะ หน้ากระดานประดับลายประจายามกำมปฐสลับประจายาม ลูกฟักและกระจัง มุมหลังคาประดับหางหงส์ ทั้งนี้การทำชั้นหลังคาทรงจัตุรมุขซ้อนชั้นเป็นรูปแบบที่แตกต่างไปจากชั้นหลังคาของเมรุลอยในกลุ่มอื่นที่มักปรากฏการทำชั้นหลังคาทรงจัตุรมุขเพียง 1 ชั้นเท่านั้น

สำหรับรูปแบบการประดับชั้นหลังคาที่แตกต่างออกไปนี้ผู้ศึกษามีความเห็นอาจเป็นความตั้งใจของช่างที่ต้องการให้ชั้นหลังคามีสฐานสี่เหลี่ยมเป็นโครงสร้างหลักที่มั่นคงและแข็งแรงเพียงพอที่จะรองรับน้ำหนักส่วนยอดเมรุก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามการทำฐานสี่เหลี่ยมซ้อนชั้นดังกล่าวทำให้สัดส่วนชั้นหลังคาทรงจัตุรมุขของเมรุลอยวัดห้วยเสือมีขนาดเล็กที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับ เมรุลอยทุกกลุ่ม

ส่วนยอด ตั้งซ้อนอยู่เหนือชั้นหลังคาทรงจัตุรมุข ประกอบด้วย ลูกตั้งเขียนลายไทย ฝาครอบลูกตั้งซ้อน 4 ชั้นประดับหน้ากระดาน กระจังและหางหงส์ ถัดขึ้นมาเป็นลูกกระซังทึบและยอดเมรุ ประกอบด้วย แถวหน้ากระดานและกระจังซ้อนชั้น บัวกลุ่มเถา ปลีและฉัตร ตามลำดับ (รูปภาพที่ 122)

รูปภาพที่ 122 ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธาน
เมรุลอยวัดห้วยเสือ

เมรุทิศ อยู่ในผังหักศอก ตั้งอยู่บนฐานชั้นที่ 1 บริเวณมุมทั้ง 4 ของเมรุลอย (รูปภาพที่ 123) ประกอบด้วย

ส่วนฐาน มีลักษณะเป็นฐานซ้อนกัน 2 ชั้น ฐานชั้นแรกประดับภาพล่องถุนและกระจัง ฐานชั้นที่ 2 ประดับลายพวงมาลัยพวงอุบะ หน้ากระดานเขียนลายประจำยามก้ามปูสลัประดับประจำยามลูกฟักและกระจัง

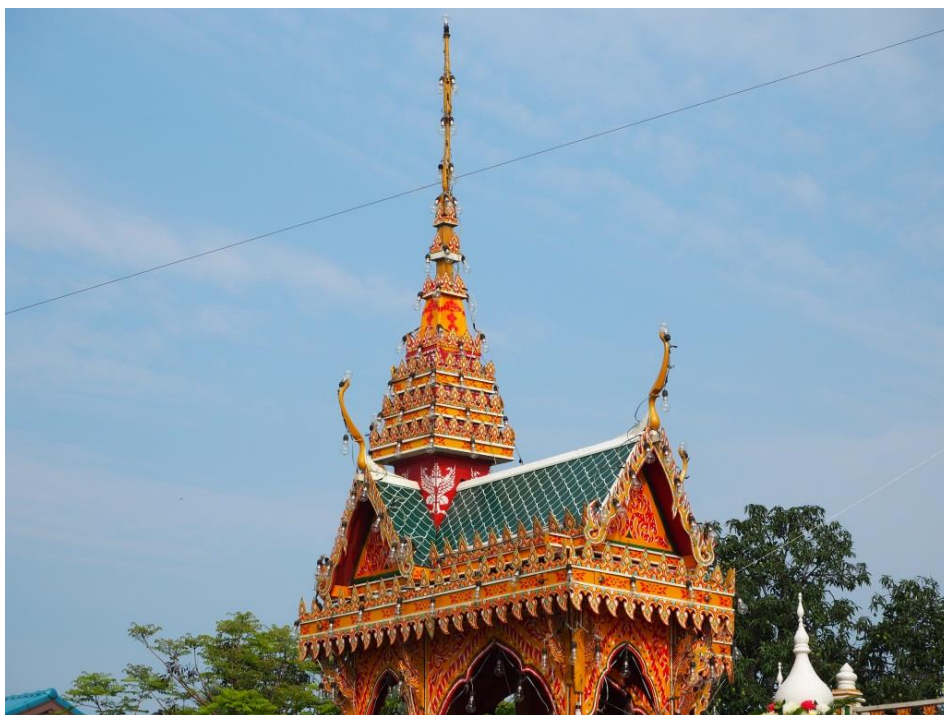
ตัวเรือน มีลักษณะเป็นอาคารโถง มีผนังกระเบื้องล้อมรอบ ประดับสาหร่ายคันทวยและซุ้มคูหาเขียนลายไทย

ชั้นหลังคา มีลักษณะเป็นหลังคารูปตัวแอล(L) มีปีกนกยื่นคลุม หน้าบันเขียนลายไทยประดับช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ ชายหลังคาประดับกระจีรี หน้ากระดานประดับลายประจายามก้ามปูสลัประดับประจายามลูกฟักและกระจัง

ส่วนยอด ตั้งซ้อนอยู่เหนือชั้นหลังคาจัตุรมุข ประกอบไปด้วย ลูกตั้งเขียนรูปพญาครุฑ ฝาครอบลูกตั้งซ้อนชั้น ประดับหน้ากระดานและกระจัง ลูกระฆังอยู่ในผังสี่เหลี่ยม ถัดขึ้นมาเป็นยอดเมรุ ประกอบด้วย แถวหน้ากระดานและกระจังซ้อนชั้น ปลี ลูกแก้วและปลียอดตามลำดับ(รูปภาพที่ 124)

รูปภาพที่ 123 เมรุทิศ
เมรุลอยวัดห้วยเสือ

รูปภาพที่ 124 ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุทิศ
เมรุลอยวัดห้วยเสือ

วิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์

จากรูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยวัดห้วยเสือที่ได้กล่าวไปในข้างต้นจะเห็นว่ามีความคล้ายคลึงกับเมรุลอยกลุ่มเรือนชั้นเป็นอย่างมากทั้งในด้านรูปแบบและเครื่องประกอบเมรุต่างๆ แต่เมื่อพิจารณาส่วนยอดโดยละเอียดจะพบว่า ลูกถึงและลูกระฆังมีความแตกต่างกันไป กล่าวคือ ไม่มีการประดับตกแต่งด้วยสัญลักษณ์ของเรือนชั้นซ้อน เช่น เสาดัดผนัง คันทวยหรือกรอบซุ้ม ประการสำคัญจากการสังเกตหน้าที่การใช้งานของตัวเรือนและรูปแบบของลูกระฆังที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับองค์ระฆังของเจดีย์ที่พบโดยทั่วไป ผู้ศึกษาพบว่าเมรุลอยวัดห้วยเสือมีรูปแบบคล้ายคลึงกับ “ปราสาทเครื่องยอดทรงเจดีย์” ที่พบในศิลปะรัตนโกสินทร์

ปราสาทเครื่องยอดทรงเจดีย์ในศิลปะรัตนโกสินทร์มีแนวคิดสืบมาจากการทำเจดีย์ทรงปราสาทยอด คือ เจดีย์ที่มีเรือนธาตุและมียอดเป็นเจดีย์ ซึ่งพบความนิยมสืบมาตั้งแต่ในอดีตและได้เริ่มลดความนิยมลงในสมัยอยุธยาตอนปลาย¹⁴⁷ อย่างไรก็ตามในสมัยรัตนโกสินทร์แนวคิดการทำเจดีย์ทรงปราสาทยอดดังกล่าวได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เรือนธาตุกลายเป็นอาคารที่มีรูปแบบหลากหลายตามลักษณะและหน้าที่การใช้งานแล้วจึงต่อยอดด้วยเจดีย์ทรงต่างๆ เช่น

¹⁴⁷ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2550), 91.

เจดีย์ทรงปราสาท เจดีย์ทรงเครื่อง หรือเจดีย์ทรงระฆัง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เองจึงเรียกรูปแบบอาคารดังกล่าวได้ว่าเป็น “ปราสาทเครื่องยอดทรงเจดีย์” โดยพบการทำอยู่ในงานสถาปัตยกรรมตัวอย่างเช่น มณฑป หอระฆัง ชุ่มสีมา เป็นต้น¹⁴⁸

โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบเมรุลอยวัดหัวเสือกับปราสาทเครื่องยอดทรงเจดีย์ในที่นี้ผู้ศึกษาจะขอนำ มณฑปวัดประดู่ฉิมพลี(รูปภาพที่ 125) หอระฆังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (รูปภาพที่ 126) และชุ่มสีมาวัดพิชัยญาติการาม(รูปภาพที่ 127) มาเป็นตัวอย่างในการศึกษาเปรียบเทียบ กล่าวคือ

รูปภาพที่ 125 มณฑปวัดประดู่ฉิมพลี

¹⁴⁸ สรุปความจาก สมโชค สิ้นบุญกุล, “พัฒนาการของแนวคิดและรูปแบบปราสาทในศิลปะไทย” (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2554), 262-267.

รูปภาพที่ 126 หอระฆัง
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

รูปภาพที่ 127 ชุ่มสีมา
วัดพิชัยญาติการาม

ตัวเรือน ตัวเรือนหรือเรือนธาตุของปราสาทเครื่องยอดทรงเจดีย์และเมรุลอยมีความแตกต่างตามลักษณะและหน้าที่การใช้งาน กล่าวคือ มณฑปวัดประดู่ฉิมพลีมีลักษณะเป็นเรือนธาตุที่บิมีประตูเข้าออก หอระฆังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและชุ่มสีมาวัดพิชัยญาติการามตัวเรือนมีลักษณะเป็นอาคารโถง ประดับชุ่มจะระนำแสดงระฆังหรือสีมาที่อยู่ภายใน ในขณะที่เมรุลอยตัวเรือนของเมรุประธานและเมรุทิศจะมีลักษณะเป็นอาคารโถงเสมอซึ่งสอดรับกับหน้าที่การใช้งานซึ่งเป็นที่วางลูกโกศเหนือลูกหีบและเป็นสำหรับพระสงฆ์ขึ้นนั่งสวดพระอภิธรรมศพ

ชั้นหลังคา ปราสาทเครื่องยอดทรงเจดีย์อาจไม่มีการทำชั้นหลังคา เช่น มณฑปวัดประดู่ฉิมพลีหรืออาจอยู่ในรูปชุ่มจะระนำทั้ง 4 ด้าน เช่น หอระฆังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและชุ่มสีมาวัดพิชัยญาติการาม แตกต่างไปจากเมรุลอยวัดห้วยเสือที่จะมีการทำชั้นหลังคาเพื่อแสดงความ เป็นเรือนเสมอทั้งในเมรุประธานและเมรุทิศ

ส่วนยอด เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ส่วนยอดของปราสาทเครื่องยอดทรงเจดีย์ที่ผู้ศีกษายกตัวอย่างมาจะมีความหลากหลายทั้งแบบยอดเจดีย์ทรงระฆัง ยอดเจดีย์ทรงเครื่องและยอดเจดีย์ทรงปรางค์ แต่เจดีย์ทั้ง 3 รูปแบบยังคงรักษารูปแบบองค์ประกอบไว้ตามแบบแผนประเพณี

ตัวอย่างเช่น เจดีย์ทรงเครื่องที่ประดับส่วนยอดเป็นเจดีย์ในผังย่อมุมไม้ 12 มีรูปแบบศิลปกรรมประกอบด้วยฐานสิงห์ซ้อนชั้น บัวกลุ่มรองรับองค์ระฆัง องค์ระฆัง บัลลังก์ บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้วและปลียอด เป็นต้น ซึ่งแตกต่างไปจากยอดของเมรุลอยที่มีเพียงการทำลูกระฆังให้มีลักษณะเหมือนกับองค์ระฆังของเจดีย์ โดยที่ปรับเปลี่ยนให้อยู่ในผังสี่เหลี่ยมเพื่อให้สอดคล้องกับผังของตัวเรือน ซึ่งต่างไปจากองค์ระฆังของเจดีย์ที่มักจะถูกอยู่ในผังกลมหรือผังสี่เหลี่ยมย่อมุม เป็นต้น

ในขณะที่เครื่องประกอบส่วนยอดเมรุอื่น ๆ นั้นไม่มีส่วนใดที่มีรูปแบบเป็นไปตามแบบแผนองค์ประกอบของเจดีย์ กล่าวคือ

“ลูกแก้ว” อยู่ในผังสี่เหลี่ยม ไม่สอดคล้องกับองค์ประกอบของเจดีย์ส่วนใด แต่จากการพิจารณารูปแบบเปรียบเทียบกับหอระฆังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พบว่าลูกแก้วมีลักษณะคล้ายคลึงกับส่วนฐานของยอดเจดีย์ทรงเครื่องซึ่งใช้เป็นส่วนเชื่อมต่อระหว่างตัวเรือนหรือเรือนธาตุไปสู่ยอดเจดีย์

“ฝาครอบลูกแก้ว” แม้การวิเคราะห์ในเมรุลอยกลุ่มอื่นผู้ศึกษาจะสันนิษฐานว่าเครื่องประกอบเมรุส่วนนี้เป็นารลดรูปมาจากเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้น แต่ในกรณีเมรุลอยกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์พบว่าส่วนดังกล่าวรองรับลูกระฆังจึงเทียบได้กับส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์ โดยช่างคงตั้งใจทำให้มีรูปแบบเหมือนเมรุลอยวัดอื่น สำหรับทางหงส์ที่ประดับอยู่ที่มุมผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าคงประดับไว้เพื่อให้สอดคล้องกับการประดับทางหงส์ที่มุมฐานสี่เหลี่ยมและหน้าบันของชั้นหลังคาหรืออาจเป็นไปได้ว่าช่างตั้งใจประดับเพื่อสื่อความเป็นเรือนชั้นซ้อนกันเป็นได้

“ยอดเมรุ” มืองค์ประกอบที่เพิ่มและลดจากการประดับส่วนยอดปราสาทแบบเครื่องยอดทรงเจดีย์ กล่าวคือ มีการเพิ่มการประดับแถวหน้ากระดานและกระจังซ้อนชั้นซึ่งไม่ปรากฏในส่วนยอดของเจดีย์รูปแบบใดและไม่มีการประดับบัลลังก์ มีเพียงแต่ ปลี ลูกแก้วและปลียอดเท่านั้น

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยวัดห้วยเสือในข้างต้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าเมรุลอยกลุ่มนี้ได้รับแรงบันดาลใจมาจากปราสาทเครื่องยอดทรงเจดีย์ในศิลปะรัตนโกสินทร์ โดยช่างได้มีการลดทอน ปรับเปลี่ยนรูปแบบและการประดับบางประการ ซึ่งผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าทำเพื่อให้มีรูปแบบสอดคล้องกับเครื่องประกอบเมรุที่พบในเมรุลอยวัดอื่นหรืออาจทำเพื่อให้เมรุลอยมีรูปแบบเหมาะสมกับหน้าที่การใช้งานและสะดวกต่อการประกอบเมรุลอยก็เป็นได้

การวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมเฉพาะเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในปัจจุบัน

จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยเมืองเพชรบุรีทั้งในอดีตและที่ยังคงปรากฏการทำอยู่ในปัจจุบันผู้ศึกษาพบว่า การสร้างเมรุลอยในสมัยก่อนมีความหลากหลายทาง

รูปแบบเป็นอย่างมาก โดยพบทั้งเมรุลอยที่มีลักษณะเป็นแบบเรือนยอดต่อด้วยยอดมณฑป เช่น เมรุตั้งศพพระสุเมธวีรคุณ(รูปภาพที่ 36) เรือนยอดที่ต่อด้วยยอดปราสาท เช่น เมรุตั้งศพผู้ใหญ่โก (รูปภาพที่ 43) แบบเรือนชั้น แบบเครื่องยอดทรงเจดีย์และแบบเครื่องยอดทรงมงกุฎหรือทำชั้นหลังคาซ้อนหลายชั้น เช่น เมรุตั้งศพในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพสุวรรณมุนี(รูปภาพที่ 44) เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าพบว่าความหลากหลายของรูปแบบดังกล่าวเกิดจากการที่เมรุลอยมีการใช้งานเพียงแค่ครั้งเดียว คือ เมื่อใช้งานเสร็จอาจเผาไปพร้อมกับลูกโกศหรือลูกหีบหรืออาจรื้อวัสดุนำไปใช้ประโยชน์อื่นๆต่อ ทำให้การสร้างเมรุลอยแต่ละครั้งจะต้องมีการออกแบบใหม่ อยู่เสมอ ประกอบกับเมืองเพชรบุรีมีช่างฝีมืออยู่เป็นจำนวนมากและช่าง 1 คนอาจมีครูได้หลายท่านโดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นครูจากวัดหรือสำนักเดียวกัน ดังนั้นการออกแบบเมรุลอยจึงมักจะขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ของช่างเมรุแต่ละคน โดยอาจออกแบบให้คล้ายตามฐานะของเจ้าภาพหรืออาจเป็นการได้รับแรงบันดาลใจมาจากเมรุหลังอื่นๆและนำมาประยุกต์ ดัดแปลงให้มีรูปแบบศิลปกรรมที่หลากหลายไม่ซ้ำกันและมีความวิจิตรพิสดารกว่าที่เคยทำมา

ในขณะเดียวกันจากการค้นคว้าข้อมูลทางด้านเอกสารและภาพถ่ายเก่า ผู้ศึกษาพบว่าการสร้างเมรุลอยของแต่ละวัดในแต่ละครั้งไม่ปรากฏการออกแบบองค์ประกอบหรือเครื่องประกอบเมรุในส่วนใดที่แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดฝีมือหรือวิชาช่างอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าการทำเมรุลอยเมืองเพชรบุรีในอดีตยังไม่ปรากฏรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ หากแต่เป็นความหลากหลายทางรูปแบบศิลปกรรมที่เกิดจากการสร้างสรรค์ประชันฝีมือของช่างเมรุแต่ละคนในแต่ละครั้งมากกว่าซึ่งแตกต่างไปจากเมรุลอยเมืองเพชรบุรีที่ปรากฏการทำอยู่ในปัจจุบัน

ทั้งนี้จากการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่ได้จากการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าในปัจจุบันเมรุลอยของแต่ละวัดมีรูปแบบศิลปกรรมเพียงแบบเดียว แม้ว่าจะมีการประกอบหรือถนอมตามการใช้งานและมีการเปลี่ยนแปลงเครื่องประกอบเมรุที่ชำรุดเสียหายตามกาลเวลาอยู่เสมอ แต่ก็มักจะเป็นการทำตามแบบของเดิมหรืออาจเป็นเพียงแค่การเปลี่ยนสีที่ทาประดับหรือเขียนลวดลายใหม่แต่เพียงเท่านั้น ซึ่งจากการพิจารณาผู้ศึกษามีความเห็นว่าการที่เมรุลอยในปัจจุบันมีรูปแบบศิลปกรรมที่จำกัดอยู่แต่เพียงแบบเดิมมีเหตุมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ

ประการที่ 1 “วัด” ในสังคมไทยสมัยก่อนมีบทบาทสำคัญอยู่ในฐานะศูนย์กลางของชุมชนและศาสตร์ความรู้ด้านต่างๆทั้งการศาสนา ภาษาและงานช่าง โดยมี “พระสงฆ์” เป็นผู้มียุทธศาสตร์ในการเผยแพร่ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมให้แก่ชาวราชที่มาบวชเรียน ทำให้วัดกลายเป็นสถานที่รวมตัวของงานช่างและเป็นสถานที่ฝึกหัดงานช่างที่สำคัญของสังคมไทย แต่

นับตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2470-2510¹⁴⁹ “วัด” ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการศึกษางานช่างกลับเสื่อมความนิยมลงด้วยเพราะในระยะนี้ระบบการศึกษาแบบโรงเรียนมีความสอดคล้องกับความต้องการและสภาวะทางสังคมมากกว่า ดังนั้นการบวชเรียนจึงมักจะกระทำตามประเพณีที่ผู้ชายพึงกระทำเมื่ออายุครบบวชและมักจะเป็นระยะเวลาสั้นๆ การถ่ายทอดและฝึกฝนงานช่างจากพระสงฆ์สู่พระลูกวัดรุ่นใหม่จึงไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการปรับเปลี่ยนการศึกษาของฝ่ายสงฆ์ที่มีการจัดสอบเพื่อวัดระดับเปรียญธรรมอันสัมพันธ์กับการเลื่อนลำดับชั้นและสมณศักดิ์ของสงฆ์ ส่งผลให้บทบาทด้านงานช่างกลายเป็นเรื่องรองและไม่เป็นที่สนใจของสามเณรหรือพระรุ่นหลังมากนัก ประการสำคัญ คือ ความรู้ด้านงานช่าง เช่น ช่างเขียนลาย ช่างไม้ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการสร้างงานที่สอดคล้องกับวัสดุ เทคโนโลยีและความทันสมัยในยุคนั้น ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เองทำให้งานช่างแขนงต่างๆ เริ่มขาดการสืบทอดและขาดช่วงผู้สืบทอดในที่สุด

ผลกระทบจากเหตุข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นได้จากการลงพื้นที่สำรวจของผู้ศึกษาซึ่งพบว่าวัดที่มีการให้เข้าเมรุลอยในปัจจุบันจะมีช่างเมรุอยู่เพียงวัดละ 1-2 คน และไม่มีแนวโน้มในการสืบทอดวิชาช่างแขนงดังกล่าวต่อ ซึ่งการจะออกแบบหรือสร้างเมรุลอยจำต้องใช้ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในวิชาการออกแบบเขียนลายและงานไม้มาประกอบร่วมกัน อย่างไรก็ตามแม้ว่าการประกอบเมรุลอยในปัจจุบันจะมีช่างมาร่วมช่วยกันประมาณ 10-15 คน หากแต่เมื่อทำการสำรวจผู้ศึกษาพบว่าแม้ช่างเหล่านี้จะเป็นช่างไม้แต่ไม่สามารถออกแบบเขียนลายได้ อีกทั้งเครื่องประกอบเมรุแต่ละชิ้นมักจะมีการเขียนเครื่องหมายกำกับระบุบอกตำแหน่งหรือลำดับที่ติดตั้งไว้ ทำให้สามารถจัดเรียงและประกอบขึ้นรูปทรงเมรุลอยได้อย่างสะดวกและไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ช่างที่มีความรู้เฉพาะทาง

ประการที่ 2 เมรุลอยที่ปรากฏการทำในปัจจุบันเป็นสถาปัตยกรรมที่ถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานให้เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่ต้องการลดภาระค่าใช้จ่ายในการสร้างเมรุแต่ละครั้งให้น้อยลง ทำให้ช่างต้องเปลี่ยนจากการเป็นเมรุชั่วคราวที่ใช้งานเพียงครั้งเดียวมาเป็นเมรุชั่วคราวที่มีการนำกลับมาใช้ซ้ำโดยอยู่ในลักษณะการ “ให้เช่า” แม้การประกอบเมรุในแต่ละครั้งช่างจะสามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบชิ้นหลังคาหรือส่วนยอดให้เป็นรูปแบบอื่นได้ก็ตาม แต่การจะประยุกต์หรือปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งของเมรุลอยย่อมส่งผลกระทบต่อโครงสร้างโดยภาพรวม

¹⁴⁹ การแบ่งช่วงเวลาดังกล่าวอิงตามหลักฐานการกล่าวถึงการเรียนรู้งานช่างในช่วงที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากวัดหรือสำนักช่างต่างๆ มาสู่ระบบโรงเรียน ใน ดวงกมล บุญแก้วสุข, “ศิลปะสกุลช่างเพชรบุรี : งานปูนปั้นปัจจุบันย้อนอดีต” (ดุชนินพนธ์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557), 19.

ทั้งหมด อีกทั้งการทำเครื่องประกอบเมรุก็มีค่าใช้จ่ายสูงตั้งนั้นการออกแบบเมรุลอยของแต่ละวัดจึงจำกัดอยู่เพียงรูปแบบเดียวไม่มีความหลากหลายดังเช่นในอดีต

ด้วยเหตุปัจจัยทั้ง 2 ประการที่ได้กล่าวมาในข้างต้นจึงส่งผลให้รูปแบบศิลปกรรมของเมรุลอยในปัจจุบันไม่มีการเปลี่ยนแปลงโดยอาจกล่าวได้ว่าถูกจำกัดให้อยู่ในลักษณะเดิมตั้งแต่ครั้งแรกที่ออกแบบมาและถูกใช้ซ้ำจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของเมรุลอยแต่ละวัด

อนึ่ง แม้ว่าจากการศึกษารูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยในปัจจุบันจะสามารถแบ่งรูปแบบตามลักษณะชั้นหลังคาและส่วนยอดออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเรือนยอด กลุ่มเรือนชั้นและกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์และแต่ละวัดก็มีลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตน หากแต่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมจะพบว่าเมรุลอยทุกกลุ่มมักจะทำเครื่องประกอบเมรุหรือองค์ประกอบ ซึ่งได้แก่ แพนผัง รูปแบบศิลปกรรมส่วนฐาน ตัวเรือน เมรุทิศ ลวดลายและการประดับตกแต่งอื่นๆ ให้มีความคล้ายคลึงกันจนกลายเป็นรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี ดังต่อไปนี้

แพนผัง

เมรุลอยตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนชั้น มีเมรุประธานตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางและมีเมรุทิศตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 มีบันไดทางขึ้นอยู่กลางด้าน

รูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี

ส่วนฐาน มีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ซ้อน 4-5 ชั้น ประดับภาพล่องถนนและมีการประดับบันได ระเบียงและกระจังที่ฐานโดยรอบ

ตัวเรือน มีลักษณะเป็นอาคารโถงไม่มีผนังปิด โดยตัวเรือนเมรุประธานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 หรือผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนตัวเรือนของเมรุทิศอยู่ในผังหักศอก ประดับตกแต่งด้วยเครื่องประกอบเมรุที่เลียนแบบมาจากองค์ประกอบของอาคารหลังคาคลุมแบบไทยประเพณี ประกอบด้วย กาบเส้า สահรัย คันทวย บัวหัวเส้าและซุ้มคูหา

ชั้นหลังคาและส่วนยอด

ชั้นหลังคาและส่วนยอดเมรุประธานของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีได้รับแรงบันดาลใจมาจากรูปแบบศิลปกรรมของอาคารทรงปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์ โดยสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มเรือนยอด พบการทำปรากฏเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่วัดใหญ่สุวรรณาราม มีรูปแบบศิลปกรรม กล่าวคือ ชั้นหลังคามีลักษณะเป็นหลังคาลาดซ้อนชั้นอยู่ในผังย่อมุมไม้สิบสอง บริเวณกึ่งกลางแต่ละชั้นประดับหน้าพราหมณ์ซ้อนลดหลั่นขนาดขึ้นไป ชายหลังคา

ประดับพวงมาลัยพวงอุบะ หน้ากระดานและกระจัง ที่มุมประดับหัวนาค มีส่วนยอดตั้งซ้อนอยู่เหนือชั้นหลังคา ประกอบด้วย ลูกกระซัง บัลลังก์ ถัดขึ้นมาเป็นยอดเมรุ ประกอบด้วย เหม บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอดและฉัตร ตามลำดับ

2. กลุ่มเรือนชั้น พบการทำที่วัดวังบัว วัดประดิษฐ์วรารามและวัดเกาะ

มีรูปแบบศิลปกรรม กล่าวคือ ชั้นหลังคามีลักษณะเป็นหลังคาทรงจัตุรมุข มีปีกนกยื่นคลุมหน้าบันประดับช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ ชายหลังคาประดับพวงมาลัยพวงอุบะหรือกระจังรีและหน้ากระดาน ถัดขึ้นมาเป็นส่วนยอดอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสตั้งซ้อนอยู่บนชั้นหลังคาทรงจัตุรมุข ประกอบด้วย ลูกถัก ฝาครอบลูกถักซ้อนชั้นประดับกระจัง หน้ากระดานและกระจังรี ลูกกระซังหรือลูกปรายค์ ถัดขึ้นมาเป็นยอดเมรุ ประกอบด้วย เหม บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอดและฉัตร ตามลำดับ

3. กลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์ พบการทำปรากฏเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่วัดห้วยเสือ

มีรูปแบบศิลปกรรม กล่าวคือ ชั้นหลังคามีลักษณะเป็นหลังคาทรงจัตุรมุขซ้อนชั้นตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมซ้อนชั้น หน้าบันประดับช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ ชายหลังคาประดับพวงมาลัยพวงอุบะ หน้ากระดานและกระจัง มุมหลังคาประดับหางหงส์ ถัดขึ้นมาเป็นส่วนยอดตั้งซ้อนอยู่เหนือชั้นหลังคา ประกอบด้วย ลูกถัก ฝาครอบลูกถักซ้อนชั้นประดับหน้ากระดาน กระจังและหางหงส์ ถัดขึ้นมาเป็นลูกกระซังทึบและยอดเมรุ ประกอบด้วย แกวหน้ากระดานและกระจังซ้อนชั้น บัวกลุ่มเถา ปลีและฉัตร ตามลำดับ

สำหรับชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุทิศมีรูปแบบศิลปกรรมคล้ายคลึงกันทุกวัด กล่าวคือ ชั้นหลังคามีลักษณะเป็นหลังคาทรงจัตุรมุขตั้งซ้อนอยู่บนหลังคารูปตัวแอล(L) มีปีกนกยื่นคลุม หน้าบันประดับช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ ชายหลังคาประดับกระจังรี หน้ากระดานและกระจัง มีส่วนยอดตั้งซ้อนอยู่เหนือชั้นหลังคาจัตุรมุข ประกอบไปด้วย ลูกถัก ฝาครอบลูกถักซ้อนชั้นประดับกระจังรี หน้ากระดานและกระจัง ลูกกระซัง ถัดขึ้นมาเป็นยอดเมรุ ประกอบด้วย เหม บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอดและฉัตร ตามลำดับ

ผลลดา การประดับตกแต่งและองค์ประกอบอื่น ๆ

ภาพล่องถุน จากการศึกษารูปแบบศิลปกรรมส่วนฐานพบว่าเมรุลอยทุกวัดจะมีการประดับ “ภาพล่องถุน” โดยนิยมเขียนตัวละครหรือฉากตอนใดตอนหนึ่งจากเรื่องรามเกียรติ์(รูปภาพที่ 128)และภาพสัตว์หิมพานต์มากที่สุด รองลงมาเป็น ภาพสำนวนนฤภามิถิต(รูปภาพที่ 129) นิทานพื้นบ้าน ภาพปริศนาธรรมและภาพวิวิทัศน์(รูปภาพที่ 130) ตามลำดับ โดยมีจุดประสงค์เพื่อ

สั่งสอนแก่คนที่มาร่วมงาน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่ปรากฏการทำมาตั้งแต่ในอดีตและยังคงทำสืบทอดต่อมาจนถึงในปัจจุบัน

รูปภาพที่ 128 ภาพล่องถุ่น เขียนเรื่อง “รามเกียรติ์” (เมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณาราม)

รูปภาพที่ 129 ภาพล่องถุ่น เขียนภาพ “สุภาษิต” (เมรุลอยวัดประดิษฐ์วนาราม)

รูปภาพที่ 130 ภาพล่องถุ่น เขียนรูป “วิวทิวทัศน์” (เมรุลอยวัดเกาะ)

สำหรับการเขียนภาพเรื่องรามเกียรติ์และสัตว์หิมพานต์ของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีนี้ ผู้ศึกษาตั้งข้อสันนิษฐานว่าคงได้รับแรงบันดาลใจมาจากการประดับสัตว์หิมพานต์ในงานพระเมรุ โดยปรับเปลี่ยนจากการประดับด้วยงานประติมากรรมมาเป็นการวาดภาพติดเอาไว้ที่ส่วนฐานแทน เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการตกแต่งเมรุลอย นอกจากนี้หากพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นว่าแม้เครื่องแต่งกายและเครื่องทรงของสัตว์หิมพานต์และตัวละครในรามเกียรติ์จะมีลักษณะเหมือนดังเช่นที่พบในงานจิตรกรรม แต่ฉากพื้นหลังกลับเขียนเป็นภาพภูเขา ต้นไม้ ฆาตหิน ไม่ปรากฏการเขียนเป็นรูปปราสาทพระราชวัง เช่นเดียวกับภาพล่องถนนอื่นๆ ที่เน้นการเขียนให้ภาพหรือฉากต่างๆ มีความเรียบง่ายไม่มีรายละเอียดมาก ทั้งนี้ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่าการเขียนภาพในลักษณะดังกล่าวอาจเป็นเพราะภาพล่องถนนลาดบนไม้อัดซึ่งเป็นวัสดุที่ชำรุดง่ายและต้องเปลี่ยนใหม่ทุก 4-5 ปี ดังนั้นการวาดฉากหลังที่ตัดทอนรายละเอียดอื่นๆ ออกไปจึงอาจช่วยประหยัดต้นทุนค่าใช้จ่ายหรืออาจเป็นไปได้ว่าช่างตั้งใจไม่วาดรูปปราสาทพระราชวังเพื่อไม่ให้เกิดการทัดเทียมพระเมรุของเจ้านายก็เป็นได้

อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบการเขียนภาพล่องถนนในอดีตกับปัจจุบันจะพบว่าในอดีตภาพที่เขียนจะมีความหลากหลายมากกว่า โดยนอกจากภาพที่ได้กล่าวไปในข้างต้นยังพบการเขียนภาพเทวดานพเคราะห์หรือบางงานที่มีการตกแต่งบริเวณรอบเมรุลอยด้วยสวน ฆาตหินหรือตุ๊กตาต่างๆ ก็จะไปเขียนลายไทยประดับแทน ในขณะที่เดียวกันเนื่องจากเมรุลอยจะถูกสร้างขึ้นใหม่ทุกครั้งที่มีงานเผาศพจึงทำให้วัสดุที่นำมาใช้ไม่ต้องมีความทนทาน ตัวอย่างเช่น ผ้ากระดาษฟางหรือถุงปูนซีเมนต์ นำมาซึ่งให้ตั้งรองพื้นด้วยปูนขาวแล้วจึงวาดภาพ¹⁵⁰ ซึ่งแตกต่างไปจากในปัจจุบันที่เมรุลอยถูกนำมาให้เช่าทำให้ช่างจำต้องเปลี่ยนมาเขียนภาพล่องถนนบนไม้อัดที่มีความคงทนมากกว่าวัสดุที่ใช้ในอดีต อีกทั้งภาพที่เขียนก็มีน้อยเรื่องลงเหลือเพียงไม่กี่แบบดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น

หน้ากระดาน เป็นเครื่องประกอบเมรุที่พบอยู่บนเมรุลอยทั้งหลัง ประดับไว้ปิดบังโครงสร้างส่วนต่างๆ เพื่อไม่ให้เห็นวัสดุประเภทไม้หรือเหล็กที่อยู่ภายใน โดยมีการเขียนลายประจำยามก้ามปูสลับประจำยามลูกฟักประดับเพื่อให้สอดคล้องกับลายไทยที่ประดับอยู่บนเครื่องประกอบเมรุส่วนต่างๆ

กระจังและกระจังวี เป็นเครื่องประกอบเมรุที่ปรากฏการประดับอยู่ในเมรุลอยทุกวัด เช่น ตำแหน่งชายหลังคาปีกนกของเมรุทิศ หน้าบันหรือฝาครอบลูกธัง เป็นต้น ทั้งนี้การประดับ

¹⁵⁰ แสนประเสริฐ ปานเนียม, สมุดภาพเมรุเมืองเพชร, 16.

กระจิ่งหรือกระจิ่งรีจะช่วยลดเหลี่ยมของขั้นฐานต่างๆของเมรุลอยและช่วยเชื่อมโยงส่วนที่อยู่ได้ และส่วนที่อยู่เหนือกระจิ่งให้กลมกลืนกัน(รูปภาพที่ 131)

รูปภาพที่ 131 กระจิ่ง หน้ากระดานและกระจิ่งรี (เมรุลอยวัดวังบัว)

กาบเสา จากการพิจารณาเปรียบเทียบรูปแบบกาบเสา(รูปภาพที่ 132)พบว่า มีลักษณะเป็น “กาบพรหมศร” คือ กาบที่มีปลายสะบัดขึ้นมาก ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบในอาคารหลังคาคลุมแบบไทยประเพณีสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง(รูปภาพที่ 133) อันแตกต่างไปจาก “กาบไผ่” ในสมัยอยุธยาที่มีลักษณะเรียวเล็กและเรียบง่าย¹⁵¹

¹⁵¹ สันติ เล็กสุขุม, งานช่างคำช่างโบราณ : ศัพท์ช่างและข้อคิดเกี่ยวกับงานช่างศิลป์ไทย

(กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2557), 25-26.

รูปภาพที่ 132 กาบพรมศร ประดับเส้าแผง
(เมรุลอยวัดประดิษฐ์นาราม)

รูปภาพที่ 133 กาบพรมศร พระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

โครงสร้างและวัสดุ จากการศึกษามेरูลอยทั้ง 3 กลุ่มพบว่า วัสดุหลักที่ใช้ในการประกอบเมรุคือไม้ มีเพียงวัดวังบัวและวัดห้วยเสือที่ใช้เหล็กเป็นโครงสร้างส่วนฐานและตัวเรือน ทั้งนี้จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามผู้ศึกษาพบว่าแม้เหล็กจะเป็นวัสดุที่มีความมั่นคงและแข็งแรงมากกว่าไม้ แต่กลับเป็นอุปสรรคต่อการขนย้าย ประกอบและรื้อถอนเนื่องจากมีน้ำหนักมากทำให้การประกอบเมรุลอยด้วยโครงสร้างเหล็กแต่ละครั้งมีความล่าช้าซึ่งแตกต่างจากการใช้ไม้ ทั้งนี้แม้ว่าไม้จะเป็นวัสดุที่ไม่คงทนถาวรและชำรุดได้ง่าย แต่เนื่องจากมีน้ำหนักเบาจึงทำให้สามารถขนย้าย ประกอบและรื้อถอนได้อย่างรวดเร็ว ประการสำคัญคือการประกอบเมรุลอยแต่ละครั้งจะต้องมีการแก้ไขโครงสร้างบางส่วนที่หน้างานอยู่เสมอดังนั้นการติดตั้งเชื่อมต่อโครงสร้างไม้จึงมีความสะดวกและรวดเร็วกว่าการใช้เหล็ก

อาจกล่าวได้ว่าแม้เหล็กจะเป็นวัสดุที่มีความแข็งแรงทนทานมากกว่าไม้ แต่ในการประกอบเมรุลอยการใช้ไม้เป็นวัสดุหลักกลับมีข้อดีมากกว่าจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ช่างเมรุส่วนใหญ่ยังคงนิยมเลือกใช้ไม้เป็นโครงสร้างในการประกอบเมรุลอยอยู่

การประดับไฟเมรุลอย พบการทำในเมรุลอยทุกหลังซึ่งโดยปกติแล้วเจ้าภาพมักจะกำหนดให้ประกอบเมรุลอยเสร็จก่อนวันงานเผาศพ 1-2 วัน เพื่อในช่วงกลางคืนจะได้เปิดไฟแสดงความสวยงามของเมรุลอยให้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นเห็นและเนื่องจากการเผาศพบนเมรุลอย

พระมหากษัตริย์ที่เสด็จสวรรคตล่วงแล้ว โดยในสมัยโบราณถือว่าการจัดงานถวายพระเพลิงเป็นการประกาศความมั่นคงของบ้านเมือง ด้วยเป็นเหตุการณ์เปลี่ยนแผ่นดินใหม่ พระมหากษัตริย์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อไปจะต้องแสดงพระบรมเดชานุภาพให้เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าจะทรงปกครองแผ่นดินให้ผาสุกร่มเย็น การสร้างพระเมรุขนาดใหญ่โตและประกอบพระราชพิธียิ่งใหญ่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงฐานะอันแข็งแกร่งและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ได้อย่างดีประการหนึ่ง อันถือว่าเป็นศักดิ์ศรีและเป็นเกียรติยศตั้งแต่ต้นแผ่นดิน ทั้งนี้ในชั้นต้นยังคงรักษาธรรมเนียมการใช้พระเมรุมาศไว้สำหรับกษัตริย์เท่านั้น ต่อมาจึงพระราชทานเกียรติแก่พระมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดา ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์และพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ แตกต่างจากการทำเมรุหรือที่เผาศพของสามัญชนทั่วไปที่มักจะนำศพไปเผาที่ “เชิงตะกอน หรือ เมรุประรำ” ซึ่งทำขึ้นอย่างง่ายในบริเวณป่าที่ห่างไกลจากบ้านเรือนของผู้คน

ต่อมาในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์จึงเกิดแนวคิดในการสร้าง “เมรุปูน” เพื่อใช้เป็นที่เผาพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นรองลงมาและศพของขุนนางที่ได้รับอนุญาตเป็นพิเศษ แม้การเผาศพที่เมรุปูนจะมีฐานานุศักดิ์น้อยกว่าพระเมรุหากแต่ก็ยังคงแสดงฐานะที่สูงกว่าเชิงตะกอนอันเป็นที่เผาศพของสามัญชนโดยทั่วไป อย่างไรก็ตามเนื่องจากในระยะต่อมาเมรุปูนเหล่านั้นขาดการบำรุงรักษาและศพที่นำไปทำการเผาก็ดำศักดิ์ลงเป็นลำดับจนไม่ต้องขอพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษ ทำให้เป็นที่รังเกียจของบรรดาชนชั้นสูงจึงเกิดความนิยมสร้าง “เมรุชั่วคราว” บริเวณหน้าเมรุปูนนั้นและอาศัยอาคารถาวรเดิมเพื่อความสะดวกในพิธีกุศลศพ¹⁵² ทั้งนี้จากการศึกษาหลักฐานภาพถ่ายเก่าผู้ศึกษาพบว่าเมรุชั่วคราวในระยะแรกนี้มีลักษณะเป็นเมรุประรำหรือเมรุผ้าขาว โดยยังคงยึดธรรมเนียมการสร้างเมรุตามศักดิ์ของผู้ตาย ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากเมรุของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ซึ่งเป็นเมรุผ้าขาว ปรากฏความกล่าวถึงในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 17 ความว่า

“...หนึ่งการเมรุของสมเด็จพระยาคราวนี้ ทำ 4 มุข ยอดมีฉัตรผ้าแดงยอด แต่ทรงเมรุทำเป็น 4 เหลี่ยม ไม่ใช่ไม้ 12 อย่างเจ้า ไม่มีนาศบัก บานแกลง มีสร้างล้อมเมรุ 4 สร้าง ราชวัตรที่บมีดอกไม้ร่วง มีฐานบัตรรับแปลดกระจิงทองเสีย ใช้ผ้าแดงบังล้อมในสร้างราชวัตรไม้ไฟฉัตรเบญจรงค์ 9 ชั้นล้อมนอกสร้างรอบเมรุ การประดับประดาส่วนเจ้าภาพนั้นมีเป็นอันมากไม่ต้องพรรณนา...”¹⁵³

¹⁵² สมภพ ภิรมย์, พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์, 72-75.

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน, 46.

จากความข้างต้นจะเห็นได้ว่าในระยะแรกนี้การสร้างเมรุชั่วคราวยังมีคงความเคร่งครัดต่อฐานานุศักดิ์ทางสถาปัตยกรรมอยู่มาก เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นที่เผาศพขุนนางชั้นสมเด็จเจ้าพระยาซึ่งเคยทำหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแต่การสร้างเมรุก็ยังอยู่ในรูปแบบตามบรรดาศักดิ์ที่กำหนดไว้ สำหรับการประดับตกแต่งนอกเหนือจากนั้นเป็นอิสระของเจ้าภาพที่จะตกแต่งตามฐานะทางเศรษฐกิจ¹⁵⁴

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแนวคิดในการสร้างเมรุหรือที่เผาศพให้มีลักษณะเป็นเมรุชั่วคราวที่มีฐานานุศักดิ์สูงกว่าเชิงตะกอนได้เริ่มขยายการใช้งานจากพระเมรุอันเป็นสถาปัตยกรรมเนื่องในราชสำนักที่ใช้สำหรับพระบรมศพของพระมหากษัตริย์และพระศพของพระบรมวงศานุวงศ์มาสู่การเป็น “เมรุชั่วคราว” ที่มีลักษณะเป็นเมรุประจำของขุนนางโดยมีรากฐานความคิดมาจากการทำที่เผาศพเพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและเป็นเครื่องแสดงฐานะของผู้ตายที่สูงกว่าสามัญชนทั่วไป

อนึ่งสำหรับแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยเมืองเพชรบุรีคงได้รับแรงบันดาลใจมาจากงานพระเมรุของหลวงเช่นเดียวกับเมรุของขุนนางอย่างแน่ชัดแม้จะยังไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารกล่าวถึงอย่างชัดเจน แต่จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทั้งทางเอกสาร ภาพถ่ายเก่าและการลงพื้นที่สำรวจของผู้ศึกษาทำให้สามารถแบ่งการวิเคราะห์แนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยเมืองเพชรบุรีได้เป็น 3 ระยะ ดังต่อไปนี้

การรับและแพร่หลายของแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี

จากประวัติการสร้างเมรุลอยที่ได้กล่าวมาในบทที่ 3 จะเห็นได้ว่าแม้จะมีการกล่าวอ้างถึงข้อความในหมายรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อปี พ.ศ.2403 ที่ทรงกล่าวไว้ว่า “อันบ้านเมืองอื่นในหัวเมืองนั้น การจัดทำเมรุตั้งศพนั้น ขอเสียเกิดอย่ำไรทำให้เป็นการเทียมเจ้านายเลย ยกให้เมืองเพชรบุรีเขาเมืองหนึ่งเพราะเขาทำกันมาช้านานแล้ว”¹⁵⁵ แต่จากการค้นคว้าในปัจจุบันผู้ศึกษายังไม่พบหลักฐานดังกล่าวทำให้ไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าการสร้างเมรุลอยของเมืองเพชรบุรีมีปรากฏมาตั้งแต่สมัยใด ในขณะที่เดียวกันก็พบว่าการสร้างเมรุลอยหรือเมรุชั่วคราวในลักษณะนี้ไม่ได้มีเฉพาะที่เมืองเพชรบุรีแต่เพียงแห่งเดียว หากแต่ยังปรากฏพบการทำในพื้นที่อื่นๆ โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามความเชื่อของท้องถิ่น เช่น ปราสาท

¹⁵⁴ แส่นประเสริฐ ปานเนียม, **สมุดภาพเมรุเมือง**, 8.

¹⁵⁵ เสรี เหล่ารอด, **เพชรบุรีประชุมใหญ่สมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ 27**, 45.

เผาศพพระสงฆ์ชาวมอญ ปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ที่พบในภาคเหนือและจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

ทั้งนี้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 – สมัยรัชกาลที่ 5 ผู้ศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเกิดจากการแพร่ขยายเข้ามาของกระแสอิทธิพลตะวันตกส่งผลกระทบต่อทำให้สังคมและเศรษฐกิจไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก นับเริ่มตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงระหว่างสยามและอังกฤษในปีพ.ศ. 2398 ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวเกิดการค้าเสรีอันส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มมีการสะสมทุนทรัพย์มากขึ้น¹⁵⁶ ตลอดจนการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง การศึกษาและเศรษฐกิจ แม้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นผลมาจากความพยายามในการรักษาเอกราชให้พ้นจากภัยคุกคามของตะวันตกแต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนเริ่มมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าในอดีตและยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ของระบอบศักดินาระหว่างเจ้านาย ขุนนางและสามัญชนคลายตัวลง

ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรีพบว่าในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-5 ปรากฏหลักฐานการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางและเมืองเพชรบุรีทั้งที่เป็นเอกสารประเภทพงศาวดาร จดหมายเหตุประจำรัชกาล บันทึกรหรือเอกสารทางราชการเป็นจำนวนมาก กล่าวถึงการอุปถัมภ์งานก่อนสร้างต่างๆ จากกษัตริย์ทั้งในรูปของการพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์และการกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ตัวอย่างเช่น การโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังต่างๆ เช่น พระนครคีรี¹⁵⁷ พระรามราชนิเวศน์¹⁵⁸ หรือการปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ การสร้างทางรถไฟสายใต้ซึ่งเปิดให้บริการถึงเมืองเพชรบุรีในปี พ.ศ. 2446¹⁵⁹ ตลอดจนการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวพักผ่อนของพระบรมวงศานุวงศ์และเหล่าขุนนาง เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทการติดต่อและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์ เจ้านายและขุนนางที่มีต่อเมืองเพชรบุรี อันเป็นส่วนสำคัญที่อาจส่งผลให้แนวคิดการสร้างสรรคค์ของช่างชาวเมืองเพชรบุรีได้รับอิทธิพลในด้านต่างๆ จากส่วนกลางไม่มากนักน้อยก็เป็นได้

¹⁵⁶ ภารดี มหาขันธ์, *รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ. 2394-2475)* (กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2524), 38.

¹⁵⁷ สร้างสมัยรัชกาลที่ 4 ในปี พ.ศ. 2401.

¹⁵⁸ สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2453.

¹⁵⁹ นรารักษ์ สมบัติทอง, “การออกแบบและการก่อสร้างศาลาการเปรียญเครื่องไม้ในจังหวัดเพชรบุรี” (ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), 63.

จากประวัติศาสตร์ที่ได้กล่าวมาในข้างต้นประกอบกับคำกล่าวอ้างถึงหมายรัชสั่งของ รัชกาลที่ 4 และพระราชดำริในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสร้างพระเมรุให้มีขนาดเล็กลงในสมัย รัชกาลที่ 5 ทำให้ผู้ศึกษาตั้งข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าอาจมีความเป็นไปได้ที่แนวคิดในการสร้าง เมรุลอยซึ่งมีลักษณะเป็นเมรุชั่วคราวเช่นเดียวกับงานพระเมรุของหลวงอาจขยายมาสู่เมืองเพชรบุรี และด้วยความที่เป็นเมืองซึ่งมีช่างฝีมือสืบอยู่เป็นจำนวนมาก จึงน่าจะเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ช่าง สามารถออกแบบ เขียนลายและสร้างเมรุลอยขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว

การใช้งานเมรุลอยในระยะแรกยังคงมีความคิดเกี่ยวกับฐานานุศักดิ์ของศพเพราะปรากฏ ความนิยมใช้กับศพของพระสงฆ์ซึ่งถือเป็นผู้มีบทบาทและฐานะพิเศษกว่าชาวบ้านโดยทั่วไปก่อน ต่อมาจึงมีการแพร่ขยายการใช้งานมาสู่ขุนนาง คหบดีและชาวบ้านที่มีฐานะ โดยถือว่าการสร้าง เมรุลอยเป็นสิ่งซึ่งแสดงถึงความมั่งคั่งของลูกหลานที่ต้องการให้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษขึ้นสู่ สวรรค์ดังเช่นชนชั้นสูง ทั้งยังเป็นการแสดงถึงฐานะและหน้าตาของวงศ์ตระกูล การใช้เมรุลอยเป็น ที่เผาศพปรากฏความนิยมอย่างแพร่หลายอย่างชัดเจนในช่วงสมัยปลายรัชกาลที่ 5 – ต้นรัชกาลที่ 6 ดังปรากฏหลักฐานภาพถ่ายเก่าซึ่ง อ.แสนประเสริฐ ปานเนียม ได้ทำการรวบรวมไว้ในหนังสือ “สมุดภาพเมืองเพชร”

อย่างไรก็ตามจะสังเกตได้ว่ารูปแบบศิลปกรรมของเมรุลอยในระยะนั้นนอกจากจะได้รับ อิทธิพลมาจากอาคารทรงปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์แล้วยังมีความหลากหลายทางรูปแบบอัน เกิดจากการสร้างสรรค์และประชันฝีมือของช่างแต่ละคน

การเปลี่ยนแปลงของแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี

ผลของสงครามโลกครั้งที่ 2(พ.ศ.2482-2488)ก่อให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ทำให้ สภาพสังคมและเศรษฐกิจของไทยเกิดภาวะขาดแคลน ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆมีราคาสูงมากขึ้น การสร้างเมรุลอยซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงไม่เหมาะกับสภาวะดังกล่าวประกอบกับนับแต่ปีพ.ศ.2500 เป็นต้นมาการสร้างเมรุปูนเพื่อใช้เป็นที่พักศพเลียนแบบเมรุปูน วัดไตรมิตรวิทยารามเริ่มปรากฏความ นิยมแพร่ขยายจากศูนย์กลางไปยังท้องที่ต่างๆ จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ช่างเมรุจำเป็นต้อง ปรับเปลี่ยนเมรุลอย กล่าวคือ

1. ด้านการใช้งาน จากเดิมที่สร้างเมรุลอยขึ้นเพื่อใช้เพียงครั้งเดียวเปลี่ยนมาเป็นเมรุที่ สามารถประกอบและรื้อถอนลงนำไปใช้งานซ้ำโดยอยู่ในรูปของการ “ให้เช่า” รายได้จาก การให้เช่าเมรุกลายเป็นรายได้ของช่างและวัด

2. **ด้านวัสดุ** โครงสร้างหรือเครื่องประกอบเมรุบางส่วนมีการเปลี่ยนมาใช้วัสดุที่มีความคงทนและแข็งแรงซึ่งเหมาะกับการใช้งานที่จำเป็นต้องมีการประกอบและรื้อถอนหลายครั้งแทน
3. **ชื่อเรียก** มีการเปลี่ยนจากเดิมที่นิยมเรียกว่า “เมรุหา” มาเป็น “เมรุเช่า” และ “เมรุลอย” ตามลำดับ

สอดคล้องกับประวัติการสร้างเมรุลอยของวัดใหญ่สุวรรณาราม วัดวังบัว วัดประดิษฐ์นาราม วัดเกาะและวัดห้วยเสือที่ผู้ศึกษาได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนอกจากจะส่งผลทำให้เมรุลอยเมืองเพชรบุรีสามารถดำรงอยู่ได้ในสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ยังทำให้แนวคิดในการใช้เมรุลอยเป็นที่เผาศพอันแสดงถึงความมกตัญญูและฐานะของเจ้าภาพขยายสู่วงกว้าง เนื่องจากมีลักษณะเป็นเมรุที่สามารถประกอบและรื้อถอนได้ภายในเวลาไม่กี่วันจึงทำให้ผู้คนจากพื้นที่ต่างๆสามารถเดินทางมาขอเช่าและให้ช่างนำเมรุไปติดตั้งยังสถานที่ที่เจ้าภาพเป็นผู้เลือกได้ ตัวอย่างเช่น งานเผาศพพุ่มพวง ดวงจันทร์ ในปีพ.ศ.2535 ซึ่งได้เช่าเมรุลอยวัดประดิษฐ์นารามไปตั้งที่วัดทับกระดาน อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น ส่งผลให้เกิดความนิยมในการเช่าเมรุลอยอย่างแพร่หลายมีการนำเมรุลอยออกตั้ง 15-20 งานต่อเดือน¹⁶⁰

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในด้านรูปแบบกลับพบว่ารูปแบบศิลปกรรมของเมรุลอยถูกจำกัดทำให้ไม่มีความหลากหลายดังเช่นสมัยก่อน ทั้งนี้เป็นเพราะการออกแบบสร้างเครื่องประกอบเมรุมีค่าใช้จ่ายสูงเป็นอย่างมาก อีกทั้งการเปลี่ยนเครื่องประกอบเมรุส่วนใดส่วนหนึ่งมักจะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างโดยรวมทั้งหมดจึงทำให้ช่างไม่นิยมเปลี่ยนรูปแบบของเมรุจนเสี่ยงจากการสร้างเมรุหลังใหม่ขึ้นมาทดแทนหลังเดิมที่ชำรุดเสียหายจนไม่สามารถนำมาใช้งานต่อได้ อย่างไรก็ตามกลับส่งผลดีทำให้เกิดการสร้างสรรค์รูปแบบศิลปกรรมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละวัด ส่วนเครื่องประกอบเมรุหรือองค์ประกอบ ซึ่งได้แก่ แผ่นผัง รูปแบบศิลปกรรมส่วนฐาน ตัวเรือน เมรุทิศ ลวดลายและการประดับตกแต่งอื่นๆกลับทำให้มีรูปแบบคล้ายคลึงกัน จนกลายเป็นลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี

อย่างไรก็ตามแม้ว่าในระยะนี้จะมีบางวัดที่ทำการปรับเปลี่ยนการใช้งานเมรุลอยให้เข้ากับสภาวะสังคม แต่ทว่าวัดอื่นๆโดยส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบการสร้างและการใช้งานเมรุลอยเพียงครั้งเดียวตามแบบเดิมไว้ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบพบว่ามีค่าใช้จ่ายสูงกว่าเมรุที่ให้เช่าเป็นอย่างมากจึงเป็นเหตุให้คนหันไปนิยมใช้เมรุให้เช่ามากกว่า ส่งผลให้วัดเหล่านี้เริ่มไม่ได้รับความนิยมในการ

¹⁶⁰ สัมภาษณ์ พระอธิการปทุม ธีรธัมโม, เจ้าอาวาสวัดประดิษฐ์นาราม, 22 มีนาคม 2560.

สร้างเมรุอีก ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวช่างเมรุที่มีชื่อเสียงเริ่มเสียชีวิตและไม่มีผู้สืบทอดวิชาช่างต่อจึงเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้วัดในเพชรบุรีส่วนใหญ่ไม่ปรากฏการทำเมรุลอยสืบต่อ

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้สภาวะการณ์ของการทำเมรุลอยจะเกิดความระส่ำระสายอันเกิดจากผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจ แต่ทว่าช่างเมรุก็ยังคงรักษาแนวคิดและคติการสร้างตามความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุไว้โดยแสดงออกในรูปการทำฐานเมรุซ้อนชั้นสูงแสดงสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุ มีการประดับภาพล่องอนอันเป็นเอกลักษณ์ของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี การทำเมรุให้มีลักษณะเป็นปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูง แสดงสัญลักษณ์แทนไพชยนต์มหาปราสาทบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุและมีเมรุทิศแสดงสัญลักษณ์แทนทวีปทั้ง 4 ตามรูปแบบและแนวคิดเดิมที่เคยปรากฏการทำมา

การรับรู้ของแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในปัจจุบัน

จากการลงสำรวจพื้นที่เก็บข้อมูลในปัจจุบันพบว่าแนวคิดและการใช้งานเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีเริ่มลดน้อยและไม่เป็นที่รู้จักของคนในสังคม ทั้งนี้ผู้ศึกษามีความเห็นด้วยเพราะสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันที่มีลักษณะเป็นปัจเจก อีกทั้งทุกวัดมีการสร้างเมรุปูนเป็นของตนเองทำให้คนหันไปนิยมใช้เมรุปูนเป็นที่เผาศพแทนด้วยเพราะมีความสะดวก รวดเร็ว ราคาถูกกว่าการใช้เมรุลอยซึ่งนอกจากจะมีค่าเช่าเมรุแล้ว ยังมีค่าดอกไม้ประดับตกแต่งเมรุ ค่าเช่าเต็นท์ แก้วอีและอื่นๆอีกเป็นจำนวนมาก โดยนับรวมค่าใช้จ่ายในการเช่าเมรุแต่ละครั้งไม่ต่ำกว่า 2-3 แสนบาท ทำให้ค่านิยมในการใช้เมรุลอยอันเป็นเครื่องแสดงความกตัญญูของลูกหลานต่อบรรพบุรุษและเป็นสิ่งซึ่งแสดงฐานะลดน้อยลงไม่เป็นที่นิยมของคนทั่วไป โดยพบว่าปริมาณการเช่าเมรุลอยของแต่ละวัดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาอยู่ระหว่าง 1-2 งานต่อเดือน¹⁶¹ ถือเป็นจำนวนที่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับระยะแรกที่เมรุลอยเปลี่ยนมาอยู่ในรูปแบบของการให้เช่าซึ่งมีปริมาณการรับงานอยู่ที่ 15-20 งานต่อเดือน

ในขณะที่เดียวกันวัสดุที่นำมาใช้ทำเครื่องประกอบเมรุแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงให้มีความคงทนแข็งแรงมากขึ้นกว่าในอดีตแต่โดยส่วนใหญ่ยังคงใช้ไม้เป็นวัสดุหลักในการประกอบอยู่ซึ่งนับวันก็จะยิ่งเสื่อมสภาพลงตามลำดับ อายุการใช้งานของโครงสร้างไม้และภาพล่องอนจะอยู่ที่ 3-5 ปี ซึ่งการซ่อมแซมหรือเปลี่ยนโครงสร้างไม้ใหม่ในแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายสูงถึง 300,000-500,000 บาท ส่วนภาพล่องอนเนื่องจากปัจจุบันไม่มีช่างที่สามารถออกแบบเขียนรูปได้จึงจำเป็นต้องจ้าง

¹⁶¹ เปรียบเทียบข้อมูลจากการสำรวจในงานวิจัยของคุณสัณชัย ลุงรุ่ง ระหว่างปีพ.ศ.2458-2550 และการลงพื้นที่สำรวจของผู้ศึกษาระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2559 – เดือนสิงหาคม พ.ศ.2560.

ช่างทั่วไปเขียนซึ่งมีค่าใช้จ่ายในแต่ละครั้งประมาณ 30,000-50,000 บาท ยังไม่นับรวมถึงการซ่อมแซมเครื่องประกอบเมรุขึ้นเล็ก ๆ เช่น กระฉัง หน้าบัน ที่จะต้องซ่อมแซมเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ค่าเช่าแต่ละครั้งเมื่อหักค่าค่างาน ค่าไฟต่างๆ เหลือรวมไม่เพียงพอต่อการนำกลับมาซ่อมแซม ทำให้สถานการณ์ของเมรุลอยในปัจจุบันอยู่ในขั้นวิกฤตเสี่ยงต่อการเลิกทำเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่สำรวจพบว่าเจ้าภาพที่มาเช่าเมรุลอยบางรายไม่ทราบถึงแนวคิดการใช้เมรุลอยตามความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ หากแต่รู้เพียงว่าเมรุลอยมีรูปแบบคล้ายคลึงกับพระเมรุของหลวงซึ่งมีสถานะสูงกว่าการใช้เมรุปูนหรือเชิงตะกอนโดยทั่วไป ทำให้การใช้เมรุลอยกลายเป็นเครื่องประดับบารมีของกลุ่มคนที่มีฐานะ ทั้งนี้ในปัจจุบันเมรุลอยมักถูกเช่าเพื่อใช้ในงานพระราชทานเพลิงศพพระสงฆ์หรือข้าราชการ ชาวบ้านที่มีฐานะซึ่งทำคุณประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นๆ และจะนำออกตั้งในช่วงที่มีงานพระเมรุเพื่อให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลได้เข้าร่วมเปรียบเสมือนได้มาร่วมงานที่ท้องสนามหลวง ตัวอย่างเช่น งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งได้มีการนำเมรุลอยของทุกวัดมาตั้งรวมกันที่วัดคงคาราม เป็นต้น

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยของเมืองเพชรบุรีนับแต่แรกเริ่มจวบจนปัจจุบันผูกโยงสัมพันธ์อยู่กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย ซึ่งก่อให้เกิดการสร้าง การแพร่หลายความนิยม การปรับเปลี่ยนรูปแบบและความเสื่อมความนิยมในการใช้งาน ตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันเนื่องจากเมรุลอยเป็นที่เผาศพที่มีแนวคิด คติการสร้างใกล้เคียงติดอยู่กับงานพระเมรุของหลวง ทำให้การใช้งานในปัจจุบันกลายเป็นเครื่องประดับบารมีของกลุ่มคนที่มีฐานะแต่เพียงเท่านั้น ซึ่งส่งผลกระทบทำให้แนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยที่มีมาแต่เดิมเริ่มไม่เป็นที่รับรู้ของคนในสังคมไทยปัจจุบัน

การเปรียบเทียบการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและเมรุชั่วคราวอื่นๆ

จากที่ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาและรูปแบบศิลปกรรมเมรุสมัยรัตนโกสินทร์ในบทที่ 2 จะเห็นได้ว่าเมรุที่สร้างขึ้นชั่วคราวหรือเฉพาะกิจเพื่อใช้ในการประกอบพิธีเผาศพนั้นนอกจากที่เพชรบุรีแล้วยังปรากฏการทำในพื้นที่วัฒนธรรมอื่นๆ ด้วย เช่น เมรุลอยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปราสาทศพสำหรับเผาศพพระสงฆ์เชื้อสายมอญ ปราสาทศพและปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ที่พบในภาคเหนือของประเทศไทยและปราสาทศพต่างบนนกหัสดีลิงค์ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น ซึ่งเมรุที่กล่าวมาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างขึ้นภายใต้แนวคิดและความเชื่อของแต่ละพื้นที่ส่งผลทำให้มีรูปแบบศิลปกรรมที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นในส่วนนี้ผู้ศึกษาจะ

ขอทำการวิเคราะห์เมรุที่กล่าวมาข้างต้นโดยทำการเปรียบเทียบกับเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ประเด็น คือ

1. การวิเคราะห์เปรียบเทียบด้านรูปแบบศิลปกรรม
2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบด้านแนวคิดและคติการสร้าง

การศึกษาเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและพระเมรุ

ดังที่ได้กล่าวไปในบทที่ 2 แล้วว่า “พระเมรุ” เป็นสถาปัตยกรรมเนื่องในราชสำนักที่จัดสร้างขึ้นเพื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์หรือพระศพของพระบรมวงศานุวงศ์ปรากฏการทำมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและสืบต่อเนื่องมาถึงในปัจจุบัน ในขณะที่เมรุลอยนั้นเริ่มปรากฏหลักฐานภาพถ่ายกันอย่างชัดเจนในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ถึงช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่พระเมรุมีการปรับเปลี่ยนให้มีขนาดเล็กลงตามพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 อีกทั้งการออกแบบสร้างพระเมรุในแต่ละครั้งมักมีรูปแบบศิลปกรรมแตกต่างกันไปตามฐานานุกติ ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์ในส่วนนี้จะจำกัดเฉพาะพระเมรุที่จัดสร้างขึ้นหลังสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาและจะทำการศึกษาเปรียบเทียบโดยภาพรวมไม่เจาะลึกลงไปในพระเมรุองค์ใดองค์หนึ่งเป็นการเฉพาะ เพื่อให้สามารถเข้าใจความแตกต่างในภาพรวมของพระเมรุและเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีได้อย่างครอบคลุม

อนึ่ง สำหรับประเด็นการเปรียบเทียบด้านแนวคิดและคติการสร้างเนื่องจากเป็นที่แน่ชัดแล้วว่าเมรุลอยถูกสร้างขึ้นภายใต้แรงบันดาลใจจากงานพระเมรุของหลวง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงจะขอละการเปรียบเทียบในส่วนนี้ไว้ไม่กล่าวซ้ำอีก

ประเด็นการเปรียบเทียบด้านรูปแบบศิลปกรรม

จากการพิจารณารูปแบบศิลปกรรมในเบื้องต้น พบว่าทั้งพระเมรุและเมรุลอยมีต้นแบบมาจากอาคารทรงปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์ โดยพระเมรุยังคงรักษาองค์ประกอบส่วนต่างๆตามแบบแผนประเพณีไว้อย่างครบถ้วนและชัดเจนแตกต่างไปจากเมรุลอยที่มีการปรับลดและเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบบางประการ ซึ่งสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ดังต่อไปนี้

แผนผัง

พระเมรุและเมรุลอยมีแผนผังคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ องค์พระเมรุและเมรุประธานตั้งอยู่ตรงกึ่งกลางแทนสัญลักษณ์การเป็นโพชนันต์ปราสาท มีเมรุทิศตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนทิวที่ทั้ง 4 ตามคติจักรวาลวิทยาและมีบันไดทางขึ้น 4 ด้านเหมือนกัน แต่ในงานพระเมรุจะมี

อาคารประกอบพระราชพิธีอื่นๆอีกเป็นจำนวนมาก เช่น พระที่นั่งทรงธรรม พลับพลาเปลื้องเครื่อง ศาลาลูกขุน เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากเมรุลอยที่ไม่มีการทำอาคารอื่นๆประกอบ มีเพียงเต็นท์ เก้าอี้ สำหรับผู้ที่มาร่วมงานและวงปีพาทย์เท่านั้น

รูปแบบศิลปกรรม

ส่วนฐาน พระเมรุและเมรุลอยมีการทำฐานชั้นเหมือนกัน แต่ฐานของพระเมรุจะมีลักษณะเป็นฐานบัวหรือฐานสิงห์อยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุม ประดับฉัตรและประติมากรรมเทวดา สัตว์หิมพานต์ต่างๆ ในขณะที่ฐานของเมรุลอยมีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดับภาพ ล่องถุนเท่านั้น

ตัวเรือนหรือเรือนธาตุ เรือนธาตุของพระเมรุมีหลายรูปแบบโดยอาศัยอยู่ในลักษณะการ เป็นอาคารทรงปราสาท ทรงมณฑปหรือทรงบุษบก เช่น งานพระเมรุสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง(รูปภาพที่ 134) พระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรม พงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช หรือพระเมรุพระบาทสมเด็จพระ ประปรเมนทรมหาอานันทมหิดล(รูปภาพที่ 135) เป็นต้น ในขณะที่เมรุลอยนั้นจะพบแต่ตัวเรือนที่มี ลักษณะเป็นทรงบุษบกแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ในส่วนของการประดับตกแต่งตัวเรือนหรือเรือน ธาตุของพระเมรุและเมรุลอยจะเลียนแบบมาจากองค์ประกอบของอาคารหลังคาคลุมแบบไทย ประเพณีเหมือนกันทั้งสิ้น

อนึ่งสำหรับรูปแบบลักษณะของตัวเรือนหรือเรือนธาตุนี้ ผู้ศึกษาได้จำแนกตามแนวทางที่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้ทรงประทานคำอธิบายความหมายของปราสาท มณฑปและบุษบก ไว้ความว่า “...ปราสาท มณฑปและบุษบก ก็เป็นอันเดียวกันนั่นเอง ถ้ามีมุข เรียกว่าปราสาท ถ้าไม่มีมุขและคนเข้าไปได้หลายคนเรียกว่ามณฑป ถ้าเล็กเข้าได้คนเดียวหรือไม่ได้ เลยเรียกว่าบุษบก ที่จริงเราเอาคำบาลีมาใช้ผิด...”¹⁶²

¹⁶² สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์, **ศาสน์สมเด็จพระ**

รูปภาพที่ 134 งานพระเมรุสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง
 ที่มา : “พระเมรุสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง,”
 ภาพถ่ายเก่า, ภ003 ทวญ 21/3/11, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

รูปภาพที่ 135 พระเมรุของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
 ที่มา : “งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล,”
 ภาพถ่ายเก่า, ภ003 ทวญ 30/13/3, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ชั้นหลังคา ทั้งพระเมรุและเมรุลอยพบการทำชั้นหลังคาแบบเรือนชั้นและเรือนยอดเหมือนกัน แต่จะมีความแตกต่างกันที่จำนวนชั้นซ้อนโดยพระเมรุมักจะทำชั้นหลังคาซ้อนชั้นเป็นจำนวนมากและมีความซับซ้อนกว่าชั้นหลังคาของเมรุลอยหรือในกรณีของการทำชั้นหลังคาเป็นแบบเรือนชั้น ชั้นหลังคาของพระเมรุจะทำเป็นเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นสลับกับชั้นหลังคาลาดเสมอแตกต่างไปจากเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในกลุ่มเรือนชั้นที่จะทำเป็นชั้นหลังคาทรงจตุรมุขแล้วต่อด้วยเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้นเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นแล้วว่าเนื่องจากพระเมรุเป็นอาคารขนาดใหญ่ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีชั้นหลังคาลาดเป็นโครงสร้างช่วยในการรองรับน้ำหนักส่วนยอด อีกทั้งยังช่วยให้เส้นรอบนอกของชั้นหลังคาและส่วนยอดของพระเมรุเป็นเส้นโค้งได้เรียงขึ้นไปอย่างสวยงาม ในขณะที่เมรุลอยเป็นอาคารขนาดเล็กมีหลังคาซ้อนชั้นไม่มากเท่าจึงไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบดังกล่าว

ส่วนยอด ส่วนยอดของพระเมรุและเมรุลอยมีองค์ประกอบเลียนแบบมาจากอาคารทรงปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์เหมือนกัน แต่ในงานพระเมรุมักปรากฏการประดับองค์ประกอบอื่นๆเพิ่มเพื่อแสดงนัยสื่อถึงฐานานุศักดิ์ เช่น การประดับรูปพรหมพักตร์¹⁶³ ในงานพระเมรุพระมหากษัตริย์และพระบรมราชินีหรือการใช้สัญลักษณ์สื่อถึงตัวบุคคล เช่น รูปแบบของการประดับปลายยอดพระเมรุด้วยรูปชิวาวัชเพื่อสื่อถึงพระนามในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือการผสมรูปแบบและองค์ประกอบของเจดีย์ เช่น บัลลังก์ เสาทวารหรือ บัวฝาละมีเพื่อใช้ในงานพระเมรุสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงสมณเพศ เป็นต้น แตกต่างไปจากเมรุลอยที่มักจะลดหรือตัดองค์ประกอบบางประการออก เช่น ส่วนยอดไม่ปรากฏการประดับบัลลังก์ หรือการประดับหมซึ่งโดยปกติมักพบการประดับ 3-5 ชั้น แต่ส่วนยอดของเมรุลอยวัดใหญ่สุวรรณารามกลับทำเพียงแค่นั้นเดียว เป็นต้น

เมรุทิศ จากตำแหน่งที่ตั้งและชื่อเรียกเปรียบได้กับเมรุทิศที่ประดับในงานพระเมรุซึ่งใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงแทนทวีปทั้ง 4 ตามองค์ประกอบของจักรวาลวิทยา อย่างไรก็ตามจากการศึกษารูปแบบและหน้าที่การใช้งานเมรุทิศที่ปรากฏการประดับในเมรุลอยเปรียบเทียบกับงาน

¹⁶³ พรหมพักตร์ประดับยอดเมรุ เป็นองค์ประกอบที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาโดยปรากฏหลักฐานเอกสารโบราณสมัยอยุธยากล่าวถึงพรหมพักตร์ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของพระเมรุเอกและยังคงปรากฏการสืบทอดมายังพระเมรุสมัยรัตนโกสินทร์. รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, “สืบย้อนความสัมพันธ์ของปราสาทเขมร พระปรางค์ไทยและพระเมรุยอดปรางค์,” ใน **เสด็จสู่แดนสรวง ศิลปะ ประเพณีและความเชื่อในงานพระบรมศพและพระเมรุมาศ**, พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอมมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2560), 238, 240 และ 244

พระเมรุผู้ศึกษาพบว่า เมรุทิศที่ประดับที่มุมทั้ง 4 รอบเมรุประธานในงานพระเมรุประดับไว้เพื่อเป็นแสดงสัญลักษณ์แทนทวีปทั้ง 4 ซึ่งตั้งอยู่รอบเขาพระสุเมรุตามแผนผังจักรวาลในอุดมคติและจะมี “คดสั้นหรือช่าง” เป็นอาคารสำหรับพระสงฆ์ขึ้นนั่งสวดพระอภิธรรมโดยเฉพาะ¹⁶⁴ (รูปภาพที่ 136) ซึ่งแตกต่างจากเมรุทิศของเมรุลอยที่เป็นทั้งอาคารที่แสดงสัญลักษณ์แทนทวีปทั้ง 4 และเป็นสำหรับพระสงฆ์ขึ้นนั่งสวดพระอภิธรรม ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการทำเมรุทิศของเมรุลอยเป็นการผสมระหว่างการประดับเพื่อแสดงสัญลักษณ์และหน้าที่การใช้งานของอาคารทั้ง 2 หลังที่ปรากฏในงานพระเมรุมาไว้ในหลังเดียวกัน¹⁶⁵

รูปภาพที่ 136 คดสั้น หรือ ช่าง

ที่มา : “งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี,”
ภาพถ่ายเก่า, ฉ/จ/3609(6942), หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

¹⁶⁴ สมคิด จิระทัศนกุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยมีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาวิชาการและสร้างองค์ความรู้ สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 139.

¹⁶⁵ อย่างไรก็ตามในงานพระเมรุบางงานไม่ปรากฏการทำเมรุทิศ หากแต่ใช้คดสั้นและรั้วราชวัติเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงเขาสุตตบริภัณฑ์และกำแพงจักรวาล เพื่อให้พระเมรุมีองค์ประกอบสมบูรณ์ตามคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุแทน เช่น งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เป็นต้น หรือบางงานอาจใช้คดสั้นประดับที่มุมทั้ง 4 ของพระเมรุแทนเมรุทิศเพื่อใช้สื่อถึงทวีปทั้ง 4 เช่น งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นต้น.

นอกจากรูปแบบศิลปกรรมที่ได้ทำการเปรียบเทียบไปในข้างต้นผู้ศึกษายังพบว่า แม้พระเมรุและเมรุลอยจะมีลักษณะเป็นเมรุชั่วคราวเหมือนกันหากแต่มีความแตกต่างในลักษณะการใช้งาน กล่าวคือ เมรุลอยเป็นเมรุชั่วคราวประเภทที่มีการนำกลับมาใช้ซ้ำและใช้กับศพของพระสงฆ์และบุคคลทั่วไป ในขณะที่งานพระเมรุเป็นเมรุชั่วคราวประเภทที่ไม่ใช้ซ้ำ สร้างขึ้นเพื่อใช้ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือพระศพเพียงครั้งเดียวเมื่อเสร็จงานเครื่องประกอบเมรุหรือองค์ประกอบต่างๆจะถูกรื้อและนำไปเก็บเข้าพิพิธภัณฑสถานหรืออาจถูกนำไปใช้ประโยชน์อื่น ๆ

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบพระเมรุและเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่ได้กล่าวไปในข้างต้น จะเห็นว่าเมรุลอยมีรูปแบบศิลปกรรมคล้ายคลึงกับพระเมรุซึ่งเลียนแบบมาจากอาคารทรงปราสาท ในศิลปะรัตนโกสินทร์ หากแต่พระเมรุจะมีรูปแบบที่เป็นไปตามแบบแผนประเพณี มีการประดับตกแต่งที่สื่อถึงคติเขาพระสุเมรุอย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีการเพิ่มการประดับองค์ประกอบบางประการเพื่อสื่อแสดงนัยถึงฐานันดรศักดิ์และการถวายพระเกียรติยศแก่พระบรมศพหรือพระศพ ในขณะที่เมรุลอยมีการปรับลดขนาด องค์ประกอบและเปลี่ยนแปลงการประดับบางประการให้ต่างออกไป ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวนี้ผู้ศึกษาสันนิษฐานในเบื้องต้นว่ามีเหตุผลสำคัญเนื่องจากเมรุลอยมีข้อจำกัดด้านขนาดและโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมจึงทำให้ไม่สามารถทำเลียนแบบพระเมรุหรืออาคารทรงปราสาทได้ครบถ้วนทุกองค์ประกอบหรืออาจเป็นความตั้งใจของช่างที่จะไม่ทำเมรุลอยให้มีรูปแบบหรือการประดับตกแต่งทัดเทียมกับพระเมรุของเจ้านายหรืออาคารทรงปราสาทซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมเนื่องในราชสำนักหรือศาสนาก็เป็นได้

การศึกษาเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและสกุลช่างอยุธยา

จากการศึกษาประวัติเมรุลอยผู้ศึกษาพบว่าเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีมีประวัติการทำมาก่อนสกุลช่างอยุธยาโดยจากหลักฐานภาพถ่ายเก่าพบว่าปรากฏความนิยมสร้างแพร่หลายมาแล้วอย่างน้อยช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 – ต้นรัชกาลที่ 6 และเริ่มเปลี่ยนแปลงมาสู่รูปแบบการให้เสาในช่วงหลังสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ในขณะที่การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “เมรุลอยสกุลช่างอยุธยา” ของ คุณประพัฒน์ วรทรัพย์ กลับพบว่าเริ่มมีหลักฐานการทำอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. 2480 หรือราวสมัยรัชกาลที่ 8 และพัฒนาเป็นธุรกิจให้เสาในปี พ.ศ. 2506¹⁶⁶ ทั้งนี้แม้ว่าในปัจจุบันเมรุลอยทั้ง 2 สกุลช่างจะดำเนินการอยู่ในลักษณะการให้เสาเหมือนกันแต่จากการลงพื้นที่

¹⁶⁶ สรุปความจาก ประพัฒน์ วรทรัพย์, “เมรุลอยช่างอยุธยา” (ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2544), 86-98.

ศึกษาพบว่าเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรียังคงอยู่ในกรรมสิทธิ์และขึ้นตรงต่อวัดซึ่งแตกต่างไปจากเมรุลอยสกุลช่างอยุธยาที่ดำเนินกิจการอยู่ในลักษณะการเป็นธุรกิจส่วนบุคคล(รูปภาพที่ 137)

ประเด็นการเปรียบเทียบด้านรูปแบบศิลปกรรม

เนื่องจากปัจจุบันเมรุลอยสกุลช่างอยุธยาอยู่ในลักษณะการเป็นธุรกิจส่วนบุคคลและมียุคมากมายหลายแห่งส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการศึกษาด้านรูปแบบศิลปกรรม แต่อย่างไรก็ตามจากการสำรวจและศึกษาในเบื้องต้นพบว่าโดยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเมรุลอยแบบเรือนยอด ดังนั้นในการศึกษานี้ผู้ศึกษาจะขอทำการเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างอยุธยากับเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในกลุ่มเรือนยอดแต่เพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น

แผนผัง

เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและอยุธยามีแผนผังเหมือนกัน กล่าวคือ เมรุลอยตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมซ้อนชั้น มีเมรุประธานตั้งอยู่ตรงกึ่งกลาง ทั้งนี้หากเป็นเมรุลอย 5 ยอดจะมีการประดับเมรุทิศที่มุมทั้ง 4 และหากเป็นเมรุลอย 9 ยอดจะมีการประดับเมรุทิศ 8 หลัง โดยแบ่งเป็นเมรุทิศชั้นใน 4 หลังและเมรุทิศชั้นนอกอีก 4 หลัง¹⁶⁷ และมีบันไดทางขึ้นตั้งอยู่ตรงกลางด้านทั้ง 4 เหมือนกัน

รูปแบบศิลปกรรม

ส่วนฐาน เมรุลอยทั้ง 2 สกุลช่างมีการทำฐานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนชั้นเหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันที่การประดับตกแต่ง กล่าวคือ เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีจะประดับส่วนฐานด้วยภาพล่องหนซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ในขณะที่เมรุลอยสกุลช่างอยุธยานั้นจะตกแต่งด้วยลายไทย

ตัวเรือน ตัวเรือนของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีกลุ่มเรือนยอดจะอยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 เสาแวงมีขนาดใหญ่และเน้นการประดับตกแต่งโดยเลียนแบบองค์ประกอบจากอาคารหลังคาคลุมแบบไทยประเพณีเพื่อสื่อสัญลักษณ์แทนการเป็นเรือน แตกต่างจากเมรุลอยสกุลช่างอยุธยาที่ตัวเรือนจะอยู่ในผังสี่เหลี่ยม เสาแวงมีขนาดเล็ก มีการประดับเพียงแค่ชุ้มคูหาและคันทวยเท่านั้น

ชั้นหลังคาและส่วนยอด ชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุลอยทั้ง 2 สกุลช่างมีรูปแบบและเครื่องประกอบเมรุคล้ายคลึงกัน คือ เลียนแบบมาจากองค์ประกอบของอาคารทรงปราสาทแบบเรือนยอดในศิลปะรัตนโกสินทร์ แต่จะมีความแตกต่างที่เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีจะทำชั้นหลังคา

¹⁶⁷ คล้ายการทำเมรุทิศของเมรุลอย 9 ยอด วัดใหญ่สุวรรณาราม.

และส่วนยอดอยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 แต่เพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น ในขณะที่เมรุलयสกุลช่างอยุธยาพบทั้งการทำอยู่ในผังสี่เหลี่ยมและสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 นอกจากนี้จากการลงพื้นที่สำรวจพบว่าเมรุलयสกุลช่างอยุธยาบางหลังทำชั้นหลังคาลาดชันขึ้นไปโดยไม่ปรากฏการทำ “เชิงกลอนหรือคอสอง”

เมรุทิศ เมรุทิศของทั้ง 2 สกุลช่างมีรูปแบบศิลปกรรมตามแบบเมรุประธานเหมือนกัน แต่เมรุलयสกุลช่างเพชรบุรีจะนิยมทำเมรุทิศอยู่ในผังหักศอกเสมอ ซึ่งต่างไปจากเมรุलयสกุลช่างอยุธยาที่พบทั้งการทำเมรุทิศอยู่ในผังหักศอกและผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

การประดับตกแต่งและองค์ประกอบอื่นๆ เนื่องจากเมรุलयสกุลช่างอยุธยานิยมประดับลายไทยอีกทั้งนิยมตกแต่งเมรุด้วยสีชาว สีแดงและสีทอง ทั้งนี้ลวดลายที่ประดับตกแต่งมักเกิดจากการฉลุลงบนกระดาษอังกฤษแล้วนำไปปิดทับบนไม้อัดที่ทำสีแดงหรือฉลุที่ไม่อัดโดยตรง ซึ่งแตกต่างจากเมรุलयเพชรบุรีที่นิยมใช้สีที่หลากหลายมากกว่า เช่น สีเหลือง สีแดง สีฟ้า สีเขียว เป็นต้น และกรรมวิธีในการตกแต่งก็มักนิยมเขียนลายไทยหรือภาพล่องดูนด้วยสีน้ำ สีน้ำมัน หรือพ่นสีลงไปบนไม้อัดโดยตรง นอกจากนี้แม้ว่าเมรุलयทั้ง 2 สกุลช่างจะนิยมประดับไฟเหมือนกัน แต่ไฟประดับของเมรุलयสกุลช่างเพชรบุรีจะเน้นประดับทุกจุดและทุกมุมของเมรุलयซึ่งแตกต่างไปจากเมรุलयสกุลช่างอยุธยาที่จะเน้นประดับไฟโถงเป็นเส้น(รูปภาพที่ 138)

รูปภาพที่ 137 เมรุलय 5 ยอด สกุลช่างอยุธยา

(งานพระราชทานเพลิงศพพระครูอุดมสมุทรรคุณ อดีตเจ้าอาวาสวัดประทุมคณาวาส

วันพฤหัสบดีที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2560)

รูปภาพที่ 138 เมรุลอย 9 ยอด สกลช่างอยุธยา

ที่มา : คุณมานิต แสงเพชร

ประเด็นการเปรียบเทียบด้านแนวคิดและคติการสร้าง

จากการพิจารณาแผนผังและรูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกลช่างอยุธยาจะเห็นได้ว่ายังคงสืบแนวคิดและคติการสร้างมาจากความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุตามแบบอย่างงานพระเมรุของหลวงอยู่ โดยทำฐานสูงแสดงสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุ เมรุประธานแสดงสัญลักษณ์แทนไพชยนต์ปราสาทซึ่งแสดงออกในรูปการทำให้เป็นปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูงและเมรุทิศแสดงสัญลักษณ์แทนทิวปทั้ง 4 อย่างไม่ก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่านอกจากองค์ประกอบที่กล่าวไปในข้างต้นแล้ว ไม่มีการประดับตกแต่งหรือองค์ประกอบอื่นใดที่สื่อถึงแนวคิดและคติการสร้างดังกล่าวอีก ซึ่งแตกต่างไปจากเมรุลอยสกลช่างเพชรบุรีที่จะมีการประดับภาพล่องนแทนการประดับประติมากรรมสัตว์ต่างๆเหมือนเช่นที่ปรากฏในงานพระเมรุเพื่อใช้แสดงสัญลักษณ์แทนป่าหิมพานต์

จากการเปรียบเทียบที่ได้กล่าวไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่าแม้เมรุลอยสกลช่างเพชรบุรีกลุ่มเรือนยอดและสกลช่างอยุธยาจะมีแผนผังและรูปแบบศิลปกรรมคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดกลับพบว่ารูปแบบศิลปกรรมและการประดับตกแต่งของเมรุลอยสกลช่างอยุธยาเน้นความเรียบง่ายโดยลดทอนเครื่องประกอบเมรุที่เลียนแบบจากอาคารหลังคาคลุมแบบไทยประเพณี เหลือแต่เพียงองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งต่างไปจากเมรุลอยสกลช่างเพชรบุรีที่เน้นการประดับอย่างครบถ้วน นอกจากนี้แม้ว่าเมรุลอยสกลช่างอยุธยาจะสืบแนวคิดและคติการสร้างมาจากงานพระเมรุของหลวง แต่นอกจากเมรุประธานและเมรุทิศที่ใช้เป็นสัญลักษณ์สื่อแทนองค์ประกอบตามคติจักรวาลวิทยาแล้วกลับไม่ปรากฏการทำสัญลักษณ์อื่นใดอีก จึงอาจกล่าวโดย

สรุปได้ว่าเมรุลอยสกุลงข้างอยุธยา มีรูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้างที่แสดงออกอย่างเรียบง่ายและเน้นการประดับด้วยลวดลายไทยมากกว่าเมรุลอยสกุลงข้างเพชรบุรี

การศึกษาเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลงข้างเพชรบุรีและปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าในปัจจุบันการสร้างปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญมีรูปแบบศิลปกรรมแตกต่างกันโดยแบ่งตามฝีมือช่างได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ช่างฝีมือชาวไทยเชื้อสายมอญและช่างฝีมือชาวมอญ ซึ่งการศึกษาเปรียบเทียบกับเมรุลอยสกุลงข้างเพชรบุรีในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้ศึกษาจะขอทำการเปรียบเทียบเฉพาะปราสาทศพที่สร้างโดยช่างฝีมือชาวไทยเชื้อสายมอญแต่เพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น

ประเด็นการเปรียบเทียบด้านรูปแบบศิลปกรรม

จากการศึกษาค้นคว้ารูปแบบศิลปกรรมปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญพบว่ามีค่านิยมสร้างปราสาทแบบยอดเดี่ยว (รูปภาพที่ 139), 5 ยอดและ 9 ยอด คล้ายคลึงกับเมรุลอยสกุลงข้างเพชรบุรี แต่มีชื่อเรียกเครื่องประกอบเมรุหรือองค์ประกอบบางประการที่แตกต่างกัน เช่น ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญเรียกเมรุประธานว่า “ปราสาท” และเรียกเมรุทิศหรืออาคารที่ตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 ของปราสาทศพว่า “มณฑปมุม” เป็นต้น

แผนผัง

เมรุลอยสกุลงข้างเพชรบุรีและปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญมีแผนผังคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เมรุตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมซ้อนชั้น มีเมรุประธานหรือปราสาทศพตั้งอยู่ตรงกลาง เมรุทิศหรือมณฑปมุมตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 และมีบันไดทางขึ้นตั้งอยู่ตรงกลางทั้ง 4 ด้าน

รูปแบบศิลปกรรม

ส่วนฐาน ฐานของเมรุลอยสกุลงข้างเพชรบุรีและปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญมีลักษณะเป็นฐานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสเหมือนกัน แต่จะแตกต่างที่จำนวนการซ้อนชั้นและการประดับตกแต่ง กล่าวคือ เมรุลอยสกุลงข้างเพชรบุรีจะทำฐานซ้อนชั้นสูง 3-5 ฐานแต่ละชั้นมีการประดับภาพล่องถุนและระเบียง ในขณะที่ปราสาทศพจะทำฐานเตี้ยๆซ้อน 1-2 ฐานประดับตกแต่งด้วยลายไทยเท่านั้น

ตัวเรือน ตัวเรือนของเมรุทั้ง 2 แห่งมีลักษณะเป็นอาคารโถงเหมือนกัน แต่เมรุลอยจะมีการประดับตกแต่งด้วยเครื่องประกอบเมรุที่เลียนแบบมาจากองค์ประกอบของอาคารหลังคาคลุมแบบไทยประเพณี ซึ่งแตกต่างจากปราสาทศพที่จะตกแต่งเพียงซุ้มคูหา มีแผงประดับรูปหงส์ ลวดลายและคันทวยแต่เพียงเท่านั้น

ชั้นหลังคาและส่วนยอด จากการพิจารณาเปรียบเทียบชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุทั้ง 2 แห่งพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในกรณีการทำปราสาทศพยอดเดียว เหนือตัวเรือนจะทำเป็นหลังคาตัดอยู่ในผังสี่เหลี่ยม ระดับหงส์ซึ่งเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำชนชาติมอญที่มุมทั้ง 4 แล้วจึงต่อด้วยส่วนยอดที่มีลักษณะเป็นเรือนซ้อนชั้นอยู่ในผังแปดเหลี่ยม ระดับลายพวงมาลัยพวงอุบะ กรอบซุ้มรูปสามเหลี่ยม ดอกไม้ไหวและยอดเมรุ ประกอบด้วย ปลีบัวกลุ่มเถาและฉัตร ทั้งนี้หากเป็นปราสาทศพแบบ 5 ยอดและ 9 ยอด จะมีการทำหลังคาลาดต่อยื่นออกมาจากหลังคาตัดของปราสาทศพคลุมพื้นที่จรมณฑลปมและระดับยอดปราสาทบริวารเหนือหลังคาลาดทั้ง 4 ด้าน ซึ่งเป็นรูปแบบที่แตกต่างไปจากชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่จะทำชั้นหลังคาลาดซ้อนชั้นหรือชั้นหลังคาทรงจัตุรมุขแล้วจึงต่อด้วยลูกกระซังและยอดเมรุ

การประดับตกแต่งและองค์ประกอบอื่นๆ มีความแตกต่างกันทางด้านเทคนิคหรือกรรมวิธี กล่าวคือ เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีนิยมตกแต่งลวดลายหรือส่วนต่างๆด้วยการทาสีน้ำหรือสีน้ำมันลงไปบนไม้อัดโดยตรง ซึ่งแตกต่างจากปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญที่ลวดลายประดับเกิดจากการฉลุลวดลายลงบนกระดาษอังกฤษสีต่างๆแล้วจึงนำไปปิดทับลงบนไม้อัดคล้ายกับการประดับตกแต่งเมรุลอยสกุลช่างอยุธยา

ประเด็นการเปรียบเทียบด้านแนวคิดและคติการสร้าง

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญมีแนวคิดและคติการสร้างเมรุเหมือนกัน คือ สร้างขึ้นภายใต้ความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ โดยใช้เมรุประธานหรือปราสาทศพแสดงสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุ และใช้เมรุทิศหรือมณฑลปมแสดงสัญลักษณ์แทนทวีปทั้ง 4 อย่างไรก็ตามพบว่าตามความเชื่อของชาวมอญการสร้างปราสาทเผาศพนั้นจะนิยมใช้เฉพาะในงานเผาศพพระสงฆ์เท่านั้น ด้วยถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้ถือศีลบริสุทธิ์ควรทำที่เผาให้สวยงามไม่ปะปนกับเมรุเผาศพของคนธรรมดา อีกทั้งชนชาติมอญยังมีความเชื่อในเรื่องอานิสงค์ของการเผาศพพระสงฆ์ ทำให้การสร้างปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญแต่ครั้งจะมีชาวมอญในชุมชนนั้นๆมาร่วมกันสร้างหรือร่วมกันบริจาคเงินสมทบกลายเป็นงานของคนในท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างไปจากเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่เป็นงานเฉพาะครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง

รูปภาพที่ 139 ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ(ปราสาทศพยอเดียว)

(งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสถิตกิจโกศล(ตัวด นฤมล) อดีตเจ้าอาวาสวัดกลางสวน
วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2560)

จากการวิเคราะห์ที่ได้กล่าวไปในข้างต้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี และปราสาทศพพระสงฆ์มอญมีรูปแบบศิลปกรรมและการประดับตกแต่งแตกต่างกัน โดยเมรุลอยจะเน้นประดับตกแต่งตามแบบอาคารหลังคาคลุมแบบไทยประเพณี ในขณะที่ปราสาทศพจะเน้นการตกแต่งด้วยลวดลายหรือสัญลักษณ์ของชนชาติมอญ ทั้งนี้แม้ว่าการใช้งานของปราสาทศพจะจำกัดการใช้เฉพาะการปลงศพพระสงฆ์ซึ่งแตกต่างจากเมรุลอยที่สามารถใช้ได้กับทุกคน แต่สำหรับแนวคิดและคติการสร้างนั้นเมรุทั้ง 2 แห่งล้วนแล้วแต่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุโดยสื่อแสดงออกในรูปการทำให้เป็นปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูงเหมือนกัน

การเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและปราสาทศพหรือปราสาทศพต่างบน สัตว์หิมพานต์ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานีและภาคเหนือของประเทศไทย

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบศิลปกรรมปราสาทศพหรือปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานีและภาคเหนือของประเทศไทย ผู้ศึกษาพบว่าทั้ง 2 พื้นที่มีรูปแบบศิลปกรรมและแนวคิดในการสร้างคล้ายคลึงกัน ดังนั้นจึงจะขอนำมาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีพร้อมกัน

ประเด็นการเปรียบเทียบด้านรูปแบบศิลปกรรม

แผนผัง

เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและปราสาทศพหรือปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์มีแผนผังคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เมรุหรือปราสาทศพตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมซ้อนชั้น มีเมรุประธานหรือปราสาทศพตั้งอยู่ตรงกึ่งกลาง เมรุทิศหรือปราสาทบริวารตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 และมีบันไดทางขึ้นตั้งอยู่ตรงกลางทั้ง 4 ด้าน อย่างไรก็ตามจากการสังเกตพบว่าบันไดของเมรุลอยจะมีหลายชั้นโดยจะเชื่อมต่อดังแต่ฐานชั้นล่างขึ้นไปจนถึงฐานชั้นที่รองรับเมรุประธานซึ่งเป็นที่ตั้งลูกโกศหรือลูกหีบ แตกต่างไปจากปราสาทศพที่จะทำบันไดเพียงชั้นเดียวทำให้สามารถเดินรอบปราสาทศพหรือประติมากรรมที่รองรับปราสาทศพได้เพียงเท่านั้น

รูปแบบศิลปกรรม

ส่วนฐาน จากการพิจารณาพบว่าแม้ฐานของเมรุลอยและปราสาทศพจะทำเป็นฐานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่เหมือนกัน แต่ฐานของเมรุลอยจะมีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนชั้นสูง 4-5 ชั้นรองรับเมรุประธานและเมรุทิศ ซึ่งแตกต่างไปจากปราสาทศพที่จะมีฐานสี่เหลี่ยมเตี้ยๆขนาดใหญ่รองรับปราสาทศพหรือประติมากรรมรูปสัตว์ชั้นหนึ่งก่อน ส่วนฐานของปราสาทศพนั้นมักจะมีลักษณะเป็นฐานบัวอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือย่อมุม ทั้งนี้สำหรับประติมากรรมรูปสัตว์มักจะได้รับกรอกแบบให้มีขนาดใหญ่ สามารถขยับหู ปากและหางได้

ตัวเรือน ตัวเรือนของเมรุลอยและปราสาทศพมีลักษณะเป็นอาคารโถงเหมือนกัน แต่จะมีความแตกต่างที่ขนาดและการประดับตกแต่ง กล่าวคือ เมรุลอยมักทำตัวเรือนให้มีขนาดใหญ่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือย่อมุมไม้ 12 และประดับด้วยองค์ประกอบที่เลียนแบบมาจากอาคารหลังคาคลุมแบบไทยประเพณี เช่น กาบเส้า สหรัย ชุ่มคูหา คันทวย เป็นต้น ในขณะที่ตัวเรือนของปราสาทศพจะมีขนาดพอดีกับหีบศพโดยอยู่ภายในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรืออยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าแต่มีการย่อมุม เป็นต้น อีกทั้งยังประดับตกแต่งเพียงแค่กาบเส้าหรือกรอบชุ่มสามเหลี่ยมขนาดเล็กเท่านั้น นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าการทำปราสาทศพต่างบนนกหัสดีลิงค์ของจังหวัดอุบลราชธานีพบการทำตัวเรือนตั้งครอบประติมากรรมนกหัสดีลิงค์ซึ่งเป็นรูปแบบที่ไม่ปรากฏการทำในที่ไหนมาก่อน

ชั้นหลังคาและส่วนยอด จากการพิจารณาเปรียบเทียบชั้นหลังคาและส่วนยอดของเมรุลอยและปราสาทศพผู้ศึกษาพบว่ามีความแตกต่างทั้งในด้านรูปแบบศิลปกรรม องค์ประกอบและการประดับตกแต่ง กล่าวคือ เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีจะทำชั้นหลังคาให้มีลักษณะเป็นชั้นหลังคาลาดซ้อนชั้นหรือหลังคาทรงจตุรมุขแล้วจึงต่อด้วยส่วนยอดที่มีลักษณะเป็นเรือนธาตุจำลองซ้อนชั้น

และยอดเมรุ ซึ่งประกอบไปด้วยบัวกลุ่มเถา ปลีและฉัตร ตามลำดับ ประดับตกแต่งด้วยหน้าบัน เครื่องลายอง กระจิ่งและบรรพแฉง ซึ่งแตกต่างไปจากปราสาทศพที่จะพบการทำชั้นหลังคาและ ส่วนยอดอยู่ 2 รูปแบบ กล่าวคือ

- รูปแบบที่ 1 ทำเป็นชั้นหลังคาทรงจัตุรมุข ถัดขึ้นมาเป็นหลังคาลาดที่มีการซ้อนชั้น เป็นจำนวนมาก มีคอสองคั่น ขอบหลังคาประดับปานชอย เส้นรอบนอกของชั้นหลังคาและส่วน ยอดมีลักษณะเป็นเส้นสามเหลี่ยมหรือเส้นจอมแห (รูปภาพที่ 140) ทั้งนี้จากการพิจารณา เปรียบเทียบกับอาคารทรงปราสาทในศิลปะอื่นๆ ผู้ศึกษาพบว่ารูปแบบการทำชั้นหลังคาและส่วน ยอดในลักษณะดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับส่วนยอดของ “กู” ในศิลปะล้านนา หรือ “ปยาทาด” ในศิลปะพม่ามากกว่า

- รูปแบบที่ 2 ทำชั้นหลังคาให้มีลักษณะเป็นหลังคาลาดขนาดใหญ่ 1 ชั้น ถัดขึ้นมาเป็น เวียนธาตุจำลองซ้อนชั้นที่อยู่ในรูปเชิงบาตร ประดับกรอบซุ้มสามเหลี่ยม กลีบขนุนและต่อด้วยยอด ปราสาทที่มีลักษณะคล้ายของศิระสังข์ของเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยมหรือเจดีย์ทรงดอกบัวเหลี่ยมอัน เป็นเอกลักษณ์ของศิลปะลาว (รูปภาพที่ 141) ซึ่งจากการพิจารณาเปรียบเทียบผู้ศึกษาพบว่า การทำชั้นหลังคาและส่วนยอดในลักษณะดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับส่วนยอดของปราสาทในศิลปะ ลาว ตัวอย่างเช่น ซุ้มประตู วัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง หรือ ซุ้มหน้าต่าง หอไตร วัดอินแปง¹⁶⁸ เป็นต้น

¹⁶⁸ เศรษฐ์ ดิงส์บุญสิทธิ์, อาคารทรงศิระ-วิมานในศิลปะอินเดียนับถือพุทธศาสนาในเอเชีย, 324.

รูปภาพที่ 140 ปราสาทศพ

รูปภาพที่ 141 ปราสาทศพต่างบนนักษัตรดิถี

(งานพระราชทานเพลิงศพพระครูวรัญจยาภิธรรม(ดวงเนตร ลีตวิโร)

อดีตรองเจ้าคณะอำเภอสารภีและเจ้าอาวาสวัดศรีโพธาราม 11 มีนาคม พ.ศ.2560)

ที่มา : ชวลิต ดวงทวี

การประดับตกแต่งและองค์ประกอบอื่นๆ จากการศึกษพบว่าปราสาทศพมีการทำปราสาทบริวารตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 คล้ายการทำเมรุทิศที่ปรากฏในเมรุลอย แต่เมื่อพิจารณาหน้าที่ใช้การใช้งานกลับพบว่าปราสาทบริวารดังกล่าวถูกใช้เป็นที่วางดอกไม้ประดับหรืออาจใช้ประโยชน์อื่นๆ ซึ่งแตกต่างไปจากหน้าที่ของเมรุทิศซึ่งเป็นสำหรับพระสงฆ์ชั้นนั่งสวดพระอภิธรรม นอกจากนี้ยังพบว่าปราสาทศพมักจะเน้นการประดับตกแต่งพื้นที่บริเวณโดยรอบด้วยสวนคล้ายเป็นการจำลองป่าหิมพานต์และไม่มีการประดับไฟ ซึ่งแตกต่างจากเมรุลอยที่จะเน้นการประดับไฟมากกว่าในขณะที่พื้นที่โดยรอบอาจตกแต่งด้วยดอกไม้หรือทำเป็นสวนขนาดย่อมแต่เพียงเท่านั้น

ประเด็นการเปรียบเทียบด้านแนวคิดและคติการสร้าง

จากการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยและปราสาทศพพบว่า เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและปราสาทศพหรือปราสาทศพต่างบนสถูปหิมพานต์ที่พบในภาคเหนือของประเทศไทยมีแนวคิดในการสร้างคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ สร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ โดยเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์หรือครุฑบามหาเถระเป็นบุคคลชั้นสูงและศักดิ์สิทธิ์ของบ้านเมือง เป็นผู้ถือกำเนิดมาจากสรวงสวรรค์เพื่อลงมาสร้างสมบุญบารมียังโลกมนุษย์ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ก็ได้ประทับอยู่ในปราสาทอันเป็นการจำลองที่ประทับจากสวรรค์ลงมาและเมื่อถึงกาลสิ้นชีพก็ต้องสร้างอาคารที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระศพหรือศพเพื่อส่งดวงพระวิญญาณกลับ โดยสะท้อนออกมาในรูปการทำเป็นอาคารทรงปราสาท แต่จะมีความแตกต่างกันที่ปราสาทศพของภาคเหนือมักจะมีปรากฏการทำประติมากรรมรูปสถูปหิมพานต์ขนาดใหญ่รองรับปราสาทด้วยเชื่อว่าสถูปหิมพานต์เหล่านี้มีถิ่นอาศัยอยู่เชิงเขาพระสุเมรุ จึงสามารถเป็นพาหนะนำปราสาทและดวงพระวิญญาณเหาะขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์เพื่อให้กลับไปเป็นเทพสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นต่างๆ ได้ ในขณะที่เมรุลอยจะทำแต่เพียงปราสาทเป็นที่ประทับเพื่อส่งเฉพาะดวงวิญญาณให้ขึ้นสู่สวรรค์เท่านั้น

ในขณะเดียวกันการสร้างปราสาทศพต่างบนนักษัตรดิถีของจังหวัดอุบลราชธานีกลับมีแนวคิดในการสร้างแตกต่างออกไปจากเมรุลอยและปราสาทศพทางภาคเหนือ โดยจากการศึกษาพบว่าปราสาทศพต่างบนนักษัตรดิถีถูกสร้างขึ้นภายใต้แนวคิดและคติความเชื่อตาม “ตำนานนักษัตรดิถี” ทั้งนี้จากความเชื่อในตำนานดังกล่าวนอกจากจะส่งผลให้จังหวัดอุบลราชธานีใช้นักษัตรดิถีเป็นประติมากรรมสัตว์เพียงชนิดเดียวในการรองรับปราสาทศพแล้วยังก่อให้เกิดพิธีกรรมที่แตกต่างไปจากท้องที่อื่นๆ ด้วย เช่น การชกศพ-แห่ศพ การเทียม(ประทับทรง) เจ้านางสีดาหรือพิธีฆ่านักษัตรดิถี เป็นต้น

จากการวิเคราะห์ที่ได้กล่าวไปในข้างต้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าแม้เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและปราสาทศพหรือปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานีและภาคเหนือของประเทศไทยจะมีรูปแบบศิลปกรรมและแนวคิดหรือคติการสร้างที่แตกต่างกันออกไป หากแต่เมื่อพิจารณาแผนผังและการแสดงออกในรูปการทำให้เป็นปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูงจะพบว่าแท้จริงแล้วทั้งเมรุลอยและปราสาทศพต่างก็อยู่ภายใต้พื้นฐานความคิดการทำเมรุหรือที่เผาศพให้แก่บุคคลชั้นสูงหรือผู้ที่มีสถานะทางสังคมพิเศษกว่าคนทั่วไปเช่นเดียวกัน

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและเมรุชั่วคราวที่ปรากฏในพื้นที่ต่างๆ จะเห็นได้ว่าเมรุแต่ละแห่งล้วนแล้วแต่มีพื้นฐานแนวคิดและคติการสร้างมาจากความเชื่อในเรื่องเขาพระสุเมรุหรือการส่งดวงวิญญาณของบุคคลชั้นสูงกลับขึ้นสู่สวรรค์ โดยแสดงออกในรูปการทำให้เป็นอาคารทรงปราสาทเช่นเดียวกัน หากแต่ปราสาทหรือเมรุแต่ละแห่งจะมีรูปแบบศิลปกรรมแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้จากการวิเคราะห์ที่ได้กล่าวไปในข้างต้นผู้ศึกษาพบว่า “พื้นที่” เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เมรุแต่ละแห่งมีรูปแบบศิลปกรรมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ รูปแบบศิลปกรรมของเมรุชั่วคราวมักจะมีคล้ายคลึงกับรูปแบบศิลปะของสถาปัตยกรรมที่ปรากฏการทำมาแต่เดิมในพื้นที่นั้นๆ หรือพื้นที่บริเวณใกล้เคียง ดังจะเห็นได้ว่า เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและสกุลช่างอยุธยาซึ่งมีพื้นที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางก็จะทำเมรุให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระเมรุหรืออาคารทรงปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์ ในขณะที่ปราสาทศพหรือปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานีและภาคเหนือของประเทศไทยก็จะมีรูปแบบศิลปะคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมในศิลปะล้านนา ศิลปะพม่าและศิลปะลาว เป็นต้น

บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

นับแต่โบราณการจัดงานเผาศพของเจ้านายและสามัญชนมักกระทำบนกองฟืนหรือเชิงตะกอนเหมือนกันทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อมีการสร้างพระเมรุสำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระมหากษัตริย์และพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ทำให้รูปแบบและพิธีกรรมการเผาศพของเจ้านายและสามัญชนมีการแบ่งแยกออกจากกันอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามประเพณีหรือธรรมเนียมของหลวงและราษฎรมักมีการแลกเปลี่ยนหรือส่งอิทธิพลให้กันอย่างเสมอ ส่งผลให้ในเวลาต่อมาเกิดการสร้างเมรุหรือที่เผาศพของสามัญชนเลียนแบบพระเมรุดังเช่น “เมรุลอยสกลช่างเพชรบุรี”

การสร้างเมรุลอยสกลช่างเพชรบุรีไม่ปรากฏประวัติและหลักฐานเป็นที่แน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใดหากแต่มีการอ้างถึงข้อความในหมายรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อปี พ.ศ.2403 ที่ทรงกล่าวว่า “อันบ้านเมืองอื่นในหัวเมืองนั้น การจัดทำเมรุตั้งศพนั้น ขอเสียเถิดอย่าไรทำให้เป็นการเทียมเจ้านายเลย ยกให้เมืองเพชรบุรีเขาเมืองหนึ่งเพราะเขาทำกันมาช้านานแล้ว” แม้ว่าในปัจจุบันจะยังไม่พบหมายรับสั่งดังกล่าว แต่เมื่อพิจารณาถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นสูงที่มีต่อเมืองเพชรบุรีในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-5 ประกอบกับคำกล่าวอ้างถึงหมายรับสั่งของรัชกาลที่ 4 และพระราชดำริในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสร้างพระเมรุให้มีขนาดเล็กลงในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้ผู้ศึกษาตั้งข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นว่า อาจมีความเป็นไปได้ที่แนวคิดในการสร้างเมรุลอยซึ่งมีลักษณะเป็นเมรุชั่วคราวเช่นเดียวกับงานพระเมรุของหลวงอาจขยายมาสู่เมืองเพชรบุรีในช่วงเวลานี้และด้วยความที่เป็นเมืองซึ่งมีช่างฝีมือสืบอยู่เป็นจำนวนมากจึงน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ช่างสามารถออกแบบ เขียนลายและสร้างเมรุลอยขึ้นมาอย่างรวดเร็ว

เมรุลอยสกลช่างเพชรบุรีสร้างขึ้นตามแนวคิดและคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุตามแบบอย่างงานพระเมรุซึ่งเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ เมื่อถึงกาลสวรรคตจะเสด็จกลับสู่เทวพิภพ ณ ดินแดนเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางจักรวาลตามคติความเชื่อ โดยจะต้องมีการประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ ท้องสนามหลวงเพื่ออัญเชิญดวงพระวิญญาณเสด็จกลับ ดังนั้นการสร้างเมรุลอยเมืองเพชรบุรีจึงถือได้ว่าเป็นการแสดงความกตัญญูอย่างสูงสุดต่อบรรพบุรุษโดยการส่งดวงวิญญาณขึ้นสู่สรวงสวรรค์ดังเช่นชนชั้นสูง ทั้งนี้ในระยะแรกคงปรากฏความนิยมใช้กับงานเผาศพของพระสงฆ์ก่อนด้วยถือว่าเป็นผู้มีบทบาทและฐานะพิเศษกว่าชาวบ้านทั่วไปก่อนจะขยายการใช้งานมาสู่งานเผาศพของขุนนางและคหบดีผู้มีฐานะ

กระทั่งช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ชาวบ้านบางส่วนเริ่มมีการสะสมทุนมากขึ้น ประกอบกับความเคร่งครัดในระบอบศักดินาระหว่างเจ้านาย ขุนนางและกลุ่มไพร่ได้คลายตัวลง ซึ่งเป็นผลมาจากสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ทำในสมัยรัชกาลที่ 4 และการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้ชาวบ้านที่มีฐานะหันมานิยมสร้างเมรุลอยเพื่อใช้เป็นที่พักศพบรรพบุรุษของตนเลียนแบบชนชั้นสูงซึ่งนอกจากจะมีความเชื่อในเรื่องการส่งดวงวิญญาณผู้ตายให้ขึ้นสู่สวรรค์เช่นชนชั้นสูงแล้วยังถือเป็นเครื่องแสดงฐานะและหน้าตาของครอบครัวอีกด้วย อนึ่งเนื่องจากเมรุลอยในระยะนี้มีลักษณะเป็นเมรุชั่วคราวที่สร้างขึ้นเพื่อใช้งานเพียงครั้งเดียวและไม่มีการนำกลับมาใช้ซ้ำ ทำให้ต้องมีการออกแบบเมรุลอยใหม่อยู่เสมอทั้งนี้การออกแบบแต่ละครั้งมักจะขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ของช่างเมรุแต่ละคน โดยอาจออกแบบให้คล้ายตามฐานะของเจ้าภาพ ตามความชอบของผู้ตายหรืออาจได้รับแรงบันดาลใจมาจากเมรุลอยหลังอื่นๆและนำมาประยุกต์ ดัดแปลงให้มีรูปแบบศิลปกรรมที่หลากหลายไม่ซ้ำกันและมีความวิจิตรพิสดารกว่าที่เคยทำมา จึงอาจกล่าวได้ว่าแม้เมรุลอยจะถูกสร้างขึ้นภายใต้แนวคิดและคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุเหมือนกัน แต่เมื่อพิจารณาในด้านรูปแบบศิลปกรรมกลับพบว่าเมรุลอยที่ปรากฏในระยะนี้ยังไม่มีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละวัดหรือช่างแต่ละคน หากแต่เป็นความหลากหลายทางรูปแบบศิลปกรรมที่เกิดจากการสร้างสรรค์ประชันฝีมือของช่างเมรุในแต่ละครั้งมากกว่า

อย่างไรก็ตามหลังสงครามโลกครั้งที่ 2(พ.ศ.2482-2488) เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ทำให้สภาพสังคมและเศรษฐกิจของไทยเกิดภาวะขาดแคลน ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆมีราคาสูงมากขึ้น การสร้างเมรุลอยซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงไม่เหมาะสมกับสภาวะดังกล่าวประกอบกับการศึกษาของไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เป็นระบบการศึกษาแบบ “วัด” มาสู่ “โรงเรียน” และงานช่างฝีมือแขนงต่างๆเริ่มไม่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมทำให้การสืบทอดวิชาช่างที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเมรุลอยเริ่มขาดแคลนไม่มีผู้สืบทอดต่อ อีกทั้งนับตั้งแต่ พ.ศ.2500 เป็นต้นมาเริ่มเกิดความนิยมสร้าง “เมรุปูน”เลียนแบบเมรุปูนที่วัดไตรมิตรวิทยารามแพร่ขยายจากศูนย์กลางไปยังท้องที่ต่างๆ ทำให้เมรุลอยจำต้องมีการปรับเปลี่ยนมาอยู่ในลักษณะการเป็นเมรุให้เช่า วัสดุที่นำมาใช้มีความแข็งแรงคงทนมากขึ้น การปรับตัวดังกล่าวนอกจากจะทำให้เมรุลอยสามารถดำรงอยู่ในสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำได้ ยังทำให้แนวคิดในการใช้เมรุลอยเป็นที่เผาศพอันแสดงถึงความกตัญญูและฐานะของเจ้าภาพขยายสู่วงกว้างเกิดความนิยมเช่าเมรุลอยไปตั้งยังพื้นที่จังหวัดต่างๆตามแต่ที่เจ้าภาพจะเป็นผู้เลือก

ขณะเดียวกันหากพิจารณาเมรุลอยในฐานะงานสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการเผาศพซึ่งเลียนแบบมาจากแนวคิดและธรรมเนียมการถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือพระศพบนพระเมรุประกอบร่วมกับการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของคนในปัจจุบันจะพบว่ามีความคล้ายคลึงกันในด้านแนวคิด คติความเชื่อและการใช้งานคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิมีธรรมเนียมแรกเริ่มมาจากการสร้างสถูปเพื่อบรรจุอัฐิของบุคคลที่ควรเคารพบูชา 8 ประเภท ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระอัครสาวกเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระโพนสีสัตว์ พระอรหันต์ พระสาวก ภิกษุณี และพระมหากษัตริย์ ซึ่งในส่วนของพระมหากษัตริย์เองที่เป็นที่มาของแนวคิดในการสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมอัฐิของพระมหากษัตริย์และพระอัฐิของพระบรมวงศานุวงศ์ตามความเชื่อเรื่องหน่อพุทธางกูรที่เชื่อว่าเมื่อพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์สวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ลงแล้วจะกลับไปเป็นพระโพนสีสัตว์บนสวรรค์ จวบจนกระทั่งเมื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงจึงทำให้เกิดการคลี่คลายมาสู่การใช้งานและการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของขุนนางและชาวบ้านสามัญชนตามลำดับ ด้วยเชื่อว่าผู้ตายหรือบรรพบุรุษจะได้ขึ้นสวรรค์ไปเป็นพระโพนสีสัตว์เหมือนชนชั้นสูงหรืออาจได้ไปเกิดในยุคของพระศรีอาริย์และสุดท้ายอาจได้บรรลุถึงนิพพาน¹⁶⁹ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการใช้เมรุลอยเป็นที่เผาศพของสามัญชนเลียนแบบพระเมรุของชนชั้นสูงนั้นมีการเปลี่ยนแปลง เชื่อมโยงและอิงคติความเชื่อเรื่องการส่งดวงวิญญาณของผู้ตายหรือบรรพบุรุษขึ้นไปเป็นพระโพนสีสัตว์บนสวรรค์คล้ายกันกับแนวคิดในการบรรจุอัฐิของสามัญชนดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นเช่นเดียวกัน

จากการศึกษารูปแบบศิลปกรรมเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่ปรากฏการทำในปัจจุบันพบว่า มีลักษณะเป็นอาคารแบบไทยประเพณีที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากอาคารทรงปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์ โดยมีรูปแบบศิลปกรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกล่าวคือ

ส่วนฐาน มีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อน 4-5 ชั้น แต่ละชั้นประดับภาพล่องหน บันได และกระจังโดยรอบ

ตัวเรือน มีลักษณะเป็นอาคารโถง โดยตัวเรือนของเมรุประธานอาจอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 ส่วนตัวเรือนของเมรุทิศอยู่ในผังหักศอก

ชั้นหลังคาและส่วนยอด สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. เมรุลอยกลุ่มเรือนยอด ปรากฏการทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่วัดใหญ่สุวรรณาราม
2. เมรุลอยกลุ่มเรือนชั้น ปรากฏการทำที่วัดวังบัว วัดประดิษฐ์สุนทรารามและวัดเกาะ

¹⁶⁹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, รายงานการวิจัยเรื่องเจดีย์ในประเทศไทย : แนวคิด คติการสร้าง พัฒนาการทางรูปแบบและการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์, 1145-1149.

อย่างไรก็ตามแม้เมรุลอยในกลุ่มเรือนชั้นจะมีการทำถึง 3 วัด แต่เมื่อทำการวิเคราะห์รูปแบบโดยละเอียดพบว่าแต่ละวัดล้วนแล้วแต่มีการออกแบบลวดกระซังซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนยอดให้มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ เมรุลอยวัดวังบัวทำลวดกระซังเจาะโปร่งคล้ายกับปล่องควันไฟของเมรุปูน เมรุลอยวัดประดิษฐ์นารามทำลวดกระซังซ้อนชั้นและเมรุลอยวัดเกาะทำลวดปรายค์ประดับแทนลวดกระซัง

3. เมรุลอยกลุ่มเครื่องยอดทรงเจดีย์ ปรากฏการทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่วัดห้วยเสือ

ส่วนเครื่องประกอบเมรุ เช่น หน้าบัน ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ กาบเส้า เลียนแบบมาจากองค์ประกอบของอาคารหลังคาคลุมแบบไทยประเพณี ขณะเดียวกันก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงและลดทอนการประดับองค์ประกอบบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานในฐานะที่เป็นเมรุหรือที่เผาศพของสามัญชน อย่างไรก็ตามรูปแบบของเมรุลอยยังคงปรากฏโครงสร้างหรือองค์ประกอบที่สื่อแทนสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุตามหลักจักรวาลวิทยา กล่าวคือ การทำฐานซ้อนชั้นสูงแสดงสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุ ประดับภาพล่องอุณอันเป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏเฉพาะเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีแทนการประดับประติมากรรมสัตว์หิมพานต์ เมรุประธานที่ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางมีลักษณะเป็นปราสาทหรือเรือนฐานันดรสูงแสดงสัญลักษณ์แทนไพชยนต์มหาปราสาทบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุและมีเมรุทิศแสดงสัญลักษณ์แทนทวีปทั้ง 4

อนึ่งแม้ว่าการประกอบเมรุลอยในปัจจุบันจะมีความสะดวกและรวดเร็วเนื่องจากโครงสร้างและเครื่องประกอบเมรุในแต่ละส่วนมีการเขียนตำแหน่งและเลขลำดับกำกับไว้ หากแต่เนื่องจากเป็นงานเครื่องไม้ประเภทที่มีการใช้ซ้ำ วัสดุ เช่น ตะปู ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมหรือยึดโครงสร้างและเครื่องประกอบเมรุชิ้นต่างๆให้เข้ากันเมื่อมีการประกอบและรื้อถอนหลายครั้งจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่เนื้อไม้ ส่งผลให้ช่างต้องมีการแก้ไข ตัด ต่อหรือเพิ่มเติมที่หน้างานอยู่เสมอ

ขณะเดียวกันหากพิจารณาในแง่คุณค่าทางศิลปกรรมจะเห็นได้ว่ารูปแบบเมรุลอยภายหลังการเปลี่ยนแปลงมาสู่ลักษณะการให้เข้าไม่มีความหลากหลายดังเช่นในอดีต เนื่องจากถูกจำกัดด้วยงบประมาณและโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม แต่ทว่าด้วยการใช้งานที่อยู่ในลักษณะการใช้ซ้ำและข้อจำกัดต่างๆนี้เองทำให้ช่างมีการพัฒนารูปแบบจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมรุลอยแต่ละวัด ในขณะเดียวกันก็ได้มีการเลียนแบบองค์ประกอบหรือการประดับตกแต่งจาก

เมรุลอยหลังอื่นๆทำให้มีรูปแบบที่ปรากฏร่วมกันกลายเป็นรูปแบบศิลปกรรมเฉพาะของ “เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี”

นอกจากนี้เมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีกับพระเมรุ ผู้ศึกษาพบว่าแม้เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีจะได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างมาจากงานพระเมรุหากแต่มีความแตกต่างกันทั้งลักษณะการใช้งาน ขนาดและองค์ประกอบต่างๆ กล่าวคือ พระเมรุมาศหรือพระเมรุมีลักษณะเป็นเมรุชั่วคราวประเภทไม่ใช้ซ้ำ มีขนาดใหญ่อันแสดงถึงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ แม้จะมีรูปแบบหลากหลายตามแต่การออกแบบของนายช่างในแต่ละคราว หากแต่องค์ประกอบของพระเมรุส่วนต่างๆล้วนแล้วแต่เป็นไปตามรูปแบบหรือแบบแผนราชประเพณีอย่างเคร่งครัด เช่น จำนวนชั้นชั้นของหลังคาลาด การประดับบรรพแถลงขนาดใหญ่เล็กจำนวนมากที่ชั้นหลังคาลาดของเรือนยอดหรือการประดับฉัตร 7 หรือ 9 ชั้น เป็นต้น ในขณะที่เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีมีลักษณะเป็นเมรุชั่วคราวประเภทใช้ซ้ำ มีขนาดเล็กและรูปแบบศิลปกรรมหรือเครื่องประกอบเมรุส่วนต่างๆก็มีการปรับลดและเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความสะดวกในการประกอบและรื้อถอน อีกทั้งยังเพื่อให้เกิดความเหมาะสมไม่เป็นการเลียนแบบพระเมรุของเจ้านายทุกประการอันจะเป็นการไม่บังควร เช่น การลดการประดับบรรพแถลงขนาดเล็กที่ชั้นหลังคาลาดและเปลี่ยนมาประดับกระจังแทนหรือการประดับฉัตร 3 หรือ 5 ชั้น เป็นต้น

ในขณะเดียวกันเมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและเมรุชั่วคราวที่พบการทำในพื้นที่ต่างๆของประเทศไทย ผู้ศึกษาพบว่าเมรุลอยหรือเมรุชั่วคราวโดยส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุและมีลักษณะเป็นอาคารทรงปราสาทหรือเรือนชั้นชั้น เช่นเดียวกัน หากแต่รูปแบบศิลปกรรมของเมรุแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันออกไปตามอิทธิพลทางศิลปกรรมที่ปรากฏมาก่อนหรือความเชื่อที่มีอยู่เดิมในพื้นที่นั้นๆ ตัวอย่างเช่น ปราสาทศพหรือปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานีและภาคเหนือของประเทศไทยจะนิยมทำสัตว์หิมพานต์รองรับปราสาท โดยปราสาทนั้นมีรูปแบบศิลปกรรมคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมในศิลปะล้านนา ศิลปะพม่าและศิลปะลาวหรือปราสาทเผาศพพระสงฆ์ชาวอมฤที่สร้างขึ้นภายใต้ความเชื่อของชนชาติมอญมักออกแบบปราสาทศพให้มีลักษณะคล้ายโรงที่มชั่วคราวหรือพยาบาล เป็นต้น ทั้งนี้จะสังเกตได้ว่าแม้เมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีและอยุธยาจะอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงและมีรูปแบบศิลปกรรมเลียนแบบมาจากอาคารทรงปราสาทในศิลปะรัตนโกสินทร์เหมือนกัน แต่เมื่อพิจารณาเครื่องประกอบเมรุและการประดับตกแต่งอื่นๆจะเห็นความแตกต่างซึ่งเป็นจุดสังเกตสำคัญอย่างชัดเจน กล่าวคือ เมรุลอยสกุลช่างอยุธยาโดยส่วนใหญ่จะนิยมทำเฉพาะเมรุลอยที่มียอดแบบเรือนยอด เน้นการประดับลายไทยและการทาสีขาว สีแดงและสีทองเป็นหลัก

อีกทั้งนิยมประดับไฟตกแต่งโยงเป็นเส้น ซึ่งแตกต่างไปจากเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่มีรูปแบบศิลปกรรมหลากหลายกว่า มีการประดับลายไทยสลักกับตัวละครในวรรณคดีไทยหรือเทพต่างๆ และนิยมใช้สีตกแต่งเมรุที่มีความหลากหลาย เช่น สีเหลือง สีแดง สีฟ้า สีเขียว อีกทั้งยังมีความนิยมประดับไฟทุกจุดทุกมุมทั่วเมรุซึ่งเป็นจุดสังเกตสำคัญที่ใช้ในการพิจารณาเมรุลอยช่วงกลางคืนว่าเป็นเมรุลอยสกุลช่างใด

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการเช่าเมรุลอยในแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายสูงและใช้เวลาในการเตรียมงานเป็นเวลานานต่างจากเมรุปูนที่มีค่าใช้จ่ายและใช้ระยะเวลาในการเตรียมงานน้อยกว่าทำให้ในปัจจุบันผู้คนหันไปให้ความนิยมใช้เมรุปูนเป็นที่เผาศพ จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีผูกโยงสัมพันธ์อยู่ความเปลี่ยนแปลงและสภาพสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดการสร้าง การแพร่หลายความนิยมในการใช้งาน การปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานแล้ว ยังเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความเสื่อมความนิยมในการใช้งานลงอีกด้วย อย่างไรก็ตามแม้ในปัจจุบันเมรุลอยจะไม่ได้ได้รับความนิยมมากนักหากแต่เนื่องจากเป็นเมรุเผาศพที่มีรูปแบบศิลปกรรมสัมพันธ์ใกล้ชิดติดอยู่กับงานพระเมรุของหลวงทำให้การใช้งานเมรุลอยในปัจจุบันกลายเป็นเครื่องประดับบารมีของกลุ่มคนที่มีฐานะแต่เพียงเท่านั้น ส่งผลกระทบทำให้แนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยที่มีมาแต่เดิมเริ่มไม่เป็นที่รับรู้ของคนและเสี่ยงต่อการเลือนหายไปจากสังคมไทยในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรี : รูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้างนี้ มีที่มาเริ่มแรกจากความรู้ที่ปรากฏในหมายรับสั่งสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งกล่าวถึงการทำเมรุของเมืองเพชร เลียนแบบพระเมรุของหลวง ทั้งนี้จากการค้นคว้าผู้ศึกษายังไม่พบหลักฐานดังกล่าวทำให้การสันนิษฐานถึงประวัติความเป็นมาของการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จำต้องใช้บริบททางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์และการติดต่อระหว่างชนชั้นสูงที่มีต่อเมืองเพชรบุรีในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-5 มาเป็นข้อมูลประกอบการสันนิษฐานว่าอย่างน้อยเมืองเพชรบุรีคงได้รับแนวคิดและเริ่มปรากฏการสร้างเมรุลอยในช่วงเวลาดังกล่าวแล้ว อย่างไรก็ตามหากในอนาคตมีการค้นพบหลักฐานหมายรับสั่งดังกล่าวก็จะเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่ช่วยยืนยันถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมรุลอยเมืองเพชรบุรีว่ามีปรากฏมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่ช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ได้อย่างชัดเจน

อนึ่งนอกจากการศึกษารูปแบบศิลปกรรม แนวคิดและคติการสร้างเมรุลอยสกุลช่างเพชรบุรีที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น ผู้ศึกษายังพบประเด็นการศึกษาที่น่าสนใจอีก เช่น รูปแบบ

ศิลปกรรมและแนวคิดในการใช้โกศของสามัญชนที่อาจมีความสัมพันธ์กับการใช้พระโกศของหลวงหรือรูปแบบและแนวคิดการสร้างเมรุประจำหรือเมรุทรงประยุกต์เมืองเพชรบุรีที่ปรากฏการใช้งานในอดีต ทั้งนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการศึกษาในประเด็นข้างต้นนี้อาจช่วยเปิดภาพประวัติศาสตร์งานช่างและสะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองเรื่องด้านงานช่างของเมืองเพชรบุรีในสมัยก่อนได้โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียงงานศิลปกรรมเนื่องในการศาสนาหรือราชสำนักแต่เพียงอย่างเดียว

รายการอ้างอิง

- กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุ
มาศ. กรุงเทพฯ: กอง, 2539.
- กันยา อ้อประเสริฐ และเกษร แสนสุวรรณ. ศิลปะการแทงหยวกของเพชรบุรี. นครปฐม: ศูนย์ข้อมูล
ภาคตะวันตก หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.
- กาญจนา ชินนาค. การเมืองวัฒนธรรมในพิธีกรรมปลงศพแบบนักษัตรดิถีจังหวัดอุบลราชธานี.
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2548.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. "กระบวนการที่เปลี่ยนแปลงในการออกแบบพระเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์." In เสด็จ
สู่แดนสวรรคต ศิลปะ ประเพณีและความเชื่อในงานพระบรมศพและพระเมรุมาศ, edited by
พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวนสุนันทา, 2560.
- เกรียงไกร เกิดศิริ และคนอื่น ๆ. งานพระเมรุ : ศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม
เกี่ยวเนื่อง. กรุงเทพฯ 2552.
- จำลอง บุญสนอง. "ศรัทธาในอันสงส์ พิธีศพมอญอลังการตระการตา." ศิลปวัฒนธรรม 18,
no. 2 (2539): 173-77.
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์(ข้า บุนนาค). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 กรุงเทพฯ:
องค์การค้าของคุรุสภา, 2526.
- ชัยชาญ แสงผ้าย. ช่างทำอะลอบปักในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสถิตกิจโกศล(ด้วด นฤมล)
อดีตเจ้าอาวาสวัดกลางสวน (23 กุมภาพันธ์ 2560).
- เชษฐัง ดิงส์ถุชลี. อาคารทรงศิขระ-วิมานในศิลปะอินเดียกับอิทธิพลต่อศิลปะในเอเชียอาคเนย์.
นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.
- ซีมอง เดอ ลู ลาแบร์. จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์ : ราชอาณาจักรสยาม. Translated by
สันต์ ท.โกมลบุตร. พระนคร: ก้าวหน้า, 2510.
- ดวงกมล บุญแก้วสุข. "ศิลปะสกุลช่างเพชรบุรี : งานปูนปั้นปัจจุบันย้อนอดีต." มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2557.
- ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง. "การศึกษาพัฒนาการศิลปะพื้นเมืองเพชรบุรี : กรณีศึกษาประวัติและผลงาน
ของนายพิน อินฟ้าแสง." มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.

ตรีวิทย์ แพทย์เพียร. "การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะงานสลักรัตนประดิษฐานประดับโกศ สกุลช่างเพชรบุรี."

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546.

นนทพร อยู่มั่งมี. ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย. กรุงเทพฯ: มติชน, 2551.

นรารักษ์ สมบัติทอง. "การออกแบบและการก่อสร้างศาลาการเปรียญเครื่องไม้ในจังหวัดเพชรบุรี."

มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

นิติย์ ร่วมบุญ. ช่างเมรุประจำวัดเกาะ (16 มีนาคม 2560).

แน่นน้อย ศักดิ์ศรี. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2537.

แน่นน้อย ศักดิ์ศรีและคณะ. สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2555.

บำเพ็ญ ณ อุบล. "พิธีกรรมฆ่านกหัสดีลิงค์ในงานศพเจ้านายเมืองอุบล." เมืองโบราณ 16, no. 3

(2533): 123-26.

บุญช่วย คล้ายคลึง. ช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณาราม (5 เมษายน 2560).

บุญมี พิบูลย์สมบัติ. "พระอาจารย์เป้า สุปญฺโญ วัดพระทอง." In พระดีศรีเมืองเพชร, edited by บุญมี

พิบูลย์สมบัติและคนอื่นๆ. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2548.

———. "เมรุเมืองเพชร." In งานพระราชทานเพลิงศพพระครูถาวรวิจิตรธรรม(คุณพ่อไห่ สุนทรมหา

เถร). เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2545.

ประพัฒน์ วรทรัพย์. "เมรุลอยช่างอยุธยา." สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2544.

ปรานี วงษ์เทศ. พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.

พระครูวัชรสุวรรณาทรร(ลูกซูป). เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี

(25 กุมภาพันธ์ 2560).

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส กับตำนาน

มโหรี. พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ, 2470.

พระยาประชาภิจักรจักร(แช่ม บุนนาค). พงศาวดารโยนก. พระนคร: คลังวิทยา, 2507.

พระยาอนุমানราชชน. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต. กรุงเทพฯ: คำผง, 2531.

———. ประเพณีเนื่องในการเกิด และประเพณีเนื่องในการตาย. 2 ed. พระนคร: สมาคม

สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513.

พระเสถียร ธนปญฺโญ. ผู้ดูแลเมรุลอยของพระอาจารย์พรในปัจจุบัน (29 มกราคม 2560 และ 16

มีนาคม 2560).

พระอธิการปทุม ธิรธัมโม. เจ้าอาวาสวัดประดิษฐ์สุวรรณาราม (12 กุมภาพันธ์ 2560 และ 22 มีนาคม

2560).

พระอาจารย์เอก ทนราโก. ผู้ดูแลเมรุलयวัดห้วยเสือ (19 กุมภาพันธ์ 2560).

พระอาจารย์วอน พรหมโชโต. เจ้าของเมรุलयวัดวังบัว (20 พฤศจิกายน 2559).

พลชัย เพชรปลอด. "เมรุสกุลช่างเพชรบุรี." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

พัศวีสิริ เปรมกุลนันท์. อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (9 กันยายน 2560).

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. "พ.ศ. 2475 จากพระเจ้าผู้เมรุไพร่ อำนาจ การเปลี่ยนผ่านและสัญลักษณ์ต่อผู้ทางชนชั้น." <http://themomentum.co/momentum-feature-crematory-history-from-be2475-dynasty-to-ordinary-and-symbol-of-racist>.

พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ. งานพระเมรุสมเด็จพระสังฆราชสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: วัดบวรนิเวศวิหาร, 2558.

ภาวดี มหาพันธ์. รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ. 2394-2475). กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2524.

ภูเดช แสนสา. โลกหน้าล้านนา : พัฒนาการการสร้างปราสาทศพต่างสัตว์หิมพานต์และการก่อภู. เชียงใหม่: สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2556.

มานิต มานิตเจริญ. พจนานุกรมไทย : สมบูรณ์-ทันสมัยที่สุด. 23 ed. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2550.

ยุทธนาวารากร แสงอร่าม. "บททวนความรู้เรื่อง: การปลงศพบนเมรุรูปนกหัสดีลิงค์ที่จังหวัดอุบลราชธานี." ศิลปวัฒนธรรม 37, no. 2 (2588): 152-68.

รัชตะ ชุณหะนันท์. "การศึกษารูปแบบของปราสาทศพภายในตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่." มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 2548.

ราชบัณฑิตยสถาน. กฎหมายตราสามดวงฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2550.

———. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.

ราชบัณฑิตยสถาน. ตำนานวัดสุทัศน์ต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา. 5 ed. พระนคร: กรมศิลปากร โรงพิมพ์กฤษฎณปกรณ์, 2512.

ราม วชิราวุธ. ประวัติต้นรัชกาลที่ 6. 6 ed. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. "สืบย้อนความสัมพันธ์ของปราสาทเขมร พระปรางค์ไทยและพระเมรุยอดปรางค์." In เสด็จสู่แดนสรวง ศิลปะ ประเพณีและความเชื่อในงานพระบรมศพและพระเมรุมาศ, edited by พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2560.

ลักษณะ ศกุนะสิงห์. ความเชื่อและประเพณี : เกิด แต่งงาน ตาย. กรุงเทพฯ: บริษัท พราวเพรส 2002
จำกัด, 2556.

วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริมและคนอื่นๆ. "คตินิยมโบราณอีสานต่อการสร้างนักษัตรลึงค์ในพิธีศพ
เจ้านายและพระเถระชั้นผู้ใหญ่." In รวบรวมบทความว่าด้วยนักษัตรลึงค์ เนื่องในงาน
พระราชทานเพลิงศพเจ้าคุณอรียานุกัทร(เขมจารี). กภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์, 2536.

วัดเจติยหลวง. จดหมายเหตุพยานนักษัตรลึงค์. เชียงใหม่: นันทพันธ์, 2553.

วีระศักดิ์ กองทรัพย์. หัวหน้าช่างเมรุประจำวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร (25 กุมภาพันธ์ 2560 และ 6
เมษายน 2560).

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. รายงานการวิจัยเรื่องเจติยในประเทศไทย : แนวคิด คติการสร้าง พัฒนาการทาง
รูปแบบและการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์. นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558.

สมคิด จิระทัศนกุล. งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุ
วัดติวงศ์. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาวิชาการและสร้างองค์ความรู้ สถาบันศิลป
สถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2556.

สมโชค สีนุกุล. "พัฒนาการของแนวคิดและรูปแบบปราสาทในศิลปะไทย." มหาวิทยาลัยศิลปากร
2554.

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ประทาน ม.จ.หญิง พิไลเลขา ดิศกุล. พระนคร: วัชรินทร์การพิมพ์, 2512.

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ.
สาส์นสมเด็จพระ เล่ม 8. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2546.

———. สาส์นสมเด็จพระ เล่ม 18. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มูลนิธิ
สมเด็จพระยา และองค์การค้าของคุรุสภา.

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงบันทึก
เรื่องความรู้ต่างๆ ประทานพระยาอนุমানราชชน เล่ม 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2521.

สมภพ ภิรมย์. พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. 3 ed. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง, 2539.

สมหมาย รัตเชื่อนพันธ์. ช่างเขียนลายประจำเมรุวัดวังบัว (29 มกราคม 2560).

- สัญญาชัย ลุงรุ่ง. "การศึกษาารูปแบบเมรุชั่วคราวสกุลช่างเพชรบุรี เพื่อทำการออกแบบเมรุชั่วคราวที่มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน." จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- สันติ เล็กสุขุม. ข้อมูลกับมุมมอง : ศิลปะรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548.
- . งานช่างคำช่างโบราณ : ศัพท์ช่างและข้อคิดเกี่ยวกับงานช่างศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2557.
- . ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. 3 ed. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2550.
- สายไหม จบกมลศึก. งานพระเมรุมาศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2528.
- ลิปเปะ ด้วงผึ้ง. "การศึกษาสถาปัตยกรรมโครงสร้างคอนกรีตของพระพรหมพิจิตร." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.
- สุขสมาน ยอดแก้ว. "ประเพณีงานศพ." In สมุดเพชรบุรี2525. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2525.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. พระเมรุ แรกมียุคกรุงศรีอยุธยา : เลียนแบบนครวัด วิชาญโลก จำลองเขาพระสุเมรุ. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม, 2551.
- สุดาราสุจฉายา. "ประเพณีศพมอญ ภาพสะท้อนความศรัทธา." สารคดี 24, no. 284 (2551): 98-118.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- เสรี เหล่ารอด. เพชรบุรีประชุมใหญ่สมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ 27. เพชรบุรี: พุทธสมาคมจังหวัดเพชรบุรี, 2527.
- แสนประเสริฐ ปานเนียม. สมุดภาพเมรุเมืองเพชร. กรุงเทพฯ: ฟิลส์ไต้ล, 2553.
- อลิสรา รามโกมุท. วิถีชีวิตชาวมอญเกาะเกร็ด เต่าเผาโบราณ : เปรียบเทียบระหว่างเต่าหลังเต่าที่เกาะเกร็ดกับเต่าทุเรียนที่เมืองศรีสัชนาลัย. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2556.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวกมลรัตน์ ชวนสบาย
วัน เดือน ปี เกิด	25 กุมภาพันธ์ 2535
สถานที่เกิด	กรุงเทพฯ
วุฒิการศึกษา	ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะ โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	108/29 ถนนพุทธมณฑลสาย2 แขวงบางแคเหนือ เขตบางแค กทม. 10160

